

SPISY
VOJENSKÉHO ARCHIVU
RČS

Řada první:

SPISY VOJENSKO HISTORICKÉ

Číslo první:

DR. VLADIMÍR KLECANDA

BITVA U ZBOROVA

NÁKLADEM VOJENSKÉHO ARCHIVU

BITVA U ZBOROVA

VOJENSKO HISTORICKÁ STUDIE
O BOJÍCH ČESKOSLOVENSKÉ BRIGÁDY

V HALIČI ROKU 1917

S 53 vyobr. a 11 příl.

NAPSAL

DR. VLADIMÍR KLECANDA

I aaa 35

3363-I

V PRAZE 1927

K DESÁTÉMU VÝROČÍ BITVY

U ZBOROVA

Slavná bitva u Zborova, kde naše brigáda, nedostatečně připravená k bojovému úkolu, vítězně dobyla posic nepřátelských, zaslubovala, aby její skvělý obraz byl trvale zachycen historickou prací a zůstal tak zachován nejen národní brdosti a lásce budoucích, ale i jako náš klasický dějinný příklad, že malá brstka může vítězit morální silou vůle a nadšení proti fyzické převaze nepřátel.

Bitva z 2. července 1917 má již velmi bohatou literaturu, zejména vzpomínkovou a v známé knize Dra Steidlera našla k svému pátému výročí i svého prvního historika. Ale ani tím nebylo učiněno žádost památce Zborova, nikoli vinou Steidlerovou, nýbrž chudobou pramenů, které mu tehdy byly otevřeny. Sám však již ukázal (pozn. 16) na výzkum, podnikaný z rozkazu MNO v archivech vídeňských, který časem přinese tak bohaté a cenné doplňky, že se bude moci historie zborovská psát znovu.

Av této knize, sepsané z rozkazu MNO, je úkol ten splněn. Buduje na práci Steidlerové, čerpám z neznámých dosud pramenů bývalých vojsk rakousko-uherských, prokresluji úchvatný ten obraz hrdinského zápasu naší brigády a zasazují jej do velkého rámce bojových událostí na jihovýchodní frontě na jaře a v létě 1917. Je to snad první naše vojensko historická studie, zpracovaná vědeckou metodou, a jedinečná tím, že mohla užítí archivních pramenů obou válčících stran. Se strany rakouské možno její výsledky považovat za definitivní, leda že by se někdy prameny pruskými podařilo doplnit obraz rakouské fronty se stanoviska německých velitelů, kteří do boje zasáhli. Budou to však jenom subjektivní doplňky, které na vyličení skutečného boje nemohou nic podstatného změnit, nanejvýše jen že by dokreslily mé poznámky o rozporech mezi rakouským a německým velením. Se strany ruské je nedostatek pramenů skutečnou slabinou této práce. Ta troška, zpracovaná v ruských vojenských publikacích, doplněná drobtý z memoirů současníků, nemůže se rovnat pramenům rakouským. Ani naše brigáda nemá zachován svůj materiál písemný v úplnosti, jsou to jen trosky . . . Laskavostí Dra Frant. Steidlera dostalo se mi všeho, co bylo dnes v archívě ruských legií dostupno, a doplňky, které se tam snad ještě naleznou, nezmění už asi nic podstatného na mém vyličení. A konečně jest mi vzpomenouti přátelské pomoci prof. F. Syříště,

jenž mi dal s nezištnou laskavostí ke dispozici všechny rukopisný materiál vzpomínkový, který si pracně sebral od účastníků zborovské bitvy. Doplnil jsem všechno to interviewy s některými bojovníky od Zborova a pokusil se o objektivní vylíčení průběhu celého boje. Nebyla to však úloha lehká! Je těžko psát kriticky historii boje, z něhož jsou dnes obě strany aspoň částečně v jednom táboru, je těžko oceňovat jednotlivé fáze boje Čechů a Slováků proti Českoslovákům . . . Podařilo-li se mi přes to přese všechno pravdivě vylíčit zborovský zápas a zůstal-li jsem práv oběma stranám, je to mou nejlepší odměnou.

Čtenáře této knihy, kteří by se chtěli poučit o pramenech a o literatuře ke dějinám bitvy u Zborova, odkazují ke svému článku v červencovém sešitě „Naší revoluce“. Nemohl jsem už této knihy zatěžovat obsírným rozbohem pramenů.

Odevzdávaje nyní knihu v ruce čtenářů, mám za svou povinnost poděkovat plukovníku Adolfu Linhartovi, který mi byl věrným spolupracovníkem v pracích výzkumných, a vojenskému archivu RCS, který pod vedením pana generála Kamila Holého přispěl obětavě k tomu, že moje kniha mohla vyjít v této úpravě a přes všechny nenadálé překážky právě včas k desátému výročí zborovské bitvy. A nemohu nevzpomenout ani podplukovníka Rudolfa Kiszlinga v rakouském válečném archivu, který mně — nevojáku — svou vojenskou práci o bojových událostech ve východní Haliči roku 1917 usnadnil obtížný můj úkol. Děkuji všem těmto i ostatním nejmenovaným pánům, kteří mi vzpomínkami i radou přátelsky pomohli.

V Praze dne 30. června 1927.

Vladimír Klecanda.

LITERATURA

(Častěji zkráceně citované knihy.)

- Andrássy* — Graf Julius Andrássy, Diplomatie und Weltkrieg (Berlin, 1920, Ullstein & Co, str. VII + 348 in 8⁰).
- Arz* — Generaloberst Arz, Zur Geschichte des grossen Krieges 1914 — 1918 (Wien, 1924, Rikola-Verlag, str. 397 in 8⁰).
- Bauer* — Der grosse Krieg in Feld und Heimat. Erinnerungen und Betrachtungen von Oberst Bauer. Dritte Auflage (Tübingen, 1922, Osiander'sche Buchhandlung, str. XXIII + 323 in 8⁰).
- Bernstorff* — Graf Johann Heinrich Bernstorff, Deutschland und Amerika. Erinnerungen aus dem fünfjährigen Kriege (Berlin, 1920, Ullstein & Co, str. XII + 414 in 8⁰).
- Bethmann-Hollweg* — Th. von Bethmann-Hollweg, Betrachtungen zum Weltkriege, II. dl: Während des Krieges (Berlin, 1921, Reimar Hobbing, str. XV + 280 in 8⁰).
- Buchanan* — George Buchanan, My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories (London, 1923, Cassell and Comp. Ltd, I. a II., str. XV + 253, VII + 280 in 8⁰).
- Burián* — Stephan Graf Burián, Drei Jahre. Aus der Zeit meiner Amtsführung im Kriege (Berlin, 1923, Ullstein, str. 333 in 8⁰).
- Cramon* — A. von Cramon, Generalleutnant a. D., Unser Oesterreichisch-Ungarischer Bundesgenosse im Weltkriege. Erinnerungen aus meiner vierjährigen Tätigkeit als bevollmächtigter deutscher General beim k. u. k. Armeeoberkommando. Zweite, durchgesehene Auflage (Berlin, 1922, E. S. Mittler & Sohn, str. VII + 205 in 8⁰).
- Czernin* — Ottokar Czernin, Im Weltkriege. Zweite Auflage (Berlin, 1919, Ullstein & Co, str. X + 427 in 8⁰).
- Číla* — Generál Mikuláš Číla, Rozvědky české družiny a čsl. brigády na Rusi. Podle vlastních záznamů a vzpomínek. (Praha, 1924, Památník odboje, str. 45 in 8⁰).
- Erzberger* — M. Erzberger, Reichsfinanzminister a. D., Erlebnisse im Weltkrieg (Stuttgart, 1920, Deutsche Verlags-Anstalt, str. VII + 396 in 8⁰).
- Fester* — Richard Fester, Die Politik Kaiser Karls und der Wendepunkt des Weltkrieges (München, 1925, J. F. Lehmann, str. XV + 310 in 8⁰).
- Grondijs* — Ludovic H. Grondijs, La guerre en Russie et en Sibirie (Paris, 1922, Éditions Bossard, str. XI + 574 in 8⁰).
- Gurko* — Basil Gourko, Memories & impressions of war and revolution in Russia 1914 — 1917 (London, 1918, str. XVI + 347 in 8⁰).

- Helfferich* — Karl Helfferich, Der Weltkrieg, díl II., Vom Kriegsausbruch bis zum uneingeschränkten U-Bootkrieg, III., Vom Eingreifen Amerikas bis zum Zusammenbruch (Berlin, 1919, Ullstein & Co., str. 429 a 659 in 8°).
- Hindenburg* — Generalfeldmarschall von Hindenburg, Aus meinem Leben (Leipzig, 1920, S. Hirzel, str. XII + 409 in 8°).
- Hoffmann* — General Max Hoffmann, Der Krieg der versäumten Gelegenheiten (München, 1923, Verlag für Kulturpolitik).
- Kakurin* — Разложение армии в 1917 году. Подготовлено к печати Н. Е. Какуриным с предисловием Я. А. Яковлева («Центрархи» в 1917 год в документах и материалах. Под редакцией М. Н. Покровского и Я. А. Яковлева. — Москва, 1925, str. VIII + 189 in 8°).
- Kiszling* — Oberstleutnant Rudolf Kiszling, Die Sommerkämpfe 1917 gegen Russland und Rumänien. (Zvláštní otisk kap. 17 na str. 380—407 v V. díle „Der grosse Krieg“, herausgegeben vom M. Schwarte.)
- Knox* — Alfred Knox, With the Russian Army 1914—1917 (I. a II. díl).
- Krauss* — Alfred Krauss, General d. Inf., Die Ursachen unserer Niederlage. Erinnerungen und Urteile aus dem Weltkrieg. Zweite, durchgesehene Auflage (München, 1921, J. F. Lehmann, str. XII + 326 in 8°).
- Kudela* — Dr. Josef Kudela, Rok 1917 v dějinách odboje. (Knihovna československé revoluce, svazek 5, Brno, 1927, Moravský legionář, str. 116 in 8°).
- Lotocký* — Ludvík Lotocký, Vídeň-Skobelevo-Zborov. Vzpomínky a zápisky prostého vojáka legií. (Knihovna československé revoluce, svazek 3, Brno, 1926, Moravský legionář, str. 118 in 8°).
- Ludendorff* — Erich Ludendorff, Meine Kriegserinnerungen 1914—1918. Siebente, durchgesehene Auflage (Berlin, 1921, E. S. Mittler & Sohn, str. VIII + 628 in 8°).
- Ludendorff, Urkunden* — Erich Ludendorff, Urkunden der obersten Heeresleitung über ihre Tätigkeit 1916/18. Dritte, durchgesehene Auflage (Berlin, 1922, E. S. Mittler & Sohn, str. VI + 713).
- Michaelis* — Georg Michaelis, Für Staat und Volk. Eine Lebensgeschichte (Berlin, 1922, Furche-Verlag, str. XIII + 440 in 8°).
- Miljukov* — П. И. Миллюковъ, исторія второй русской революціи. томъ первый, выпускъ первый: противорѣчія революціи. (Sofia, 1921, str. 248 in 8°).
- Novotný* — Dr. Fr. Novotný, Propaganda. Dokumenty o zkáze ruské fronty v roce 1917. („Český čtenář“, roč. XIV., sv. 1—2, Praha, 1922, str. 219 in 8°).
- Paléologue* — Maurice Paléologue, La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre ve 3 dílech (Paris, 1922, Plon). — Vyšlo též německy: Am Zarenhof während des Weltkrieges. Tagebücher und Betrachtungen. I. a II. (München, 1925, F. Bruckmann A.-G.)

- Papoušek* — Jaroslav Papoušek, Zborov (Praha, 1921, „Čin“, str. 104 in 16°, s 16 vyobr.).
- Reischach* — Hugo Freiherr von Reischach, Oberstallmeister, Oberhof- und Hausmarschall, Unter drei Kaisern (Berlin, 1925, Verlag für Kulturpolitik, str. 287 in 8°).
- Scheidemann* — Philipp Scheidemann, Der Zusammenbruch (Berlin, 1921, Verlag für Sozialwissenschaft, str. VIII + 251 in 8°).
- Schwarte* — Der grosse Krieg 1914—1918, svazek V.: Der oesterreichisch-ungarische Krieg (Leipzig, 1922, str. XIV + 674 in 8°, s 2 mapami a 22 skicami v textu).
- Syřiště* — Prof. František Syřiště, Zborov—Tarnopol. Historická úvaha. (Praha, 1927, Vydavatelstvo „Za svobodu“. V publikaci „Památky Zborova 1917—1927“ str. 17—127.)
- Šteidler* — Dr. Frant. V. Šteidler, Zborov. Operace československé brigády u Zborova a Tarnopole roku 1917. (Sborník věd vojenských, sv. IX., Praha, 1922, Vědecký ústav vojenský, str. 86 in 8°).
- Švec* — Deník plukovníka Švece. III. ilustrované vydání (úplné), s některými jeho drobnými pracemi. K tisku připravil Dr. Josef Kudela. (Praha, 1923, Památník odboje, str. 362 in 8°).
- Tirpitz* — A. von Tirpitz, Politische Dokumente. II. díl: Deutsche Ohnmachtspolitik im Weltkriege (Hamburg, 1926, Hanseatische Verlagsanstalt, str. XXXII + 676 in 8°).
- Tirpitz, Erinnerungen* — Alfred von Tirpitz, Erinnerungen (Leipzig, 1919, K. F. Koehler, str. XII + 532 in 8°).
- Die Tragödie* — Die Tragödie Deutschlands. Im Banne des Machtgedankens bis zum Zusammenbruch des Reiches. Von einem Deutschen. Zweite, verbesserte und teilweise umgearbeitete Auflage (Stuttgart, 1923, E. H. Moritz, str. 366 in 8°).
- Vacetis* — Rozval armády. Deník plukovníka Vacetise. Z ruštiny přeložil, úvodní poznámky a doslov napsal Dr. Josef Kudela. (Král. Vinohrady, 1921, Sdružení Kolokol, str. 44 in 8°).
- Wilhelm Kronprinz* — Erinnerungen des Kronprinzen Wilhelm. Aus den Aufzeichnungen, Dokumenten, Tagebüchern und Gesprächen herausgegeben von Karl Rosner (Stuttgart, 1922, I. G. Cotta, str. (XII) + 347 in 8°).
- Zajončkovský* — Стратегический очерк войны 1914—1918 г. Часть VII. Кампания 1917 г. Составил А. Зайончковский (Москва 1923, str. 188 in 8°, 13 schematických příloh).

BITVA U ZBOROVA

Kapitola první.

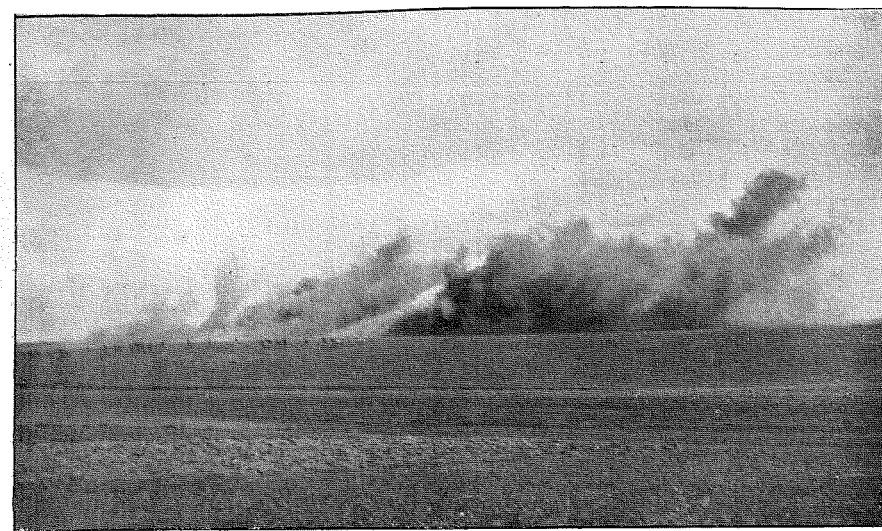
VÁLČÍCÍ MOCNOSTI NA JARĚ 1917.

Rok 1917 byl kritickým rokem světové války a nešťastným rokem pro ústřední mocnosti, kterým už nepochybně ukazoval, na čí straně bude konečné vítězství gigantického zápolení o novou úpravu světa. Ústřední mocnosti odolaly v roce 1916 útokům dohodových vojsk jenom s největším vzepětím všech sil, a když se jim zdálo, že dobytím Bukurešti 6. prosince 1916 dosáhly vrcholného úspěchu, usoudily, že přišel vhodný okamžik, aby učinily Dohodě nabídku míru, neprozrazující svého kritického postavení. Podaly tedy 12. prosince 1916 zástupcům neutrálních mocností, které převzaly ochranu jejich zájmů v nepřátelských státech, onu pověstnou mírovou notu. Jestliže však zklamaly naděje v prostředkování amerického presidenta Wilsona, vyzněla i tato nota zcela na prázdno. Její tón i text byly takové, že nemohly vzbudit důvěry dohodových státníků, a třeba se stylisace všemožně namáhala, aby zakryla skutečné vojenské i hospodářské nesnáze ústředních mocností několika sebevědomými frázemi o vojenské síle, prozrazovala mezi řádky dost otevřeně, že se Německo se svými spojenci utíká k nabídce míru jenom proto, aby se dostalo pokud možno bez pohromy z úskalí, do kterého je vehnala ponorková válka. Lze tedy dobře pochopiti, že se dohodoví státníkové nemohli rozehřáti pro německou nabídku, vidouce v ní jenom neupřímnou a úskočnou snahu rozrušit tímto manévrem jednotu Dohody, poplésti svědomí a demoralisovat národy. Vojenská situace ústředních mocností, jak ji doma optimisticky vykládali oficiální vojenští vykladači, nebyla daleko tak nadějná, aby přiměla Dohodu k povolnosti. Ba naopak, sjednotila frontu státníků a vojenských vůdců celé Dohody myšlenkou, že s Němci vůbec nelze jednat o mír, dokud nebudou pokořeni. V tomto ovzduší vznikla ona památná odpověď Dohody, kterou Briand odevzdal 30. pro-

since 1916 americkému velvyslanci v Paříži, aby ji odeslal ústředním mocnostem.¹⁾ Potutelné úmysly Německa byly prohlédnuty a jeho nabídka příkře odmítnuta...

Tehda už Němci poznali, že se otázka vítězství rozřeší na západě, nikoliv na východě, a hlásali, že Německo musí zlomit anglickou vyhladovací blokádu a zničit námořní moc Anglie dříve, než se jeho vlastní fronta sama uvnitř zhroutí. Byla to dávná argumentace německého námořního velitelství, že ponorková válka je už svou povahou jediný prostředek, který by mohl rozhodnout válku s Anglií, a té se nyní v době svrchované úzkosti chopili rozhodující činitelé vojenští, když se odhodlávali k osudnému kroku: neomezené ponorkové válce.²⁾ Byla to poslední karta nejvyššího vojenského velitelství, ultima ratio, která měla rychle pokořit Anglii a tím zvrátit vítězství na stranu ústředních mocností.

V posuzování účelnosti a následků této války se však vojenské a politické kruhy obou říší i jejich panovníci rozcházelí skoro diametrálně. Kdežto německá admirálníta v nekritickém přeceňování sebe a zaslepeném podceňování námořských sil dohodových si troufala zapřísahat se, že v několika měsících pokoří Anglii,³⁾ nechyběly ani varovné hlasy politikův a diplomatů, kteří znali ovzduší neutrální ciziny, zejména Ameriky. Ti věděli, že neomezená ponorková válka znamená neodvratně válku s Amerikou a tím prohru vůbec. Velvyslanec německý v Americe, Bernstorff, neustále varoval před tímto osudným krokem, dokazuje, že neomezená ponorková válka způsobí přerušování diplomatických styků se Spojenými státy americkými, z čehož automaticky vyplyne vypovězení války se strany Ameriky a tím tak velká přesila nepřátel, že bude nezbytně třeba počítat s porážkou Německa.⁴⁾ Ale jeho varovný hlas vyzněl naprázdno, stejně jako se přehlédly vážné námitky Erzbergera, který při každé příležitosti nepokrytě projevoval pochybnosti o zdatu ponorkové akce,⁵⁾ a už ani stanovisko německé sociální demokracie, která odmítla neomezenou ponorkovou válku jako prostředek zcela pochybený,⁶⁾ nemohlo přemoci většiny, zaslepené zdánlivou samozřejmostí výpočtů vojenských odborníků. Není pak divu, že zapadlo bez ohlasu i kacířské mínění říšského kancléře Bethmanna-Hollwega o prohře války, kterou může způsobit nešťastně počatá ponorková akce.⁷⁾

*Útok 2. československého pluku dělostřeleckou clonou.
(Snímek ruského dělostřeleckého důstojníka Choljavina ml. z 2. července 1917.)*

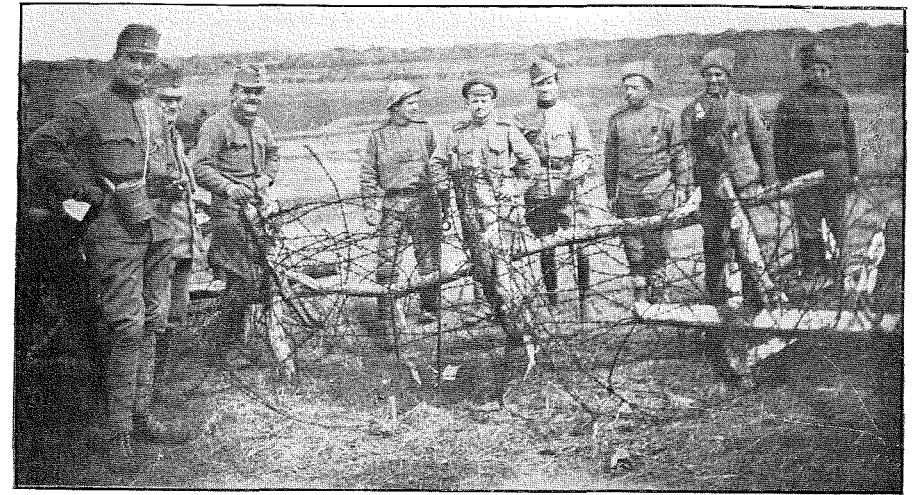
Německá korunní rada se usnesla 9. ledna 1917, podléhající zcela vlivu veřejného mínění, vyštvaného zejména vojenským tiskem⁸⁾ až do nepřičetného opojení, že zahájí neomezenou ponorkovou válku. Opakovala se tak ještě jednou historie s počátku války, ono tragické nepochopení druhých, které charakterisovalo tak často Německo ve styku s cizinou, neboť jako tehda nepočítalo oficiální Německo se vstupem Anglie do války, tak ani tentokráte nebyly vojenské vrstvy zcela přesvědčeny o nevyhnutelnosti války s Amerikou.⁹⁾

Jako v říši, stáli proti sobě i v Rakousko-Uhersku vojáci a politikové, jedině s tím rozdílem, že zde císař nezastával mínění kruhů vojenských. Tehdejší ministr společných financí, Burián, vyslovil 22. ledna 1917 zcela nepokrytě určité pochybnosti o německém rozhodnutí císaře Karla, který se s nimi srovnával,¹⁰⁾ ale přes to, a zejména pod nátlakem vojenských kruhů — Conrad i admirál Haus byli rozhodně pro neomezenou ponorkovou válku¹¹⁾ — po poradách 22. ledna užší korunní rada, ke které Burián nebyl přizván,

přijala 24. ledna 1917 německé rozhodnutí za své.¹²⁾ Není sice pochyby, že se tu a tam našel mezi vojáky ústředních mocností vynikající jedinec, který neměl nekriticky optimistického mínění o výsledku ponorkové války, ale to už na osudném rozhodnutí nemohlo nic měnit.¹³⁾ Německo a jeho spojenci se nezádržitelně řítili do své zkázy.¹⁴⁾

Výstražná znamení se již objevovala na vnitrozemském obzoru ústředních mocností, rýsující naléhavě a neodbytně příznaky nedaleké krise vyživovací. Zima 1916-1917 byla již ve znamení úplného nedostatku, neboť předčasné mrazy ztížily zásobení na zimu, kdy neúroda bramborů týdenní dávku, beztak už skrovně vyměřenou 5 librami bramborů na hlavu, snížila až pod 3 a 2 libry, což bylo tak nepatrné množství, že by nestačilo dospělému člověku vedle mírné dávky chleba ani na den. Podlé výpočtů přišlo ve velkých městech v roce 1916 na hlavu a den 130 gr bílkovin a 1344 kalorie tedy asi polovina potřebného množství 2569 kalorií. Na jaře 1917 pokleslo množství bílkovin až na 50 gr a počet kalorií na 1100. A úmrtnost v Německu vzrostla úměrně k těmto nedostatkům, činíc roku 1917 32⁰/₁₀₀ proti 9¹/₂⁰/₁₀₀ z roku 1915 a 14⁰/₁₀₀ z roku 1916. Zejména u dětí mezi 6 a 15 lety vzrostla úmrtnost o plných 55⁰/₁₀₀. Německé statistiky odhadují ztráty zaviněné hladem a podvýživou roku 1917 na 260.000 duší. A v Rakousko-Uhersku byly poměry ještě neutěšenější. Nedostatek jednotného vedení v celé říši, ohledy na mocné činitele v obou půlkách monarchie a různorodost vyživovacích podmínek jednotlivých zemí ztěžovala účelné regulování skrovných zásob a končila každého jara vždy větším a větším nedostatkem.¹⁵⁾ Byly ovšem potíže i na straně dohody, které se časem hrozivě kupily, ale otevřenost dohodového světa jenom nedostatečně ohrožená německými ponorkami, vždy dávala nejen naději na zlepšení, ale i skutečné možnosti záchrany.

Přes to byla povšechná situace na evropských frontách počátkem léta 1917 v z d a n l i v é rovnováze. Po jarní bitvě u Arrasu, po bitvách na Aisně a v Champagni v dubnu a květnu, v kterých byla francouzská ofensiva krvavě zastavena, a po červnových bojích v oblouku u Wytšchaete, u Verdunu a na Iseře zavládl na francouzské frontě klid. Vyhýbající se nesnesitelnému tlaku dohodových vojsk, stáhli Němci v březnu 1917 svou západní frontu do posice

*Bratření vojáků 13. finského pluku s Rakušany.
(Snímek ze zborovských posic před příchodem československé brigády.)*

S i e g f r i e d o v y, zkrátili ji tím o 70 km a získali vojsko, kterého užili k vytvoření nedostávajících se rezerv. Tím se vysvětluje, že tentokrát mohli odolat náporu dohodových vojsk, aniž byli vypjali své síly tak jako v roce 1916.¹⁶⁾

Italové skončili svou desátou bitvu na Soči bez rozhodného úspěchu a potřebovali nyní času, aby se mohli dostatečně připravit k novému útoku. Na Balkáně se nově formovala rumunská armáda a na albánské frontě bylo klidno. V Macedonii, kde se východní armáda dohodová marně pokoušela v březnu 1917 o výšiny severně od Bitolje, utřil generál Sarrail v květnu novou porážku a Angličané vyklidili v polovici června krajinu na dolní Strumě.

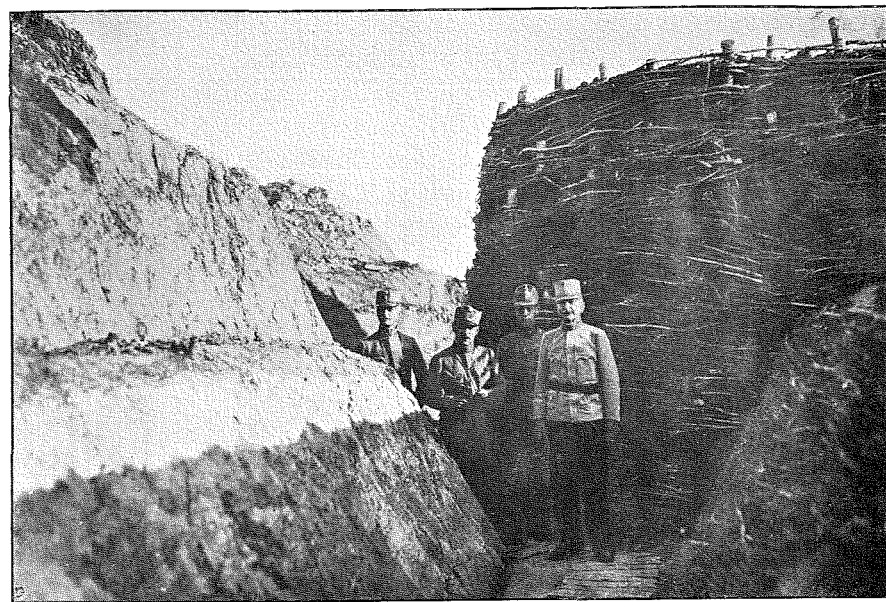
Připočteme-li k těmto faktům první úspěchy, kterých dosáhli Němci neomezenou ponorkovou válkou a jejichž dosah ve svém tisku nepoměrně zvětšovali, a vzpomeneme-li si, že vypovědění války Spojenými státy americkými Německu dne 6. dubna 1917 nemohlo ještě přímo působit na evropská bojiště, a naopak, že ruská březnová revoluce podstatně zeslabila východní frontu, pochopíme, že se okamžitá situace na počátku léta 1917 mohla zdát

vyrovnaná, ba že se mnozí v ústředních mocnostech domnívali, že je to kritický okamžik nikoliv pro Německo a jeho spojence, nýbrž pro Anglii a Dohodu vůbec.¹⁷⁾

Sváděl k tomu mimo jiné onen zvláštní stav na ruské frontě, který se vyvinul po březnové revoluci — zpoza válka, zpoza příměří. Když vojenská skupina Linsingenova 3. dubna 1917 při vzetí předmostí severovýchodně od Kovelu, kde Rusové zůstali ještě z bojů v roce 1916 na levém břehu Stochodu, narazila na neočekávaně slabý odpor ruských vojsk a počet zajatců byl nepoměrně veliký¹⁸⁾ a i jinak se množily známky rychlého úpadku kázně ruských vojsk a jejich vzrůstající se nechuť k válce, rozhodly se ústřední mocnosti nerušit tento rozkladný proces bojovými podniky.¹⁹⁾ Z té příčiny zakázalo německé i rakousko-uherské vojenské vedení svým vojskům veškerou útočnou činnost, takže se jenom ruské nepřátelské podniky měly splácet odvetnými opatřeními.²⁰⁾ Tyto ostatně nijak časté ani zvláště živé posílní boje inscenovalo téměř bez výjimky ruské dělostřelectvo, jemuž veleli dohodoví důstojníci, kdežto pěchota skoro vždy odmítala rozkazy k útokům. Ba místy došlo k opravdovým pŕtkám mezi dělostřelectvem a pěchotou, která by bývala nejráději zastavila veškerou bojovnou činnost, neboť při odvetných podnicích nepřátelských ona pak trpěla největší ztráty.²¹⁾

Německá a rakousko-uherská vojska prováděla nyní velmi horlivě propagandu po střeleckých zákopech, aby ruské vojáky ochromila a znechutila, a to jednak tím, že se jim vykládalo o zásadní ochotě ústředních mocností učiniti přítrž tříletému vraždění spravedlivým mírem, jednak zase, že se jim naopak sebevědomě vykládalo o nadějně situaci ústředních mocností a tím se dokazovala neúčelnost dalšího vedení války.²²⁾ V Německu doufali, že tak získají příměří a konec konců i mír s Ruskem. Při tom se však mínění vojenských vedení a vlád obou států mnohdy rozcházela, zejména pokud šlo o otázky válečných cílů.²³⁾ Všechna tato propaganda byla tajná a před neutrální cizinou přísně skrýván její účel.²⁴⁾

Když se však poznalo, že se takto ústřední mocnosti nedostanou k vyjednávání s ruskou vládou, vyslali všichni tři vrchní velitelé východní fronty, princ Leopold Bavorský, arcivévoda Josef a generál polní maršálek Mackensen, jiskrovým telegramem 12. května všem ruským velitelům, kteří stáli naproti, pozvání k vyjednávání

Velitel IX. sboru, polní podmaršálek Kletter v posítkách 5. praporu myslivců u Koňuch.

o příměří. Zároveň přinesli parlamentáři návrhy k jednání ruským divisím, které byly zvláště nakaženy mírovou náladou. Tento den byl úmyslně zvolen, aby se Rusům na 1. května starého stylu poskytla radostná naděje na blízký mír.²⁵⁾ Brzy se však přišlo na to, že se vyšší velitelství ruských vojsk nedají do zvláštních vyjednávání²⁶⁾ a 14. května se podobně vyjádřila rada dělníků a vojáků v Petrohradě.²⁷⁾ Nabídka příměří selhala a Němci si to vysvětlovali tím, že se dohodové propagandě podařilo vzbudit u Rusů odpor proti separátnímu míru, kterého by prý ústřední mocnosti využily proti západním demokraciím, a Anglie prý hrozila zakročením Japonska.²⁸⁾

Ačkoli se tedy ústředním mocnostem nezdařilo navázat formální vyjednávání, došlo přece téměř na celé východní frontě, pokud nebyla obsazena Rumuny, po jednotlivých divisích k úmluvě jakéhosi příměří, které trvalo až do konce května, někde až do první polovice června. V takovýchto poměrech není divu, že se na frontě téměř neválčilo, zato se však tím horlivěji prováděla

v ruských zákopech propaganda soustavně a jednotně organisovaná německým i rakousko-uherským vrchním vojenským velitelstvím.²⁹⁾

Ale tato propaganda, která měla u Rusů způsobit zkázu disciplíny, byla dvojsečná zbraň, neboť osobní styk s Rusy byl i pro ústřední mocnosti nebezpečný, a to možností, že se vlastní vojsko nakazí propagovanými myšlenkami a že se bolševické zásady přenesou do jejich zákopů. Z té příčiny bylo přísně dbáno toho, aby se k provádění propagandy vybírali jenom spolehliví důstojníci a mužstvo, a aby se obě vojska nebratřila.³⁰⁾

Kapitola druhá.

RUSKÉ PŘÍPRAVY K OFENSIVĚ NA JARĚ 1917.

V této době se objevuje na ruské frontě Alexander Fedorovič Kerenský,¹⁾ jedna z nejvýznačnějších postav březnové revoluce, skvělý řečník oslňujícího bohatství myšlenek a výrazů, řečník strhující masy posluchačstva nádhernými obrazy a velkorysými prospekty svých řečí a fascinující svým hlasem, kterým virtuosně hospodařil od lyrických pianisim až do plných pathetických fortisim. Bohužel, jen oslňující řečník. Byl sice stoupencem sovětů, ale vzpíral se, třeba nedůsledně, výstředním formám tehda se již vzmáhajícího bolševismu, a horlivě se zastával toho, aby se znova zavedla kázeň ve vojsku, na frontě i v loďstvu. Tím si ovšem získal s počátku zvláštní přízeň anglického velvyslance Buchanana, který při každé příležitosti vyžadoval od Zatímní ruské vlády utužení disciplíny ve vojsku a vytrvalého pokračování ve válce.²⁾

Francouzský velvyslanec Paléologue, ač uznával mimořádné řečnické schopnosti Kerenského, nesměšlel o něm hned s počátku zvláště příznivě, zato si však Kerenský získal tím více důvěry jeho nástupce, francouzského poslance a ministra obrany Alberta Thomase, kterého poslala Francie koncem dubna do Petrohradu. Thomas byl přesvědčen, že jedině Kerenský se sověty může utvořit vládu, která by zasluhovala úplné důvěry západních mocností.³⁾

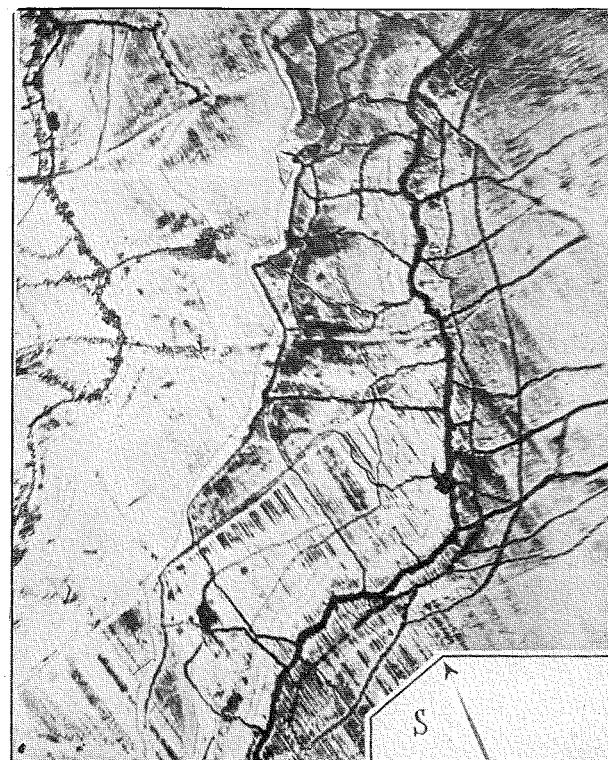
Kerenský zastával mínění — na rozdíl od radikálního sovětského tisku, který vyzýval proletariát k světovému míru a ruské vojáky k sbatření s Němci — že je nezbytně nutno válku dobojovat. Jeho tragická vina — nerozhodná kompromisnost — jevila se však i zde: byl sice pro další vedení války, ale shoduje se s prohlášením Zatímní vlády z 10. dubna 1917 o cílech války, uznával tím vlastně nepřímý program sovětů o míru „bez aneksí a kontribucí“.⁴⁾ Jeho osudný optimismus posuzoval situaci v armádě na frontách velmi mírně,

neboť Kerenský se domníval, že nový ruský útok a odpor ústředních mocností vzpruží důstojníky i mužstvo a že se tím zase obnoví bývalá kázeň. Útok byl podle mínění Kerenského nutný, aby zastavil rozklad armády na frontě, aby povznesl ducha za frontou, který byl soustavně leptán podryvnou prací bolševiků, a aby přemohl tupou pasivnost lidu, s kterou pohlížel na rozhodnutí války a na osud svého vlastního státu.⁵⁾

Dne 18. května byla přetvořena Zatímní vláda a Kerenský se stal ministrem války po Alexandru Ivanoviči Gučkovu, za kterého se urychlil rozklad ruské armády — nikoliv jen jeho vinou — reformami, jejichž jádro tkvělo v tom, že se změnila většina vyšších velitelů na frontě a tím se přivedl neklid do řad důstojnictva.⁶⁾

První snahou Kerenského bylo učinit z armády zase poslušný a schopný nástroj, kterým by dovedl válku spolu se západními mocnostmi k vítěznému míru. Ale i v této poctivé snaze dostát v závazcích k spojencům je provázen kletbou rozdvojení své povahy. Na jedné straně chce utužit revoluční kázeň vojska a denním rozkazem vyhlašuje přísné potrestání všech zběhů, kteří se do 28. května nevrátí ke svým oddílům, ale zároveň na druhé straně potvrzuje 22. května onu pověstnou deklaraci práv vojína, která tak zhoubně řádí v neuvědomělých masách ruských vojáků první podryla kázeň, o jejíž utužení Kerenský usiloval.⁷⁾ Pokusil se osobně vlivem svého řečnického daru působit na vojsko ochablé mravně i fysicky. Nejprve v Petrohradě a v městech vnitrozemských, potom na frontě, kde se snažil na nesčetných schůzích s nadlidskou vytrvalostí a s neuhasínajícím zápalem přesvědčit vojsko o nezbytnosti dalšího válčení. Objel téměř všechny armády, zvláště na jihozápadní frontě, kde se čekal postup, a za jeho ohnivých řečí vzplálo upřímné a bezprostřední nadšení posluchačů, které Kerenský měl za hluboké a trvalé.⁸⁾

Tehdy byla již ruská armáda v pokročilém rozkladu. Vlivem revolučních hesel o osvobození lidu opustilo ohromné množství vojáků své oddíly.⁹⁾ Ale nejvíce se jevil rozklad v dopravnictví, v železnicích a tím v zásobování. Transporty byly nedostatečně vypravovány a cestou ještě vylupovány, takže se vojsko na frontě často octlo v nedostatku. I produkce válečného průmyslu klesla, tak výroba železa až na 40%, a z velkých závodů bylo 40 až 80%

*Ruské a rakouské zákopy na východ od Koňuch.
(Letecký snímek z 5. března 1917.)*

inženýrů zahnáno. Nejhorší však příznak úplného rozkladu armády byl nový nevojenský duch vojáků, kteří pořádali samé schůze a na nich debatovali, mají-li uposlechnout rozkazu k útoku čili nic, a sami rozhodovali, čeho ta neb ona vojenská jednotka potřebuje a co má dělat, a sami si sesazovali důstojníky, k nimž neměli důvěry.¹⁰⁾

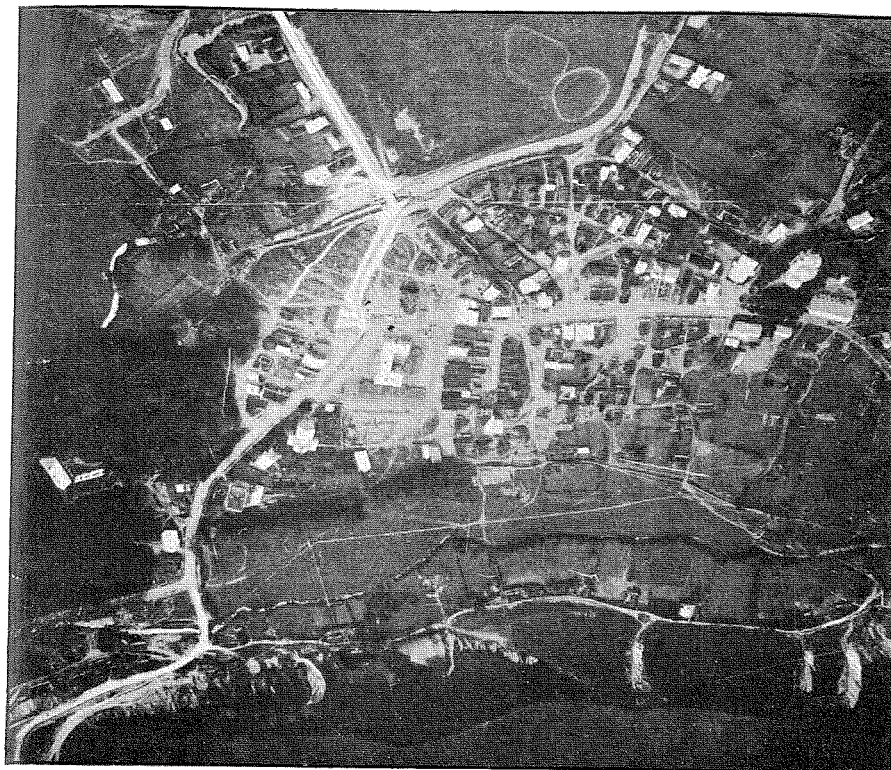
Byl to vskutku nepochopitelný optimismus, který svedl Kerenského k tomu, že vůbec mohl pomýšlet na nějakou ofensivu a neviděl těchto nepřekonatelných překážek, které musely každou ofensivu v zárodku již udusit. Ale Kerenský neviděl — šel se zápalem nadšeného revolucionáře a s fatalistickou vírou ve svatou

Matku Rus za svým cílem, neohlížeje se vlevo ani vpravo, a strhl s sebou část vojska ještě k poslednímu vzepětí zbylých sil. Jeho zasažení ve vojsku se projevilo brzo na některých částech fronty. Vojsko na severní a západní frontě bylo již příliš unaveno a příliš podleгло bolševické agitaci, takže se nemohlo počítat s jeho bojovností.¹¹⁾ Z té příčiny se Kerenský obrátil k vojskům na jihozápadní a rumunské frontě, snaže se je vzpružit a vzbudit u nich bojovného ducha.

Dohoda, která technicky a hmotně za zimy roku 1916—1917 připravila ruská vojska k boji, jako nikdy před tím, těžko nesla jejich ochabnutí, a právem přičítala neúspěch svých jarních ofensiv v roce 1917 tomu, že Rusko nesplnilo svého mravního závazku a nezasáhlo současně do boje. A nyní se zdálo, že už vůbec nezasáhne. Proto lze pochopiti, že velvyslanci francouzský i anglický důrazně nyní vymáhali na Zatímní vládě určitého a závazného prohlášení, že Rusko povede válku do konečného vítězství.¹²⁾ Tím radostněji byl pak jimi uvítán a podporován plán Kerenského udeřit na haličské frontě, neboť se kryl s přáním Dohody, rozhodnou ranou zasáhnout Rakousko-Uhersko, jehož vnitropolitické i hospodářské nesnáze nebyly jí neznámy.¹³⁾

Před tím až do druhé poloviny června byla bojová činnost ve východní Haliči velmi nepatrná. Na mnohých místech se vyvinul pravidelný styk mezi střeleckými zákopy obou stran, zejména v úseku u Brodů si Rusové chodili na smluvená místa pro noviny a letáky. Ústřední mocnosti nemohly s počátku na frontě nic seznat, co by svědčilo o ruských přípravách k nové ofensivě. Útok, ustanovený generálem Brusilovem na 18. května proti Břežanům, nemohl se provést, ježto pěchota odmítla nastoupit k útoku. Jen letecká činnost se na ruské straně zřejmě zvětšila a druhá strana poznala, že se počet ruských bojových letadel zvýšil.

Jakmile se však Kerenský ujal ministerstva války, staly se poměry na frontě říznější. Bojová činnost po celé frontě proti vojenské skupině Böhma-Ermolliho byla živější a u Rusů bylo vidět větší činnost dělostřelectva, které postavovalo nové baterie, zastřelovalo se jimi, budovalo muniční skladiště a p. Také ruská letecká činnost se stala trvale velmi živou a obrana proti německým a rakousko-uherským letadlům byla prováděna daleko rázněji než dosud. Za-

*Pomořany, sídlo velitelství IX. sboru.
(Letecký snímek z června 1917.)*

jatci a přeběhlíci, jichž počet se podstatně zmenšil, podávali zcela určité zprávy o návštěvách Kerenského na frontě a o různých útočných úmyslech. Třebas byly údaje blízkých dat, kdy se má útok počítí, pravdě velmi nepodobné, přece jen mnohá znamenají, jako výměna divisí nakažených bolševickou propagandou, kladení nových kolejí, stavba mostů přes Dněstr a Nadvorňanskou Bystřici, zesilování dělostřelectva a p., ukazovala na směr možných útoků. Byl to zejména prostor u Zborova a u Břežan a jižně od Dněstru kraj u Stanislavova a Solotviny, neboli směr podél hlavních silnic vedoucích na západ.

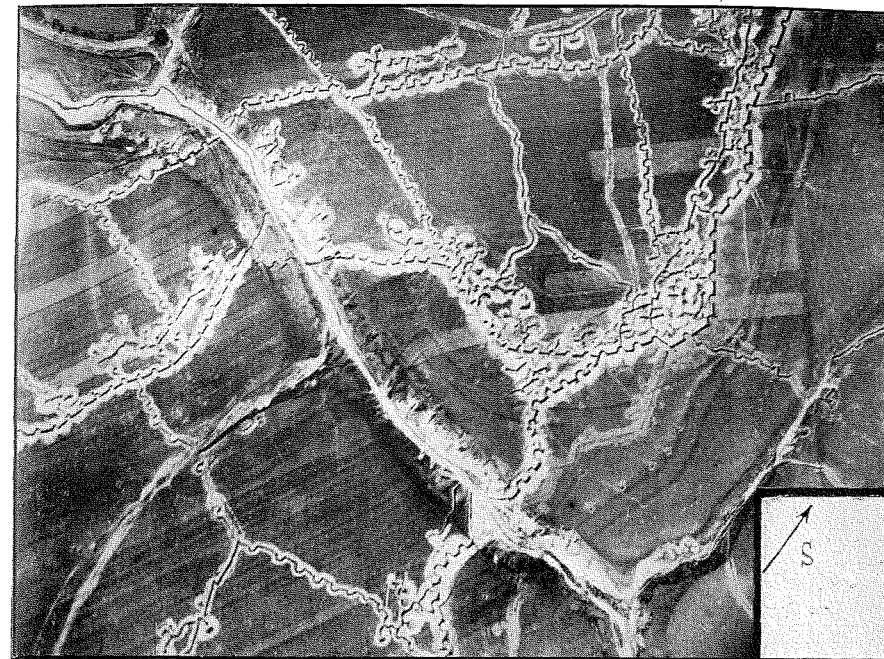
Vzájemný poměr sil obou stran zůstal přibližně stejný. Proti 24 pěším divisím a 2¹/₂ jezdeckým divisím vojenské skupiny Böhma-Ermolliho stálo koncem května 1917, podle získaných zpráv, asi 42 až 47 pěších a 3 jezdecké divise ruské.¹⁴⁾

K vojenské skupině Böhma-Ermolliho, podléhající vrchnímu veliteli východní fronty, princovi Leopoldu Bavorskému, patřily: na severním křídle c. a k. 2. armáda (10 pěších a 11/2 jezdecké divise), které velel sám velitel celé skupiny, Böhma-Ermolli, německá Jižní armáda generála plukovníka hraběte Bothmera (9 pěších divisí) a konečně na jižním křídle c. a k. 3. armáda pod velitelstvím generála plukovníka Tersztyánszkého (5 pěších a 1 jezdecká divise).

Na protější ruské jihozápadní frontě Brusilovově, která sahala od Pripetu až do jižní Bukoviny, stála na severu „zvláštní armáda“, podle ruských údajů koncem dubna 1917 majíc 21 divisi proti stejnému počtu nepřátelských, pak 11. armáda s 23 divisemi proti 11 nepřátelským, jižněji 7. armáda s 28 divisemi proti 14 nepřátelským a na jižním křídle 8. armáda, která měla proti 7 divisím svých 12. Počítají tedy Rusové, že proti 53 nepřátelským divisím stály jejich 84, což odpovídá výše řečenému poměru sil, jak jej vypočítlo velitelství skupiny Böhma-Ermolliho.¹⁵⁾ Větší byla převaha Rusů v letadlech. Kdežto 2. a 3. armáda měly jen několik pozorovacích letadel a neměly žádných bojových letadel, bylo na protější straně pozorováno 12 až 14 ruských bojových letounů. Německá Jižní armáda se svými 6 letouny měla jich proti sobě 65.¹⁶⁾

Ježto se nyní Rusové zcela jinak chovali, sledovaly armády vojenské skupiny Böhma-Ermolliho s napiatou pozorností vše, co se u nich dalo. Na počátku června uvázla ve východní Haliči všechna propaganda dosud horlivě provozovaná, a jen tu a tam docházelo ještě k výměně časopisů.¹⁷⁾ Ani 2., ani 3. armáda nepozorovaly ještě znamení útoku bezprostředně nastávajícího, zato se však proti středu Jižní armády situace utvářela hrozivě, takže velitelství počítalo tam s možností ruského útoku.¹⁸⁾

V první polovině června počali Rusové stahovat své síly proti Jižní armádě a proti jižnímu křídlu 2. armády. Za frontu byly posunuty od severu počínajíc XLIX. sbor a I. a II. sbor gardový.¹⁹⁾ Sibiřský VII. sbor byl přeložen z Kolomyje do Podhájců.²⁰⁾ Brzy poté přešel také XXXIV. sbor a II. jezdecký sbor z prostoru jižně

*Pohled na rakouské zákopy jihozápadně od Augustovky.
(Letecký snímek z 16. června 1917.)*

od Dněstru na sever od něho, takže se do jisté míry c. a k. 3. armádě ulehčilo.²¹⁾ Ale i tak musela tato armáda počítat s útokem od Stanislavova.

Rozhodně seznala vojenská skupina Böhma-Ermolliho, že snahy Kerenského upevnit zase kázeň a morálku ruského vojska dosáhly značného úspěchu.²²⁾ Také jmenování Aleksěje Aleksějeviče Brusilova nejvyšším velitelem příkládalo c. a k. vrchní armádní velitelství velký význam, neboť Brusilov platil za muže význačné energie a brutální rozhodnosti, o němž se ústřední mocnosti domnívaly, že se těší v ruské armádě zvláštní oblibě a důvěře téměř všech vyšších velitelů. Vrchní armádní velitelství mělo za to, že Rusko vyčká úspěchu ofensiv spojenců na západě a jihu — a pak že se samo

vzchopí k lokálním útokům. Zdálo se však tehdy ještě býti pochybné, pohne-li se také ruská pěchota k útoku.²³⁾

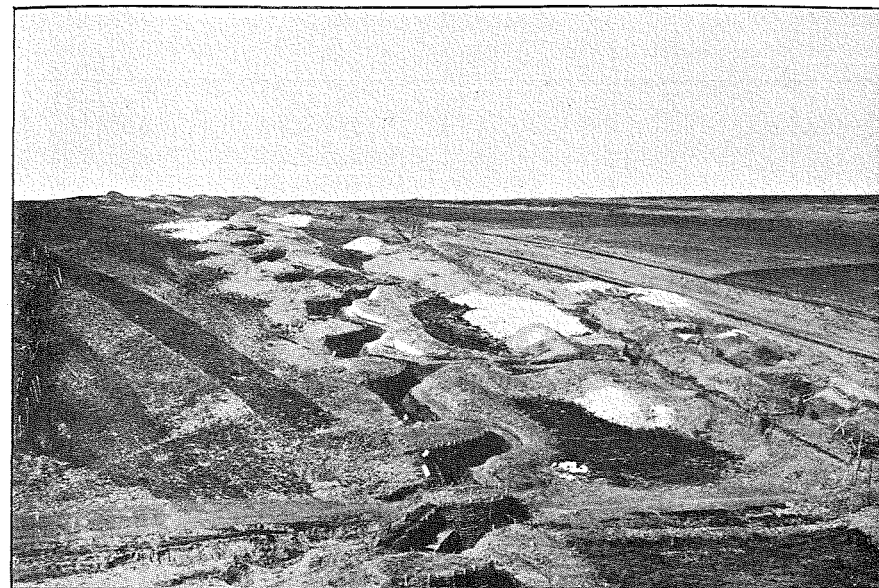
Obraz Brusilovův nebyl však zcela správný: jeho nesporná iniciativnost byla poutána nedůvěrou revolučních živlův a ostatně většina sovětů zastávala mínění, že se každá vojenská operace musí nejprve schválit vládou.

Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, které bylo blíže dějišti těchto událostí, posuzovalo situaci vážněji a domnívalo se, že Rusové mají skutečně úmysl provést větší, jednotně zahájené útoky. Proti 3. armádě se očekával útok jen u Stanislavova nebo snad ještě u Rosulné (30 km jihozápadně od Stanislavova), a to nevelký. Jinak tomu bylo u Jižní armády. Tam stálo nyní proti 10 diším ústředních mocností 23 až 25 ruských. Útok byl Rusy důkladně připraven a ježto byla pěchota přes všechny snahy protipropagandy stále ještě nespolehlivá, rozhodlo se ruské vojenské vedení soustředit velké masy vojska na místech zamýšleného útoku, aby se množstvím nahradil onen nedostatek kvality. Toto opatření se dalo učiniti, protože divise byly oslabeny z 16 na 12 praporů a za to rozmnožen jejich počet. Všechny tyto přípravy byly pečlivě provedeny jednak pod nátlakem spojenců, jednak proto, že si Zatímni vláda dobře byla vědoma osudných pro ni následků, které by měl nezdar podniknuté ofensivy.²⁴⁾

Velitelství Jižní armády doufalo, že vystačí s divisemi, které mu byly dány k dispozici, žádalo však o zesílení dělostřelectva, zejména těžkého a o dostatečnou municí. Zároveň žádalo o čtvrtá děla pro lehké polní baterie německých divisí, aby se mohly ruské přípravy k útoku rušiti plánovitou ničivou palbou. Těmto požadavkům bylo částečně vyhověno.

Ačkoliv tedy bylo jasně seznáno, že Rusové činí rozsáhlé operativní i materiální přípravy k útoku, přece v druhé polovici června bylo stejně jasně pocíteno, že vlastní bojová činnost značně ochabla. Vykládalo se to jednak snahou oklamat nejen nepřítele, nýbrž i vlastní pěchotu, aby se předčasně nezalekla útoku, jednak šetřením municí.²⁵⁾

U 2. armády ukazovalo přeložení stanoviště ruských VI., XLIX. a XVII. sboru a I. gardového sboru a soustředění větších sil proti jižnímu křídlu 2. armády, že Rusové zamýšlejí udeřiti po

Pohled na zákopy u 19. pěší divise.

obou stranách silnice Tarnopol — Zložov. Živá činnost bojová, kterou Rusové vyvíjeli proti c. a k. 33. pěší divisi, byla považována jenom za manévr k oklamání nepřítele.²⁶⁾

Ke konci června získalo velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho od přeběhlíků a ze zachycených zpráv jiskrových řadu údajů, které všechny určovaly počátek stále odkládané ruské ofensivy na 29. červen.²⁷⁾ Hlavní útok měl jíti ve směru úseku mezi Dolní Lipnicí na Narajovce a Perepelníky (vých. od Zložova), čili proti středu a severnímu křídlu Jižní armády a proti jižní polovině s ním souvisejícího úseku Zložovského²⁸⁾ c. a k. 2. armády.²⁹⁾

O silách, kterými Rusové zamýšleli podniknouti útok, byla druhá strana velmi dobře zpravena. Příloha 3. zakresluje situaci obou stran, jak se jevila 30. června velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho. To nevědělo jen o československé střelecké brigádě, že již od 22. června stála na frontě přímo jižně u Zborova a za ní ruská 82. pěší divise, dále že u VI. sboru byla také 151. divise.

Že si vojenská skupina Böhma-Ermolliho tu a tam slučovala v svých zákresech ruské divise ve sbory jinak, než ve skutečnosti byly spojeny, nemělo valného významu.

Když byl zjištěn příchod obou dvou gardových sborů a V. jezdeckého sboru na frontu, očekávala Jižní armáda proti svému středu útok asi 18 pěších divisí ruské 7. armády, které stály ve třech řadách připraveny k útoku.³⁰⁾ Za nimi mělo jít pět jezdeckých divisí. Proti nim měla však Jižní armáda na stejném úseku jenom 4 pěší divise v první linii a 2 pěší divise jako rezervu vrchního velitele východní fronty v druhé linii. Přes to doufala Jižní armáda, že útoku odolá.

Tím, že Rusové vyňali svůj XII. a XVI. sbor ze svazku 7. armády a přidělili je se zvláštním útočným úkolem³¹⁾ 8. armádě, zúžili podstatně úsek 7. armády, jejíž hranice pak běžela těsně na jih od Dněstru. Také z toho se usuzovalo na brzký počátek bojů u 7. armády, kdežto u 8. armády se zatím nečekaly žádné větší útočné podniky.

Proti severnímu křídlu Jižní armády (c. a k. XXV. sboru) a proti jižnímu křídlu úseku Zločovského (c. a k. IX. sboru a něm. 197. pěší divisi), které měly ve frontě celkem pět divisí, postavila ruská 11. armáda podle německých odhadů 8 a 1/2 pěších divisí do první linie a do druhé 2 pěší divise.³²⁾ První gardový sbor a zabajkalští kozáci stáli dotud u Tarnopole. Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, očekávajíc nedaleký útok Rusů, postavilo za ohrožený IX. sbor jednu německou divisi; druhá stála připravena poněkud severněji a třetí byla na cestě. U Lvova se sestavovala 12. jízdní střelecká divise (reitende Schützendivision), podléhala však zatím ještě vrchnímu armádnímu velitelství. Hledíc k těmto rezervám nebyla ruská převaha tak ohromná, takže velitelství Jižní armády doufalo, že se i na této frontě podaří zastavit ruský útok. Ale i v tom případě, že by Rusové napadli 3. armádu, což se koncem června zdálo býti pravdě velmi nepodobné, mohla i ta odolat jejich útoku, neboť za severním jejím křídlem stály připraveny dvě divise.

Pokud jde o posice na úseku vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, ukazuje 4. příloha, že byla zřízena čtyři průběžná postavení, jejichž technické vybudování u jednotlivých armád bylo ovšem velmi různé. Bylo však postaráno všude na hranicích armádních úsekův o jejich spojení, po případě o uzavření.

U 3. armády byla první posice vybudována ve třech liniích s četnými záhradami, měla mohutné překážky, s dostatek míst ochranných i pozorovacích. Druhá posice nebyla vybudována. Třetí byla úplně schopná obrany, s dobrými překážkami, ale bez ochranných míst. Čtvrtou posici mezi řekou Bugem a Karpaty (Bug-Karpathenstellung) bylo možno bránit, měla však málo ochranných míst a slabé dvouřadé překážky.

Zákopy prvního postavení Jižní armády probíhaly v četných liniích s dobře hajitelnými záhradami a byly zvláště pečlivě vybudovány. Měly plno ochranných míst a silné souvislé překážky drátěné. Asi 5 km za nimi byla druhá posice, která v jižní části armádního úseku byla již téměř všude vybudována, avšak nestejně, kdežto v severní části, kde byla vedena od Břežan za silným úsekem Zlaté Lípy, zůstala zatím většinou jen naznačena. Třetí posice běžela za dolním tokem Hnilé Lípy a zahrnula pak severně od Lopužné k Narajovce. Z této posice byla vybudována jen část severně Lopužné jako opora úseku mezi Narajovkou a Zlatou Lípou, kterému se nedostávalo jakékoli přirozené ochrany. Jinak byla tato posice většinou jen naznačena a tu a tam se na ní teprve pracovalo. Další postavení za Hnilou Lípou po obou stranách Rohatýnu a za potokem Swirz teprve vznikala.

Dále k severu se rozbíhaly posice, zachované částečně ještě z dřívějších bojů, byly však místy chatrně zachovány. Tím vznikla u 2. armády za přední linií nová obranná soustava o třech řadách zákopů a velmi četných přehradách. První posice částečně vybudovaná v několika řadách byla velmi dobrá, měla silné překážky a četná ochranná místa i před granáty bezpečná a také pevné skryše. Druhá a třetí posice nebyly všude stejně vybudovány, ale byly v takovém stavu, že jich bylo lze hájit. Krátce před počátkem bojů bylo vyměřeno čtvrté postavení, k jehož stavbě však již nedošlo.

Celkem možno říci, že velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho dobře odhadlo nastávající útok Rusů proti středu a severnímu křídlu Jižní armády a proti jižnímu křídlu 2. armády, a to i co se týče míst, kam byl útok pak učiněn, i pokud šlo o sílu útočících těles, které byly celkem odhadnuty na 29 pěších a 5 jezdeckých divisí. Tím, že sousední úseky byly rozšířeny a že byly přivedeny nové síly, soustředilo ruské vojenské velitelství na frontě

60 km široké skutečně velmi početné síly k útoku. Ježto se pak o Brusilovovi vědělo, že s oblibou provádí útok na několika místech zároveň, počítalo i velitelství vojenské skupiny s tím, že Rusové vyrazí na několika místech k současnému útoku.

Bylo však nesnadno učinit si správný obraz útočnosti ruské pěchoty, neboť změny, které se udály v ruském vojsku od březnové revoluce, sahaly až k jádru veškeré vojenské organizace.³³⁾ Počátečná mohutnost útoku pěchoty, která se zdála býti v původní své síle, skutečně překvapila a v prvním okamžiku poněkud pokazila výpočty, učiněné s předpokladem nevalné bojovnosti ruských mas. Také početnou sílu ruských divisí, stojících na protější frontě, bylo nesnadno určit, ježto březnovou revolucí byla i na frontách oslabena vojska hromadnou deserčí.³⁴⁾

Kerenského ofensivou byla tedy zatím zmařena snaha ústředních mocností dosíci míru na východě bez dalšího válčení a uvolnit si větší masy vojska pro západní a jižní frontu. V dubnu a po případě ještě v květnu bývalo by snad možno s několika novými německými divisemi a rezervami východní fronty využití patrné nechuti ruského vojáka k dalšímu bojování a mohutným útokem prolomit hluboko frontu a přispět k vnitřnímu zhroucení vší armády.³⁵⁾ Nyní nezbývalo než pomýšlet na odražení ruské ofensivy. Vrchní velitel východní fronty doufal, nejen že ji zastaví, nýbrž že se mu podaří protiofensivou zatlačit Rusy zpět. Za směr protiútoků byl zvolen od Zložova podél horního Seretu k Tarnopolu, ježto se tak mohlo obklíčit ruské vojsko na jih stojící. A čím více vojsk Rusové shromáždili k svému útoku mezi Zborovem a Karpaty, tím větší úspěch se dal očekávat od této protiofensivy. S přípravami mělo se však počítati teprve tehda, až by Rusové zahájili útok a pevně se již zachytili v prostoru, který protiofensivou měl býti obchvácen.³⁶⁾

Kapitola třetí.

KERENSKÉHO OFENSIVA.

Rozkaz nového ministra války o ofensivě vojska i loďstva způsobil na ruské frontě velké pohnutí myslí. Kdežto však staří důstojníci doufali, že zahájení nové všeobecné ofensivy upevní zase jejich skoro zaniklou autoritu, protestovalo vojsko, zejména pěchota, nesčetnými resolucemi proti očekávanému omezení své teprve nedávno dobyté proletářské svobody. Mnohé pluky žádaly, aby byly doplněny vojáky ze zápolí, jiné zase chtěly jíti do zápolí samy, aby si odpočinuly a pod. Ale ve všech těchto přáních byla skryta beznadějná únava z války a všeobecná nechut k dalším bojům.

Kerenský se snažil především, aby tuto nechut a únavu zmohl. Při tom ho podporoval velmi účinně nový generalissimus Brusilov, který v jednom ze svých prvních rozkazů¹⁾ ukázal na nutnost učiniti nepřítele tak povolna, aby musil sjednati s Ruskem a jeho spojenci čestný a spravedlivý mír. „Naši nepřátelé nesouhlasí s našimi podmínkami míru bez aneksí a bez kontribucí, takže není jiné volby ani jiné cesty, než mocí našeho meče přinutit nepřátele, aby přijal naše tak umírněné podmínky a učinil mír.“ K tomu se připojovala provolání a výzvy ke zničení pruského militarismu, ke konání hrdinských skutků, k jednotě a železné kázni, k útokům na nepřátele a pod. „Ruští vojáci, kteří za starého režimu statečně bojovali, když se jim hrozilo zastřelením, budou i nyní hrdinně bojovat jako svobodní občané na obranu svobody a prokáží, že je nesprávné ono potupné tvrzení nepřátel, jakoby byli nehodni své svobody.“ Tak to bylo v provoláních, v kterých nakonec generalissimus přísahal ruskému národu jménem armády, že vybojuje vítězný mír. A po celé jihozápadní frontě zaznívalo bojovné heslo Kerenského, přijaté sjezdem vojenských delegátů z této

fronty: „Za půdu a svobodu, za mír všeho světa se zbraní v ruce vpřed.“²⁾)

Francouzští důstojníci, přidělení štábu jihozápadní fronty, považovali jmenování Brusilova nejvyšším velitelem a jeho odchod z jihozápadní fronty, která teď měla provést rozhodnou ofensivu, za nešťastnou disposici, ježto měli za to, že jedině Brusilov by uměl přimět vojáky k ráznému útoku. V Petrohradě však doufali, že Brusilov, jakožto nejvyšší velitel, přenesou svou nezlomnou vůli na všechny fronty, což bylo zajisté nadlidsky mnoho. Jediné jihozápadní fronta a část rumunské se vzchopily ještě k útoku. Ostatní fronty a loďstvo zůstaly více méně jenom pasivními diváky úporných bojů, které vzplály poslední ruskou ofensivou ve východní Haliči a v Multánsku.

Méně příznivě posuzovali dohodoví a ruští důstojníci Brusilovu povolnost, kterou osvědčoval vůči civilním držitelům státní moci, a říkali jeho snaze zůstat za každou cenu v dobrém poměru s revolucionáři „politická gymnastika“.³⁾)

Nástupcem Brusilovovým ve velitelství jihozápadní fronty byl generál G u t o r, dosavadní vůdce 11. armády. Nový kurs se uvedl vůbec všeobecnými změnami na vedoucích místech. Zkušení vůdčové armády, K a l e d i n a L e č i c k ý, byli zproštěni velitelství. Na jejich místa přišel v 8. armádě známý generál K o r n i l o v, který se byl právě znova osvědčil svou energií jako velitel Petrohradu, a velitelství 7. armády převzal generál B ě l k o v i č. Velitelství 11. armády dostal teprve pět dní před začátkem ofensivy generál E r d e l l i. Vůbec v posledních třech měsících byli vyměněni všichni velitelé sborův i divisí na jihozápadní frontě. Též velitel západní fronty, generál G u r k o, byl 5. června zbaven svého místa, protože neuznal „práv vojáků“.⁴⁾ Několik dní před tím vzdal se z téže příčiny i velitel severní fronty, generál R u s k ý.⁵⁾ Všechny tyto četné osobní změny způsobily, že se nepokoj ve vojsku, již beztak netrpělivém a pokleslém, jen stupňoval.⁶⁾

Základní rysy jarního tažení v roce 1917 byly vypracovány už koncem prosince 1916 v poradách velitelů front v stavce — jak se jmenoval hlavní stan ruský — v Mohylevě v poradách, kterým předsedal ještě car Mikuláš. Tehda bylo ustanoveno, že se nejprve provede již počatá nová organizace vojska, shromáždí se dostatečné

Tábor československé brigády na stanici v Jezerně dne 21. června 1917.

množství válečného materiálu a že se vycvičí nově utvořené divise.

Zimní ofensiva západních mocností se měla podporovat jenom částečnými útoky na jednotlivých frontách potud, aby se německá a rakousko-uherská vojska vázala na východě. Zato na jaře se měly provést útočné podniky na všech frontách, a to se vším pokud možno největším válečným materiálem a se vším vojskem, které bude k dispozici. Konečná volba fronty, kde se měl rozvinout hlavní útok, měla se státi co nejpozději, aby se tak zabránilo předčasnému prozrazení.⁷⁾

Ačkoliv se poměry v Rusku od oné doby podstatně změnily, zůstala základní myšlenka pro útok v roce 1917, kterou byl ještě car schválil, nezměněna. Nyní se k tomu přidalo jenom to, že se hlavní útok povede na jihozápadní frontě, kdežto na ostatních frontách se měly podniknout jenom vedlejší útoky, ale i ty vždy nejméně s 12 až 15 divisemi na každé frontě.⁸⁾

Konečný strategický cíl jihozápadní ruské fronty byl Lvov. K jeho dosažení se mělo nejprve dobýtí západního břehu Zlaté Lípy. Hlavní útok měla provést vnitřní křídla 11. a 7. armády proti úseku mezi železnicí Zborov—Krásné a vsí Dolní Lipnicí na Nara-jovce. Dva vedlejší útoky měly poutat nepřátelské síly na sousedních frontách, a to útok V. sibiřského sboru podle horního toku Seretu a útok XII. sboru západně od Stanislavova.⁹⁾

Úsek XII. sboru byl proto vyvolen, že prý tam některé rakousko-uherské jednotky vyzvaly několikrát Rusy k brzkému útoku, aby se jim dostalo příležitosti k přeběhnutí dříve, než přijdou německé posily, které by je donutily k boji. Šlo při tom asi o několik Rusínů, kteří byli přiděleni jedné rotě 65. pěšího pluku, utvořené z mužstva tarnopolského pěšího pluku č. 15. Ti skutečně přeběhli u Jamnice a zpráva pochází asi od nich. Rota byla okamžitě odvo-lána z fronty a učinila se přísná opatření, aby se zabránilo dalším desercím.

Hlavního útoku měly se účastnit:¹⁰⁾

a) z 11. armády:

35. pěší divise XVII. sboru;

XLIX. sbors 4. finskou střeleckou divisí, československou střeleckou brigádou, 6. finskou střeleckou divisí a 82. pěší divisí; VI. sbor s 2. finskou střeleckou divisí a s 4., 16., 155., a 151. pěší divisí.

Jako armádní záloha byla určena divise zabajkalských kozáků a později V. sbor (7. a 16. pěší divise), který byl až do 7. července shromážděn severně od Tarnopole.

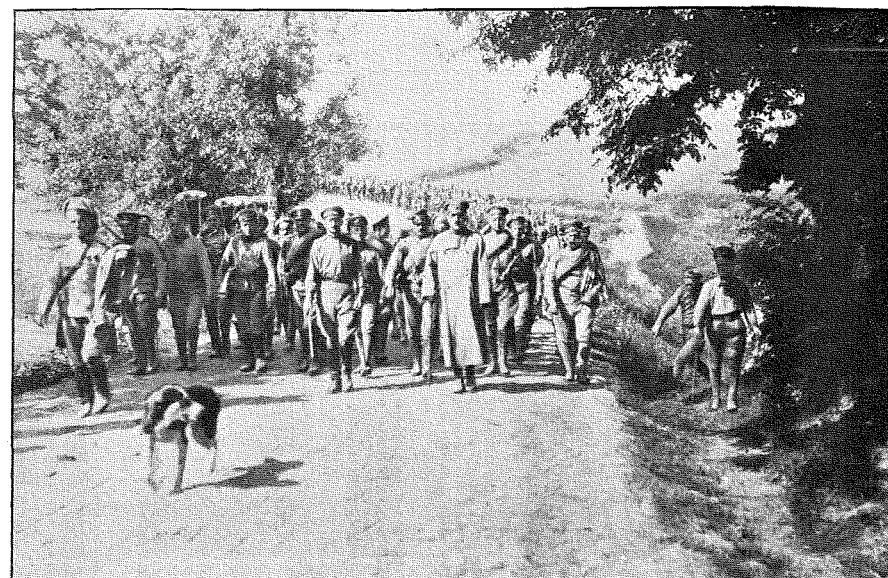
Za rezervu vrchního velitelství byl určen I. gardový sbor s 1. a 2. gardovou divisí.

b) ze 7. armády:

XLI. sbor se 113., 5. a 3. zaamurskou pěší divisí a 74. pěší divisí;

VII. sibiřský sbor se střeleckou divisí zkombinovanou z 12. a 13. divise a se 108. pěší divisí;

XXXIV. sbor s 19. sibiřskou střeleckou divisí, s 23., 104. a 153. pěší divisí;

Československý 1. pluk na pochodu do posic u Zborova.

XXII. sbor s 5., 1. a 3. finskou střeleckou divisí a se 159. pěší divisí.

Jako armádní záloha stály vzadu gardová střelecká divise II. sboru gardového, polská divise a dva cyklistické prapory, pak II. jezdecký sbor s 9. jezdeckou divisí a jednou kombinovanou jezdeckou divisí.

Za rezervu vrchního velitelství byly určeny: 3. gardová divise II. gardového sboru, V. jezdecký sbor s 11. jezdeckou divisí a 3. divisí orenburských kozáků. Později byl ještě přibrán do rezervy XLV. sbor se 122., 126. a 194. pěší divisí, které byly vzaty od 9. armády a do 13. července shromážděny.

Aby se vojskům dodalo větší odvahy, nařídil Brusilov, že se všechna vyšší velitelství mají přeložit blíže k frontě. Štáb jihozápadní fronty přišel z Podolského Kamence do Kozovny (14 km vých. od Březan), velitelství 11. armády z Křemence do Jezerné

(13 km jihových. od Zborova) a velitelství 7. armády do vsi Telače (9 km sev. od Podhájců).¹¹⁾

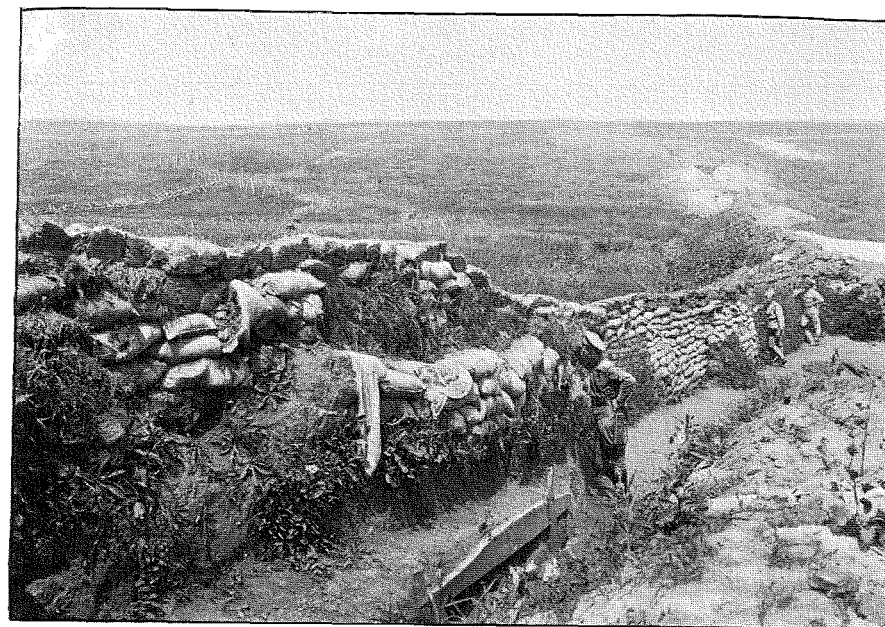
Přes obětavé snahy všech velitelů nepodařilo se až téměř do samého počátku ofensivy, která byla určena na 29. červen, získati všechnu pěchotu pro útok. U VI. sboru se několikráte sice prohlásilo, že se útok podnikne, zároveň se však vyhrožovalo, nezdaří-li se ofensiva, že bude štáb sboru pobit.¹²⁾ U XLIX. sboru byl 13. finský pluk docela nakažen praporčíkem Krylenkem, pozdějším bolševickým nejv. velitelem.¹³⁾ Nadarmo dosadil Kerenský u každé armády delegáty, kteří měli velitele podporovat v udržování kázně. Ještě 28. června musil být povolán II. jezdecký sbor, aby odzbrojil sibiřský pluk, který již od delší doby odpíral poslušnost. Když se pak ptalí u vrchního velitelství, co si mají počítí s 1500 odbojníky, dostali za odpověď: „Ať podniknou útok na nepřítele“.¹⁴⁾

Je jasno, že to nebyla radostná znamení pro úspěšný útok. A tak zůstala jedinou nadějí spousta dělostřelectva, které ještě nikdy nebylo v tak velkém počtu a místní koncentraci soustředěno na ruské frontě.

Kerenský navštívil osobně v oněch dnech vojska před útokem. Mluvil a domlouval zejména 2. gardové divisi, o níž se vědělo, že je zvláště nespolehlivá. Výkřiky „bourgeois“, „ pryč s válkou“, „ pryč se všemi“ a p. nenasvědčovaly žel tomu, že by byl Kerenský svou více než dvouhodinovou řečí dosáhl zvláštního úspěchu.¹⁵⁾

Nepochopitelno nám při tom všem zůstává však, že ruská vláda v Petrohradě nebyla ani dobře zpravena o tom, k čemu se vrchní vojenské vedení připravilo, neboť den před počtím velké ofensivy odjel ministr zahraničních věcí k nejvyššímu velitelství, aby tam vyložil důsledky, které by měl nezdar této ofensivy. Byla obava, že by došlo k velkým převratům ve vnitrozemí a demoralisace vojska že by valně pokročila.¹⁶⁾ Žel, že tyto varovné hlasy se osvědčily příliš brzo pravdivými! A k dovršení všeho se objevili 28. června u 7. armády dva zástupcové sovětů, kteří chtěli mluvit „o válce a míru“ a „o ústavodárném shromáždění“.

Přes všechny tyto nesnáze a překážky počal útok 29. června. Dělostřelecká příprava měla původně trvat pět hodin a jí měl hned následovat útok pěchoty. Avšak pro odpor francouzského kapitána V a g n e u x, dělostřeleckého poradce nejv. vojenského ve-

*Pobled na zákopu československé brigády.
(Severní úsek 1. pluku se „zástavou Marusji“. — Snímek z 24. června 1917.)*

dení, bylo rozhodnuto, že se útok 11. a 7. armády neprovede zároveň. Počátek dělostřelecké přípravy byl u 11. armády ustanoven na rozednění 29. června, u 7. armády o svítání 30. června. Útok pěchoty měl se počítí teprve 1. července o 10. hod. dopolední.¹⁷⁾

Ačkoliv byly akce 7. a 11. armády myšleny jako jednotný velký útočný podnik, přece jen se staly pro svou nestejnou přípravu dělostřeleckou a poměrně slabý přiděl sil na rozhraní armád dvěma zcela oddělenými bojovými akcemi, a to u K o ň u c h a Z b o r o v a a u B ř e ž a n. První bitva, které se na straně obhájcově účastnila od 29. června do 2. července převážnou většinou rakousko-uherská vojska, a na straně ruské po prvé slavně vystoupila československá brigáda, bude vyličená podrobně. Bitva u Břežan, v které se octlo téměř výhradně německé a turecké vojsko, a pozdější proti-

ofensiva německo-rakouská budou popsány jenom v hlavních rysech, aby se neporušila souvislost celkového líčení.

Akce V. sibiřského sboru soustředila se skoro výhradně na mohutnou ničivou palbu a plynový útok proti vybíhající posici c. a k. 33. pěší divise, po kterém došlo 1. července k chabým pokusům útočným. Těm nelze přikládati jiného významu, leda snad demonstrativní, neboť nebyly ani s to, aby trvale upoutaly armádní rezervy, stojící v úseku c. a k. V. sboru.

Útok ruského XII. sboru z 8. armády generála Kornilova, který byl myšlen jen jako vedlejší akce, rozvinul se podivuhodným způsobem teprve týden po hlavním útoku. Pravděpodobně nebyly všechny útočné přípravy včas skončeny. Zde u Stanislavova dosáhli Rusové takového úspěchu, jakého snad ani sami, zdá se, nečekali. I tato bitva, které se hrdinsky účastnila československá rota „Kornilovců“, bude aspoň poněkud obsírněji vylíčena.

Útočné podniky, které byly projektovány na ostatních frontách, vůbec usnuly, až na jediný malý výpad u Smorgonu, který však byl hned v rozběhu zachycen.

Kapitola čtvrtá.

BITVA U KOŇUCH A U ZBOROVA.

1. Přípravy.

Podrobnými zprávami velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho byli vrchní velitel východní fronty a obě nejvyšší vojenská vedení ústředních mocností všestranně poučeni o ruských útočných přípravách. Projevila úplný souhlas s pojetím situace, jak ji vykládalo velitelství skupiny Böhma-Ermolliho, a to i pokud šlo o směr očekávaných útoků, i s projektovanými opatřeními obrannými.

U c. a k. 2. armády,¹⁾ které velel přímo velitel celé vojenské skupiny, generál plukovník von Böhm-Ermolli, očekával se útok Rusů proti IX. sboru, stojícímu na jižním křídle, a po případě též proti daleko vpřed vybíhajícím posicím 33. pěší divise. Z té příčiny byly z rezerv vojenské skupiny vzaty dvě německé divise a dány jedna za IX. sbor, druhá za V. sbor. U XVIII. sboru proti Brodům zůstala k dispozici jediné brigáda tělesných husarů. Mimo to si velitelství vojenské skupiny vyhradilo právo dispozice s c. a k. 19. pěším plukem 33. pěší divise (viz příl. 2.).

U XXV. sboru Jižní armády²⁾ stály sborové rezervy (pěší pluk č. 88 a útočný prapor 54. pěší divise) za levým křídlem západně od Koňuch. Mimo to byly shromážděny v prostoru u Břežan a Burštyna dvě německé pěší divise, které vrchní velitel východní fronty ze svých rezerv poskytl na posílení ohroženého středu Jižní armády. Výzvědy letců, měřením zvuku a výpovědmi zajatců zjistilo velitelství 2. armády, že 28. června stálo proti jeho 754 dělům jenom asi 430 ruských. Byla tedy dělostřelecká převaha zcela nepochybně na straně ústředních mocností, zejména, pokud šlo o děla středního a hrubého kalibru. Kdežto však 2. armáda měla své dělostřelectvo

stejně rozloženo po celé délce fronty, měli Rusové své dělostřelectvo tak soustředěno, že na jižním křídle měli snad dokonce jakousi převahu.

Několik dní před ruskou ofensivou navštívil 2. armádu jak vrchní velitel východní fronty, princ Leopold Bavorský, tak i generál plukovník Böhme-Ermolli, aby se osobně přesvědčili o obranných opatřeních. Zejména Böhme-Ermolli jako velitel armády si prohlédl posice 19. pěší divise, která se zdála býti ruským útokem nejvíce ohrožena, a to především pěší pluk č. 75 a větší počet baterií. Byl dokonale spokojen svou prohlídkou a s klidem očekával ruský útok, neboť vykonal, pokud vůbec mohl, všechny přípravy k jeho ráznému odražení, a doufal v úplný úspěch své obrany.³⁾ Rakousko-uherské vrchní armádní velitelství mělo koncem června 1917 za to, hledíc k jevícímu se rozkladnému procesu v ruském vojsku, že se ofensiva, neklamně již připravovaná, nepovede s takovou rozhodností a tak pevnou vůlí, jako ofensiva, řečená Brusilovova v roce 1916. Ježto se však vrchní velitelství chtělo tentokrát vyhnout osudné chybě, která před rokem u Lucku svěřila osud vši obrany uzavírací palbě, zahájené až v posledním okamžiku, nařídilo tentokrát vojenské skupině Böhme-Ermolliho, aby dala soustavně ničit dělostřelectvem zjevné přípravy k útoku, jako zasypávání zákopů, pálící baterie, připravené rezervy a pod.⁴⁾ Před samou ztečí měla býti ruská útočná vojska tak zadržena mohutnou, náhle vzplálou, ničivou palbou, aby se mohly pod ochromujícím jejím dojmem snáze zadržet útoky ruské pěchoty. A tentokrát se stalo po prvé, že vrchní armádní velitelství při obraně na východní frontě neučinilo zároveň úsporných opatření munice, ba naopak, uvolnilo ji ve velkém rozsahu. V předchozím období klidu zbraní se totiž našetřilo tolik střeliva, že se vrchní velitelství domnívalo — přes ohromnou spotřebu na italské frontě — že bude moci nahradit i tuto mimořádnou spotřebu.

Jak již bylo výše řečeno, vyvíjeli Rusové v druhé polovici června až nápadně nepatrnou činnost pěchoty a v palbě dělostřelectva užívali jenom baterií lehké ráže; děl přes 15 cm ráže vůbec neprozradili. Přes to letci ústředních mocností poznali zcela nepochybně postavení těžkých baterií, a vůbec vojska c. a k. IX. sboru bedlivě pozorovala ruské přípravy a celkem správně je roz-

*Velitelé rot 1. československého pluku v zákopech u Zborova.
(Praporčík Šidlik, podporučík Švec a podporučík Syrový.)*

poznala. Když přišel v noci na 28. červen k IX. sboru rozkaz vrchního armádního velitelství uvolnit munici pro plánovitě rušení ruských útočných příprav, byl zcela přesně pochopen veliteli divisi i dělostřelectva a hned prováděn.

Nyní už nebylo pochyb o útočných úmyslech Rusů, a ježto palba ruského dělostřelectva se stávala již velmi obtížnou, rozhodly se 19. a 32. pěší divise, že zítřka 29. června počnou zostřeně ničit a rušit ruské útočné přípravy svým dělostřelectvem. Kdežto však u 32. pěší divise nepatrná délka fronty — 8.6 km — a přehledné území činily soustředění palby možným téměř na všech úsecích, byla na tom 19. pěší divise hůře, poněvadž na delší frontě — něco přes 14 km — měla před sebou krajinu špatně přehlednou, takže se

těžko dala palba účinně soustředit na jedno místo, a tím se řízení dělostřelectva vůbec stávalo těžším.

2. Boje 29. června.⁵⁾

O 5. hodině zrána dne 29. června zahájili též Rusové ničivou palbu proti střednímu a sev. křídlu Jižní armády, zejména proti pravému křídlu 55. pěší divise a proti levému křídlu 54. pěší divise, u 2. armády pak proti 19. pěší divise, jižnímu křídlu 32. pěší divise a sev. křídlu 33. pěší divise. Palba řízená na 19. a 54. pěší divisi stupňovala se odpoledne až k bubnové palbě. Před 38. pěší brigádou 19. divise byly ruské zákopy vyplněny útočným vojskem. Když je však rakouské dělostřelectvo zasypalo ničivou palbou, útekem opouštělo svá postavení. Potom ruské dělostřelectvo k 8. hodině odpolední jakoby utuchalo, ale již od 9.50 h. až do půlnoci vzplálo proti bosensko-hercegovskému pěšímu pluku č. 1. až do největší intenzity. K očekávanému útoku ruské pěchoty tentokráte však nedošlo. Výpad, podniknutý Rusy v 11 hodin v noci proti severnímu křídlu 54. pěší divise, byl bez nesnází odražen. Ostřelováním utrpěly přední posice obou divisí značné škody, které však byly přes noc vyspraveny, takže zákopy byly druhého dne zase schopny obrany. Ztráty byly, díky dobrým hotovostním krytům, ještě dosti mírné. V Zločovském úseku a u Jižní armády byli celkem 2 důstojníci a 57 mužů mrtvých, zranění 4 důstojníci a 144 mužů, 11 mužův utrpělo otřes nervů a 3 muži byli zasypani.

Ráno 29. června seznali letci, že se četné tábory, které byly za ruskou frontou, vyprázdnily. Pravděpodobně bylo vojsko z nich posunuto blíže k frontě. Ježto se očekávaly další útoky Rusů, bylo nařízeno provést tyto přesuny záloh:

1. U Jižní armády:⁶⁾

Z německé pěší 241. divise měl se pěší pluk č. 474 odebrat z Břežanky na Narajovce na \odot 344, čtyři km záp. od Lapšina a pluk č. 473 z Rohačina a Sklenné Huti na Narajovce do Šumlan, kdežto pěší pluk č. 472 a dělostřelectvo této divise zůstaly na svém místě. A konečně z německé 4. náhradní divise byl pěší pluk č. 360 z Rohatyna přeložen blíže k frontě do Zločova-Danilců (9 km na jihovýchod od Rohatynu).

Odpolední odpočinek v zákopech 1. československého pluku dne 24. června 1917.

2. U 2. armády:

Velitelství vojenské skupiny přidělilo pěší pluk č. 173 a 144 německé 223. pěší divise k dispozici Zločovskému úseku, kdežto náhradní pěší pluk č. 29 z této divise setrval ještě v záloze vojenské skupiny. Mimo to se ponechaly velitelství Zločovského úseku ještě části c. a k. pěšího pluku č. 19 (3 prapory), které byly dotud zálohou vojenské skupiny.⁷⁾ Protože bylo možno, že Rusové podniknou noční útok na 19. pěší divisi, dostalo velitelství Zločovského úseku rozkaz, jeden prapor pěšího pluku č. 173 posunouti za jižní křídlu této divise. Tento prapor dorazil ještě v 7 hodin odpoled. do lesního tábora jižně ode dvora Helenky.⁸⁾

Ze Zločovského úseku byl ještě téhož večera německý I. prapor

zeměbran. pluku č. 32 posunut na východní okraj kotliny u Koňuch a podřízen 38. pěší brigádě. Dále bylo rozkázáno, aby pěší pluk č. 144 a zbytek pěšího pluku č. 173 o 8. hodině ranní dne 30. června stály v pohotovosti u Žabína, po př. v lesním táboře jižně od Helenky.⁹⁾ Oba tyto pluky podléhaly skrze velitelství 67. pěší brigády v Pomoranech a skrze velitelství 223. pěší divise ve vsi Luka (8 km jihových. od Zločova) velitelství úseku Zločovského. Toto velitelství zpravilo též 30. června o polednách velitelství 223. pěší divise, aby bylo připraveno převzítí v případě potřeby vedení divise na pravém křídle úseku. Ačkoliv všechno vojsko divise bylo přesunuto na jih, zůstala sídlem velitelství až do dopoledne 1. července ještě Luka. A konečně velitelství IX. sboru posunulo ze své zálohy IV. prapor pěšího pluku č. 75 na severní okraj Koňuch a 19. pěší divise poskytla všech svých útočných jednotek velitelství 38. pěší brigády jako rezervy. Na opětovnou prosbu velitelství IX. sboru přidělilo vrchní velitelství východní fronty dvě německé baterie 21 cm hmoždířů IX. sboru a postavilo je v oblasti 19. pěší divise. Nebyly však dosud připraveny k palbě, právě tak jako 30. června c. a k. 15 cm kanonová autobaterie č. 38. Z toho je vidno, že všechna velitelství učinila podle svých sil, které měla k dispozici, co nejrozsáhlejší opatření, aby mohl být očekávaný ruský útok co nejdůrazněji odražen.

Za dne vykonané letecké výzvědky přinesly důležité zprávy, že Rusové vedle již oznámeného posunutí silných vojsk ke svým prvním posicím, přivedli ještě další zálohy do táborů, které byly před tím ještě ráno zcela prázdné. Mimo to se zjistilo, že proti 19. pěší divisi stojí z ruského dělostřelectva celkem: 31 lehkých kanonových baterií (140 děl), čtyři 12 cm kanonové baterie po 2 dělech (8 děl), dvě 15 cm kanonové baterie po 2 dělech (4 děla) a jedna 15 cm houfnicová baterie, jejíž počet děl nebyl přesně zjištěn. Proti 32. pěší divisi 15 až 20 lehkých, 4 až 5 středních a 9 až 10 těžkých baterií, z nichž jedna byla 18 cm ráže.

Proti počtu, který byl seznán minulého dne, znamenalo to zesílení ruského dělostřelectva před 19. pěší divisi téměř o 100 děl, kdežto před 32. pěší divisi bylo lze počítati spíše se zmenšením počtu ruských děl. Tento poznatek a pak bojová činnost ruská z 29. června utvrdily velitelství IX. sboru v mínění, že lze očekávat

*Na polní strážci řečené „Soňa“ u 11. roty 2. pluku.
(Praporčík Kopal, snímek z 23. června 1917.)*

s velkou pravděpodobností mohutné, řádně připravené ruské útoky proti Koňuchám a též proti výšině Mohyle.

Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho získalo celkový dojem, že tento den bojů je jenom úvodem k hlavnímu útoku, který lze očekávati proti středu Jižní armády. Proto také Rusové předem demonstrovali proti 33., 19., a 54. pěší divisi, při čemž síla této demonstrace od severu k jihu rostla.¹⁰⁾

Téhož dne dostalo velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho rozkaz vrchního velitele východní fronty, že se má na nastávající útok Rusů ihned odpovědět protiútokem, ke kterému se příkazují 2 generální velitelství, 6 až 7 pěších divisi (počítajíc v to i 237. pěší divisi), 1 jezdecká divise a silné dělostřelectvo.¹¹⁾ Hlavní útok se zamýšlel z úseku 33. pěší divise s levým křídlem na Seretu a vedlejší

útok přes Zlatou Horu. K tomuto protiútoku mohlo však dojíti nejdříve až 12. července.

Velitelství vojenské skupiny bylo tedy zpraveno o tom, že se obrana nastávajících ruských útoků má tak řídit, aby se početně velké ruské síly vázaly jižně od směru zamýšleného vlastního protiútoků, při tom však aby fronta Rusy napadená zůstala pevná, a konečně, že se obrana má provést, aniž by se dosadily divise, nově na frontu posunované.

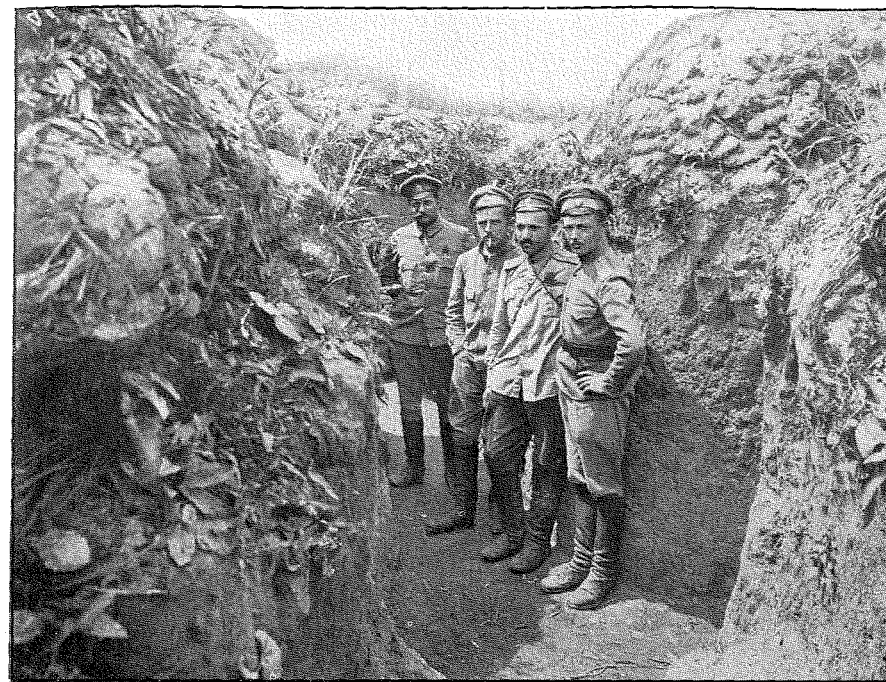
3. Boje 30. června.

Nazítří, 30. června vzplála zase palba ruského dělostřelectva ještě s větší prudkostí proti týmž úsekům jako předešle. U XXV. sboru zaplavovala zase velmi úporná ničivá palba obě křídla, kdežto střed sboru byl vysazen jenom nepatrné bojové činnosti. Rusové hnali temné mraky dýmu proti Kuropatníkům a Baranovce, pravděpodobně proto, aby tam obrátili oheň nepřátelského dělostřelectva. Útočné pokusy Rusů proti jižnímu křídlu 55. pěší divise a severnímu křídlu 54. pěší divise udusily se v ničivé palbě. Ztráty XXV. sboru činily asi 30—40 mrtvých a 110—120 zraněných.

Přesuny vojska daly se stále: III. prapor pěšího pluku č. 81 byl vystřídán II. praporem, úderný prapor 54. byl posunut až na jižní konec Koňuch.

V Zločovském úseku leželo od 5.30 h. dopoledne nepřetržitě jižní křídlo 19. pěší divise v prudké, ničivé palbě, na výšině Mohyle u 32. pěší divise a na severním úseku 33. pěší divise stupňovala se ruská palba až k bubnové, za kterou proti Zvyčínu (na sev. křídle 33. pěší divise) a proti Koňuchám vyšla v útoku ruská pěchota. Byla však odražena, aniž se musilo sáhnouti k zálohám. Překážky, zákopy bojové i spojovací a telefonní spojení byly všude značně poškozeny, a to u bosensko-hercegovského pěšího pluku č. 1 více v druhé řadě než v přední. Skryty však dosud odolávaly ruské střelbě. K očekávanému velkému útoku ruské pěchoty ani 30. června nedošlo. Jenom proti Bosňákům se Rusové pokusili pozdě odpoledne o výpad, který se však v ničivé palbě nepřátel ani nerozvinul.

Ztráty c. a k. 2. armády byly 30. června ještě mírné: 34 mrtví

*V zákopech československé brigády dne 24. června 1917.
(Zleva praporčík Živný, Šidlík, ruský důstojník dělostřelecký a podporučík Švec.)*

a 134 zranění. Škody na postaveních byly přes noc jakž takž opraveny, ale u severního praporu 54. pěší divise a u 1. bosensko-hercegovského pěšího pluku nebylo už možno poškozené zákopy zcela dát do pořádku. Nálada vojska zdála se býti velmi dobrá. Důstojník generálního štábu, kterého vyslalo velitelství IX. sboru k řečenému bosenskému pluku, seznal, že jeho důstojníci i mužstvo jsou pevně přesvědčeni, že odrazí jakýkoliv útok. Ba, několikrát prý zaslechl přání, aby Rusové co nejdříve udeřili, že budou rádně přijati. Všichni si pak pochvalovali dělostřelectvo, které ve 40 až 60 sekundách reagovalo přesně na všechna přání.^{11a)}

Leteckými přezvědy bylo seznáno, že Rusové mají postaveno několik nových stanových táborů před 54. a 19. pěší divisi, zejména

v prostoru dvoru Senkova, Olešina, Vybudova, Vymyslovky a Chorobrova.

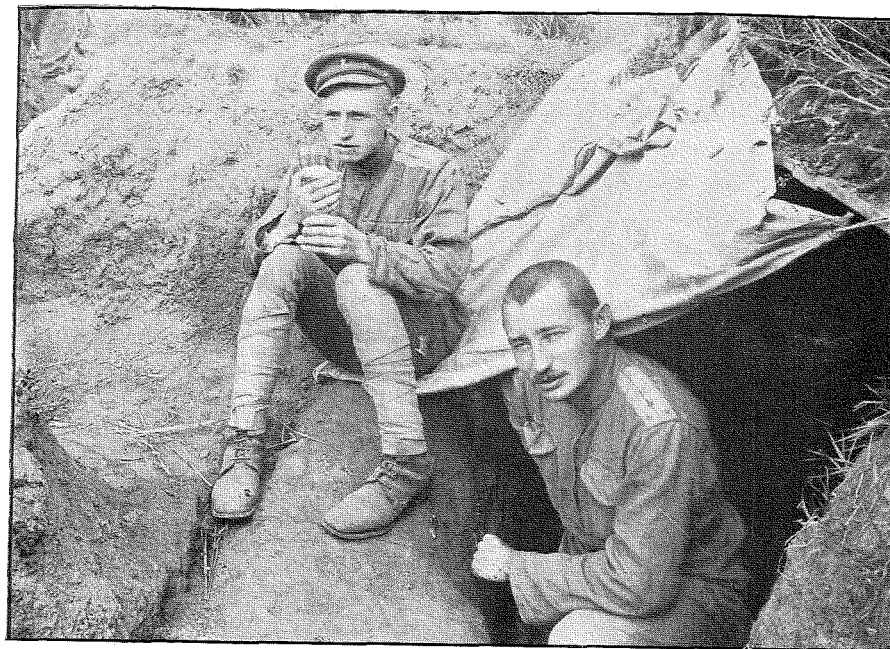
Hledíc k tomu, že se již schyluje k ruskému útoku, byly oba prapory zálohy IX. sboru (IV. prapor pěšího pluku č. 75 a IV. prapor 6. pěšího pluku) posunuty zcela blízko k ohroženým částem fronty.¹²⁾ Mimo to nařídilo velitelství vojenské skupiny, aby se náhradní pěší pluk č. 29 jako záloha vojenské skupiny shromáždil nejdéle do 7. hod. dopoledne 1. července v prostoru Plesňany-Slavna.¹³⁾ Jako nové zálohy byla dopravována německá 237. pěší divise, z které do večera 30. června došlo už 5 praporů a 6 baterií. Mimo to mělo velitelství vojenské skupiny k dispozici nově utvořenou 12. jízdní střeleckou divisi ve Lvově a armádní úderný prapor ve Zločově.

Velitelství vojenské skupiny posuzovalo boje z 30. června jako stupňované pokračování ruské akce z 29. června, která tentokrát zasáhla poněkud silněji též V. sbor. Přes to však dosud nemělo velitelství za to, že by byli Rusové dosadili již 30. června početnější zálohy. Počítalo, že Rusové budou 1. července velmi důrazně pokračovat v útocích na střed Jižní armády a proti rozhraní Jižní a 2. armády. Velitelství vojenské skupiny zpozorovalo soustředění pěti ruských divisí v prostoru u Stanislavova a spatřovalo v tom nový příznak přípravy k útoku, co nejdříve nastávajícímu.

Podle došlých hlášení byla situace Rusů v podstatě skoro stejná, jako se byla jevila podle pozorování, vykonaných do 29. června (srovn. příl. 2.). Ještě dosud se však vůbec nevědělo o tom, že před severním křídlem 19. pěší divise je již od 22. června ve frontě *československá střelecká brigáda* a za frontou že je v záloze ruská 82. pěší divise. Až do 1. července zdá se, že byl také I. gardový sbor posunut až do prostoru Plauča—Budylov—Vymyslovka. Skutečná situace obou stran dne 1. července v 7 hod. dopoledne je zakreslena na příl. 8.

4. Boje 1. července u Koňuch.

Ruské vrchní velitelství určilo den 1. července za počátek útoku pěchoty. Zatím co generál Bělkovič vedl 7. armádu o 16 až 18 divisích k úderu na střed Jižní armády, z čehož se rozvila bitva

*Velitel 9. roty 1. pluku, poručík Fierlinger a praporčík Skála v rezervních zákopech u Cecové.
(Snímek z 24. června 1917.)*

u Břežan, měl generál Erdelli s jižním křídlem 11. armády provést útok přes Koňuchy, jehož prvním cílem bylo dobytí výšin na východním břehu Zlaté Lípy, severně od Urmanu. Tohoto útoku se však neměly účastnit všechny jednotky, určené pro hlavní útok (srov. str. 26), nýbrž byly k tomu pro 1. červenec výslovně určeny jenom tyto divise: z XLIX. sboru 6. finská střelecká divise, ze VI. sboru 2. finská střelecká divise, 4. a 16. pěší divise. 155. pěší divise měla být připravena, aby v případě, že by se průlom podařil, prošla tudy k novému útoku.¹⁴⁾ Podniky úderných vojsk 4. finské střelecké divise měly odvrátit pozornost nepřítelovu od směru hlavního náporu.

Ruský útok nepřekvapil. K půlnoci sebrali u 54. pěší divise přeběhlíka od ruského 64. pěšího pluku, který udal, že se o 4. hodině

ranní počne útok ruské pěchoty.¹⁵⁾ Podle této zprávy zahájily asi půl hodiny před udanou dobou 54., 19. a 32. pěší divise ničivou palbu na ruské zákopy, z kterých se měla rozlítí vlna pěchoty. K útoku potom nedošlo, za to však ruské dělostřelectvo zahrnulo plyny osady Zarudže, Jezeřanku, Lavrykovce a Travotluky, severní část Koňuch a jednotlivé baterie 32. pěší divise. Po 4. hodině ranní zahájili Rusové živou dělostřeleckou palbu na rakouské zákopy a vystupňovali ji po 5. hodině ranní, zejména na úseky pěšího pluku č. 81, prvního bosensko-hercegovského a 64. pěší brigády. U 19. pěší divise zahřmělo několikrát dělostřelectvo až do 8. hod. dopolední ničivou palbou v jižních úsecích, protože bylo pozorováno, jak se shromažďuje ruská pěchota v zákopech.¹⁶⁾

Kolem 8.45 h. dopoledne vyrazily ruské úderné voje pod clonou oblakův prachu a kouře. Jedna útočná skupina udeřila na třetí prapor 75. pěšího pluku a páté myslivce, silnější skupina vyrazila proti II. praporu 1. bosensko-hercegovského pluku a pěšímu pluku č. 81. Rusové z 16. divise, kteří vnikli do posic 81. pluku, byli z nich zase u praporu II. a I. vytlačeni, ale kolem 9.30 h. dopoledne znova se do nich dostali. Poté se dal III. prapor 81. pluku, ukrajinská legie a úderný prapor 54. iniciativně na postup k protiútoku a už už by byly tlačily Rusy ven. Téměř zároveň se však vyřítla 4. ruská pěší divise ze svých zákopů proti 1. pluku bosensko-hercegovskému a takřka jedním mohutným rozběhem pronikla až do středu vesnice Koňuch. Překvapující tento úspěch si velitelství vojenské skupiny vysvětlovalo poněkud tím, že byla dosazena celá divise v hustých zástupech, při čemž ruský pluk č. 13 v sevřených a hlubokých řadách udeřil na dvůr východně od Koňuch. Bosňáci se sice houževnatě bránili, ale mohutný úder Rusů je tak popletl, že neměli ani myšlenky na protiútok. Těch několik málo vojáků, kteří zůstali z II. praporu, musilo brzy vyklidit východní údolí u Koňuch.¹⁷⁾

Části ruské 4. pěší divise zahruly nyní na jih a napadly tam ze zadu vojsko na severním křídle 54. pěší divise, které se právě chystalo k protiútoku, obchvátily a přemohly je, statečně se bránící. Jen nepatrné části se ještě probily, mezi nimi zranění velitelé III. praporu 81. pěšího pluku a úderného praporu, kteří pak obsadili okraj lesa 357, západně od jižního cípu Koňuch. Čtvrtý prapor

*Na polní stráží řečené Valentina na jižním úseku 2. československého pluku.
(Snímek z 23. června 1917.)*

pěšího pluku č. 88, který nebyl frontálně napaden, zadržel obchvat prudkou palbou a byv izolován, udržel se ve své posici až do noci.¹⁸⁾ Pokusy Rusů, vniknouti za ustupujícími nepřáteli do záhradného postavení u Byšek („Byszki-Riegel“), byly zmařeny skupinou, které se podařilo z 54. divise ustoupit, a bateriemi, které stály v lese, západně od výšiny 357.¹⁹⁾

V 10.20 h. dopoledne dal velitel XXV. sboru, polní podmaršálek Hoffmann, který ráno o 8. hodině přijel k velitelství 132. pěší brigády, rozkaz sborové rezervě, pěšímu pluku č. 88, aby obsadil řečené záhradné postavení u Byšek. Pluk měl později spolu s německým pěším plukem č. 173, který byl předem poslán do údolí Korsy, učinit výpad přes Koňuchy. Pěší pluk č. 88 se rozvinul prvním praporem vpravo, druhým praporem vlevo od silnice z Dryšcova do Koňuch, maje třetí prapor za svým středem, vrhl

se na Rusy, kteří již vnikali do lesa a do údolí Korsy, zastavil je a zatlačil do Koňuch. Potom se obsadilo záhradné postavení u Byšek, kde se sešlo z rozptýlených ještě asi 20 důstojníkův a 410 mužů pěšího pluku č. 81 a 150 mužů úderného praporu 54. Ukrajinská legie byla skoro docela rozprášena.

Zatím se Rusové, kteří vnikli u dvora v Koňuchách do rakouských posic, obrátili k severu a obchvatem sbalovali posice bosensko-hercegovského pluku č. 1. Bosňáci nějakou dobu statečně Rusům odolávali u vinopalny (na speciální mapě označeno BB) v Koňuchách a na výšině, severovýchodně odtud, rovněž 5. prapor myslivců v 2. a 3. linii prvních posic. Protiútoky rezerv, které byly v údolí u Koňuch (IV. prapor bosensko-hercegovského pěšího pluku č. 1, německý I. prapor zeměbranceckého p. pluku č. 32 a rozličná úderná oddělení) byly tak chabé a nesoustavné, že neměly úspěchu.

Když dostalo velitelství IX. sboru hlášení o situaci, podřídilo v 9.10 h. dopoledne IV. prapor 75. pěšího pluku 19. pěší divisi, která mu rozkázala provést protiútok. Zatím však Rusové udeřili také na III. prapor 75. pluku a na jižním jeho křídle vnikli do postavení, takže divise tam musela poslat polovici IV. praporu, který sice postup Rusů zatím zastavil, s útoku však na Koňuchy sešlo. Situace pro 19. divisi byla již velmi kritická, takže si vyžadovala, aby byl německý pěší pluk č. 173 posunut blíže ke Koňuchám. Velitelství Zločovského úseku dalo k tomu v 9.15 h. dopoledne svůj souhlas, avšak jen tak, aby se pluk položil u myslivny v údolí Korsy.

Zatím ztroskotal útok, který podnikli Rusové po 9. hodině dopolední proti výšině Mohyle svými údernými četami 4. finské střelecké divise, a zdálo se, že nyní napadnou severní křídlo 19. pěší divise. Aby se přesto uvolnila část IV. praporu 35. pěšího pluku v divisijsní záloze tam stojícího, k zajištění situace na jižnějším úseku, odeslalo velitelství IX. sboru ve 12.30 h. odpoledne ze své zálohy polovici IV. praporu 6. pěšího pluku k velitelství 35. pěšího pluku (na rozcestí 2 km jihových. od Travotluk) a podřídilo ji 19. divisi. Již v 9.30 h. dopoledne se zdálo, že se velitelství Zločovského úseku rozhodne k ráznému protiútoku s vojsky něm. 223. pěší divise a se zálohami XXV. sboru, aby se kritická situace zlepšila, neboť dalo

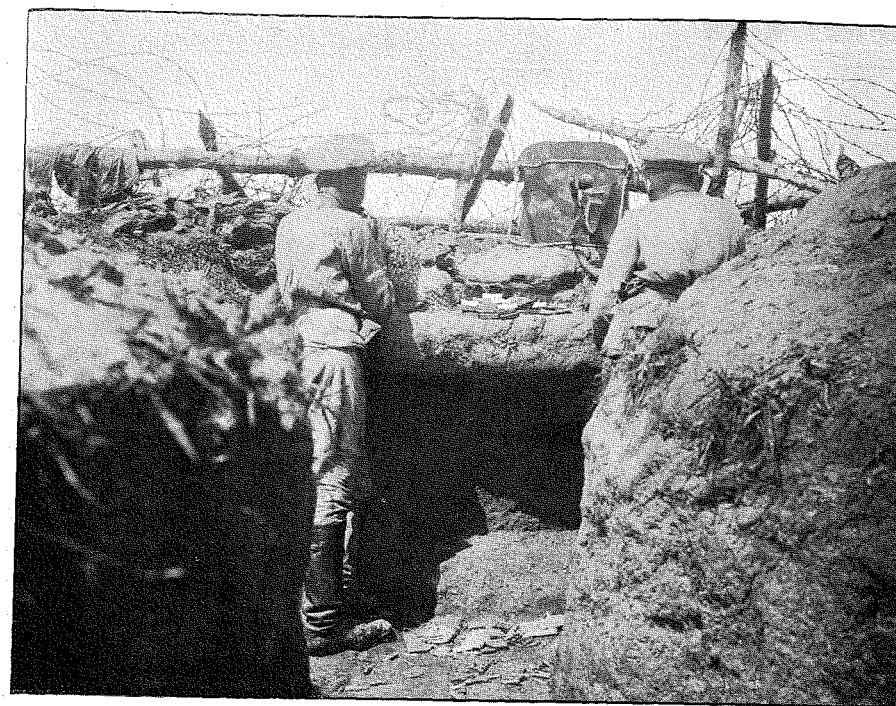

V zákopech československé brigády dne 2. července 1917.

rozkaz velitelství 223. divise, která byla dosud v Luce, aby odešla do Pomořan. Divise tam dorazila v 11.30 dopoledne a byla poučena velitelstvím IX. sboru o situaci vpředu na frontě a zpravena o zamýšleném protiútoku 88. a 173. pluku. Šlo jenom o otázku, kdo povede ten útok, a tu rozhodlo vrchní velitelství Jižní armády v dohodě se Zločovským úsekem tak, že se jeho vedení svěřilo veliteli něm. 223. pěší divise. Ten přijel v autu po 12. hod. polední přes Urman ke stanovišti velitelství 132. pěší brigády, kam byli též povoláni oba velitelé pluků. Hledíc k těmto začátečním dispozicím oznámilo velitelství IX. sboru, 19. divisi, že k protiútoku nemůže dojít před 2. hod. odpolední. Zároveň dostaly 19. a 54. divise rozkaz, aby připravovaly ten útok pomalou palbou na ona místa, kudy se mělo vpadnout do ruských řad, a později, jakmile jim bude oznámeno, zasypaly je co nejprudší palbou.

Byly již dvě hodiny odpoledne a velitelé obou dvou pluků, které měly útočit, dosud se neobjevili u velitelství 223. divise. Tím se ztratil nejen drahocenný čas, ale i téměř všechny vyhlídky na úspěch zamýšlené akce. Také velitelství vojenské skupiny dostalo už zprávy o vážnosti situace a nařídilo ve 12.30 h. odpoledne přesunutí jádra saské 96. pěší divise, která byla dosud v oblasti V. sboru, do prostoru kolem Pomořan. Tím se měly posílit zálohy za ohroženým úsekem. Velitelství divise mělo přijít do Pomořan, zeměbrancecký 102. pěší pluk byl k 10. hod. večerní převezen v autech do Bohutyna, zál. pěší pluk č. 40 byl dopraven drahou do Dunajova a odtud šel pochodem do Pomořan, kam však mohl dorazit až 2. července.²⁰⁾ O 5. hod. odpolední bylo nařízeno shromáždit v Pomořanech celý 32. záložní pluk dělostřelecký a odeslat do Zločova velitelství něm. 177. pěší brigády a pěší pluk č. 244, které měly zatím ještě zůstat u V. sboru.²¹⁾ Ze Zločova měl 244. pluk následovat za svrchu řečeným zeměbran. pěším plukem č. 102 a v autech se vypravit do Rozhadova. Tak byla celá 96. pěší divise soustředěna za IX. sbor. Mimo to dostalo velitelství Zločovského úseku od 2. armády její úderný prapor. Velitel úseku nařídil, aby 144. pěší pluk zůstal v Hodově a záložní pěší pluk č. 29, který mu velitelství vojenské skupiny v poledne podřídilo, byl přesunut do Žabína. Ten se tam však dostal nočním pochodem až 2. července zrána.²²⁾ Ve 2.20 h. odpo. hlásil IX. sbor velitelství úseku Zločovského, že lze očekávat silnější útoky též na frontě 35. a 75. pluku, a žádal, aby se učinila nějaká opatření, hledíc k slabému obsazení tohoto úseku a k tomu, že IX. sbor už nemá sil, kterých by mohl užití k posílení mužstva v zákopech. V 11.20 h. v noci IX. sbor svou žádost opakoval,²³⁾ ale velitelství úseku na to nereagovalo a posíl neposlalo. K ruskému útoku proti 37. pěší brigádě nedošlo sice toho dne, až teprve 2. července, ale to, že se nevyhovělo oprávněným prosbám IX. sboru o posilu, se vymstilo.

Zatím se dále rozvíjel boj na jižním křídle 19. pěší divise. Po tuhém boji muselo rakousko-uherské vojsko vyklidit také severní část Koňuch. Zamýšlelo však obsadit druhé postavení a záhradu, zvanou „Serbanski-Riegel“. Zároveň byla učiněna opatření, aby se Rusům zabránilo vniknout do kotlin, směřujících k Helence, neboť se vědělo, že Rusové rádi postupují v nížce položeném terénu.

Nejbližší bod k nepříteli v zákopech 9. roty 2. československého pluku.

Ve 3.15 h. odpoledne zpravil IX. sbor o tom velitelství zločovské a žádal zároveň, aby se pěší pluk č. 144 poslal Hodovem do přehrady Serbanské a dal k dispozici 19. divisi. Bylo však též hlášeno, že bude podle bojové situace možno hájit záhradu zv. Kobylí (Kobyly-Riegel), která byla dále na jihovýchod.

Když pak velitelství 223. pěší divise dostalo ve 3. hod. 30 odpoledne zprávu o změněné situaci v Koňuchách, oznámilo, že připravovaný avšak dosud nezačatý protiútok se už vůbec neprovede, ježto se nezdá, že by měl úspěch a navrhlo velitelství zločovskému obsadit 173. pěším plukem záhradu u Kobylí. Zločov tedy ve 3.50 h. odpo. vydal 144. pěšimu pluku prostřednictvím 19. divise rozkaz, že se pluk dává k dispozici 223. pěší divisi, má vyrazit směrem do přehrady u Kobylí, vyžádat si průvodce od 19. pěší divise,

s jejímiž částmi, které byly poslány zpět, má obsadit — třebaš bojem — přehradu u Kobyly až k jejímu vyústění do první posice. Zálohou má se držet nejméně jeden prapor za levým křídlem.²⁴⁾ K tomuto rozkazu připojilo ještě velitelství IX. sboru pro 19. divisi, že má všemi prostředky zdržovat zpětný pohyb.

Tak se utvořila na hranici armády nová bojová skupina pod velitelstvím 223. pěší divise, ke které patřil c. a k. pěší pluk čís. 88, německý pěší pluk čís. 173, zbytky c. a k. 38. pěší brigády s příslušným dělostřelectvem a německý pěší pluk čís. 144. Nebylo však jasně řečeno, je-li 223. divise podřízena IX. sboru, či přímo velitelství Zločovského úseku. To vydalo ve 4.10 h. odpoledne rozkaz IX. sboru: „Pěší pluk č. 144 dává se k dispozici 223. pěší divisi; jeho úkol se rozšiřuje ještě o to, že má zastavit ústupový pohyb na pravém křídle IX. sboru. Velitele 19. pěší divise činím osobně odpovědná za to, že jeho vojsko za žádných okolností druhé posice zpět nepřekročí.“²⁵⁾ Když se 19. divise v 5 h. dověděla, že 223. divise je už cestou do Hodova, telefonovala v 5.5 h. rozkaz přijatý dále svým brigádám, a to s dodatkem, že všechno vojsko, které je v záhradě u Kobyly a v 2. posici jižně od vyústění této přehrady, podléhá 223. divisi od té chvíle, kdy tam 144. pluk dorazí.²⁶⁾

Avšak svrchu řečený rozkaz zločovského velitele nemohl hned býti dodán velitelství 223. pěší divise, ježto se bylo zatím vydalo na cestu k 19. divisi, aby tam získalo potřebné informace. Obě velitelství se však nesetkala. K 6. hod. odpo. usadilo se velitelství 223. divise v Pomořanech.

Záhrada u Kobyly byla skutečně obsazena 144. plukem už za bojů s Rusy, kteří se tam usadili hned za ustupujícím vojskem 38. pěší brigády a museli nyní býti odtamtud vytlačeni. Také dále jižněji se ještě až do večera bojovalo v prostoru, kterým Rusové vnikali, a zejména území, ležící za novým postavením německo-rakouského vojska bylo zasypáváno prudkou palbou ruských baterií. Rusové však zatím dále nešli, spokojivše se tím, že se pevně usadili před závěrou u Byšek, před nejjižnějším úsekem II. posice IX. sboru a před přehradou u Kobyly. Zdá se, že přispělo k tomu i rázné zakročení 88. pěšího pluku, takže části 54. pěší divise, které se usadily na východním břehu potoka v Koňuchách, mohly zůstat dokonce až do večera na svých, nyní velmi exponovaných posicích.

*Velitel XLIX. sboru, generál Selivačev v zákopech československé brigády s velitelem brigády, plukovníkem Trojanovem.
(Snímek vzat 24. června 1917 podporučíkem Syrovým.)*

Byl to IV. prapor 88. pěšího pluku, část II. praporu střel. pluku č. 19 a jedna rota střel. pluku č. 35. Ježto však jejich posice nebylo lze trvale uhájiti, rozkázalo velitelství XXV. sboru, aby se za tmy stáhly. K většímu zabezpečení byla jižní část záhrady u Byšek už odpoledne obsazena zálohou 54. pěší divise, a to I. praporem střel. pluku č. 35 a polovicí III. praporu střel. pluku č. 19. Protože pak XXV. sbor neměl již žádných záloh, rozkázalo vrchní velitelství,

aby se pěší pluk č. 473 odebral ze Šumlan přes Dryščov k stanovišti velitelství 132. pěší brigády. Z tohoto pluku se nechaly 2 prapory této brigádě jako záloha, a jeden prapor se dal do zálohy 131. brigádě.

Na protiútok proti Koňuchám se již zatím nemyslílo.²⁷⁾ Z té příčiny nařídilo velitelství vojenské skupiny v 9 h. odpoledne, aby pěší pluk č. 88 zase přešel do svazku 54. pěší divise a bývalá hranice armád aby se obnovila.²⁸⁾ Situace v 10 hodin večer dne 1. července 1917 je zakreslena na příloze 8.

Ruský útok na Koňuchy promáčkl frontu v šíři 9 km do hloubky 3¹/₂ km a způsobil 19. pěší divisi a 132. pěší brigádě těžké ztráty nejen na mrtvých, raněných a zajatých, ale i na válečném materiálu. Bosensko-hercegovský pěší pluk č. 1 a pěší pluk č. 81 a 5. prapor myslivců byly téměř úplně zničeny. Ráno 1. července měl bosenský pluk celkový stav 138 důstojníků a praporčíkův a 4162 mužů, na druhý den jen 24 důstojníky a 926 mužů, z nichž k boji bylo vyzbrojeno jenom 16 důstojníků a 280 mužů. Pluk přišel o 24 úplné kulometry s municí, o 17 polních kuchyní a o kanceláře i důstojnické jídelny všech čtyř praporů se vším všudy; všichni zbrojíři i se svým materiálem padli do rukou Rusům. Ještě hůře na tom byl myslivecký prapor č. 5, který ztratil z 37 důstojníků 25 a z 1079 mužů dokonce 929 mužů. Pěší pluk č. 75, který měl 29. června ve frontě 116 šarží se šavlemi a 3013 mužů s puškou, ztratil v bojích 1. července celkem 65 šarží se šavlí (z toho 24 důstojníky) a 1193 mužů. Také 35. pěší pluk měl tisícové ztráty.²⁹⁾

Ježto bylo lze očekávat, že Rusové budou pokračovat ve svých útocích, velitelství vojenské skupiny podřídilo celou 96. pěší divisi úseku zločovskému a uložilo mu, aby ji tak rozestavil, že by se bezpečně zajistila obrana nových posic IX. sboru.³⁰⁾ Náhradou za tuto divisi, která byla takto přesunuta na jih, dopravila se ze Lvova do Zločova dne 2. července 12. jízdní střelecká divise.³¹⁾ Mimo to dorazily téhož dne do Zločova i poslední transporty 237. pěší divise.

Chceme-li si vysvětliti bojové události z 1. července a najíti příčinu, proč se Rusům tak rychle podařilo přes dělostřeleckou obranu poměrně dost hluboko zatlačit pevně vybudovanou frontu nepřátel, musíme si uvědomiti zejména dvě fakta, a to:

Velitel I. praporu 1. pluku, poručík Čáček v zákopech u Zborova.

1. že 38. pěší brigáda byla velmi rychle zdošana i s německým zeměbranceckým I. praporem 32. pluku a se sousedními částmi c. a k. pěších pluků č. 81 a 75;

2. že nedošlo k protiútoků pěších pluků č. 88 a 173, který mělo vésti velitelství něm. 223. pěší divise.

Pokud jde o zdošana 38. brigády, bylo náhlé vniknutí Rusů do

Koňuch k 9. hod. dopolední najednou na několika místech připraveno a umožněno také tím, že se třídní trvalou palbou na nepřátelské pozice ochromila pozorovací a spojovací služba v rakouských pozicích. Tím se pak podstatně ztížilo nejen řízení obranné palby rakousko-uherského dělostřelectva, ale i včasné alarmování mužstva v zákopech i alarmování záloh.³²⁾ Rusům ostatně přispěly též přezvědy letců, které je seznámily s nepřátelskými pozicemi kolem Koňuch. A 2. armáda neměla ani dosti letounův, ani dostatečného počtu děl, aby se mohla účinně bránit proti ruským letadlům. Rychlým vniknutím Rusů do posic 38. brigády ztížilo se též včasné a spolehlivé vedení záloh, které byly umístěny na srázném svahu východně od Koňuch.

Se stanoviska bývalého rakousko-uherského velitelství zbývá odpovědět na otázku, zda některé části 38. pěší brigády v boji nselhaly. Na tu otázku jest těžko odpovědět, poněvadž není s dostatek zpráv, které by posuzovaly činnost jednotlivých částí na frontě. Podle líčení ruské vojenské zprávy z 2. července 1917 bylo Koňuch dobyto v prudkém boji a také velitel Zložovského úseku, generál von Winckler, konec konců prohlásil, že c. a k. 38. pěší brigáda plně vykonala svou povinnost.³³⁾ Rusům se podařilo obklíčit vojsko 54. pěší divise, které právě podnikalo protiútok, a to III. prapor pěšího pluku č. 81, ukrajinské legie a úderný prapor 54, z té příčiny, ježto útočná skupina opominula se postarat o zajištění svého levého boku.

Pokud jde o technické vybudování rakousko-uherských posic, na zvláštním, velmi rozrytém území, severovýchodně a východně od Koňuch, byly posice před rokem narychlo založené, časem zdokonalovány, všemi prostředky zesilovány a tu a tam přeloženy do výhodnější polohy. Aby Rusové byli drženi co nejdále od těchto posic, byl vybudován celý systém přechetných předních stráží, který se zdálo, že bude dobrou ochranou pro vojsko v hlavní posici před Koňuchami. Jako však není pochyby, že vpřed posunutými strážemi byla činnost ruského dělostřelectva a minometů značně tříštěna, tak je zase zcela jisto, že se Rusům při prudkém útoku snadno podařilo zmocnit se předních stráží a pak se spojovacími zákopy nepozorovaně dostali do hlavní posice, neboť pro prudkou palbu ruského dělostřelectva nebylo všude možno pozorovat spo-

Ranění důstojníci, poručík Husák a podporučík Syrový, jsou odváženi z fronty.

jovací zákopy. Z hlavní posice se pak Rusové dostali hlavními spojkami na některých místech dříve do Koňuch, než mohly zasáhnouti alarmované rezervy. A náhlým vpádem Rusů za hlavní posici se stalo, že některé baterie, které byly určeny pro přehradnou palbu a za tou příčinou posunuty příliš blízko k frontě, jako 2. a 4. kan. baterie 54. divise, byly umlčeny právě tehdy, když měly vlastně zakročít. Ostatně německo-rakouské dělostřelectvo na jižním křídle IX. sboru bylo daleko slabší než ruské.³⁴⁾

O neprovedeném protiútku, který měla vésti 223. pěší divise, je možno poznamenat: Když velitelství Zložovského úseku dne

1. července v 9.15 h. dopoledne dovolilo, aby se pěší pluk čís. 173 mohl zatím posunout až k myslivně v údolí Korsy, zůstal pluk stále ještě zálohou velitelství úseku. Plukovník hrabě Zedtwitz, velitel 38. pěší brigády, hlásil hned průtahy, které se staly při tom, když se 173. pluk dával do pochodu, ačkoliv mu poslal už v 9.12 h. dopoledne pokyn, aby byl připraven k odchodu.³⁵⁾ Povolal si něm. velitele pluku k sobě, který přišel až v 9.55 h. dopoledne, poučil jej o vniknutí Rusův a požádal, aby ihned odešel s plukem k myslivně v údolí Korsy, až kam dovolilo jej velitelství úseku posunout, a tam se sestavil k protiútoku jihovýchodním směrem. V 11.10 h. dopoledne vydalo velitelství 38. pěší brigády, které zdá se ještě nevědělo, že pluk č. 173 byl podřízen 223. pěší divisi, rozkaz, aby pluk postoupil až na okraj lesa, západně od Koňuch.³⁶⁾ Přes to vše vyrazil pluk z lesního tábora jižně od Helenky teprve v poledne, kdy již byl c. a k. 88. pěší pluk vytlačil Rusy z údolí Korsy a z lesa jižně odtud ke Koňuchám. Také velitel 88. pluku, plukovník Wächter, který si při tom získal vojenský řád Marie Terezie, podává zprávu, že teprve o 12.40 h. odpoledne dorazila první německá rota k řečené myslivně v údolí Korsy.

Zatím byl vliv IX. sboru a jemu podřízených velitelství na užití 173. pěšího pluku k poledni znova přerušeno. Podle dohody velitelství Zložovského úseku s Jižní armádou bylo totiž svěřeno vedení protiútoků pěších pluků č. 88 a 173, smlouveného už IX. a XXV. sborem, velitelství něm. 223. pěší divise, které právě došlo autem do Pomořan. Podle zprávy 223. pěší divise stalo se to svěřením již o 10. hod. dopolední, když byla divise ještě v Luce.³⁷⁾ Velitelství 223. pěší divise dalo se u IX. sboru v Pomořanech podrobně informovat a povolalo ihned velitele 88. a 173. pěšího pluku k bojovému stanovišti 132. pěší brigády, kam odjel také autem velitel 223. divise, generálmajor Haevernik. Tam teprve měli osobně převzít další rozkazy. Když velitelství IX. sboru namítalo, že se tím provedení protiútoků velmi oddálí, generálmajor Haevernik to sice uznal, prohlásil však, že je nutno, aby osobně udělil rozkazy k útoku, ježto je v místních poměrech zde zcela neobeznalý — a ostatně neznal osobně ani velitele 88. pěšího pluku. Tímto osobním povoláním velitelův obou pluků došlo však k takovým průtahům, že měly osudné následky, neboť když přišla zpráva, že severní část

Pobled na polní stráž „Marusju“.

Koňuch byla vyklizena, a protiútok ještě nebyl zahájen, velitelství 223. divise jej úplně odvolalo.

Zdá se však, že toto odvolání protiútoků, schválené velitelstvím vojenské skupiny, bylo pro ni rozhodnou chybou. Na vysvětlení tohoto opatření se uvádělo, že by bylo velmi těžko vésti protiútok pro nesnadný výstup z údolí Koňuch na východ. Ale tento argument není zcela správný, neboť bylo možno útočit pěším plukem č. 173 severní částí vesnice a 88. pěším plukem od jihu východně kolem Koňuch, neboť fronta 5. praporu myslivců a III. praporu 75. pěšího pluku až do 2 hodin odpoledne byla pevná a IV. prapor pěšího pluku 88. vytrval až do soumraku, takže útočící vojsko mělo v boku oporu a na východ ochranu.

Není zajisté pochyb, že boj na rozhraní armády byl znesnadněn též spletitou úpravou velení.³⁸⁾ Rozhodně však nebylo na prospěch obraně, že do fronty byla najednou vklíněna 223. německá pěší divise, která se tam nevyznala a měla provést útok vojskem zčásti neznámým. A šlo při tom vlastně jenom o podřízení německého

pěšího pluku č. 173, který se mohl svěřit vyšším velitelům, kteří byli již dlouho na této frontě a svou detailní znalostí místních poměrů mohli zajisté účelněji a rychleji disponovat plukem, než velitel divise, který byl za tou příčinou teprve autem dovezen ze vzdálenosti 24 km.

5. Československá brigáda.

V noci na 2. července stáhly se zbytky 38. pěší brigády a I. prapor zeměbr. pluku č. 32 s fronty, brigáda byla poslána přes Rozhadov do Kalného, prapor zůstal ještě k dispozici 223. pěší divisi. Jen technické vojsko a dělostřelectvo 38. brigády zůstaly ještě v posicích, takže nová fronta od údolí Korsy až k vyústění záhradného postavení u Kobyly do první posice byla obsazena výhradně německým vojskem, a to pluky 173. a 144.

Tak se rozbřeskl 2. červenec a vlastní den bitvy u Zborova. Je to památný den pro dějiny československého vojska, neboť tehdy bojovali Čechoslováci proti vojsku rakousko-uherskému po prvé tvořící vyšší taktickou jednotku; bylo to po prvé, kdy se měla československá brigáda spojit pod jedním velením a obsadit samostatný úsek fronty.

„Po celou dobu téměř tří let, co trvala československá vojenská formace v ruské armádě — původní Česká družina, založená v létě 1914, pozdější pluk a konečně třípluková brigáda — nebylo ještě příležitosti, aby všechny části vystoupily společně jako taktická jednotka na frontě. Od roku 1914 byli českoslovenští dobrovolci přidělováni podle praporů, rot a čet k různým částem ruských armád jihozápadní i západní fronty, konajíce výzvědnou službu od pripeťských bažin až ke hranicím Rumunska. Vojenské velení brigády mohlo se tudíž omezit jen na administrativní službu a bylo více formální než věcné. Přirozeně, že odloučenost jednotlivých částí brigády a také dosavadní jednostrannost jejich bojové činnosti na frontě měly za následek malou technickou i fyzickou připravenost k bojovému úkolu jednotné úderné skupiny, tím více, když i výzbroj, s jakou byly jednotlivé rot vypraveny, ukázala se naprosto nedostatečnou. Bylo dále nutno spojit narychlo všechny části jednotnou organizací vojenského velení a dohonit v čase

Nově vyrytý zákop na „Marusji“ před útokem 2. července.

co možno nejkratším všechny ostatní nedostatky brigády, jimiž tato nutně trpěla jako operativně nesjednocená a cizorodá část u různých vojenských formací. Všechny tyto nedostatky technického a fyzického rázu vynahrazovala však u československých vojáků ohnivá touha po bojové aktivitě na vlastním úseku fronty, jehož obrana a rozšíření při chystaném útoku bylo dávným jejich snem.“⁴⁰⁾

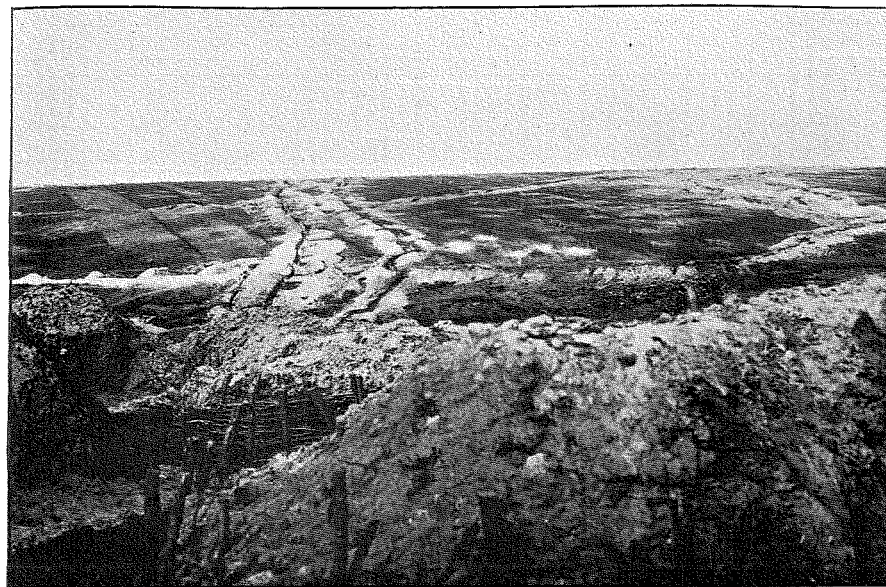
Brigáda měla tři pluky: první měl tři prapory a celkem 1600 mužů ve frontě, druhý pluk měl jen dva prapory, první a třetí — ježto druhý, utvořený z ruských Čechů, odepřel jít na frontu⁴¹⁾ — o 800 mužích, třetí rovněž o dvou praporech a 870 mužích. S oddílem kulometů, bombometů, telefonistů atd. měla brigáda do fronty celkem 3530 mužů.⁴²⁾ Velitelem jejím byl ruský plukovník *Trojanov*.

Původně byla brigáda určena pro hlavní útočnou skupinu 7. armády, které dříve velel generál Gutor, který se po jmenování Brusilova generalisimem stal vrchním velitelem jihozápadní fronty. Generál Gutor, vida nedostatky československé brigády, vyřadil ji z útočné 7. armády a přidělil ji 11. armádě do XLIX. armádního sboru generála *Selivačeva*, která měla, jak bylo už výše řečeno, podnik-

nouti jen vedlejší útoky. Tak se dostalo velitelství československé brigády dne 18. června do Jezerné, kde byl též první pluk, druhý byl rozložen severozápadně odtud okolo Danilovců a třetí pluk severně od Jezerné kolem Ostašovců. Soustředění brigády se skončilo 20. června, jenom 5. rota prvního praporu dorazila do Jezerné až 24. června. Ve čtvrtek dne 21. června vydal plukovník Trojanov odpoledne ve 3.30 h. důvěrný rozkaz brigádě o jejím úkolu: k večeru v 7.30 h. měly československé pluky vyrazit na posice a směnit v nich 13. a 22. finský střelecký pluk tak, aby s úsvitem v pátek 22. června bylo vystřídání už provedeno.⁴³⁾ Brigáda zaujímala ústřední úsek fronty XLIX. sboru v celkové délce 6,5 km a stála celkem proti c. a k. 37. pěší brigádě 19. divise. Bylo to jistě velmi šťastné opatření ruského velitelství, neboť se tak proti československé brigádě octly s počátku rakouské pluky s českou většinou, a to plzeňský pěší pluk č. 35 s 61% Čechů a jindřichohradecký pluk č. 75 s 82% Čechů. Brigáda však nebyla přesně zpravěna o posádce na druhé straně, neboť měla za to, že bude stát proti 1. pěšímu pluku bosensko-hercegovašskému a 75. pluku jindřichohradeckému.⁴⁴⁾

Nejpodivuhodnější věcí je však při tom, že Čechoslováci byli tedy od 22. června ve frontě, aniž nepřátelé měli o nich tušení. První zprávu o nich dostali protivníci teprve 1. července, když k poledni byl zajat v úseku Augustovce poručík a tři muži 23. finského střeleckého pluku, 3 muži 24. a 16 mužů 21. finského střeleckého pluku. Zajatci učinili dosti obšírné výpovědi a o Čechoslovácích vypověděli podle hlášení IX. sboru⁴⁵⁾ toto: „Severně od 21. finského střeleckého pluku jsou prý české střelecké prapory v posicích. Byly zformovány v Besarabii a skládají se z dobrovolně se přihlásivších rakousko-uherských válečných zajatců a z Ukrajinců.“ Druhou zprávu dostali u IX. sboru časně zrána 2. července, když v úseku Romano přeběhl voják 21. finského střeleckého pluku a vypověděl, že útok minulého dne k večeru podnikly finské střelecké pluky č. 21, 23 a 24, s nimiž sousedí český střelecký pluk č. 1. Přeběhlík řekl dále, že 23. června byla ve Velké Plauče celá česká střelecká divise, která 30. června přišla do Chorošče.⁴⁶⁾

To byly první zprávy, které se dostaly o naší brigádě v posici na druhou stranu. Svědčí to zajisté o kázni a opatrnosti a snad i o jakési stísněnosti, která v prvních dnech byla mezi československými

Panorama posic maďarského pěšího pluku č. 86 na Mohyle.

vojáky, když přišli do zákopů po technické stránce velmi ubohých, a slabí počtem i výzbrojí museli dnem i nocí opravovat nedostačující posice, jejichž délka byla v nepoměru k počtu posádky. A osud, který by je zcela nepochybně čekal, kdyby padli živí do rukou nepřátel, pobízel je ještě k větší bdělosti. Vždyť v prvních dnech měli takový nedostatek střeliva, že jim v případě nepřátelského útoku zbývala jen obrana bodákem. V takovém stavu jim odevzdal posice 13. finský střelecký pluk, o jehož demoralisaci jsme již dříve mluvili. Československá brigáda měla k úpravě svých ubohých posic, k poznání terénu a protějších postavení nepřátel jenom deset dní. Je tedy zcela pochopitelné, že v tak krátké lhůtě mohli opravit jen nejnútnejší a výzbroj i výstroj si aspoň poněkud doplnit.⁴⁷⁾

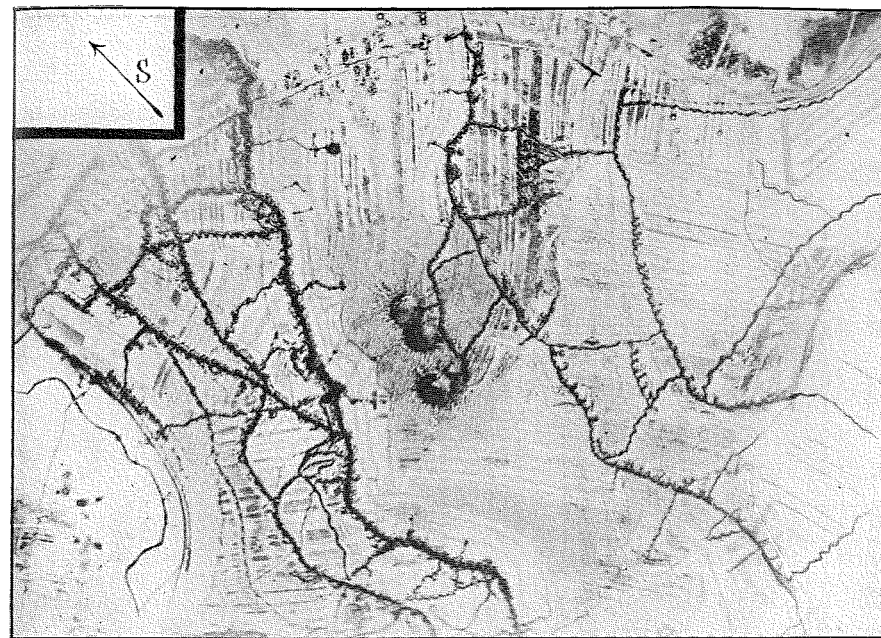
Úsek československé brigády byl uprostřed oblasti XLIX. armádního sboru generála Selivačeva a sousedil na severu s úsekem 4. finské divise a na jihu s 6. finskou divisí. Severní rozhraní šlo

přes dolinu západně od Pohřebců, přes Olšamazur, v ruských mapách řečenou Olšanku, odtud po polní cestě směrem k výšině Wózki 388 (na ruských mapách 389) a na východ odtud, prostředkem mezi roztroušenými statky (na ruské mapě nazvanými Lysé jámy), k výšině 385 (388) na křižovatce cest a dále po silnici, vedoucí Jezernou. Jižní hranice procházela jižním cípem Josefůvky, po cestě jihozápadně od vesnice Chorošec, severní polovinou Krásné, jižní částí řečených už Lysých jam, po úzkokolejné dráze a posléze jižním okrajem Jezerné.⁴⁸⁾

Vlastní posice byly rozděleny jižně od cecůvské doliny jakýmsi na západ posunutým opěrným bodem, u brigády zvaným „lunet Káta“ na dvě části. Severní byla obsazena 1. plukem a velel jí plukovník *Mamontov*, velitel 3. pluku, jehož části byly v záloze za posicemi 1. pluku. Severní tato část byla právě proti rozhraní české c. a k. 19. a maďarské 32. divise, majíc na protější straně v menší severní části maďarský pluk čís. 86 na rakouských úsecích Zarudže (podúsek *a* i *b*) a v delší jižní části plzeňský pluk čís. 35 na úsecích Travotluky a zčásti Cecůvka.

Druhou část, na jih od „Káti“, obsadil pod vedením velitele 2. pluku, podplukovníka *Zembalevského* jeho 2. pluk a II. prapor 3. pluku. Tento úsek ležel svými severními dvěma třetinami proti posicím plzeňského pluku č. 35 v rakouském úseku Cecůvka a ostatkem proti zákopům jindřichohradeckého pluku č. 75 na úseku Josefůvka až za cestu, vedoucí z Hodova do Josefůvky. I. prapor 3. pluku spolu se dvěma rotami 1. pluku a úderným praporem č. 328 z 82. ruské divise, stály jako záloha brigády v Krásné. Avšak z této zálohy vsadil se I. prapor 3. pluku až na část 1. roty hned od počátku do přední linie, takže brigáda měla v záloze jenom 70 mužů 1. roty a 11. a 12. rotu 1. pluku. Štáb 1. pluku byl v Cecové, kde bylo též hlavní obvaziště MUDra *Haeringa*, kdežto štáb 2. pluku byl v Chorošci.

Severní úsek plukovníka *Mamontova* byl zase rozdělen na dva podúseky, a to na pravém křídle, sousedícím s 4. finskou divisí byl I. prapor prvního pluku poručíka *Čečka*, na levém křídle byl II. prapor 1. pluku pod velením poručíka *Husáka*, jehož nejjižnější dvě roty, sedmá (velitel podporučík *Syrový*) a osmá (velitel podporučík *Svec*) měly svým útokem zabezpečit hlavní útok I. praporu proti

Letecký snímek ruských a rakouských zákopů na Mobyly (Rakouský úsek Mobyly II b s vyboženými podkopy mezi posicemi).

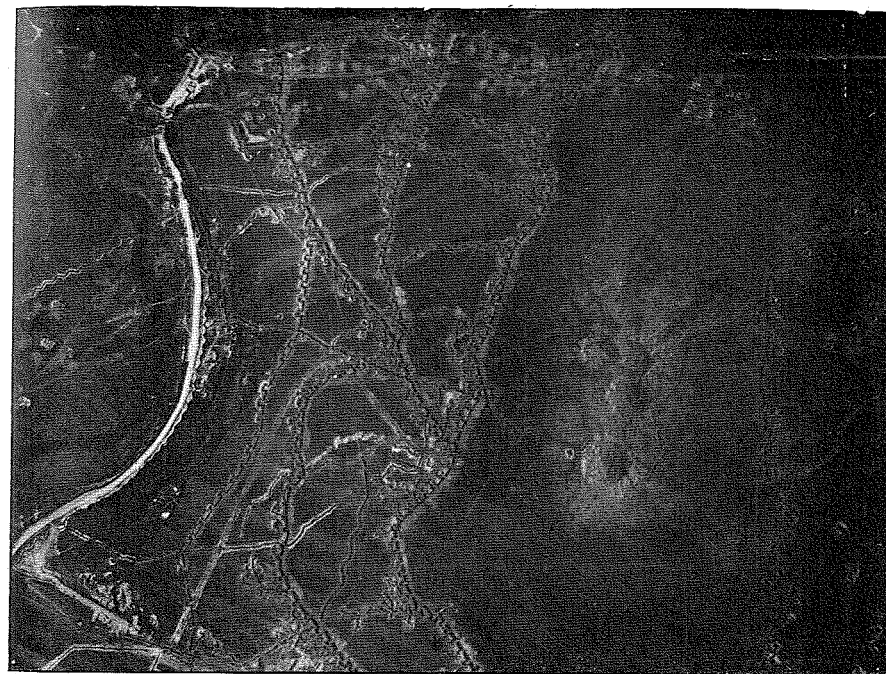
„č e s k é m u n o s u“, jak tehdy generál Selivačev pojmenoval ono na východ předsunuté postavení 35. pluku v úseku travotluckém. Jižní úsek podplukovníka *Zembalevského* byl poněkud delší a rozdělen na tři části: severní, hraničící s lunetem Kátou, osadil III. prapor 2. pluku pod velením štábního kapitána *Djakonova*, s ním sousedil úsek štábního kapitána *Gajdy*, obsazený I. praporem 2. pluku, a nejjižněji měl posice II. prapor 3. pluku poručíka *Dembského*.

To byly úseky, které zaujala brigáda.⁴⁹⁾ Horlivě se jala opravovat polosunutá zákopy a nové vykopávat rovnoběžně se starými, při čemž ji nepřátelské dělostřelectvo zasypávalo občas prudkou palbou. První obětí se tak stal velitel 6. roty 1. pluku, podporučík *Igor Vilímek*, zabit byv už 23. června šrapnelem.⁵⁰⁾

Jak veliký byl rozdíl mezi dokonale vybudovanými zákopy rakousko-uherskými a ubohými posicemi československé brigády, pozná čtenář dobře z našich vyobrazení.⁵¹⁾ Rakouské zákopy, čistě opletené proutím, hluboké, s pohodlným výstřelem a mohutnými traversami, tu a tam vyztužené betonovými příčkami, pevné skryty, řečené liščí nory (Fuchslöcher), betonová pozorovací stanoviště, a na straně československé brigády zákopy nikdy neopletené proutím, leckde na spadnutí, beze skrytů a většinou bez travers, polosesuté a místy jen nad kolena mělké.⁵²⁾ V takových posicích musila brigáda přecukat pekelnou ničivou palbu nepřátelského dělostřelectva a četné krvavé ztráty před útokem byly těžkou zkouškou jejího hrdinského odhodlání.⁵³⁾

Úloha československé brigády v útoku XLIX. sboru byla celkem podružná, neboť bojový úkol sboru byl svěřen silnějším křídům, z nichž se na severu 4. finská divise měla zmocnit mohutně opevněné posice rakouské 32. divise na Mohyle a na jihu 6. finská divise měla vzít útokem zákopy 19. divise v Koňuchách a prorvat tam nepřátelské řady k Hodovu. Teprve až by obě křídla XLIX. sboru dosáhla vytčeného cíle, měly vyrazit i československé pluky, prorazit nepřítelovy posice a zmocnit se bodů zvláště vytčených. Proto také nebylo úseku československé brigády přiděleno téměř žádné dělostřelectvo, a ta nepatrná troška, která stála za brigádou, nestačila ani rozbít drátěné překážky před nepřátelskými zákopy. Z té příčiny bylo na schůzce velitelů praporů s veliteli dělostřelectva ujednáno, že při útoku utvoří dělostřelectvo svou palbou aspoň jakousi clonu, za kterou se vyřítí československé prapory.⁵⁴⁾ Při vypracování útočného plánu pro československou brigádu přišlo vhod, že poručík *Husák* znal dobře posice a terén před nimi, neboť před časem pobyl několik měsíců se svou rozvědkou právě v místech, která nyní brigáda obsadila jako východisko k útoku.⁵⁵⁾

Plán útoku nejseverněji položeného I. praporu, vypracovaný poručíkem *Čečkem*, byl na poradě důstojníků nedlouho před nástupem po delší rozpravě přijat a na přání velitele II. praporu, poručíka *Husáka* a rotných velitelů *Syrového* a *Svece*, doplněn tak, že se měl zároveň s hlavním útokem I. praporu na Δ 391 (392) podniknout II. praporem souběžný výpad z opěrného bodu Kátí na \odot 383 (385), aby chránil levý bok útočícího Čeckova praporu.⁵⁶⁾ Za východisko útoku I. pluku

Letecký snímek rakouských a ruských zákopů na Mohyle v rakouském úseku Mohyla II b, s vyboženými podkopy mezi posicemi. (Snímek z 1. června 1917.)

na úseku I. praporu byl určen opěrný bod, zvaný u brigády „*zástava Marusja*“,⁵⁷⁾ který se nepatrnou vzdáleností od posic nepřátelských — asi 600 kroků — velmi dobře hodil k výpadu. Bylť sapéry pečlivě, ačkoli narychlo upraven jako shromaždiště útočníků, které s rovnoběžnými zákopy, v poslední chvíli vykopanými, mohlo pojmouti větší počet vojska připraveného k útoku.⁵⁸⁾ Nedlouho před útokem vyzval poručík *Čeček* svůj prapor, aby se z každé jeho rotы dobrovolně přihlásilo po 16 bratrůch, jejichž úkolem bude, aby jako „granátníci“ první vyrazili ve čtyřech skupinách a zahájili útok. Na toto vyzvání se přihlásilo ke 200 dobrovolníků, takže se musilo z nich vybírat. Granátníky z první rotы vedl svobodník *Ludvík Mustleke*, granátníky z druhé rotы svobodník *Karel Sekanina*, který jediný byl

řádně vyškolen v údernictví, neboť prošel zvláštním kursem nejen v rakouské armádě, ale i v ruské. Ostatní však dobrovolníci, kteří se přihlásili, neměli potřebného výcviku, a proto je Sekanina na Čečkův rozkaz před večerem 1. července ve dvou hodinách stručně poučil o zvlátnostech boje úderníků.⁵⁹⁾

Poručík Čeček dal velitelům těchto granátníků plánek bojiště a podrobné písemné instrukce, jak se útok provede. Tento pěkný dokument, jehož faksimile je zde v příloze 11., svědčí o iniciativě a energii Čečkově a o jeho příkladné svědomitosti, s jakou se ujal svého úkolu připravit řádně rozhodný útok. Granátníci měli podle jeho plánu vyrazit z Marusje, a to dvě skupiny přímo z ní, třetí skupinka ze zákopu, prodlouženého z Marusje na sever a čtvrtá z rovnoběžného zákopu na jih od Marusje.⁶⁰⁾ Útok, jehož přesná doba se včas oznámí, má být připraven desítiminutovou ničivou palbou, která zaplaví první linie nepřátelské. Všem čtyřem skupinám se určovalo místo i směr, kudy se mají vyřítit ze svých posic a proniknout do nepřátelských zákopů průchody, které v drátěných překážkách způsobí dělostřelecká příprava a ony samy si prorvou ručními granáty a bombami. Jakmile by se granátníci dostali do prvních zákopů, měla 1. skupina vyčistit od nepřátel první linii na jih a paralelní posice, 2. a 3. skupina měly z první linie vyklidit rovnoběžné zákopy na obě strany a 4. měla vyčistit první posici na sever od „nosu“, asi tedy od místa, kde se stykají 19. a 32. divise, na sever v rakouském úseku *Zarudžje a*, obsazeném maďarským plukem čís. 86. Jakmile by pak druhá vlna dostihla tyto granátníky, měla za vedení granátníků postupovat, a to 1. skupina měla obsadit první linii a hnízda kulometů, 2. měla být zesílena 2. rotou 3. pluku a společně se měly zmocnit křižovatky zákopů na úseku *Travotluky*, asi tam, kde se rozbíhají na rakouském plánu „*westliche*“ a „*mittlere Zarudžje-Mulde*“ (viz obr. na stránce 65), a konečně 3. a 4. skupina granátníků měly, jakmile by jich dostihla v druhé vlně 2. rota 1. pluku, vyklizovat první linii a zmocnit se křižovatek zákopů, poněkud severněji položených, které byly už na rakouském úseku *Zarudžje a*. Při tom se již měly roty řídit rozkazy svých rotných velitelů. Hlavním úkolem prvního praporu bylo dobýt výšiny Δ 391 (392), kde se měly roty zakopat a vyslat rozvědku k výšině \circ 394, zvané *Do děba* (u dubu), jejíž výška se udávala v ruských „dvouverstových“ mapách chybně 492.⁶¹⁾

Z dělostřelecké mapy 32. pěší divise.

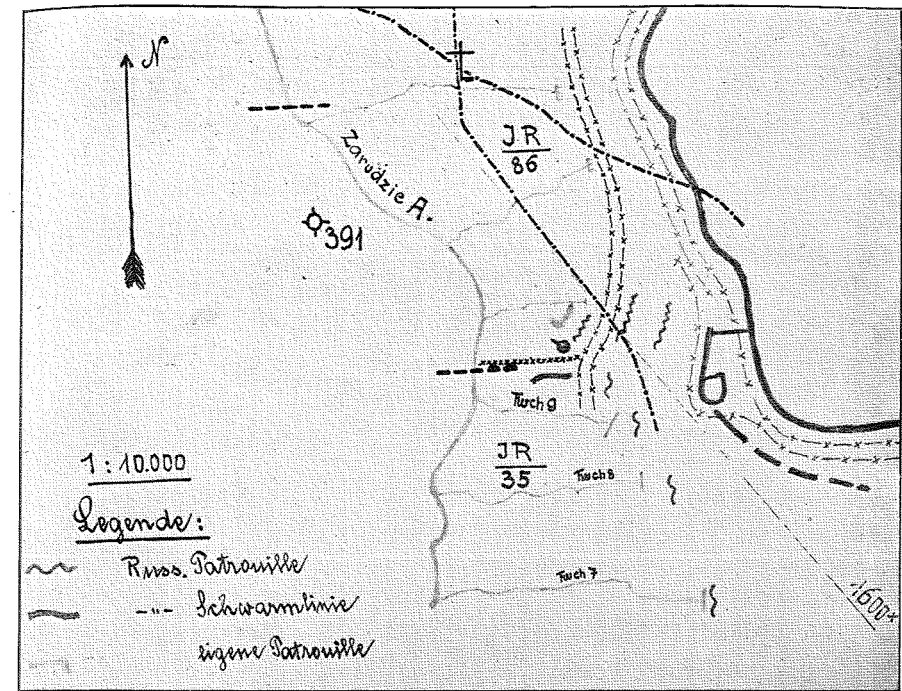
(V čtverci 2120 je u písmene Ö zakreslena „zástava Marusja“, jižně u \circ 371 je lunet „Káta“.)

Dostal tedy I. prapor 1. pluku zásluhou Čečkovou přesné počáteční dispozice útoku. Také velitel II. praporu 1. pluku, poručík

Husák vypracoval pro svůj úsek plán útoku a poučil své velitele rot podrobně o místech výpadu a směrech útoku. Hlavním východiskem II. praporu byl lunet Káťa a vedlejší severní část jeho úseku sousedící s Marusjou, neboť na prostřední část po obou stranách cecovské cesty, tam kde na rakouském plánu je zakreslena „*Miedzydrogami-Mulde*“ (viz obr. na str. 65), bylo nepřátelské dělostřelectvo přesně zastřeleno.⁶²⁾ Z ostatních úseků československé brigády se nám bohužel nezachovaly písemné rozkazy, takže nemůžeme říci, zda i velitelé ostatních praporů vypracovali podobné plány a dispozice. Podle shodných výpovědí účastníků boje zdá se však, že se tak nestalo.⁶³⁾ Velitel 2. pluku, plukovník *Zembalevský*, vypracoval jenom povšechný plán útoku, velitelů rot však pečlivěji nepoučil.⁶⁴⁾

Ale ještě dříve než došlo k útoku, vykonal se na úsecích československých pluků četné rozvědky a odrazilo se několik rakouských přeпадů polních stráží. Tak několik dní před bitvou napadl k večeru podporučík *Taibr*, velitel rozvědčíků 2. pluku, asi s 30 rozvědčíky polní stráž v rakouském jižním úseku Cecůvce proti dvorci, ale ztratit dva dobrovolníky v překážkách, musil se vrátit s nepořízenou.⁶⁵⁾ Brzy poté přeпадli zase pětatřicátníci nově postavenou polní stráž mezi příliš vzdálenými strážemi 11. a 10. roty 2. pluku proti výšině \odot 383 (385) severně od dvora Cecůvky, ale také bez úspěchu.⁶⁶⁾ A konečně den před útokem, 1. července, došlo k přepadu rakouské polní stráže 35. pluku u \odot 383 (385), která byla zajata i s velitelem.⁶⁷⁾ Odpoledne téhož dne pokusil se také důstojnický zástupce *Svítek* s několika dobrovolníky o přeпад rakouské polní stráže. Byl však předčasně zpozorován a zabit dělostřeleckou palbou před nepřátelskými dráty.⁶⁸⁾ Poslední pak noci před útokem silná rozvědka 5. roty 1. pluku pod vedením poručíka *Müllera* přeпадla polní stráž 35. pluku, zvanou u brigády „*R y š a v á z á s t a v á*“, při čemž bylo zajato 18 Čechů, kteří podali velmi cenné zprávy.⁶⁹⁾

V noci na 2. červenec provedla brigáda některé přesuny svých sil, takže většinu svých vlastních záloh dosazuje už do předních posic. Pravý úsek byl zesílen I. praporem 3. pluku (velitel podporučík *Vobrátilék*), který byl před útokem vklíněn mezi I. a II. prapor 1. pluku.^{69a)} Z III. praporu 1. pluku 9. a 10. rota posilují posice II. praporu 1. pluku. Na jižní úsek se posunují též zbylé dvě roty II. praporu 3. pluku a zasazují se na nejlevější křídlo brigády.

Skica z bojové zprávy pěšího pluku č. 86.

(Je na ní zachycen útok granátníků z Marusje a výpad 6. a 5. roty 1. pluku na jih odtud. Polní stráž 35. pluku na úseku Travočluky (Fuch) č. 8. je „*Ryšavá zástava*“, stráž č. 7. je „*Cecovská zástava*“. Marusja, naznačená na dělostřelecké mapce (str. 65.) ještě pouhým obloučkem, odtud u Rakušanů zvaná „*Rondel*“, je zde již zakreslena i s paralelními zákopy před útokem vykopanými.)

6. Boje 2. července u Zborova.

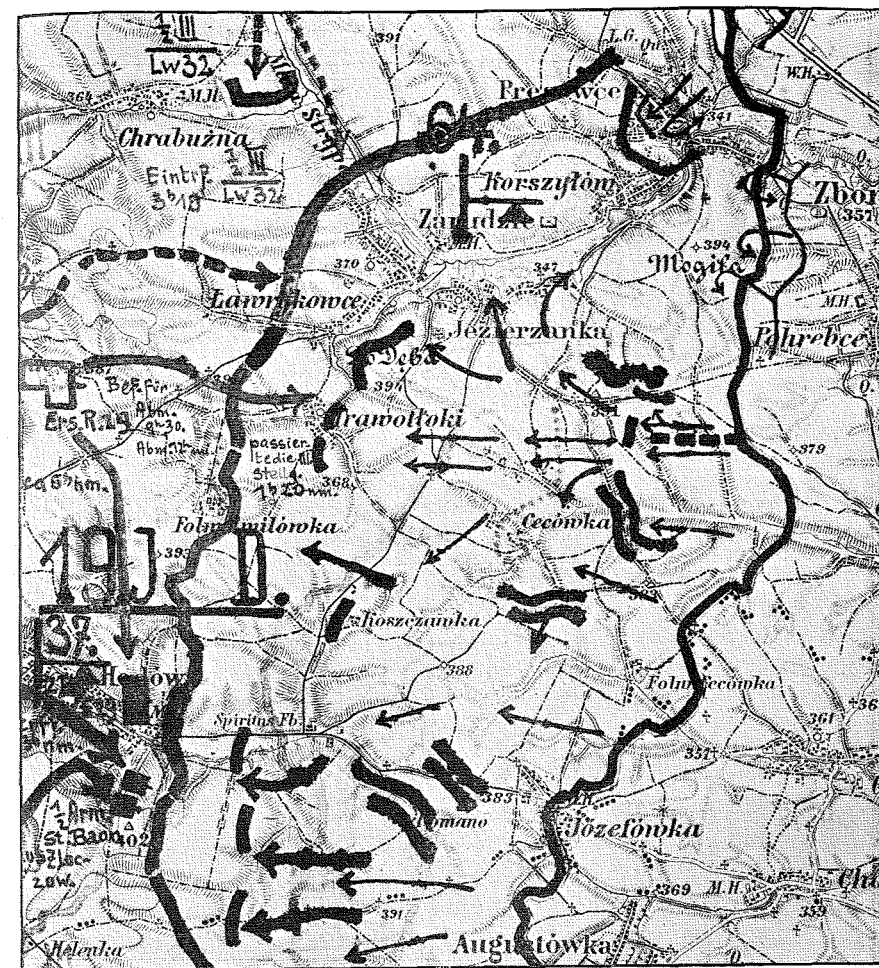
Velitelství ruské armády chtělo 2. července rozšířit úspěch, kterého dosáhlo včera u Koňuch, novým útokem proti 19. a 32. pěší divisi. Z XLIX. sboru měly útočit: 4. finská divise na výšinu Mohyly,^{69b)} 6. finská divise, zdá se, měla za cíl svého útoku výšinu

Δ 402, aby tak rozšířila otvor, kudy včera Rusové pronikli do rakouské fronty. Mezi těmito dvěma divisemi ležela československá brigáda na nepoměrně dlouhé frontě 6,5 km. S počátku měla brigáda přestávati jenom na obraně, a teprve tehdy, podařil-li by se podnik 4. finské divise, mělo pravé křídlo brigády (1. pluk, I. prapor 3. pluku a úderný prapor ruského 328. pluku z 82. divise) prolomiti nepřátelskou frontu a obsadit výšinu Δ 391 jihovýchodně od Ježeřanky. Podobně mělo levé křídlo brigády (2. pluk a II. prapor 3. pl.) připojit se k boku 6. finské divise, útočit na dvůr Cecůvku.⁷⁰⁾ 82. divise měla jít za vnitřním křídlem československé brigády a 4. finské divise, kdežto 35. divise XVII. sboru měla učinit výpad po obou stranách silnice ze Zborova do Zločova. A konečně VI. sbor měl za úkol dále útočiti směrem svého včerejšího úspěšného postupu tak, aby stihl výšiny na východním břehu Zlaté Lípy.

Rusové zahájili den nejprudší ničivou palbou a tím, že do boje vtáhli též dělostřelectvo v záloze stojícího I. gardového sboru, dosáhla jejich palba takové intensity, že ani betonové kryty nepřátel jí už nemohly odolati a mnohé se zřítily, zasypavše mužstvo v nich ukryté. Již ve 4.15 h. ráno vyrazili Rusové v hustých řadách ze severní části Koňuch proti 223. divisi, byli však odraženi, a ačkoliv se několikrát o to znova pokoušeli, nemohli až do odpoledne proniknouti ani proti 223., ani proti 54. pěší divisi. V 8.10 h. dopoledne učinila výpad ruská 35. pěší divise po obou stranách zločovské silnice proti pluku čís. 23, ale ani ten se nezdařil. Také druhý pokus, podniknutý krátce poté v 9 h. dopoledne, skončil neúspěchem. V 8.45 h. dopoledne vyrazila konečně také 4. finská divise proti Mohyle.⁷¹⁾

Zatím už dostalo pravé křídlo československé brigády rozkaz k útoku.

Rozkaz byl vysvobozením vojáků, kteří vzrůstající intenzitou palby nepřátelského dělostřelectva trpěli v nedostatečných zákopech⁷²⁾ a hořeli už nedočkavostí boje. První náš historik slavné bitvy zborovské, dr. Šteidler, z poznámek účastníků líčí nadšený a živelný útok této nepatrné brigády, která zaklíněna mezi nespolehlivými vojsky ruskými, hrdinsky se probouje k úspěchu: „Konečně přichází povel k útoku, vyplněný však o něco dříve bojovou nedočkavostí oddílů granátníků, kteří pak již strhli za sebou

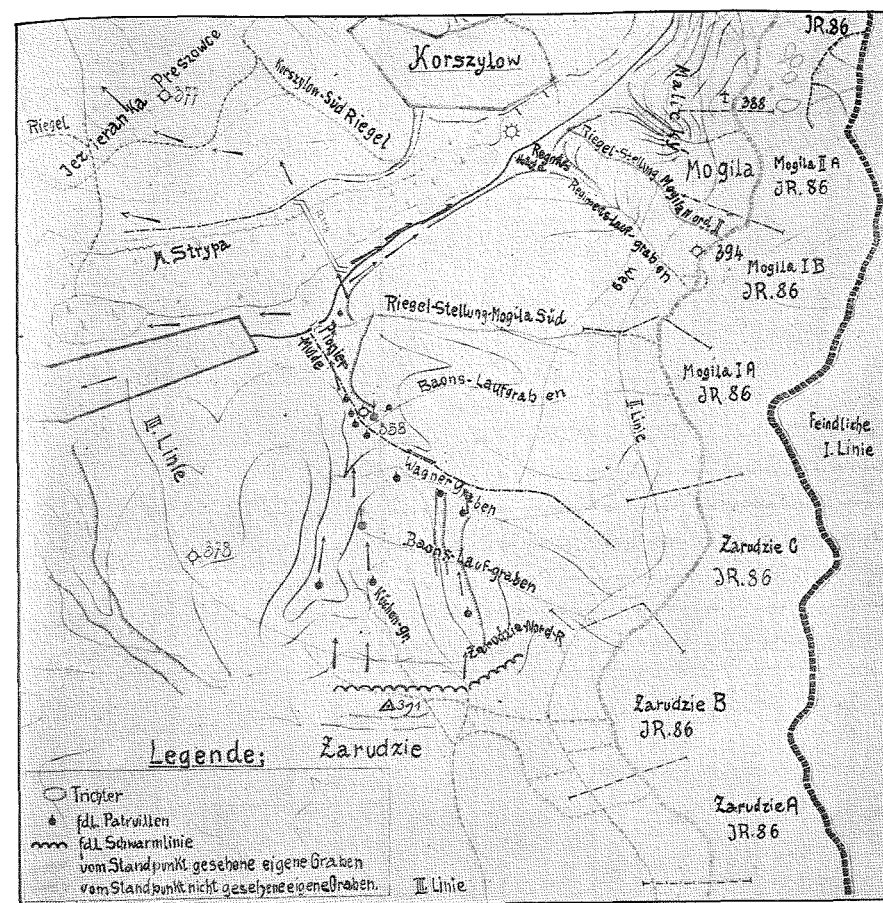
Ze skicy v bojové zprávě 32. pěší divise.

(Čára vpravo je ruská fronta před útokem, vlevo rakouská po útoku. Tenké šipky značí směr útoku, silné šipky rakouský ústup. Krátké silné čáry, vždy 2 a 2 proti sobě, jsou posice, kde brigáda narazila na odpor.)

ostatní. Leželi jsme v úzkém okopu, v napjatém očekávání”, píše jeden z nich, „přes nás létala sta nábojů do nepřátelských okopů, nad námi

rvaly se šrapnely a vybuchovaly nepřátelské granáty, zasypávající nás zemí. Leželi jsme ohlušení tím řevem a omámeni prachem a kouřem explodujících granátů a v očekávání jisté smrti. Nervy byly napjaty do krajnosti. Zdálo se nemožným touto strašlivou clonou, kterou nás nepřítel zavěsil, být na krok proniknouti. Oněch 45 minut, které trvala „podgotovka“, zdálo se věčností... Konečně přišel příkaz velitele praporu: „Připravit se: Za pět minut vyrazíme!“ Ulehčilo se mi po těch slovech. Lepší smrt, než ono dlouhé mučivé očekávání. Vtom kdosi křiknul: „Kupředu!“ Vyřítili jsme se z okopů a šlileným během hnali jsme se, oslepeni prachem a dýmem a ohlušení výbuchy praskajících nábojů, kupředu.“⁷³⁾

Tak vyrazily z Marusje⁷⁴⁾ první útočné skupinky, ozbrojené ručními granáty, oni hrdinští granátníci I. praporu 1. pluku, které vedl svobodník *Sekanina*, a když ten padl, svobodník *Musilek*. Za granátníky, kteří strhli s sebou neohroženého velitele 2. roty, praporčíka *Vašátka*,⁷⁵⁾ jenž byl při tom těžce raněn do hlavy, vyrazí v zápětí první půlrota 2. roty 1. pluku; ta byla již v noci před útokem rozložena v předních zákopech severně od Marusje, zatím co druhá půlrota vyčkává ještě v posíci. Paralelní zákop jižně od Marusje obsadila první půlrota 2. roty 3. pluku, jejíž druhá půlrota zůstala zatím vzadu v spojovacím zákopě. Tyto dvě roty, 2. prvního pluku a 2. třetího pluku, vyrazily tedy hned za granátníky, kteří smetli polní strážce, pokud byly obsazeny, a vskutku se s nimi prvním rozběhem vervali do rakouských zákopů tam, kde jim bylo určeno v Čečkově plánu. Jejich výpad zakresluje zcela shodně skica, pořízená 86. pěším plukem (viz vyobr. na str. 67).⁷⁶⁾ Severněji z nich položená 2. rota 1. pluku byla v první dobyté linii 86. pluku na samém rozhraní 19. a 32. divise posílena 3. rotou 1. pluku, obě pak společně postupovaly proti druhé linii. Levé jejich křídlo, které zasahovalo už na úsek českého 35. pluku, posíleno byvši první půlrotou 4. roty, za vedení praporčíka *Zaoralka*, zmocnilo se prudkým rozběhem i 2. linie,⁷⁷⁾ kdežto pravé křídlo narazilo na tuhý odpor maďarského pluku čís. 86, jehož bočné roty I. praporu se zahnulý na západ a postavily se proti jihu do Travotlucké záhrady (*Trawotloki-Riegel*), odkudž napadly pronikající Čechoslováky prudkou palbou pušek i kulometů.⁷⁸⁾ Boj, který se tam rozvinul, byl velmi urputný a způsobil nejen obráncům, ale zejména útočícím Čechoslovákům citelné ztráty.

Skica brigádního pozorovatele 64. pěší brigády, zakreslující postup Čechoslováků a Rusů po poledni 2. července od Δ 391 na sever do „Pioniermulde“ a odtud jednak přes most ke Korszilovu, jednak obchvatem na Mohylu.
(Srov. str. 81.)

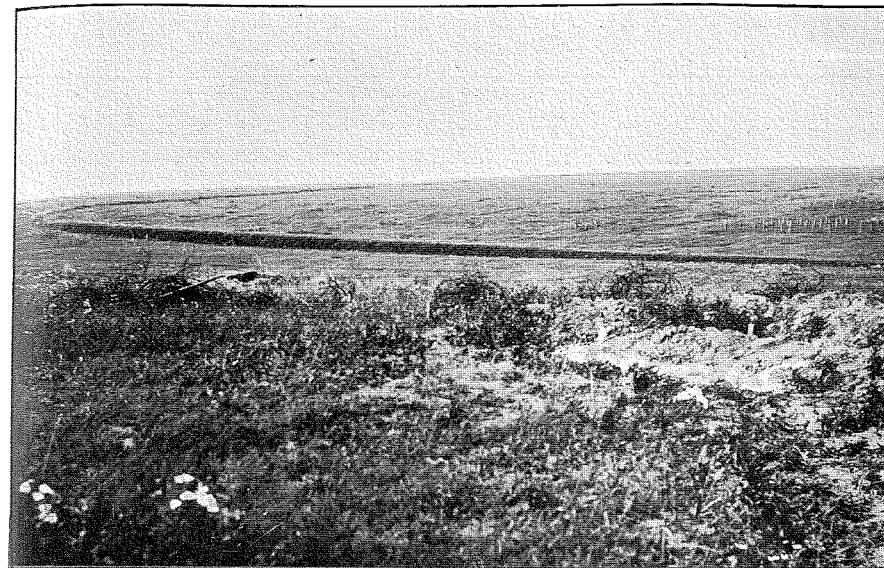
Postavení roty bylo velmi kritické, neboť vpravo od ní zela v tu dobu ještě mezera. První rota 1. pluku byla totiž zasazena na nejsevernější křídlo brigády v sousedství 15. finského střeleckého pluku a měla vyčkati, až Rusové vyrazí k útoku, zmocní se první řady ra-

kouských zákopů na Mohyle a zaberou i druhou řadu. Teprve tehdy měla 1. rota vyběhnout ze svých zákopů a postupem na výšinu Δ 391 (392) krýt s boku 15. finský pluk. Velitel roty, praporčík *Zach*, usadil před útokem první, druhou a čtvrtou četou v přední zákopové linii, kdežto třetí četou nechal jako zálohu v 2. linii. Když pak v 9 hodin došlo k útoku, postoupily přední tři čety a napadly rakouskou polní stráž 86. pěšího pluku za křížem (viz na plánu Čečkově v příl. 11 a na vyobr. na str. 65 a 67), kterou z části pobili, pokud neutekla. Zatím byla třetí četa převedena do předních zákopů za dělové palby, kterou utrpěla velké ztráty. Praporčík *Došek* byl raněn a s ním důstojnický zástupce *Zanáška* a 12 střelců.

Bojová vřava roste . . . Úloha 1. roty je ztížena nezdarem sousedního 15. finského pluku, jehož útok byl Maďary odražen. Rota se dostává do bočné palby s pravé strany a zakopává se před drátěnými překážkami. Část střelců se skrývá v spojovacím zákopě, vedoucím z rakouské polní stráže do první linie. Ale nepřítel postavil v čáře tohoto zákopu kulometry a uzavírá tak střelcům 1. roty i tento průchod, zasypává je též ručními granáty. V těchto místech byl zabit praporčík *Reisinger*, poddůstojník *Novák*, svobodník *Záleský* a raněno 9 střelců. Také velitel roty, praporčík *Zach* byl raněn a odevzdal velení důstojnickému zástupci *Novotnému*. Postavení roty bylo zoufalé. Nebylo možno posunout se ani vpřed, ani vzad, ba ani hlavy nebylo lze nadzvednout. A k tomu ke všemu ohrožovala naše střelce, zakopané před dráty, palba vlastního ruského dělostřelectva, které prudce střílelo na první posice nepřítelovy. Telefonní spojení dozadu přerušeno, spojky nebylo možno posílat, pomoc nepřicházela.⁷⁹⁾

Uvázlo tedy pravé křídlo I. praporu, které se rozlétklo proti opevněným posicím maďarského pluku čís. 86 na rakouských úsecích *Zarudže a i b*, částečně za 1. linií nepřátelskou, částečně však dokonce před drátěnými překážkami. Úkol tohoto křídla, ztéci protější posice, byl nejtěžší, a počátečním nezdarem sousedního 15. finského pluku se stal zejména pro 1. rotu velmi krvavým.⁸⁰⁾

Zároveň s granátníky I. praporu, kteří vyrazili z Marusje, vypadly též roty II. praporu, jehož velitelství převzal po raněném poručíku *Husákovi* poručík *Müller*. Z praporu byly původně tři roty položeny v posicích na jihozápadním svahu výšiny \diamond 379 (377) a jedna zůstala v záloze. Prapor, stojící proti rakouskému úseku Travo-

Pohled na místo, kudy pronikla československá brigáda 2. července do posic 35. pluku.
(Snímek z července 1917.)

tluky 35. pěšího pluku, byl rozdělen na dvě úderné skupiny, z nichž v levé 7. a 8. rota s dvěma rotami III. praporu (9. a 10.) měly za úkol udeřit na protější posice nepřítelovy, vniknout do nich a udržovat přitom spojení se sousedním 2. plukem; v pravé skupině byly 5. a 6. rota, které měly prorazit protější nepřátelské posice a udržující spojení s I. praporem 1. pluku, měly se dostat na severozápad na výšinu Δ 391 (392).⁸¹⁾ Když dostaly roty v 8 hodin rozkaz, aby se připravily k útoku na 9. hodinu, zaujaly výpadové postavení. Na pravém křídle stála 6. rota, které po zabitím podporučíku *Vilímkovi* velel praporčík *Podmol*. Ten rozdělil svou rotu na dvě úderné skupiny: první tvořily 1. a 2. četa pod velením Podmolovým a důstojnického zástupce *Bendy*, v druhé skupině byly 3. a 4. četa a velel jim praporčík *Beránek* a důstojnický zástupce *Vojtěch Holub*. První skupina měla udeřit na „*Cecovskou zástavu*“, to jest polní stráž 35. pěšího pluku čís. 7, druhá pak měla přepadnout „*Ryšavou zástavu*“, jak říkali Čecho-

slováci polní stráží čís. 8 plzeňských pětatictíků (viz na plánu v příl. 11 a vyobr. na str. 67).⁸²⁾

Za 6. rotou ležela 5. rota důstojnického zástupce *Safránka*, která měla jednou půlrotou jít jako druhá vlna za první vlnou 6. roty na řečenou již „*Ryšavou zástavu*“, kdežto druhá půlrota měla vytazit v druhé vlně za 6. rotou na jižnější polní stráž, zvanou *Cecovskou*.⁸³⁾

Na jižním křídle II. praporu stála 8. rota, které velel podporučík *Svec*. Ta obsadila v 8.45 h. starý zákop na jih od lunetu, 230 kroků dlouhý, který jí měl sloužit jako vhodné místo k výpadu, neboť byl jenom asi 200 kroků vzdálen od nepřátelských posic.⁸⁴⁾ *Svec* rozdělil svou rotu na dvě vlny, v první, které velel sám, byly 1. a 2. četa, druhou tvořily 3. a 4. četa a velel jí praporčík *Sidlík*.⁸⁵⁾ Vpravo od 8. roty ležela 7. rota, kterou po raněném podporučíku *Syrovém* převzal praporčík *Kašpar*.⁸⁶⁾

Za rotami II. praporu zůstaly v záloze 9. a 10. rota z III. praporu, jehož velitel, poručík *Fierlinger*, spolu s *Husákem* byl vypracoval dispoziční útok na úseku II. praporu.⁸⁷⁾ Obě jeho roty byly určeny pro pravé křídlo, které se soustředilo v lunetu. Za 7. rotou ležela v době dělostřelecké přípravy 9. rota podporučíka *Kličba*, která měla podporovat útok 7. roty na první nepřátelskou linii, posílit ji a udeřit spolu s ní na 2. a 3. linii vlevo od *Cecovského údolí*. Již v 8.30 h. se rota soustředila v pravé polovině lunetu.⁸⁸⁾ Za 8. rotou stála 10. rota podporučíka *Vuchterleho*, která se před útokem usadila v levém spojovacím zákopu, vedoucím do lunetu. Také ona se rozděluje na dvě úderné skupiny, první půlrotě velí praporčík *Nobejl*, druhé sám *Vuchterle*.⁸⁹⁾

Tak byl obsazen úsek dříve *Husákov*, nyní *Müllerův* v 9 hodin ráno, když celý 1. pluk vyrazil k útoku. V stejnou chvíli, kdy se z *Marusje* vyřítili *Musilkovi* granátníci, vyběhly též roty II. praporu z lunetu *Káti* a z předních zákopů na sever od *Cecovské cesty*, v sousedství I. praporu.

Praporčík *Podmol* vyráží se svou 6. rotou a oběma svými skupinami se zmocňuje *Cecovské* i *Ryšavé* polní stráže. Ježto však spojovací zákopy, vedoucí z dobytých polních stráží do první linie jsou zavaleny překážkami a zasypávány palbou kulometů i ručními granáty, vyskočí hrdinný praporčík *Podmol* na povrch zákopů a vrhá se v čele svých na první linii nepřátel, kde střelen do čela, padá...

Dobyté rakouské zákopy.

Zákopů však dobyto. Tentýž manévř se opakuje u „*Ryšavé zástavy*“, kde důstojnický zástupce *Holub* opouští překážkami zavalený spojovací zákop a žene se vrchem na rakouské kulometry v první linii. I on padá těžce raněn — ale i jeho skupina dobývá přední linii, kde se obě půlroty spojují a pod velením praporčíka *Beránka*, když je dostihne v druhé vlně 5. rota, zmocňují se druhé linie nepřátelských zákopů, kamž se dostávají v stejnou chvíli, jako levé křídlo vedle nich útočícího praporu *Čečkova*.⁹⁰⁾ Odtud před 10. hodinou jednotlivé skupiny všech těchto rot, které se v druhé nepřátelské linii sešly, poněkud skryty zvlněným terénem (*westliche* i *mittlere Zarudzie-Mulde* na plánu na str. 65, zvané v *Čečkově plánu* v příl. 11: «*Кулонная ложина*» a «*Прогулочная ложина*») pronikají k třetí linii. Část jich jde na západ a objevuje se v 10.10 h. přímo pod vý-

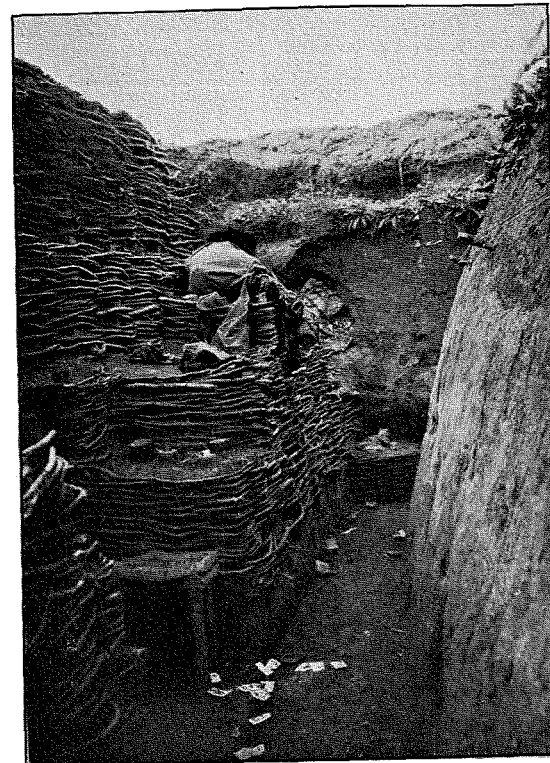
šinou Δ 375 (vprostřed levého kraje vyobr. na str. 65), kde je v tu dobu spatřuje pozorovatel 32. polní dělostřelecké brigády.⁹¹) V 10.21 h. se už hlásí, že Rusové obsadili tuto výšinu.⁹²) Druhá část užívá k postupu rakouského zákopu (byl to tak řečený *Küchengraben* na vyobr. na str. 65) a objevuje se k 11. hodině náhlým přepadem na výšině Δ 391 (392). Je to ona skupina, o které hlásí 19. divise už v 10.45 h.: „*Auf Δ 391 sind Russen*“. A není pochyby, že v této skupině byli též střelci z levého křídla Čečkova — z prvních praporů 1. i 3. pluku — neboť jenom tak si vysvětlíme, že už v 10.50 h. oznamuje také 64. brigáda velitelství 32. divise, které ještě před chvilkou pochybovalo o správnosti hlášení 19. divise: „*Der Zarudzje-Südriegel wird von den Russen besetzt*“, a několik minut poté v 10.57 h.: „*Die Δ 391 Zarudzje in russischer Hand*“.⁹³) Rakouská posádka v třetí linii u Δ 391 chvíli odporovala, pak se však stáhla jednak na vrch Do děba a do Travotluk, jednak do Jezeřanky a konečně zákopem, řečeným „*Küchengraben*“ do „*Pioniermulde*“ a ke *Koršilovu*.⁹⁴) Čechoslováci dostihli na výšině Δ 391 (392) svého bojového cíle, zastavili se tam a sháněli nové posily. Po chvíli však, stihající nepřítel a hledající spojení vlevo i vpravo, ztratili se ve zvlněném terénu.⁹⁵)

V tutéž dobu jako roty 6. a 7. severně od cecovské cesty, vyrazily též jižněji ostatní roty z lunetu. V čele 8. roty se vrhá podporučík *Svec* na nepřátelské posice, jedna část se zmocňuje polní stráže 35. pluku č. 5 a spojovacím zákopem proniká do 1. linie, zatím co druhá část, kterou vede sám *Svec*, dobývá jí vrchem.⁹⁶) Obě skupiny čistí dobyté zákopy od nepřátel, *Svec* vlevo, druhá skupina vpravo, kde se setkává se 7. rotou, která se už také probila do linie nepřátel.⁹⁷) Levá půlrota *Svecova* je ohrožována s levého boku jižnějšími částmi 35. pluku a ztrácí bočnou palbou, zejména kulometnou, část svého mužstva. Přesto se drží tak dlouho, až dorazí asi po 20 minutách druhá půlrota, vedená praporečkem *Sidlíkem*.⁹⁸) Brzy poté přikvapí též první půlrota 10. roty s praporečkem *Nobejlem*, a druhá půlrota s podporučíkem *Vuchterlem* posiluje levé křídlo *Svecovo*. Společně pak berou útokem 2. linii pětatřicátníků, kteří už příliš neodporovali.⁹⁹) Téměř v stejnou chvíli s 10. rotou dostává se do prvních nepřátelských zákopů též 9. rota a spolu se 7. rotou proniká do 2. linie.¹⁰⁰)

Na jih od lunetu byl úsek III. praporu 2. pluku, kterému velel štábní kapitán *Djakoňov*. V přední linii, jejíž obsazení se několikrát

přeskupilo, měl původně na pravém křídle 11. rotu poručíka *Krejčířika* a vedle ní na jih 4. rotu, která se vyměnila za 12. rotu, rozloženou kolem zbořeného dvorce *Cecůvky*. V záloze byla 9. a 10. rota, z nichž před útokem byla 10. rota s podporučíkem *Piazzem*¹⁰¹) dosazena na pravé křídlo vedle 8. roty *Svecovy*, takže za levým křídlem, přímo před bojovým stanovištěm velitele praporu, zůstala jenom 9. rota.¹⁰²)

Podle bojových rozkazů brigády měl 2. pluk vyrazit, až by 1. pluk pronikl do nepřátelských posic. Ale ani velitel pluku, podplukovník *Zembalevský*, ani velitel jeho III. praporu, štábní kapitán *Djakoňov* neosvědčili v boji dostatečnou rozvahu a pohotovost.¹⁰³) Velitelé rot na pravém křídle III. praporu viděli už, jak 1. pluk vyrazí ze svých posic a útokem bere rakouské polní stráže a přední linii, ale marně sami čekali na rozkazy... Velitel 11. roty, poručík *Krejčířik*, vidí rychle pronikající 8. rotu *Svecovu* na levém křídle 1. pluku a slyší zlověstný klapot nepřátelských kulometů před sebou. Rota pozoruje, že palba kulometů směřuje k severu, do levého boku *Svecovy* roty, která je tím nebezpečně ohrožena.¹⁰⁴) Přišel tedy okamžik, kdy roty III. praporu 2. pluku mají splnit svůj bojový úkol: vlastním

Pobled do rakouských zákopů dobytých československou brigádou.

útokem ochránit bok postupujícího 1. pluku — ale rozkaz k nástupu nepřichází. Poručík *Krejčířík* nečeká už déle na rozkazy štábního kapitána *Djakonova* a nařizuje podporučíku *Kopalovi*, aby vyrazil s úderníky.¹⁰⁵) *Kopal* si vybral asi 16 střelců, dobrovolně se přihlásivších, a vybíhá spojovacím zákopem na přední stráž proti \odot 383 (385).¹⁰⁶) Také z 10. roty vybíhá první vlna, ale pro silnou kulometnou palbu s levého boku zůstává třet před vlastními dráty.¹⁰⁷) *Kopal* se rozhoduje přepadem umlčet nebezpečný kulomet a používá k tomu mělkého úvalu v louce. Nenadálým rozběhem zmocňuje se zákopu polní stráže, která ovládá celou louku, jejíž posádka však prchla. Odtud postupuje tato skupinka zákopem k hlavní posici, slyšíc stále nad sebou fíčet kulky rakouského kulometu, který někde od \odot 383 (385) přes ně pálil do boku *Svecově* rotě a na 10. rotu *Piazzovu*, která se ani nehýbe. Spojovací zákop je však zavalen překážkami a *Kopal*, dojde až k nim a vida nezbytí, vrhne granáty do 1. linie a vyrazí se svými střelci na povrch. Kulomet umlčen, posádka v zákopech — pokud neutekla — zajata. *Kopal* posílá zprávu rotě, že je cesta volná a se svými vyčišťuje dobytou posici. Poručík *Krejčířík* zatím už vyběhl se svou rotou a se sousedními rotami, 10. a 4., které snadno získal k nástupu bez rozkazu *Djakonova*, hnali útokem na rakouské posice.¹⁰⁸)

Spojeným těmto rotám se podaří umlčet ještě další rakouské kulometry, které jim pálily do levého boku a přes ně do boku *Svecovy* skupiny.¹⁰⁹) Tím si vysvětlíme ono místo v deníku *Svecově*, svědčící nesporně pro ochabnutí odporu pětatřicátníků. Když mu totiž přispěla na pomoc také 10. rota 1. pluku — jak výše řečeno — což bylo asi kolem 10. hodiny, *Svec* znaven k smrti odpočívá: „Když jsem si odpočinul, šel jsem sám na druhou linii, kde jsem chtěl dát svou rotu dohromady, avšak hoši byli tak rozházeni, že se mi to nepodařilo. Setkal jsem se s Hvězdou, jenž už měl plnou baklagu (vojenskou polní láhev) vína a hned mne hostil. S Vaškem (Šidlíkem) a Vuchterlem jsme asi hodinu odpočívali.“¹¹⁰) Z této upřímné poznámky *Svecovy* vysvítá zcela jasně, že bojová činnost v tu chvíli polevila a že zejména levý bok jeho skupiny byl už zajištěn výpadem *Kopalovým* a *Krejčíříkovým*, neboť jinak by asi sotva mohli velitelé rot hodinu odpočívat.

Když se pak skupina *Svecova* poněkud sebrala a umlčela ještě několik kulometů, které roztroušeny po zákopech a svazích jí tu a tam náhle přepadaly, a odrazila několik celkem chabých proti-

Pobled do rakouských zákopů dobytých československou brigádou.

útoků,¹¹¹) postoupila na výšinu Δ 391 (392), kde však našla rakouské zákopy už opuštěné a jen na jihozápadním svahu kopce *Do děba* viděla hrstku Rakušanů, která se jí vzdala. Byli to Srbové z maďarského pluku čís. 86.¹¹²)

Než vraťme se na pravé křídlo brigády, k praporu *Čečkovu*, jehož úkol je nejtěžší. Jeho roty na pravém křídle leží už přes hodinu před nepřátelskými posicemi a mezi nimi, aniž se mohou pohnout. Štábní kapitán *Alexějev*, velitel brigádní zálohy, dostává rozkaz dosadit obě své roty, 11. rotu praporčíka *Kosiny* a 12. podporučíka *Voženilka*, do první linie.¹¹³) *Voženilek* teprve v 11 hodin¹¹⁴) prochází od výšiny \odot 379 (377) do Marusji, ježto jeho rota byla cestou v úzkých zákopech zdržována transporty raněných. Na rozkaz *Alexějevův* odkládá první půlrota *Voženilkova* — na druhou ani nečekajíc — část své výstroje a rychle vniká do první linie dobytých rakouských zákopů.

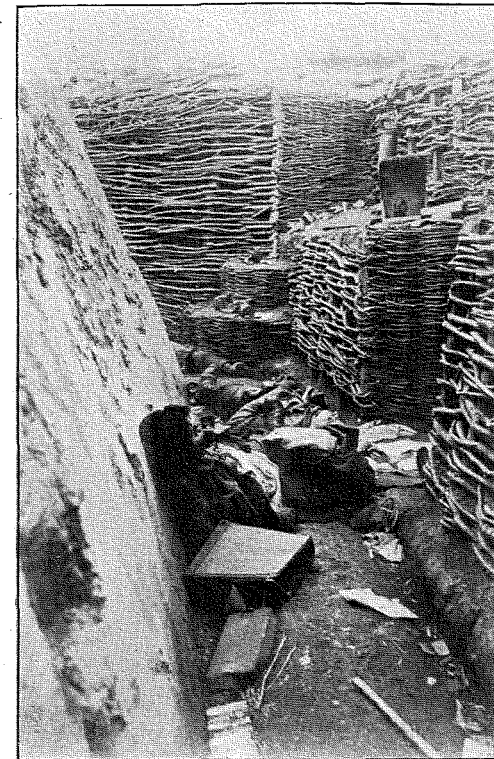
Posílí posádku této linie i posádku druhé linie, pokud už byla v rukou I. praporu. Na těchto místech, jak jsme už řekli, byly *Čečkovy* roty napadeny s pravého boku prudkou palbou kulometů i pušek. Ale ani nyní nemůže zesílená posádka vpřed — a zůstává zde ležet další hodinu, v které *Voženilek* ztrácí 14 svých střelců. Teprve když po poledni docházely první roty ruského 328. pěšího pluku¹¹⁵⁾ a posílily odříznutou posádku v těchto místech, podařilo se oběma společně postoupit, a to Rusové s částí 12. roty obchvacovali pod jižním svahem Mohyly nepřátelské zákopy a „sbalovali“ jejich posádku,¹¹⁶⁾ zatím co se druhá skupina s *Voženilkem* hledí dostat spleťtí sítí rozličných záhradných a spojovacích zákopů do zad posádce úseků na Mohyle.¹¹⁷⁾

Jejich postup byl usnadněn poněkud tím, že nepřítel na levém jejich boku — pětaticátníci — byl rozvrácen a zcela neschopen větší bojové protiakce.¹¹⁸⁾ V tu chvíli nelze již vůbec mluvit na pravém úseku brigády o postupu nebo bojové činnosti té neb oné roty, neboť jejich mužstva jsou vespolek promíchána. Jak jsme viděli, byly už v počátečních dispozicích postaveny vedle sebe i za sebe nejen části jiných rot a praporů, ale i pluků, a přehlédneme-li ještě jednou vývoj útoku a vzpomeneme-li si na různorodost nepřátelského odporu, pochopíme, že k poledni jsou v předních liniích drobné skupinky Čechoslováků od nejrůznějších rot, které se k poledni promíchávají ještě s pluky 82. divise, když zasahuje konečně do boje.¹¹⁹⁾

Tehdy po poledni se vrhají Čechoslováci s příbýlými Rusy proti zákopům na výšině Δ 391 (392), zastihnou je však prázdné¹²⁰⁾ a rozstříknou se v skupinách na všechny strany v bystrém útoku. Jedna skupina se spouští po severozápadním svahu zákopem 3. linie dolů k Jezeřance, druhá podle jižní přehrady jezeřanské (Jezierzanka-Südriegel) k cestě z Hodova do Jezeřanky, kde se zase rozděluje na dvě skupinky, jedna sbíhá dolů k Travotlukům, druhá stoupá na vrch Do děba 392 (492), jiná se zase spouští po vozové cestě za křižovatkou zákopů na sever ke Koršilovu.¹²¹⁾ Tento dravý proud se rozlil jako bystrinami po všech prohlubeninách, řítí se úžlabinami a úvozy po svahu do údolí, kde se jen na chvíli zastavoval, aby zesílil a už stoupal zase spojovacími zákopy i přirozenými roklinami a úvaly do svahu a přinesl nejen úplný zmatek do řad posádky na opevněném

kopci Mohyle, ale desorientoval i všechno dělostřelectvo, jehož pozorovatelé leckdy nevěděli, postupují-li to Rusové nebo ustupuje-li to vlastní vojsko. Nálile se před nimi vynoří malý hlouček odvážných Čechoslováků, kteří se podle jejich úsudku „katzenartig“¹²²⁾ — jako kočky proplétají sítí zákopů, přeskakují je, podlézají překážky, jinde se objevují na povrchu posic a náhle jakoby se propadli do země, aby se za chvíli vynořili na místě, kde by jich nepřítel nejméně hledal.¹²³⁾

Jednu z těchto dravých bystrin sběhlou s výšiny Δ 391 (392) s částí 12. roty a ruských úderníků vedl podporučík *Voženilek*, který rychlým postupem, využívaje zmatků v maďarských plucích, proniká do úžlabiny, zvané u Rakušanů „Pionier-Mulde“ (viz na plánu na str. 65 a 71), dosahuje mostu přes močály na Malé Strypě a vniká do Koršilova.¹²⁴⁾ Tím se odřízla ustupujícím obráncům Mohyly — pokud už dříve neunikli — nejkratší cesta na západ a získalo se tak mnoho zajatců. Postup *Voženilkův* viděli dobře někteří dělostřelečtí pozorovatelé, z nichž si zejména brigádní pozorovatel 64. brigády na výšině \circ 388 (severně od Jezeřanky) správně zakreslil postup Čechoslováků na plánu, který jsme pro jeho názornost otiskli na str. 71.¹²⁵⁾ Pozorovatel zachytil dobře jednotlivé skupinky Čechoslováků, jak pronikají zákopem „Küchengraben“ do „Pionier-Mulde“.

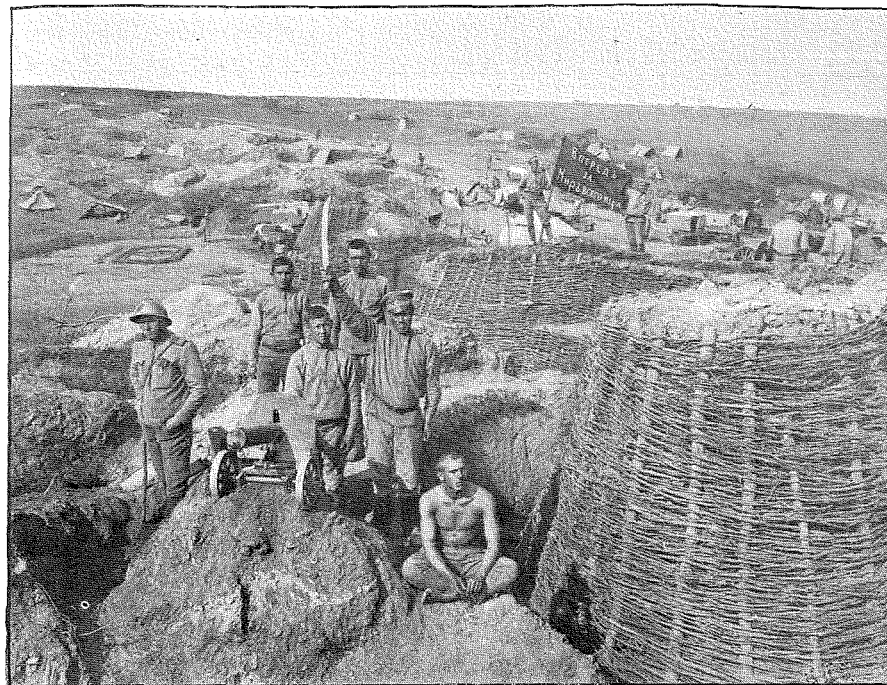

*Dobyté rakouské zákopy.
(Pohled z posic 35. pěšího pluku.)*

Zajímáním nepřátel, kteří se zejména na úsecích českých pluků v hloučcích vzdávali, se československé roty příliš nezdržovaly, hledíce se dostat co nejrychleji a co nejdále na západ. Čeští zajatci ostatně nečinili obtíží; šli sami a rádi do zajetí, vždyť přemnozí čekali na ten den osvobození měsíce i léta, a často usínali v zákopech, hlídkami a bděním vysílení s utajeným přáním: „Kdyby nás tak Moskali zabrali!“ Proto čteme v bojových zprávách československých rot, že zajatce nemohli doprovázet, že je posílali samotny dozadu.¹²⁶⁾ Na severních úsecích, kde se dostali do zajetí Maďaři, odváděli je za ruskou frontu ranění a Rusové z pluků 92. divise.¹²⁷⁾

Na jižním úseku 2. pluku a II. praporu 3. pluku není však při zahájení útoku vše v pořádku. Podplukovník *Zembalevský* velí sice podle jména celému levému úseku brigády, ve skutečnosti však skládá se sebe všechnu odpovědnost, uznáváje svou bojovou neschopnost. Nechtěl původně ani jít do zákopů, ukazuje na to, že je vlastně jen hospodářským důstojníkem. A ježto ani jeho adjutant *Brovko*, ani velitel III. praporu 2. pluku, štábní kapitán *Djakonov*, neprojevili v kritické chvíli dostatek rozhodnosti a schopnost orientace, přešlo velení nad jižním úsekem 2. pluku v boji samo sebou na štábního kapitána *Gajdu*, který měl tehda nejvyšší hodnost z českých důstojníků. Neutěšené poměry ve štábu 2. pluku za boje, kdy marně byl očekáván rozkaz k útoku, působily tísnivě a byly toho příčinou, že některé roty teprve pozdě se odhodlávaly k útoku. Ten byl podniknut valnou většinou levého křídla brigády, zejména I. praporem 2. pluku, později už na přímý rozkaz *Gajdův*, který se vrhá v čele svých rot na nepřátelské posice.¹²⁸⁾

Na nejjižnějším křídle brigády stál v sousedství 21. finského pluku II. prapor 3. pluku poručíka *Dembského*. Slabý tento prapor — asi 350 bodáků — měl původně jen obrannou úlohu a proto osazení jeho úseku, jen o málo menšího než úsek 2. pluku, bylo velmi řídké. Přes to však, když sousední prapor 2. pluku dlouho nenastupoval k útoku a vidělo se, že levý bok 1. pluku je ohrožen, podnikly tři roty II. praporu 3. pluku z popudu velitele 5. rot, praporčíka *Němce*, se souhlasem poručíka *Dembského* samy útok a vyrazily ze zákopů dříve než levé křídlo 2. pluku, ač u praporu nebylo ani kulometů ani záloh. Útok zahájili za velení podporučíka *Ceňka Hajdy*, granátníci 5. a 6. roty, kteří se první vedrali na tomto křídle

V dobyté rakouské první linii na úseku Travořiluky.

(Snímek z 3. července 1917.)

do nepřátelských zákopů, a teprve jejich úspěch, zdá se, strhl s sebou ostatní roty 3. pluku a sousední roty 2. pluku, které se zpozdily as o půl, ba některé až o půldruhé hodiny.¹²⁹⁾

Na rakouské straně stály za 19. pěší divisi v záloze jen dva půlprapory (1/2 IV. praporu 6. pěšího pluku a 1/2 IV. praporu 35. pěšího pluku), které však ani s 15. rotou 6. pěšího pluku, kterou velitelství 32. pěší divise dalo k dispozici, nebyly s to, aby postup Rusů a Čechoslováků zdržely. Teď se mstilo Žločovskému úseku, že včera nepovolil prosbě IX. sboru a nepřikázal tomuto úseku zvláštní zálohy.¹³⁰⁾ A k dovršení všeho bylo v kritickém období bojů k dispozici jenom dělostřelectvo na úseku 37. pěší brigády, neboť ostatní baterie 19. divise, které nyní stály v okruhu německé 223.

divise, nemohly vypomoci, ježto byly plně zabrány palbou na útočící 6. finskou střeleckou divisi, která právě vyrazila ze severní části Koňuch proti přehradnému postavení u Kobyly. Velitelství Zločovského úseku nařídilo už v 9.30 h. dopoledne, aby se zál. pluk č. 29 posunul až na východní okraj Hodova, kde se měl tak postavit, aby byl pohotově k protiútoku na úseky III. praporu 75. pluku a II. praporu 35. pluku. Ježto zatím došla zpráva, že Rusové vnikli do posic 35. pluku, byl II. prapor 29. pluku odeslán do Travotluk. Avšak pluk, který teprve zrána dorazil do Žabína a nočním pochodem byl značně unaven, vydal se na pochod teprve v 11.45 h. dopoledne, o čemž nemělo velitelství IX. sboru zatím ještě zpráv. Zatím zuřil krvavý boj o Mohylu, a ježto se dosud nepodařilo zastaviti Čechoslováky, vniknuvší jižně od ní do posic 35. pluku a I. praporu 86. pluku, navrhl IX. sbor v 10.20 h. dopoledne velitelství Zločovského úseku, aby se německý zeměbrancecký pěší pluk č. 102 dal na pochod z Bohutyna na východ k Lavrykocům.

V tu dobu se již bylo podařilo III. praporu 2. československého pluku ze severu obchvátit I. prapor 35. pluku a již již obchází levé křídlo 75. pluku. Prudký tento výpad pluku se zastavuje až před třetí řadou první posice.¹³¹⁾ Velitelství 19. divise hlásí hned tento nový svůj neúspěch, ale doufá, že se zachytí v druhé posici a v přehradném postavení u Cecůvky. Avšak zločovské velitelství na zprávu IX. sboru, doufajíc stále ještě, že se mu podaří situaci napravit, vydává v 10.45 h. rozkaz: „Štáb 96. pěší divise se dává k dispozici IX. sboru. Divise má zastaviti vnikání Rusů průlomem na levém křídle 19. a pravém křídle 32. divise a má se snažit znova dosáhnout první linie. Divisi se podřizuje náhradní pluk č. 29 (tou dobou na pochodu do Hodova—Travotluk) a zeměbr. pěší pluk 102., který se má posunout až na linii Žabín—Chrabuzna. IX. sbor upraví velení c. a k. vojsk v ohraničeném prostoru a ohlásí to velitelství Zločovského úseku.“¹³²⁾ Velitel 96. divise se orientoval u IX. sboru a odeslal ihned velitele německé 177. brigády do Žabína, aby zařídil spojení s praporem náhradního pluku čís. 29, který postupoval do Travotluk, a s rakousko-uherským vojskem, které tam bojovalo, a pak se zeměbranceckým plukem č. 102, který se vydal na pochod z Bohutyna do Žabína.

Zatím na severním křídle 19. pěší divise pohroma nezadržitelně

*V dobyté druhe rakouské linii.
(Snímek z 3. července 1917.)*

pokračovala. Čechoslováci zabírali dále a dále posice, a udržení slabě obsazeného záhradného postavení v Cecůvce stalo se už nemožným. Velitelství 19. divise se proto rozhodlo, že vyklidí do příchodu náhradního 29. pluku první posici až na přehradu „Romano“. Z téže příčiny dalo velitelství Zločovského úseku oba dva prapory 29. pluku, které byly poslány ke dvoru v Hodově, k dispozici 19. divisi, a třetí prapor, který táhl do Travotluk, dalo přímo veliteli 35. pěšího pluku. Ježto však 29. pluk pozdě vyrazil ze Žabína, jak bylo už výše řečeno, dosáhl velitel 35. pluku spojení s praporem jemu přiděleným teprve v 1.20 h. odpoledne. Ve 12.20 h. vyzvalo zločovské velitelství německý zeměbrancecký prapor III/32 ve Slavně, aby se odebral do Urlova, a podřídilo jej 32. divisi.

K poledni byla situace na nejpřednějších liniích IX. sboru tato: Oba severní prapory 23. pěšího pluku stály ve svých posicích, jižní prapor byl však zatlačen na západ; do této průrvy, která vzrostla ještě zničením III. praporu 6. pluku, vnikly části 4. finské střelecké

divise. Pluk č. 86, stojící na východní frontě Mohyly se dosud držel, jenom pravé jeho křídlo bylo zatlačeno a zahradilo se proti jihu. Tam se rozevřel jícen, neboť již posice celého pluku č. 35 a severního křídla 75. pluku byly promáčknuty. Ode dvora Romano na jih drželo se ještě ve svých posicích pravé křídlo 75. pluku a dále německá 223. pěší divise, ale bylo třeba se obávat, že Čechoslováci zaberou i tuto část, neboť zahrnuli od Cecůvky k jihu.

Zatím se dostala ruská 4. finská divise na jižním svahu Mohyly svým 15. plukem do obtížné situace. Její útok, dvakrát odražený, byl celkem chabý, neboť Rusové neměli opravdové víry ve vítězství, stále pochybující, a byli již plni nechuti k dalším bojům. Vzplála-li přes to jejich bojovnost okamžitým vznícením, zkrušila ji první krvavá překážka. Mnozí se pak už zastavovali a chtěli utíkat.¹³³⁾ Bylo tedy již skoro k polední, a divise dosud nedosáhla svého cíle, ač původně teprve po jeho dosažení měla vypadnout československá brigáda k útoku na výšinu Δ 391. Tím však, že se Čechoslováci přímo zdrcující rychlostí zmocnili protějších posic svého úseku a postoupili příliš daleko přes ně, dostali se s pravého boku do palby 86. pěšího pluku od Mohyly. Nejvíce tím utrpěla první rota 1. pluku. Teprve když byly ve 12.10 h. do předních linií vrženy části ruské 82. divise — zejména úderný prapor 328. pluku — pohnul se boj a situace se zlepšila.¹³⁴⁾ Novým rozběhem pronikli Rusové s Čechoslováky přes třetí linii na výšinu Do děba („U dubu“) \diamond 394, které dosáhli krátce po poledni. Obsazení této výšiny jim umožnilo obchvat Mohyly od jihu a jihozápadu. Průlom, jehož rychlost ohromila na sousedních úsecích, způsobil však i jinou závažnou věc, totiž že se baterie v úseku postavené musely překotně stáhnout zpět, pokud nebyly vůbec ztraceny. Tím přišli téměř již uzavření obhájcové Mohyly o svou dělostřeleckou podporu, které se stále ještě dovolávali signály a světelnými raketami.¹³⁵⁾

Zatím se však stala i situace 75. pěšího pluku nadále neudržitelnou a ačkoliv se učinilo vše možné, aby se zabránilo zabírání fronty od severu, musil být pluk vzat zpět do 2. posice. Ale ani tam se nemohl udržet, ježto ho dosud nedošly žádné zálohy, a jen zbytky pluku obsadily východní okraj Hodova a jižně odtud výšinu Δ 402. Z té příčiny musil též německý pluk č. 144, který dosud držel záhradu u Kobyly, ustoupit do 2. posice a levé křídlo dokonce až do

*Rozbité pozorovací stanoviště na Mohyle.
(Snímek z 3. července 1917.)*

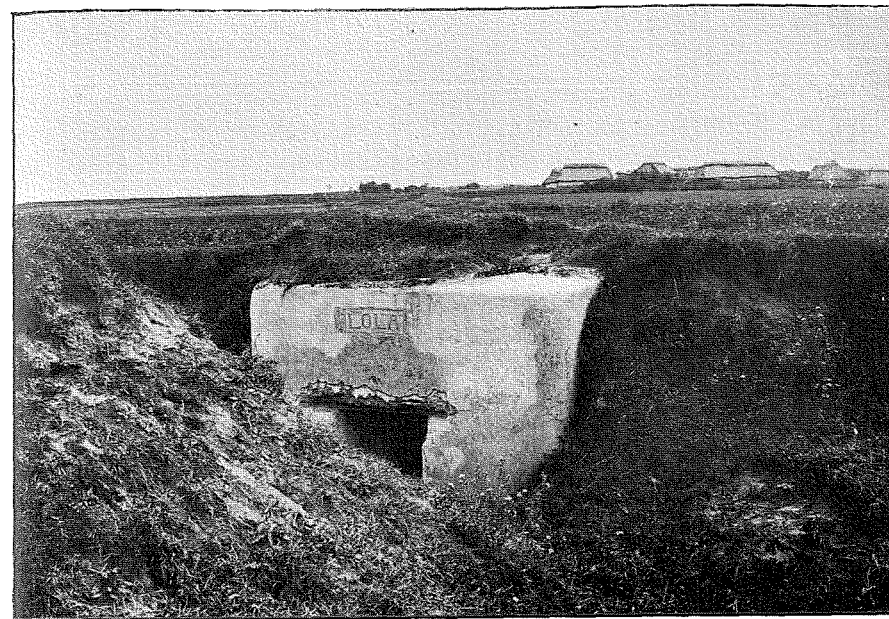
třetí. To se provedlo s velkými obtížemi a ztrátami, kterým bylo jenom zčásti zabráněno zákrokem polovičního úderného praporu armády na výšině Δ 402 a jižně od ní. Zbytky pěšího pluku č. 35 a tam dosazené zálohy IX. sboru, totiž polovice IV. praporu 6. pěšího pluku, zachytily se u dvorce Emilůvky. Tam všude útočily roty 3. a 2. pluku posílené pomalu docházejícími rotami pluků z 82. ruské divise.¹³⁶⁾

V tomto nebezpečném okamžiku dorazil konečně 29. náhradní pluk do linie ustupujícího vojska a byl hned dán do třetí posice, a to III. a I. prapor mezi Hodov a Emilůvku, II. prapor pak, částečně již bojuje s Čechoslováky, vniknuvšími do Travotluk, obnovil spojení se zbytky 64. pěší brigády, které unikly do postavení, zvaného S a c k s t e l l u n g, probíhajícího západně od Zarudže. Ve 12.20

h. dostal IX. sbor od velitelství Zločovského úseku rozkaz, aby svěřil velení levého křídla 19. divise a pravého křídla 32. divise veliteli něm. 96. divise a uložil mu, aby napravil a upevnil zase frontu na svém úseku. Za tou příčinou se měl divisi podřídití náhradní pluk č. 29 a zeměbr. pěší pluk č. 102. Velitelství IX. sboru povolalo k sobě ihned velitele něm. 223. a 96. pěší divise a znova je podrobně zpraveno o situaci, zdali však formálně přeneslo velení podle onoho rozkazu na 96. divisi, není jasné, naopak se zdá, že tak tehda ještě neučinilo. Neboť když se velitelství IX. sboru dostala zpráva o dalším vnikání Rusů přes druhou posici k Travotlukám, nařídilo 19. divisi, že se této posice musí rozhodně zmocnit. Tolik však je nepochybně jisto, že ani 19., ani 32. divise nedostaly do té chvíle pokyn, aby odevzdaly velení na svých vnitřních křídlech německé 96. divisi. Zdá se, že velitelství IX. sboru chtělo napravit kritickou situaci vlastními divisemi, což se mu však nepodařilo.

Zatím dovezla auta v 1.30 h. odpoledne německý pěší pluk čís. 244 do Pomořana a v touž chvíli procházel tamtudy německý zeměbranecký pluk čís. 102 směrem do Žabína. Pluk měl podle rozkazu jít z Bohutyna přímo do Žabína, neznaje však prý krajiny, vyrazil v 11.45 h. z Bohutyna a zvolil si pohodlnější, ale dlouhou cestu přes Pomořany. Tím se zase oddálilo zasažení rezerv, které zločovské velitelství postupně dávalo k dispozici. Velitelství IX. sboru si vyžádalo od Zločovského úseku právo dispozice s právě dorazivším plukem čís. 244, chtějíc ho užítí jižně od zeměbraneckého pluku čís. 102 k záchraně posic. Ale Zločov odpověděl, že pluk byl 30 hodin na transportě a že nutně potřebuje několik hodin odpočinku. Přes to však byl pluk již ve 2.50 h. odpoledne přidělen německé 96. divisi, aby jej ihned poslala přes Kalné a výšinu jižně od Žabína.

V tu dobu se už nezadržitelně stahoval československo-ruský oblouk kolem opevněné Mohyly. Vedle českého proražení úseku travotluckého na jih od Mohyly, ohrozila posice 86. pluku také 4. finská divise, které se podařilo už v 9.52 h. dopoledne proniknouti v úseku Mohyla III. západně od Zborova. K 11. hod. byly už opuštěny i Presovce, severovýchodně odtud, a povstaly tak mezerou se protlačila ruská pěchota, která se posunovala dále k jihu a tlačila se už na Koršilov. Do 1.35 h. odpo. se sice podařilo IV. pra-

*Zbytky betonového krytu „Lola“ v býv. posicích pěšího pluku čís. 75 po 5 letech.
(Snímek vzat v září 1922. V pozadí severozápadní část Josefůvky.)*

poru 23. pluku vytlačit Rusy zase z Presovců, ale tím se jenom zhoršila situace 64. brigády, neboť díra, zejmčí ve frontě mezi 23. plukem a částmi 64. brigády, které bojovaly u Zarudže, se ještě zvětšila a nebylo záloh, které by ji zacelily.¹³⁷⁾ Kruh kolem Mohyly se uzavřel... Hejtman *Schroeder*, hrdinný velitel uzavřené posádky, ještě v poledne posílá své divisi holubí poštou vzkaz: „Mogila I ganz in unserer Hand, werden jedoch von Zarudzie und Mogila III umgangen. Ich halte die Stellung bis zum Aussersten“, a poslední poštu přinesl holub v 1 hodinu: „Bataillon II-86 ist von rückwärts umzingelt, hält noch immer erste Linie.“ Statečná posádka, doufajíc ve vysvobození, muzně se bránila až do posledního okamžiku. A pak přilétli už holubi bez pošty...

Brzy po 2. hodině Mohyla padla.¹³⁸⁾

Brzy poté se už valily zástupy Rusův od Mohyly na severozápad,

do jícnu, zejména mezi Malou Strypou a Presovci, a Čechoslováci obsadili Zarudže. IV. prapor 23. pluku byl s velkými ztrátami obrácen v tu stranu a úderná rota 23. pluku, 2 rotý sapérů a polo-
viční III. prapor zeměbran. pluku č. 32 jen tak tak, že mezeru vyplnily a se zachytily.

Situaci IX. sboru, jak se přibližně jevila o 6 hod. odpolední, ukazuje příloha 10.

Proti 23. pluku vyrazila odpoledne po silné průpravě dělostřelecké 35. ruská divise a podařilo se jí kolem 3.30 h. odpo. proniknouti do posic jižně od zločovské silnice. Triadvacátníci zachytili útok až v III. linii a k 5. hodině zase frontu upevnili. Také u *Koňuch* se Rusové před 4. hodinou odpolední pokusili o útok proti 223. pěší divisi a sousedící části 54. divise, a vrhli za tou příčinou do fronty obrněná auta, ale marně. O rozkazu Zločovského úseku, aby se pravé křídlo rakouské 32. divise podřídlilo německé 96. pěší divisi, nebylo velitelství 32. divise vůbec zpraveno. Obě divise se sice shodly, že se útok, podnikaný 96. divisí, povede přes výšiny mezi Lavrykovci a Chrabuznou až k Malé Strypě, ale k útoku už nedošlo. Velitelství 96. divise se spokojilo tím, že užilo pluků zeměbraneckého 102. a pěšího 244., které dorazily ve 3, resp. v 5 h. do Žabína, k obsazení a posílení oné linie, na níž trosky 37. a 64. pěší brigády a náhradní pluk č. 29 zadržely nepřítel, který už jen zvolna a opatrně postupoval na západ. V 6 hodin odpoledne nařídilo vtrhnutí velitelství východní fronty, aby byl IX. sbor vyňat z fronty a jeho rozbité vojsko aby se shromáždilo za frontou. Místo něho byla Zločovskému úseku přidělena německá 237. divise, a bylo zároveň ustanoveno, že se musí znova dobýt aspoň linie, probíhající mezi lihovarem 2 km východně od Hodova, Zarudže a Grabovci.¹³⁹⁾

Podle této dispozice upravilo velitelství Zločovského úseku vedení na své frontě o 9. hodině večer dne 2. července takto: Hranicí mezi IX. sborem a německou 197. pěší divisí je Malá Strypa, všechno vojsko, které je severně od ní v nové oblasti 197. divise, podléhá jí. V oblasti IX. sboru se mají utvořit dva úseky pod vedením velitelů něm. 223. a 96. pěší divise. Těm se má podřídit všechno dělostřelectvo a technické vojsko v celé oblasti IX. sboru. Pěchota IX. sboru měla se shromáždít v prostoru u Pomořan a Krasnosělců

a co nejdříve se měla zase učinit boje schopnou. Nynější posice měla být stůj co stůj uhájena, a kde se to zdálo býti výhodné, měla se zlepšit posunutím na východ. V noci byl přiveden do Pomořan německý náhradní pluk č. 40 a přidělen 223. divisi. Německý pěší pluk č. 460 z 237. divise byl posunut do Plesňan a dán k dispozici 197. divisi.¹⁴⁰⁾

Rusové a Čechoslováci nepodnikli už po 6. hodině k večeru nových útokův a jen opatrně tu a tam a zejména před Hodovem ohledávali nové posice nepřítelovy. Tím se stalo, že vojsko 37. a 64. brigády mohlo býti bez přestřelek staženo s fronty a ráno 3. července stály v posicích mezi Malou Strypou a potokem Korsou, až na polovinu úderného armádního praporu, jenom německé pluky. Rozhraním mezi úseky 96. a 223. divise bylo určeno údolí Švaryce. Podle návrhu velitelství IX. sboru byly jeho pluky, potřebující odpočinku, přeloženy ještě dále na západ, a to 19. divise do Bialého a Potočan, 32. divise mezi Kropivnu a Merešovku. A konečně 4. července bylo s fronty vzato i velitelství IX. sboru, aby se lépe mohlo věnovat zotavení své pěchoty, a přeloženo do Dunajova. Nahradilo je německé 51. generální velitelství.¹⁴¹⁾

Měříme-li rozsah, v jakém Čechoslováci a Rusové vnikli do nepřátelské fronty — 12,5 km v šíři a 5 km do hloubky — shledáme, že úspěch z 2. července byl o něco větší než minulého dne. Byla to značná rána, která by se byla rozevřela šíře a hlouběji, kdyby nebylo ruské vojsko již zcela propadlo morální zkáze. Kdyby byla ruská fronta na těch místech bývala jen z československých vojáků, bylo by se ono rozražení stalo asi průlomem a východohaličská fronta by se byla otřásla do základů.¹⁴²⁾

Ale i tak byly ztráty c. a k. 2. armády na vojsku i válečném materiálu velmi citelné. Jejich výkazy byly jednotlivými velitelstvími sestavovány s rozličných hledisek a v nestejnou dobu, takže se vespo-
lek dosti podstatně liší. Pro názornost, jak těžké byly tyto ztráty, které IX. sbor téměř docela zničily, otiskujeme zde úřední výkazy, sestavené několik dní po bitvě, kdy se již rozprášená pěchota soustředila. Jsou tedy spolehlivější, než ony výpočty, které si učinili velitelé plukův a brigád téměř ještě v ohni, kdy bylo dost velké procento těch, kteří se v chaosu a vřavě zuřícího boje ztratili za frontu, aby se vrátili až v klidnějším okamžiku.¹⁴³⁾

Jak měnlivé bylo číslo udávající početní stav vojska, které zbylo po útoku, ukazuje názorně tento příklad. Když k večeru dne 2. července utuchla na frontě 19. pěší divise téměř docela všechna bojová činnost, sháněli velitelé pluků svá rozprášená mužstva. Jindřichohradecký pluk čís. 75, který utrpěl už 1. července u Koňuch a u Augustovky tisícové ztráty v boji s 6. finskou divisí, ztratil 2. července i zbytek svého mužstva, takže v 6.55 h. odpoledne bylo z pluku pohromadě jenom 250 střelců. Ale ještě téhož večera, když major Meissner o půl 11. hod. konečně přejímal velitelství pluku od plukovníka Husserla, který tělesným i duševním vyčerpáním ochuravěl, měl pluk už 330 střelců pohromadě.^{143a)} Totéž by se našlo v hlášeních ostatních pluků, které se účastnily boje.

Ztráty c. a k. 19. pěší divise v bojích od 30. června do 2. července 1917 (mrtvých, raněných a pohřešovaných).¹⁴⁴⁾

	Důstojníci a vyšší podd.			Mužstvo			
	m.	r.	pohř.	m.	r.	pohř.	
Pěší pluk bos. herc. č. 1	8	8	89	240	314	2424*	* Z toho asi 450 mužů raněno
Pěší pluk č. 75	6	45	21	—	483	2011**	** Z toho podle odhadu asi 300 mužů mrtvo a 1000 raněno
Pěší pluk č. 35	—	13	26	23	161	1562	
Prapor myslivců č. 5	—	5	24	12	42	923	
Dělostřelectvo	1	6	4	10	57	79	Koní zabito 33, zraněno 23 a 1 onemocněl
Celkem	15	77	164	285	1057	6999	
Úhrnné ztráty: 256 důstojníků a 8341 vojín.							

Ztráty c. a k. 32. pěší divise v bojích od 29. června do 2. července 1917 (mrtvých, raněných a pohřešovaných).¹⁴⁵⁾

Den	Pluk	Důstojníci			Mužstvo			Celkem						
								důstojníci			mužstvo			
		m.	r.	pohř.	m.	r.	pohř.	m.	r.	pohř.	m.	r.	pohř.	
29.	Pěší pl. č. 6	—	1	—	1	5	—							
30.		—	—	—	1	6	—							
1.		—	1	—	5	23	—							
2.		—	4	47	—	13	2214	—	6	47	7	47	2214	
29.	Pěší pl. č. 23	—	—	—	—	2	—							
30.		—	—	—	1	8	—							
1.		—	—	—	—	7	—							
2.		1	—	6	9	55	373	1	—	6	9	72	373	
29.	Pěší pl. č. 86	—	—	—	1	7	—							
30.		—	—	—	3	15	—							
1.		—	1	—	11	81	—							
2.		1	6	80	—	51	2441	1	7	80	15	154	2441	
29.	Dělostřelectvo	—	—	—	—	—	—							
30.		—	—	—	1	—	—							
1.		—	—	—	2	—	—							
2.		—	3	7	11	21	67	—	3	7	14	21	67	
2.	Rota minometníků	—	—	2	—	—	42	—	—	2	—	—	42	
1.	Rota sapérů č. 9/2	—	—	—	2	3	—	—	—	—	2	3	—	
Celkem...								2	16	142	48	297	5137	
Úhrnná ztráta 160 důstojníků a 5482 vojínů.														

Z této tabulky vysvítá, že téměř všechny ztráty utrpěla 32. divise až při útoku 2. července, kdežto nepatrné ztráty dřívějších dnů lze přičísti dělostřelecké přípravě, která zejména na úseku 86. pluku byla velmi vydatná.

Ztráty c. a k. IX. sboru v bojích od 30. června do 2. července 1927 (mrtvých, raněných a pohřešovaných).¹⁴⁶⁾

	Důstojníci a vyšší poddůstojníci			Mužstvo			Celkové ztráty	
	m.	r.	pohř.	m.	r.	pohř.	důst.	mužstvo
19. pěší divise	15	77	164	285	1057	6.999	256	8.341
32. pěší divise	2	16	142	48	297	5.137	160	5.482
Celkem IX. sb.	17	93	306	333	1354	12.136	416	13.823

Jestliže IX. sbor měl před bitvou, jak jsme výše uvedli, celkem v linii 648 důstojníků a vyšších poddůstojníků a 16.100 vojáků, zbyli mu po bitvě jenom 232 důstojníci a poddůstojníci a 2277 vojáků, neboli ze dvou divisí asi tři prapory. Pro srovnání možno uvést celkové ztráty IX. sboru za měsíc červen 1917, při nichž se rozlišují pohřešovaní od zajatých:¹⁴⁷⁾

	Důstojníci				Vyšší poddůstojníci				Mužstvo				Celkové ztráty		
	m.	r.	nem. z.	p. z.	m.	r.	nem. z.	p. z.	m.	r.	nem. z.	p. z.	důst.	podd.	muž.
19. pěší divise	—	6	11	—	—	1	1	—	29	159	387	$\frac{2}{3}$	17	2	580
32. pěší divise	—	6	16	—	—	1	—	—	51	236	698	$\frac{15}{1}$	22	1	1001
IX. sbor	—	12	27	—	—	1	2	—	80	395	1085	$\frac{17}{4}$	39	3	1581

Byly-li ztráty IX. sboru ve zborovské bitvě zničující — a to, pokud jde o české pluky, zejména ztráty zajatých — byly krvavé

Ranění v boji dne 2. července odpočívají v Cecové.

ztráty Rusů stejně hrozná. Neznáme oficiálních ruských výkazův a máme jen některé odhady s druhé strany. Tak podle hlášení IX. sboru velitelství 2. armády se odhadují ztráty Rusů dne 2. července v úseku Zarudže asi na 650 mrtvých a raněných, před Mohylou na 600 až 700, v úseku Presovce až na říšskou silnici asi na 200 a v oblasti 19. divise asi na 9000. A to se odhadují jenom ztráty při vlastním útoku, nikoliv ztráty, které Rusové utrpěli ve svých zákopech dříve, než vyrazili k útoku.¹⁴⁸⁾ V těchto přibližných odhadech ruských krvavých ztrát jsou ovšem pojata i ztráty českosl. brigády.

7. Selhání českých pluků v rakouské armádě.

Zkoumáme-li příčiny, proč měli Čechoslováci a Rusové dne 2. července tak nečekaný úspěch a proč vojska rakousko-uherská ne-

odolala jejich náporu, seznáme, že k úspěchu hrdinského útoku československé brigády nemalou měrou přispělo selhání českých předších pluků č. 35 a 75, v boji proti československé brigádě víc než pochopitelné. A nikoliv nejmenší příčinou bylo též opožděné zasáhnutí německých rezerv.

Chceme-li spravedlivě posoudit bojovou činnost obou českých pluků, plzeňského č. 35 a jindřichohradeckého č. 75, musíme přiznati, že mužstva obou pluků nezavdala až do té doby nejmenší příčiny rakousko-uherskému vrchnímu vojenskému vedení k nějakým výtkám neloyálnosti nebo dokonce zrady. Pětasedmdesátníci byli většinou chudí selští synkové z jižních Čech a protože často bývali za výživou ve Vídni, neměli už toho česky vzpurného ducha, jaký býval na příklad u mladoboleslavských šestatřicátníků. Pětatřicátníci — kteří však měli mezi sebou více Němců — byli z průmyslového kraje a byli tou dobou už spíše nakaženi protiválečnou náladou, kterou s sebou přinášeli vojáci, vracející se z dovolené v Čechách a přicházející s novými pochodovými formacemi. Přes to však je zcela jisto, že nedošlo ani v jednom, ani v druhém pluku k takové propagandě, která by se stala zjevnou důstojnictvu. Rovněž nelze říci, že by se byly oba pluky soustavně dorozumívaly s Rusy, ač se v poslední době před ofensivou několikrát stalo, že části polních stráží přeběhly k Rusům.¹⁴⁹⁾ Stalo se to však většinou z nechuti k válčení a z omrzelosti pro špatné stravování a jen zřídka bychom mohli hledat příčiny v uvědoměném rozhodnutí Čecha nebojovat proti Rusům anebo dokonce bojovat s Rusy proti Němcům.

Mužstvo obou pluků nemělo až do poslední chvíle ani zdání, že proti němu stojí československá brigáda — a ti, kteří to na předních strážích zvěděli, již se nevrátili, aby to oznámili, nýbrž přešli na druhou stranu.^{149a)} Kdyby byla československá brigáda dříve přišla na frontu a neměla jenom deset dní k přípravě útoku, není pochyby, že by se byla lépe seznámila s protějšími úseky nepřátelských posic, a že by byla zvěst o Čechoslovácích způsobila úplný převrat v myslích obou českých pluků 35. i 75. A tehdy by se bylo skutečně podařilo prolomit frontu v několikakilometrové šířce a hloubce — ač-li by velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho preventivním opatřením v poslední chvíli nebylo stáhlo české pluky s fronty a nahradilo je německými rezervami.

S počátku, zdá se, oba pluky se bránily, jakmile se však poznalo, že útočníci jsou Čechoslováci, zhroutila se jejich hradba, jakoby ohněm smetena.¹⁵⁰⁾ Oba pluky byly už rok ve svých posicích a prožily celkem pokojnou zimu a ještě klidnější jaro, jejich přední strážě mluvily často s Rusy, zazpívaly si navzájem své národní a vojenské písně a utěšovaly se vespolek všelijakými lichými nadějemi, v zoufale nudné prázdnotě vojenského života na klidné frontě, ztrpčovaného ještě ke všemu nevalnou stravou. Jedinými světlými okamžiky tohoto živoření byly radostné zprávy z domova, které přicházely na frontu v dopisech nebo v novinách, a které přinášeli s sebou vojáci, vracející se z českých zemí z dovolené.

Prvním takovým radostným otrěsem byly zprávy o březnové revoluci v Rusku, které vzpružily mysl našich vojáků, otupělých několikaletým útlakem vojenského režimu, a vznítily v jejich zakřiknutých srdcích jiskru naděje, že i u nás vysvitne jednou svoboda. Druhou ještě radostnější zvěstí byl vstup Spojených států amerických do války počátkem dubna, který aspoň morálně vyvážil německé statistiky potopených lodí dohodových a dovoloval čtenáři pochybovati o správnosti výpočtu německého admirálního štábu, že Anglie bude vyhladověna a pokořena dříve, než první americký voják stane na evropském bojišti. A když se vojsko na frontě dovídalo o májovém projevu českých spisovatelů, zachvěla se mnohá srdce novou radostí a nejasné sny nekonečně dlouhých nocí v zákopech a na předních strážích braly na se konkrétnější formy neodvratně se blížícího konce utrpení. A romantická víra v nějaké, jakoby zázračné, ukončení světové války náhlou porážkou Němců a úplným zhroucením Rakousko-Uherska, víra, jejíž živnou půdou bylo ono nekonečné lidské utrpení otcův a synů i matek a dcer a surové zdeptání národního vědomí českého přemocným válečným strojem německo-maďarským, víra, zachraňující po léta před naprostou zoufalostí ducha mnohých českých vojáků, zaklíněných do vojenského aparátu a německo-maďarského okolí, rostla teď skromně ještě a stydlavě, skoro neuvědoměle, ale rostla jakoby živelnou silou. A čím více sílila a mohutněla, tím ubývalo českým vojákům schopnosti podlehnout bojovnému duchu, který uchvátí v okamžicích protivníkovy útoku každého zdravého muže se zbraní v ruce.

Tím si vysvětlíme ohromný úspěch hrdinské československé brigády, která byla počtem nepoměrně slabší, a pochopíme též veliké, zejména nekrvavé ztráty obou českých pluků 35. a 75.¹⁵¹⁾ Československá brigáda udávala, že do večera 2. července zajala celkem 4150 zajatců a 20 děl.¹⁵²⁾ Kořist 4. finské divise činila 50 důstojníků a 1600 mužů a 3 děla a kořist 6. finské divise činila 40 důstojníků, 1000 mužů a 3 děla. Ale i ztráty československé brigády byly velmi citelné, činíce celkem k tisíci mužů, z nichž připadlo na mrtvé a pohřešované asi 190. Padlí byli 4. července slavnostně pohřbeni ve dvou velkých společných mohylách na pláni nad Cécovou.¹⁵³⁾

8. Vojenské soudní vyšetřování 19. divise.

Neočekávané úspěchy Rusů a Čechoslováků v oblasti 19. a 54. pěší divise byly již v první den ofensivy tak značné, že vzbudily rozruch i na vyšších velitelstvích a zejména se strany říšsko-německé byly rozhořčeně a škodolibě komentovány.¹⁵⁴⁾ Není tedy divu, že již hned po prvním dni ruské ofensivy uložil Böhm-Ermolli veliteli Zložovského úseku, aby se podrobně vyšetřily příčiny proniknutí Rusův u 19. pěší divise, a veliteli německé Jižní armády, aby vyšetřil totéž na úseku 54. pěší divise.¹⁵⁵⁾ Vzrušení vzrostlo během 2. července, když na úsecích 19. a 32. divise šla posice za posicí do ruských a československých rukou. Vrchní velitel východní fronty princ Leopold Bavorský telegraficky žádal den poté Böhma-Ermolliho o zprávu, co způsobilo překvapující rychlou ztrátu posic IX. sboru a zejména divise na jeho pravém křídle.¹⁵⁶⁾

Zatím dostaly ústřední mocnosti úřední ruskou zprávu ze stanu vrchního velitele z 20. června st. st. (t. j. 3. července n. st.), která rozruch ještě zvýšila svými podrobnostmi: „Ve směru na Zložov náš nástup pokračuje úspěšně. 19. června (t. j. 2. července n. st.) okolo 15. hod. po krutém a úporném boji Zarájský pluk opanoval vesnici Presovce a chrabrá vojska čtvrté finské divise a československé brigády opanovala silně opevněné nepřátelské posice na výšinách západně a jihozápadně od vesnice Zborova a opevněnou vesnici Koršilov, prorvavše tři řady nepřátelských zákopů. Nepřítel odešel za řeku Malou Strypu. Finská divise zajala 1560 důstojníků

„Zde leží naši bratři, kteří za svobodu české vlasti krev prolili“.
Hrob padlých dobrovolníků v údolíčku „Miedz y drogami“.
(Rakouský snímek z 24. července 1917. Srov. pozn. 153.)

a mužstva, 4 zákopová děla, 9 kulometů a 1 minomet. Československá brigáda zajala 62 důstojníky, 3150 vojáků, 15 děl a mnoho kulometů, z nichž většina byla obrácena proti nepříteli. Obsazeny byly nepřátelské posice na západ od Josefovy.¹⁵⁷⁾

Tak přišly po prvé do Rakouska úřední zprávy s druhé strany, oficiálně jmenující československé vojsko, a jako se Čechům a Slo-

vákům zatajil při četbě dech nezměrným štěstím a sebevědomou pýchou, že národ má přes všechn dloholetý ústrk a pokoření přece ještě svobodné syny za hranicemi, kteří zůstali věrni tradičnímu odboji Čech proti Vídni a Slovenska proti Budapešti, tak se naplnila srdce Němcův a Maďarův ani ne tak jedem nesmiřitelného záští, jako nejasným pocitem obav o konečný osud monarchie. Z tohoto ovzduší vzrostla ona stručná interpelace německých poslanců Mr. Gustava Hummera, Oskara Teufela a soudr. o tom, jak se zachovalo české mužstvo 19. pěší divise u Zborova, kterou podali ve vídeňském parlamentě 4. července 1917.¹⁵⁸⁾ Interpelace způsobila rozruch a přispěla velkou měrou k tomu, že se události na frontě ve dnech 1. a 2. července důkladně vyšetřovaly.¹⁵⁹⁾

Z nařízení císaře Karla ptal se náčelník gen. štábu, generál Arz, hned odpoledne 4. července Böhma-Ermolliho, jak se osvědčili jemu podřízení velitelé.¹⁶⁰⁾ Odpověď Böhma-Ermolliho byla celkem mírná a spravedlivá. Vytkl v ní po právu, že se velitelství Zložovského úseku nepodařilo rychle a včas posunouti na ohrožená místa rezervy, které měl k dispozici, pochválil velitele IX. sboru i jeho dva divisionáře a jejich náčelníky gen. štábu, vytkl však veliteli 19. divise, že českým částem své divise přespříliš důvěřoval. Jediné velitel 37. brigády se neosvědčil.¹⁶¹⁾

Vrchní armádní velitelství si vyžádalo také od Böhma-Ermolliho, jako spolehlivý podklad k odpovědi na svrchu řečenou interpelaci podrobnou zprávu, která měla „u n g e s c h m i n k t u n d u n b e s c h ö n i g t“ vylíčit chování obou českých pluků č. 35 a 75, a zejména se zmínit o tom, zdali vystoupení československé střelecké brigády — o níž mluví ruská tisková zpráva, jakoby sama zajala na 3150 nepřátel — působilo na ducha a bojovnost obou českých pluků.¹⁶²⁾

Böhm-Ermolli obratem telegraficky hlásil, že dosud není možno si utvořiti konečný úsudek o chování obou českých pluků v bojích z 2. července, poněvadž se ještě nedostává podrobných zjištění. Zatím že lze uvést jen výpovědi ruských zajatců, kteří říkají, že československá brigáda útočila v úseku mezi Cecovou a dvorem Cecůvkou, t. j. proti severnímu křídlu 19. pěší divise, kde došlo k rozhodujícímu vniknutí do rakouských posic. Československá brigáda prý nečinila zajatců, za to však zajímal 328. pěší pluk (z 82.

divise) a 4. i 6. finská divise, které zesílily Čechoslováky při útoku nebo postupovaly vedle nich. Doposud vyslechnutí zajatci — 2 důstojníci a 70 mužů — vypovídají souhlasně:

1. V první a druhé linii nedošlo vůbec k boji, teprve ve 3. linii na několika málo místech kladli krátký odpor jednotliví Němci a maďarští vojáci;¹⁶³⁾

2. Rusové neutrpěli při zteci ztrát střelbou z pušek, ježto Rakušané nestříleli;¹⁶⁴⁾

3. za dělostřelecké přípravy zběhli několikrát vojáci z 19. divise do posic 6. finské divise — která byla na jih od československé brigády — a upozorňovali na nepatrný odpor, na který Rusové u nich narazí;

4. Rusům bylo před útokem oznamováno, že Rakušané nebudou v boji odporovat;

5. totéž se říkalo Rusům v agitačních řečech na vojenských schůzích;

6. rakousko-uherská vojáci vycházeli ruským vojákům, kteří pomalu postupovali, se vztyčenými rukama ze zákopů vstříc, položivše před tím všechny zbraně na zem, a klidně prošli ruskou linií dozadu.¹⁶⁵⁾

Potud zpráva Böhma-Ermolliho, který 5. července ráno vyzval velitele IX. sboru, aby mu co nejdříve podal přesné výkazy ztrát 19. a 32. divise a zejména, aby se v nich vyznačil počet zajatých, anebo pohřešovaných.¹⁶⁶⁾ A v noci ještě telegraficky svolal na zítřek na 10. hod. dopoledne do Gliňan všechny vyšší velitele, kteří se bitvy zúčastnili, k poradě o událostech 1. a 2. července.¹⁶⁷⁾ Výsledek velmi pohnuté porady byl pro 19. divisi a zejména 37. brigádu velmi nepříznivý. Zatím přišla odpověď náčelníka generálního štábu vrchního armádního velitelství, generála Arze, který po přečtení první zprávy Böhma-Ermolliho, operující s notoricky nespolehlivými výpověďmi zajatců, nařídil, aby se přísežně vyslechl všichni důstojníci 19. a 32. divise, zejména také všichni důstojníci dělostřelečtí, kteří byli očitými svědky událostí na severním křídle 19. divise, neboť chování pluků 35. a 75. se musí do všech podrobností objasnit, a to co nejrychleji. Arzův rozkaz končil slovy: „Erhebungen müssen Tag und Nacht fortgesetzt werden, nichts ist zu beschönigen, vorläufig jeden zweiten Tag das Resultat der fortgesetzten Erhe-

bungen dem Arme-Oberkommando im Auszug drahten.“¹⁶⁸) Byl tedy rozkaz z Badenu velmi striktní a jasný.

Böhm-Ermolli, vida již podle výsledku porady v Gliňanech, že velká část 75. pluku a menší 35. nebojovala s dostatek statečně, navrhl ještě téhož dne o 5. hod. odpolední do Badenu, aby se zavedlo předběžné soudní vyšetřování.¹⁶⁹) Již v 9 hodin přišlo z Badenu schválení předběžného soudního vyšetřování, které se mělo provést co nejrychleji, tak aby se mohl co nejdříve podat celkový obraz chování 35. a 75. pluku.¹⁷⁰) Böhm-Ermolli ještě téhož dne nařídil soudní vyšetřování, svěřil je polnímu soudu 2. armády a povolal k sobě za tou příčinou na druhý den generálmajora von Loefen a plukovníka auditora Kwokala.¹⁷¹) Od onoho okamžiku vzešla 19. a 32. divisi doba těžkých a nepřijemných zkoušek, neboť co chvíli byli důstojníci, poddůstojníci i mužstvo, které bylo v sousedních úsecích fronty, když Čechoslováci a Rusové pronikli, voláni, aby protokolárně vypověděli o událostech, zejména na jih od Mohyly k Travotlukám, na rozhraní pěšího pluku č. 35.

Zejména důkladné byly protokoly, které nařídilo 7. července velitelství 32. divise, jemuž šlo o to, aby na ně nepadla vina ztráty Mohyly, statečně hájené jeho pluky.¹⁷²) Tak bylo u pěšího pluku č. 6 sepsáno celkem 48 protokolů s 24 důstojníky a 204 muži,¹⁷³) podobně tomu bylo u pěších pluků č. 23 a 86.¹⁷⁴) Ačkoliv tyto protokoly byly diktovány většinou Maďary a zčásti Němci, mluvily o 35. pluku celkem spravedlivě, konstatujíce jen tu a tam zcela suše, že ta neb ona skupina šla zpět, nebo se uhnula a pod. Huře dopadlo 20 protokolů, které byly sepsány u pluku polních houfnic č. 32. Ty zcela jasně dosvědčovaly, že pětatřicátníci ve svém úseku Travotluky kladli jenom pramalý odpor.¹⁷⁵) Také protokolární výpovědi u těžkého polního dělostřeleckého pluku č. 32 se vesměs shodovaly v tom, že v úseku Travotluky se Rusům podařilo beze zvláštního odporu prolomit 1. a 2. linii a tím zahrnouti pak na sever proti křídlu 32. divise.¹⁷⁶)

Výpověďmi 32. divise, zejména jejího dělostřelectva, se situace pro 19. divisi podstatně zhoršila. Ještě 11. července mohl Böhm-Ermolli hlásit do Badenu zatímní výsledek vyšetřování plukovníka auditora Kwokala: „Je zcela vyloučeno, že by se byly daly celé části 35. a 75. pluku zajmout nebo dokonce, že by byly přeběhly k Ru-

sům, stejně jako je jisto, že nedošlo k dorozumění s Rusy o vyklizení posic. Průlom fronty v úseku Travotluk a Koňuch způsobil obchvat sousedních posic a tak došlo k zajištění poměrně velikých částí obou pluků. A průlom na severním křídlu 19. divise lze částečně vysvětliti překvapením posádky v zákopech, když v zápětí za bubnovou palbou došlo k útoku pěchoty.“¹⁷⁷)

A tento výklad, přednesený císaři Karlovi, vyvolal asi jeho radostné uspokojení, o kterém jeho generální adjutant zpravil velitele 19. divise, polního podmaršálka Böltze, jenž nelenil a 16. července vydal o tom zvláštní rozkaz.¹⁷⁸) Uklidnění, které do divise a jejího okolí přinesla tato zvěst o uspokojení císařově, netrvalo však dlouho... Když se staly známými svrchu řečené protokoly 32. divise, padl původní výklad o příčinách nezdaru 19. divise a soud, ukončiv vyšetřování, předložil výsledek a svůj návrh Böhmovi-Ermollimu, který připojil k tomu zprávu o dodatečně prohlídce bojiště zborovského¹⁷⁹) a řadu leteckých snímků¹⁸⁰) a doprovodil vše sám poznámkou: „Der letztgenannte Bericht und die Fliegerbilder zeigen, dass von einer erschütternden Artilleriewirkung auf die erste Stellung vor der Front der 37. Brigade keine Rede sein kann. Die Ueberraschung ist daher durch „Trommelfeuer“ etc. nicht zu rechtfertigen. Im übrigen geht aus dem Berichte hervor, dass kleinere Teile ohne pflichtgemässen Widerstand die Stellung geräumt und ohne Not sich gefangen gegeben haben, grössere nicht. Nun ist die Bestimmung „grösser“ und „kleiner“ in diesem Fall sehr schwer und hängt von verschiedenen nicht zuletzt auch subjektiven Momenten des Beurteilenden ab. Es kann also weder gesagt werden, die beiden Regimenter haben gänzlich versagt und sind grösstenteils zum Feinde übergegangen, noch steht fest, dass beide Regimenter im vollen Masse ihre Pflicht erfüllten. Mehr wird auch bei einem weiteren Forschen nicht herauskommen.“¹⁸¹)

Po takovémto ukončení soudního vyšetřování, zdá se, jediné to odvrátilo od 19. divise odsuzující výpověď, že ohromným útokem Čechoslováků a Rusů vznikla nejen u české 19. divise, ale na některých místech i u 32. maďarské taková panika, že si mnohé výpovědi zřejmě odporovaly.¹⁸²) A ostatně bylo proti dvěma důstojníkům z maďarských pluků čís. 86 a 23 zavedeno vyšetřování pro opuštění posice právě v ohroženém úseku u Mohyly,¹⁸³) takže v zájmu celku

bylo třeba zastříti skutečný průběh, beztoho poněkud nejasný. Také otázka opožděného zasažení německých rezerv by se byla musela řešit, a to již bylo docela nevhodné.¹⁸⁴⁾

Atmosféru, kterou toto vyšetřování způsobilo v 19. divisi a kolem ní, nebylo možno trvale snášeti. Oba české pluky — jejich mužstvo i důstojnictvo — musily denně a denně slyšeti výčitky a

Tabulka hustoty

		Jméno úseku		Chaussée								
		délka v metrech		2526								
V první linii		podúsek		II.			I.					
		délka v metrech		1122			1404					
části podúseku		délka v metrech		c	b	a	c	b	a			
				389	355	378	400	400	604			
počet střelců a kulometů		173	174	173	175	174	174					
		2	4	2	4	3	3					
na 1 pušku případně v m		2·2	2·0	2·1	2·2	2·2	3·4					
		počet střelců		174			174					
na 1 pušku případně v m		1·6		2·0								
		počet střelců										
na 1 pušku případně v m												
		číslo pluku		III./IR. 23								
počet střelců v záloze				173								
		na 1 pušku případně v m		1·6								
číslo brigády				63. pěší brigáda								
		počet střelců v záloze		III. a IV./IR. 6								
na 1 pušku případně v m				1·4								

Průměrná síla roty u pěšího pluku

posměšky druhých plukův, a zejména říšští Němci se nikterak netajili svým míněním o zradě Čechů. Nejvíce tím však trpěl velitel divise, polní podmaršálek Böltz, který upřímně a optimisticky hájil loyálnosti divise v několika neobvykle vehementních podáních k nadřízeným velitelstvím,¹⁸⁵⁾ a když neviděl jiné pomoci, požádal, aby byl zproštěn svého místa. Císař Karel však jeho žádosti zatím nevyobsazení (ke str. 106).

Scianka-Presovce			Mohyla						Zarudžce		
878	820		2923						1485		
			III.		II.		I.				
878	820		895		914		1114		1485		
Scianka	b	a	b	a	b	a	b	a	c	b	a
878	410	410	495	400	457	457	510	604	480	555	450
174	173	173	127	121	170	139	165	147	210	188	182
6	4	2	2	6	4	4	4	8	3	2	3
5·0	2·8	2·8	3·9	3·3	2·6	3·2	3·1	4·1	2·1	2·9	2·4
174			225		103		104		199		
2·7			1·8		2·2		2·6		1·9		
348			—				395				
1·7			1·8				1·7				
IR. 23			II./IR. 6				IR. 86				
173							385				
1·6							1·5				
63. pěší brigáda							64. pěší brigáda				
1126 (bez úderného vojska)											
							1·4				

čís. 6=130, č. 23=173, č. 86=190 střelců.

hověl, ježto nebylo dosud skončeno zavedené soudní vyšetřování.¹⁸⁶⁾ Trpěli tím však čeští vojáci i jinde, protože se na ně dával všude pozor jako na zrádce a ztěžovala se jim tak služba v poli.¹⁸⁷⁾ A tak bylo to ulehčením pro všechny zúčastněné strany, když „im Allerhöchsten Auftrage“ oznámil generál Arz 11. srpna 1917 výsledek vyšetřování:

„Das Verhalten der k. und k. 38. Inf. Brig. und der Artillerie der k. und k. 19. ID war vollkommen einwandfrei und wird voll anerkannt. Die Ehre der Infanterieregimenter Nr. 35 und 75 als ganze Truppenkörper ist nicht tangiert, wengleich der Widerstand einzelner Teile kein nachhaltiger war. Bei dieser Beurteilung wurde in Rechnung gezogen, dass die vorhandenen Reserven gering und die deutschen Reserven vergleichsweise weitab standen.“¹⁸⁸⁾ Dodatkem však bylo připojeno: „Ist nicht zu verlautbaren.“¹⁸⁸⁾

Tím skoro po šesti nedělích celá věc definitivně usnula.

9. Dobyť Mohyly.

Další příčinou i následkem úspěchu československé brigády bylo dobytí Mohyly, opevněného opěrného bodu na jižním křídle 32. divise. Z toho, co bylo výše řečeno o proniknutí Čechoslováků v úseku Travotluk a Rusů v úseku Presovce, vyplývá zcela jasně, že Mohyla byla ztracena, jakmile se Čechoslováci a Rusové dostali v úsecích Travotluky, Zarudže i Presovce přes druhou linii, takže Mohyla byla obchváćena z jihu, ze západu a posléze i od severu. Živelnou prudkost československého i ruského útoku jsme vylíčili v předchozím. Musíme však ještě něco dodat, abychom dokreslili obraz pekla, v jehož jícnu se ztrácela řada hrdinských útočníků za řadou, dokud se nepodařilo Mohylu zcela umlčet. Úsek Mohyly byl skvěle vybudován, jakoby v pozemní pevnost a chráněn silnými překážkami a bočními posicemi a hájen velmi četnými kulomety, vrhači min a granátů i zákopovými děly, stal se mohutnou hradbou, jejíž posádka sama už decimovala řetězy frontálně postupující proti Mohyle dříve, než pronikly přes překážky.

Jak silně byly osazeny úseky Mohyly a Zarudže, ukazuje pěkně diagram¹⁸⁹⁾ otištěný zde na stránkách 104 a 105.

Posádka Mohyly držela se hrdinsky, podporována jsouc dělostřelectvem, až obklíčena byvši se tří stran, zašla do posledního muže v krvavé řeži. Jejich oběť však zachránila svrchovaně kritickou situací IX. sboru, neboť zdržela útočící Rusy a Čechoslováky tou měrou, že se příliš vzdálené německé rezervy dostaly aspoň do III. postavení, kde se pevně zachytily.¹⁹⁰⁾

10. Opožděné zasažení německých záloh.

Tím se dostáváme k poslední příčině ohromného úspěchu Čechoslováků a Rusů, proti technicky tak skvěle vybudovanému postavení rakousko-uherského vojska — totiž k německým rezervám. Ty byly již 1. července příliš vzdáleny od fronty a zasáhly už teda příliš pozdě, nejsouce ani jednotně vedeny. Ježto se však dalo očekávat, že Rusové podniknou 2. července nové útoky, žádalo včas velitelství IX. sboru velmi důtklivě o rezervy pro ohrožené severní křídlo 19. divise (viz str. 46). Jsou tedy tím podivnější pomalé a zdá se jako neochotné dispořice velitelství Zločovského úseku, které valnou měrou zaviniily, že německé rezervy zasahovaly do boje tak zdráhavě a pozdě.

Zejména nelze pochopiti, proč náhradní pluk č. 29, který podle zprávy velitelství Zločovského úseku, dané 1. července o 1. hod. 20 min. odpoledne IX. sboru, měl hned vyraziti do Žabína, teprve

Hrob 8 dobrovolníků za 1. linií jižně od Travotlucké zábrady v cecovském údolí. (Snímek vzat 24. července 1917. Srov. pozn. 153.)

nočním pochodem z Plesňan se dostal do Žabína, a ještě podivnější je, když 2. července v 8 hodin 35 ráno velitelství IX. sboru žádalo, aby pluk byl posunut do Hodova, že teprve po hodině vydalo velitelství Zločovského úseku příslušný rozkaz, a pluk že se vydal na pochod až v 11 hodin 45 dopoledne. Stejně je těžko pochopiti, proč zeměbranecký pěší pluk č. 102, který měl z Bohutyna táhnouti do Žabína, aby mohl co nejrychleji zasáhnouti do boje, zvolil o 4 km delší zacházku přes Pomořany. Druhý červenec byl krásný letní den, takže nelze tuto zacházku vysvětliti snad tím, že by byly polní cesty rozmoklé. Následky těchto průtahů jsme již vylicili.

Vojska 19. divise si pochopitelně nemohla vysvětliti, proč německé rezervy tak pozdě zasáhly do boje, a pro napjatý poměr mezi rakousko-uherskými a německými vojsky je jistě charakteristické, že se u 19. divise mluvilo dokonce o úmyslu zločovského velitelství nechat převážně českou divisi zcela osamocenu v boji.¹⁹¹⁾ Je to zřejmé z úsudku, vzniklý v dusném a rozčilujícím ovzduší stálých podezřívání a vyšetřování, kterými byl tehda zamořen celý úsek IX. sboru, a vzpomeneme-li si, že již 6. července v několikráte zmíněné poradě v Gliňanech bylo se strany velitelství vojenské skupiny zcela nepochybně usouzeno, že německé vedení Zločovského úseku v bojích u Koňuch a Zborova naprosto selhalo ke škodě rakousko-uherských vojsk¹⁹²⁾ — pochopíme, že to byl výklad nejspíše vyhovující tehdejší málo přátelské náladě mezi důstojnictvem i mužstvem obou spojenců.¹⁹³⁾

Pravděpodobnější je výklad, podle kterého zločovské velitelství nechtělo, aby duch německých pluků, určených k scelení drobných se fronty, byl stísněn dojmy z boje nepříznivě se vyvíjejícího, a proto je mělo pohotově zcela mimo okruh ruské dělopalby. Tomu, zdá se, svědčí váhavé uvolňování záloh vůbec, zejména pak, že pěší pluk č. 173 byl 1. července posunut jenom k myslivně v údolí Korsy (viz str. 44 a 54), a 2. července zeměbranecký pěší pluk č. 102 jenom do linie Žabín-Chrabuzna (viz str. 84 a 90), že pěší pluk č. 244 byl komandován jenom na výšinu jižně od Žabína (viz str. 88), čili vždy do prostoru západně od II., anebo III. postavení. A konečně velitelství něm. 96. pěší divise bylo uloženo především zahraditi místo, kudy Rusové vnikli do posic, a teprve v druhé řadě měla divise znova získati první linii, v které tou dobou (v 10 hod.

45 dopoledne) ještě stála téměř celá 32. divise a jižní křídlo 75. pluku (viz str. 85-86).

Lze věru těžko něco namítati proti tomu, kdyby se s netknutými rezervami nejprve utvořila nová pevná obranná fronta, která by se potom — podle poměrů — buď hájila nebo by se jí užilo jako východiska k protiútoku. Mělo-li však zločovské velitelství tento plán, bylo jeho první povinností, aby o něm zpravilo velitele IX. sboru a obou divisí. Ti by se byli zajisté podle toho zařídili a byli by co možná velké části svých vojsk plně schopné boje převedli do této nové obranné posice, místo aby je byli nechali dále v nerovném boji, který jejich pohromu jen urychlil.

Velký počet vyšších velitelství v prostoru této bitvy (velitelství vojenské skupiny a zároveň druhé armády, velitelství Jižní armády, Zločovský úsek, IX. a XXV. sbor, 5 divisí a četné brigády) vedení boje spíše jen znesnadnil. Zejména vsunutí Zločovského úseku působilo na celkové vedení velmi nepříznivě. Ježto se zálohy přidělovaly vždy jen nejbližší nižšímu velitelství, trvalo často dosti dlouho, než se dostaly onomu velitelství, které vlastně vedlo boj, totiž divisím a brigádám. Kdyby se byly rezervy přikázaly hned jim, byl by se průběh bitvy pravděpodobně vytvářel zcela jinak.

11. Po boji.

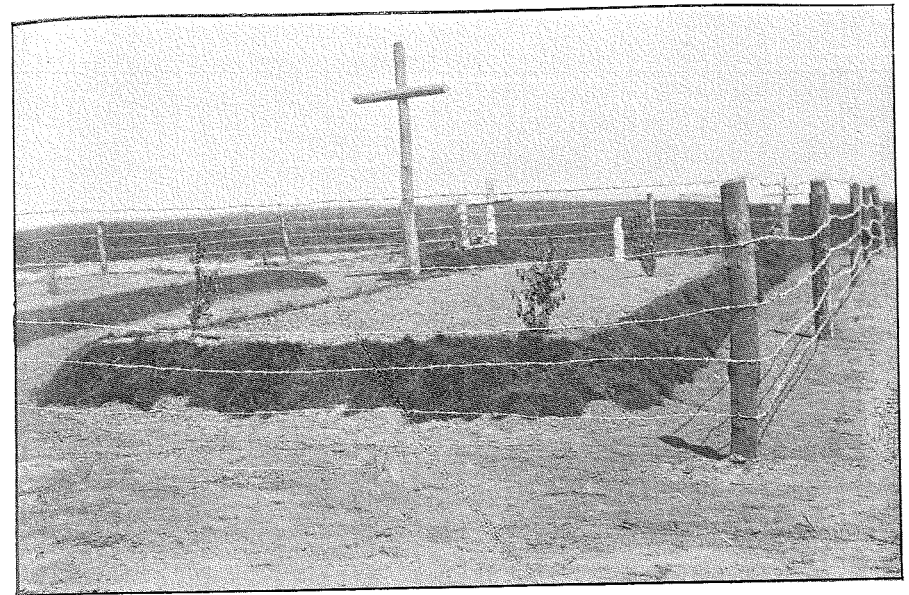
Krvavým bojem 1. a 2. července utrpěli i Rusové i československá brigáda na své bojové síle, takže v následujících třech dnech nedošlo k většímu ruskému útoku. Československá brigáda, která měla lví podíl na těžkých bojích, bylo po půlnoci vystřídána finskou divisí a ještě před úsvitem dne 3. července odvedena z fronty, aby se zotavila v Cecové, jižně od Zborova. Dostalo se jí hojného a zaslouženého uznání zejména od velitele sboru generála Selivačeva, i od ministra Kerenského a nadšených díky ode všech, blahopřejných telegramů a lichotivých novinářských zpráv, jimiž byli Čechoslováci přímo zahrnováni. Byl to nejradostnější den československé brigády, která byla dávana všem ruským vojskům za vzor.¹⁹⁴⁾ Její velitel plukovník Trojanov byl dva dny po bitvě povýšen na generála a brigádu převzal po něm dosavadní velitel 3. pluku, plukovník Mamontov. A ministr Kerenský osobně poděkovav deputaci bri-

gády za obětavé a příkladné hrdinství, osvědčené 2. července, slíbil, že se bude bez prodlení formovat československé vojsko.¹⁹⁵⁾ To byl nejtrvalejší úspěch a nejcennější odměna za prolitou krev...

Několik dní poměrného klidu na frontě přišlo však vhod zejména 2. armádě, neboť její vojsko získalo tím čas a možnost, aby si novou posici vybudovalo k obraně. Za německým prvním sborem, utvořeným z 223. a 96. pěší divise, byla postavena jako záloha Zločovského úseku německá 237. divise; 12. divise jízdních střelců byla přesunuta ze Zločova do Podhorců za střed c. a k. V. sboru.¹⁹⁶⁾ Svou polohou ohrožená c. a k. 33. divise byla opatřena zálohou dvou praporů pěšího pluku č. 19 a mimo to si německá 12. zeměbranecká divise nechala za svým pravým křídlem jako armádní rezervu zeměbranecký pěší pluk č. 87.

Přes neúspěch ruské 7. armády, která měla 1. července provést hlavní útok, připravovala se 11. armáda k novému útoku a vsunula za tou příčinou v noci se 4. na 5. července do fronty u Hodova I. gardový sbor.¹⁹⁷⁾ Časně zrána 6. července po několikahodinné mohutné dělostřelecké přípravě vzplál nový boj, ruský útok nejprve proti pravému křídlu Zločovského úseku od údolí Korsy až k Lavrykovcům. Ohromnou spoustou, často až v patnácti vlnách, valili se Rusové — u Hodova provázeni jsou obrněnými auty — proti německým posicím, ale marně. Útok se zhroutil už v překážkách v palbě dělostřelectva a pěchoty. Jenom severně od Hodova se podařilo Rusům vniknouti u 244. pěšího pluku do posic, byli však z nich zase vytlačeni. K polední útočná síla ruských gardových vojsk už pohasla a vlny se překotně vracely do svých zákopů, působíce v jejich posádkách panický poplach.

Poněkud později než u Hodova, přešly severněji k útoku ruské divise XLIX. sboru a 35. divise XVII. sboru proti vnitřním křídům německých 96. a 197. divise v úsecích od Malé Strypy až k silnici ze Zborova do Zločova, ale i zde jejich útok krvavě byl odražen. Jen v úseku c. a k. pěšího pluku č. 23 z 32. divise, který zůstal ve frontě po obou stranách silnice, podařilo se Rusům na dvou místech vniknout do nepřátelských zákopů. Ale i tady byli zase vyhnáni rychlým protiútokem úderné čety 23. pluku a rotami saských myslivců. Na horním Seretu pokusil se V. sibiřský sbor vniknouti do postavení c. a k. 33. divise, byl však u Batkova za-

Společný hrob nad Cecovou.

tlačen 83. pěším plukem a u Zvyčina v rozhořčeném zápase praporem pěšího pluku č. 19.

Tak selhal pokus Rusů zvětšiti územní zisk z 1. a 2. července a úplně ztroskotal o tuhý odpor obhájců, nikoli v poslední řadě proto, že ruské vojsko nemělo oné morální síly a zoufale nadšené víry v spravedlivé vítězství, jako měla hrdinná hrstka Čechoslováků, ani tuhé kázně, ani technické výzbroje nepřátel.¹⁹⁸⁾ Ohromné krvavé ztráty, které 11. armáda v těchto útocích utrpěla, podlomily i ten zbytek morálky a bojovného opojení, které ještě jednou jasně vzplálo, posíleno ohnivými řeči Kerenského. Krev odražených útoků je uhasila navždy.

Velitelství 11. armády bezmocno vidělo, jak mu v posicích mizí vojsko jako jarní sníh, a pokusilo se aspoň zadržet jeho kalné proudy zasazením spolehlivých těles na ohrožená místa. Kozáci a československá brigáda byli 7. července znova vrženi do rozplývající se fronty, aby zachránili, co se dá. Brigádě byl vykázán úsek

Koršilov-Zarudže-Lavrykovce, kterého hájila s podporou turkéstanské dělostřelecké brigády proti přesile útočících Němců. Ale již 8. července byla brigáda vzata z fronty spolu s XLIX. sborem a jako armádní rezerva přeložena do prostoru severně od Jezerné.¹⁹⁹⁾

Potom zavládlo u Zborova ticho jako před bouří... Armáda Böhma-Ermolliho se horečně připravovala k protiofensivě.

Kapitola pátá.

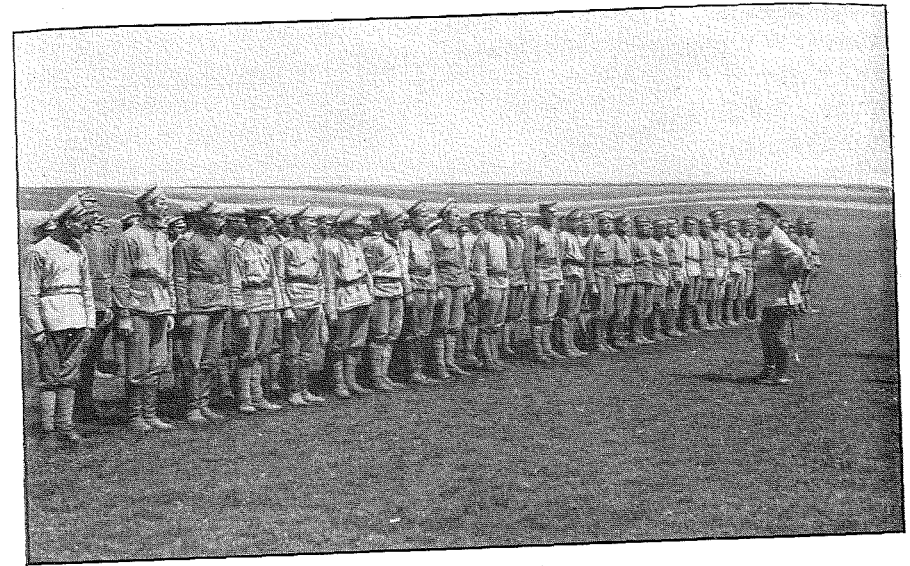
BITVA U BŘEŽAN.

Kdežto ruský útok na Koňuchy byl již počtem sil 11. armády, které 1. července zasáhly do boje, charakterisován jako vedlejší podnik, byl útok 7. armády, kterého se zúčastnilo sedm sborů,¹⁾ nejmohutnějším nápoem, který se kdy stal na východní frontě v tak malém úseku 22 km. Sedmá ruská armáda měla prorazit frontu německé Jižní armády v úseku po obou stranách Břežan, a to mezi silnicí z Kozové do Břežan a výšinou Popělichou (asi 13 km jihozápadně od Břežan). Již 29. června byla palba ruských baterií proti 20. otomanské, německé 15., záložní 24. a c. a k. 55. pěší divisi vystupňována k živé ničivé palbě, která dosti silně poškodila první linie německo-rakouských vojsk.²⁾

Nazítří, 30. června, vzplála velkolepá bitva dělostřelecká, neboť Rusové soustředili takový počet děl všech ráží a vyplýtvali tolik střeliva, že to byla spousta na východní frontě neobvyklá. Již za této dělové palby se shromáždilo v předních ruských zákopech plno vojska, které se na několika místech dostalo s nepřáteli do bojů, bylo však všude odraženo.³⁾ Po půlnoci se pokusili Rusové bez dělostřelecké přípravy o úseky 24. a 15. divise a o úsek Turků, ale i tentokrát marně. Z těchto pokusů seznalo velitelství německé Jižní armády, kudy půjde hlavní ruský útok, který se dal na 1. července zcela jistě očekávat. Rusové učinili za tou příčinou nejen rozsáhlé vojenské přípravy, ale Kerenský se postaral včas — vlastně předčasně — i o propagandu, chtěl, aby úspěch armády byl co nejrychleji a nejhlučněji rozhlášen a posílil tak revoluční myšlenky a upevnil jeho osobní postavení. Kerenský se sám s velitelem jihozápadní fronty, generálem Gutorem, uchýlil na jedno dělostřelecké pozorovací stanoviště v cípu dubiny jihovýchodně od Břežan, odkud mohl dobře pozorovat útok VII. sibiřského sboru.⁴⁾

Po nové mohutné dělostřelecké přípravě vyrazila 1. července o 10. h. dopolední ruská pěchota k útoku. Pokud byly obranné pozice palbou ruských děl rozstříleny, rozvíjel se útok velmi nadějně, zejména severnímu křídlu XLI. sboru (113. a 5. zaamurské pěší divisi) se podařilo zatlačit až do třetí linie honvédské pluky čís. 308 a 309, které stály ve vysokém lese na jižním křídle c. a k. 55. pěší divise, zatímco 3. zaamurská a 74. pěší ruská divise dobyly výšiny Lysoňa a vrhly obhájce z 24. záložní divise, kteří byli již dopoledne zesílení dvěma prapory divisní zálohy, zpět k Břežanům. Ještě větší počáteční úspěch měl VII. sibiřský sbor, který dobyl vesnice Posuchova a vybíhající výšiny Dzikie Lany. Také XXXIV. a XXII. sboru se podařilo vniknouti do předních zákopů 15. záložní divise a Turků. Útok tedy až do poledne pokračoval dosti nadějně a Kerenský, doufaje, že dobude velkého vítězství, vyžádal si telegraficky od ministerského předsedy dovolení, aby směl plukům, které se bitvy zúčastnily, jako zvláštní vyznamenání propůjčiti rudé prapory.

Ale naděje Kerenského se brzy rozplynuly. Po třetí hodině dopolední se obraz na této frontě podstatně změnil. Velitelství Jižní armády posunulo k poledni pěší pluk čís. 472 k posílení 24. záložní divise, která byla nejvíce ohrožena, a náhradou za tento pluk dalo v automobilech převézt pěší pluk č. 361 do Ráje (2,5 km západně od Břežan). Po poledni došlo všude k rázným protiútokům, které, podporovány silnou obrannou palbou dělostřelectva, pomalu vytlačovaly Rusy z dobytých posic. Ruské vojsko, utrpěvši ohromné ztráty, se počalo hroutit. Vojevní delegáti, kteří byli na frontě, byli sháněni, aby zadrželi proud kvapem prchajícího vojska. Plynový útok Němců způsobil u 74. a 3. zaamurské divise paniku, která ještě urychlila rozkladný proces této fronty. Nejdéle se držel VII. sibiřský sbor, posílený 108. pěší divisí, ale i ten byl do večera tak zeslaben, že byl v noci na žádost svého velitele generála Skoropadského vystřídán II. sborem gardovým. Také XXII. sbor, který pronikl až do druhé linie, byl zase vytlačen protiútokem Turků. Skončil se tedy první den Kerenského bitvy u Břežan vlastně neúspěchem 7. armády, která ztratila 17.339 mrtvých, raněných a pohřešovaných. Tím se však naplnila míra utrpení a zkoušek, které mohla ještě ruská armáda snést. Vojska se zmocnila zoufalá pokleslost a lhostejná nechuť k boji. Demoralisaci ruského vojska nejlépe osvětluje epizoda

Generál Trojanov se loučí 17. července 1917 v Ostašovicích s 2. československým plukem.

vojenské vzpoury z těchto bojů. Když byla povolána na posilu útočících vojsk záložní divise, odřekla jíti do první linie, nesouhlasíc s tím, aby jako záloha přišla hned první den útoku do boje.⁵⁾ Ofensiva 7. armády byla skončena...

Uvážíme-li velké ztráty ruské v této bitvě, byla celková kořist 7. armády poměrně nepatrná: 23 důstojníci, 1214 německých, 577 rakousko-uherských a 191 turecký zajatec.⁶⁾

Příčiny neúspěchu ruských vojsk v bitvě u Břežan nutno hledat v jejich chatrné morálce a kázni. Dva a půl roku bojovaly ruské masy statečně a obětovně za cara a velkou Rus, až jim březnová revoluce a sesazení carova změnilo válečný cíl v utvoření demokratické republiky. Prostý voják ruský neměl sice jasné představy o této republice, ale bylo mu jasno, že nemusí už bojovat s nepřáteli, chce-li si ji zřídit doma. Na jedné straně podporovali tento myšlenkový pochod Němci a Rakušané svou propagandou, na druhé pak straně sami ruští revolucionáři heslem: Mír bez aneksií a bez k o n t r i b u c í. Je tedy jen přirozeno, že prostý voják nemohl po-

chopiti příčiny, proč by bylo třeba ještě dále vésti válku. Když tedy tyto masy vlivem politických agitátorů a snad ještě puzeny nevyzpytatelným zbytkem své podrobenosti, přešly k útoku, narazily na hradbu obhájců pro ně nerozbornou. Proti takovým vojskům nemohli už Rusové nic pořádat, i když byli v početné přesile. V každém boji jsou fáze úspěchu a okamžitého nezdaru, místa neočekávaných odporů a velkých ztrát, ale již autorita důstojníků má stačit, aby se duch a bojovnost udržely na výši. Avšak ruské vojsko nebylo již armádou... Úprkem se rozbíhalo s přední fronty a posledním ještě vzepřením se mu podařilo zachytit se znova aspoň na linii, s které se bylo ráno 1. července vyřítilo k útoku.

Kapitola šestá.

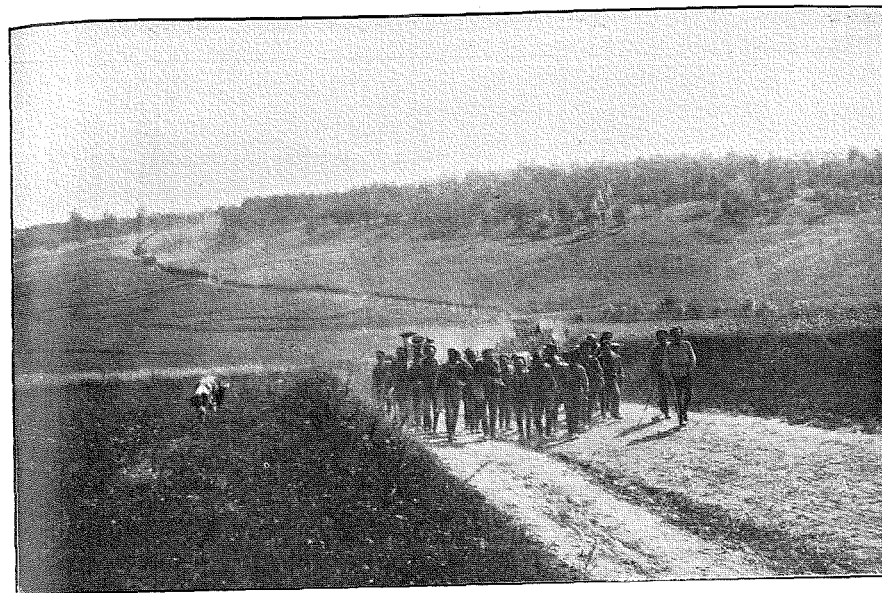
BITVA U STANISLAVOVA A U KALUŠE.

Ačkoli se hlavní útok Kerenského ofensivy u Břežan zastavil v krvavém zápase, aniž se dosáhlo nějakých úspěchů, a také ruský výpad proti c. a k. druhé armádě u Zborova a u Koňuch byl přes počáteční úspěch proti c. a k. 19. a 32. divisi brzo zachycen a zastaven narychlo dosazenými německými divisemi, takže nový útok dne 6. července už nadobro ztroskotal, podařilo se ruskému vojenskému vedení strhnouti k útoku i osmou armádu u Stanislava. Její útok měl být průvodní akcí hlavního náporu na Břežany¹⁾ a měl se tedy provést zároveň s ním. Ale jak věčné nedostatky ve výzbroji, tak zejména neklamné příznaky velmi pokročilého rozkladu osmé armády způsobily, že k útoku došlo později. Není pochyby, že se nový velitel této armády, generál Kornilov, s nezkrotnou a bezohlednou energií ujal svého úkolu a že jediné jeho zásluhou se armáda vůbec vzchopila k nástupu. Ačkoli měl k dispozici daleko slabší síly než 7. a 11. armáda, přece dosáhl úspěchu, jakého nečekali ani v ruském hlavním stanu. Ústředním mocnostem pak připravil takové, třeba jen přechodně kritické situace a nesnáze, že je zachránil před větší pohromou jenom nezadržitelný už rozklad ruské armády.

Již dr. Šteidler ve své knize o Zborově správně vystihl, že by obraz ruské ofensivy Kerenského nebyl úplný, kdyby se nevykládala také bojová činnost třetí z útočících armád, totiž osmé armády generála Kornilova, a stručně tedy zakreslil hlavní fáze tohoto krvavého boje.²⁾ Z týchž příčin jsme pojali i do své studie bitvu u Stanislavova-Kaluše a poněkud obšírněji líčíme na podkladě rakousko-uherských polních spisů nadějný vývoj útoku osmé armády a beznadějný jeho konec.³⁾

Pokud jde o posice c. a k. třetí armády, vznikla přední linie zákopů na těch místech, kde se roku 1916 konečně podařilo rakousko-uherským vojskům vzepřít se umdlévající už ofensivě Brusilovově. Obranný systém měl čtvero postavení. První z nich, jehož severní polovina měla téměř všude tři linie, bylo velmi dobře vybudováno a probíhalo podél Dněstru a Solotvinské Bystřice a bylo celkem již přírodou velmi silné. V jižní části přecházelo toto postavení do pahorkatiny dost málo přehledné a končilo v hlubokých horských lesích až na hřebenu Karpat a záleželo hlavně v opevněných bodech. Klíčem k posicím před Stanislavovem byla Jutrena góra, jejíž hřbet běžel paralelně s přední linií rakouských posic. Odtud se mohla uzavřít dráha i silnice, vedoucí ze Stanislavova do Kaluše. Ale zato území před Jutrenou górou bylo nejslabší částí rakouských posic, a to tím, že první linie zde probíhala velmi hluboko na svahu, zplošťujícím se k Stanislavovu a s boku byla ovládána výšinou Scianka na východním břehu Bystřice, kde stálo plno ruských baterií. Ačkolí se s mnohých stran doporučovalo přeložit tento nevýhodný úsek mezi Jamnicí a Pasečnou dále na západ, zůstala tato linie přece obsazena až do ruské ofensivy a jenom se posílila tím, že se za ní vybuďovalo ve dvou řadách druhé postavení. Třetí postavení bylo úplně hotovo, také záhrady u Babína a Kaluše (Babin- u. Kaluszriegel), kdežto čtvrté postavení bylo dokončeno jenom v některých úsecích.

Velitelství třetí armády se ujal počátkem března 1917 generál plukovník T e r s z t y á n s z k y, který hned poznal svrchu řečené nedostatky posic 15. pěší divise a rozhodl se přeložit její přední linii dále na západ.⁴⁾ Za tou příčinou rozkázal, aby se mezi prvním a druhým postavením vybuďovalo nové postavení, tak řečené T e r s z t y á n s z k é h o. Když vzplála ofensiva Kerenského, nebylo sice ještě úplně hotovo, dalo se však všude již hájit. Velitel vojenské skupiny, generál plukovník Böhm-Ermolli, prohlédl 8. června frontu XXVI. sboru, a hledě k očekávanému ruskému útoku, nařídil, aby 15. divise zůstala v prvním postavení. Teprve kdyby Rusové vnikli do posic a nebylo by naděje, že je přivolané rezervy z nich vytlačí, měla by se obrana přeložit do postavení Tersztyánszkého, aby se nemuselo jít zpět hned až na výšinu Jutrena góra, což by znamenalo přeložení téměř všeho dělostřelectva. Také vrchní

První pluk na pochodu po bitvě u Zborova.

velitel východní fronty si prohlédl tento úsek a přál si, aby se na Jutrené góře vybuďovaly opěrné body, které by znemožnily překvapující proniknutí Rusů v tomto směru.⁵⁾ Velitelství třetí armády počítalo s dvěma možnostmi ruského útoku, a to jednak podél silnice a dráhy ze Stanislavova do Kaluše, jednak podle cest, vedoucích z Nádvořné přes Krásnou do Doliny. První možnost zdála se býti téměř pravděpodobností a z té příčiny byly v prostoru Stanislavov-Kaluš postaveny armádní zálohy.

Délka fronty třetí armády na přední linii činila asi 100 km a byla obsazena 4 pěšími divisemi a 1 jezdeckou divisí, která se však rovnala bojovou silou jednomu pěšímu pluku, takže musela býti zesílena jedním německým domobraneckým plukem. V záloze měla třetí armáda na počátku bojů tato vojska: za každým křídlem XIII. sboru bylo po dvou praporech, 5. divise měla za severním křídlem jeden prapor u Baně a půl praporu u Jaseně. V záloze XXVI. sboru byl pěší pluk č. 60 a německý prapor III/329 v prostoru Jutrena

góra—Rybno, pak prapor II/331 a mimo to 6 lehkých polních baterií. Armádní rezervou v prostoru Kaluš—Vistova byla 16. pěší divise, která přišla z jihozápadního bojiště velmi oslabená, měla jenom 9 praporů a její dělostřelectvo stálo dosud na krasové planině u Comenu. Armádní úderný prapor byl zatím v Dolině. Zálohou vojenské skupiny byla německá 83. pěší divise, z které však pěší pluk č. 331 měl již dva prapory na severním křídle 15. divise ve frontě, šest baterií bylo u 2. jezdecké divise a tři ve sborové dělostřelecké záloze, pěší pluk č. 330 byl už od 2. července u Jižní armády v Burštynu⁶⁾ a jenom zbytek — dva prapory pěšího pluku č. 329, spolu s velitelstvím divise — byl ještě volný a položen v prostoru Sapahov—Viktorov—Metropola. Toto roztržení celé divise neodpovídalo však intencím vrchního velitele východní fronty, který mýnil nechat tuto německou divisi v celku tak, aby mohla protiútokem vytlačit Rusy z posic, kdyby se jim podařilo do nich proniknout.⁷⁾

Velitelství třetí armády pozorovalo s napjatou bdělostí vše, co se dalo u protější 8. ruské armády, zejména pak od onoho okamžiku, kdy vzplála ruská ofensiva proti 2. a Jižní armádě. Nejprve se seznalo, že se hromadí vojska na jejím severním křídle. Již 2. července bylo na rakouské straně známo, že ruská 11. pěší divise, která dosud byla v Karpatech, je nyní u Stanislavova. Třetí kavkazská jezdecká divise, která dosud stála proti jižnímu křídlu 5. pěší divise, byla vystřídána 9. jezdeckou divisi a rovněž posunuta na sever. V Delatynu se 5. července objevuje ruská 7. jezdecká divise, která se brzy posunuje do Nádvořné. Všechny tyto poznatky, vzrůstající se dělová palba Rusů, i zvýšená činnost jejich hlídek, zejména proti 15. divisi, a konečně prodlužování zákopů s obou stran podél stanislavovské silnice, svědčilo neklamně o brzkých útočných úmyslech Rusů.

Z té příčiny vzrostl zájem německých i rakouských velitelů o posici Jutrené góry a zejména vrchní velitel východní fronty se dal informovat o stavu opěrných bodů na Jutrené góře a o síle jejich posádek.⁸⁾ Až do 7. července bylo na ní založeno sedm opěrných bodů, které však nebyly dotud zcela dobudovány. Ještě v poslední chvíli byla jejich výstavba velmi urychlena. Zajišťovací posádkou byl tam třetí prapor pěšího pluku čís. 60 ze zálohy XXVI.

sboru.⁹⁾ Ježto se úsek 15. pěší divise — 14 km — zdál býti generálu plukovníkovi Tersztyánszkému pro divisi příliš velký, navrhl 4. července velitelství vojenské skupiny, aby se do úseku dosadila ještě německá 83. pěší divise.¹⁰⁾ Pluk čís. 329 měl by vystřídat u Jamnice c. a k. pěší pluk 65, takže by německá 83. divise stála svými dvěma pluky 329 a 331 ve frontě a velitelství armády by mělo k dispozici úplnou brigádu (pěší pluky 65 a 60) jako zálohu pro okruh stanislavovský. Velitelství vojenské skupiny projevilo souhlas ještě téhož dne a potřebné rozkazy byly 3. armádou vydány 5. července,¹¹⁾ ale k provedení jich v noci s 6. na 7. července už nedošlo. Neboť 6. července se rozvinul po celé šíři ruský útok proti 15. divisi a proti polním strážím 42. a 5. pěší divise.¹²⁾

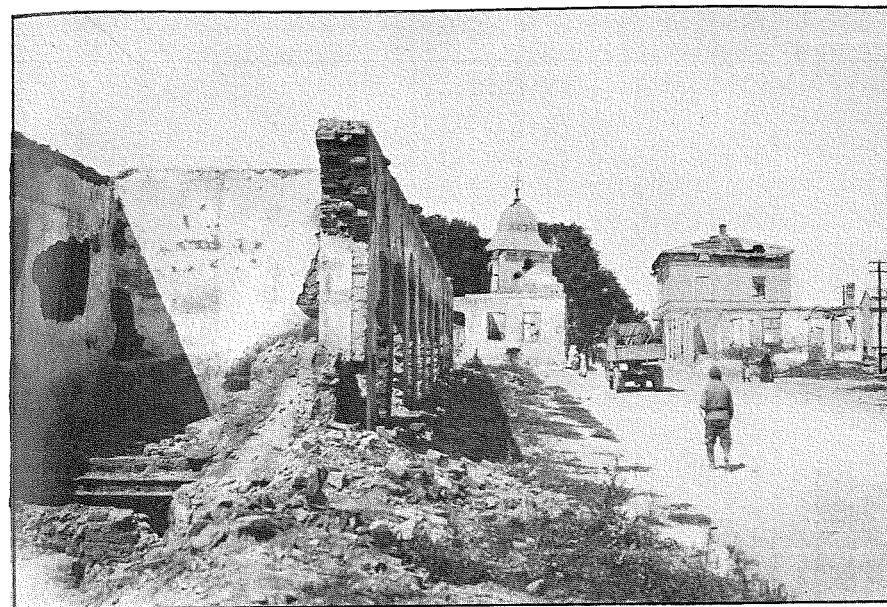
Rusům byly dobře známy nedostatky rakouských posic v prostoru mezi Jamnicí a Pasečnou, a zdá se, že plán Kornilovův byl prorazit frontu u Jamnice, proniknout nížinou u Pavelců tak, aby se Jutrena góra mohla obchvátit se severu, zatím co druhá skupina by se prodrala po obou stranách silnice, vedoucí ze Stanislavova do Majdanu a udeřila na Jutrenou góru s jihu. Již na večer dne 5. července se pokusili Rusové proniknout na jižním křídle 5. divise, ale nepodařilo se jim to. Třetí armáda vypožarovala téhož dne odpoledne, že se velké kolony pěchoty, jezdeckta i vozatajstva sjíždějí po všech cestách k Stanislavovu. Nazítří, dne 6. července, již o 3. hod. 30 zrána napadly asi tři ruské pluky postavení polních stráží 42. honvédské pěší divise mezi Lachovci a Dzviňací. Hlavní útok se však rozvinul proti 15. pěší divisi, která byla už od 7. hodiny ranní zasypávána ruskou dělovou palbou, jež se chvílemi vystupňovala až do největší prudkosti. Velitelství třetí armády odhadovalo počet střel, které už proti němu vychrlilo ruské dělostřelectvo, na 25.000, když mezi první a třetí hodinou odpolední vyrazily ruské 11., 19. a 117. pěší divise k prudkým útokům, z nichž nejúpornější směřovaly proti pluku čís. 65 u Jamnice. Čtyřikráte se Rusové vyřítili k útoku a čtyřikráte byli odrazení, ale také 65. pluk utrpěl při tom velké ztráty, takže velitelství XXVI. sboru posílilo tam severní křídlo 15. divise jedním praporem pluku čís. 60 ze sborové zálohy.¹³⁾

Ježto se počítalo s tím, že Rusové obnoví své útoky, učinil velitel vojenské skupiny Böhm-Ermolli ještě 6. července opatření, aby

se německý pluk čís. 330, který byl tou dobou u Jižní armády, vrátil zase k 3. armádě,¹⁴⁾ ke které také 7. července zrána v automobilech dorazil do Majdanu. A mimo to dal Böhm-Ermolli třetí armádě k dispozici celou 83. divisi a vyžádal si znova podrobnou zprávu o síle posádky na Jutrené góře.¹⁵⁾ Velitel třetí armády pak sám posunul velitelství 31. pěší brigády spolu s pěším plukem čís. 2 ze 16. pěší divise a německé ostrostřelecké oddělení kulometů (MG Scharfschützenabteilung) čís. 58 do Majdanu.¹⁶⁾ Zbytek 16. pěší divise zůstal u Kaluše jako armádní záloha spolu s dvěma prapory německého pluku čís. 329. Jižní skupina zálohy XXVI. sboru zaujala bojovou sestavu v posici IIa a na Jutrené góře.

Ráno 7. července stříleli Rusové zase velmi prudce na jamnický úsek a odpoledne po jedné hodině vyrazilo asi 14 praporů na celé frontě proti 15. divisi, při čemž se místy pozorovalo, že ruské dělostřelectvo samo žene svou pěchotu palbou k útoku.

V těchto bojích zjistila 3. armáda na ruské straně u Jamnice 19. ruskou divisi a úderný oddíl, řečený *Kornilovci*. První rotu tohoto oddílu tvořilo asi 114 československých dobrovolníků, kteří byli původně v zajatecké pracovní rotě v Černovicích, a když se nemohli dočkat povolání do československé brigády, do které se byli přihlásili, dali se zařadit v létě 1917 do 1. úderného oddílu 8. armády generála Kornilova. Velitelem celého úderného oddílu byl ruský štábní kapitán *Mikuláš Něžencev*, velitelem české roty byl štábní kapitán *Karel Mejstřík*. Českoslovenští dobrovolci, kteří se již nazývali „*Kornilovci*“, nosíce jako celý úderný oddíl na levém rukávě své vojenské bluzy modrý štítek s lebkou, meči, bombou a s nápisem „*Kornilovci*“, byli v krátké době asi 10 dnů vycvičení a před odchodem na frontu s celým oddílem přehlédnutí generálem Kornilovem, který věnoval oddílu jednoduchý černý prapor s bílou lebkou.¹⁷⁾ Dne 27. června vyrazil oddíl, čítající asi půldruhého tisíce dobrovolníků, na frontu. Vyjel ze stanice Žučky v Bukovině a 29. června přibyl do Haliče do Tismenice, aby obsadil zákopy u vesnice Jamnice na sever od Stanislavova. Tam vykonali českoslovenští dobrovolníci pod vedením štábního kapitána Mejstříka několik nočních i denních rozvědek, které přinesly velmi přesné zprávy o nepříteli.¹⁸⁾ Vedle těchto oddílů zjistili Rakušané na ruské straně u Stanislavova 11. pěší divisi, u Zahvozdu 117. divisi, u Lysce

Pohled ze Zborova po německo-rakouském průlomů.

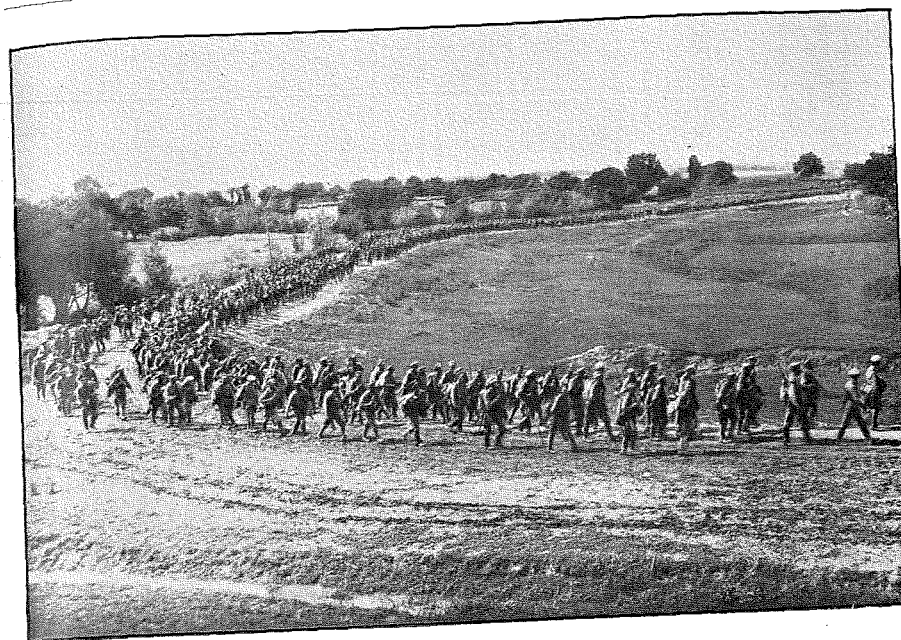
164. divisi a naproti 42. honvédské pěší divisi 47. a 160. ruskou pěší divisi.

Rakouské posice velmi utrpěly palbou ruského dělostřelectva a vojska 15. divise byla bojem značně vyčerpána. I ztráty byly dosti citelné, tak pěší pluk čís. 65 ztratil v bojích 6. a 7. července sám asi 450 mužů.

Také v noci ze 7. na 8. července bylo na posice 15. divise stále velmi živě stříleno. K německému pluku čís. 331 přeběhl v té noci ruský voják, který oznámil, že Rusové na úsvitě náhle přepadnou Jamnici. A skutečně ve 3:30 h. z jitra došlo k prudkému útoku, a když byl první odražen, o 4. hodině k druhému. O deváté vyrazili Rusové znova k útoku a pokoušeli se obchvatem vzít Jamnici, při čemž pronikli u III. praporu německého 331. pluku. Podle německých zpráv byli však z posic zase vytlačeni dvěma rotami II. praporu, které byly povolány na pomoc. Zároveň se zpozorovalo,

že Rusové shromažďují vojsko k mohutnému útoku u Dolního Uhrynova a Pasečné, a byly učiněny příslušné dispozice v přední linii i v zálohách.¹⁹⁾ Dříve však, než se mohly tyto rozkazy a přesuny provést, změnila se situace velmi podstatně. O 10. hod. dopolední vzplála zase ničivá palba ruského dělostřelectva, zejména v úseku Jamnice a po obou stranách silnice ze Stanislavova do Kaluše. Za půl hodiny poté se vyřítla ruská pěchota k útoku proti pěšímu pluku čís. 66 a zároveň se objevili ruští a českoslovenští úderníci ve východním cípu Jamnice, kde k 11. hodině pronikli na rozhraní úseku. V touže dobu byly dvě roty IV. praporu pěšího pluku čís. 60 v posici Menekově, které se pokusily protiútokem zastavit Rusy, pronikající už ze západního okraje Jamnice, obchváceny ze severu a potřeny.²⁰⁾ Rusové pak prorazili posice na několika místech, takže k poledni se dostala celá fronta 15. divise do zpětného pohybu na západ. Rusové, proniknuvše u Jamnice, tlačili se od severu na Jutrenou góru a zmocnivše se útokem ručními granáty dvou baterií na ní postavených, dostali ji k poledni do svých rukou a tím vlastně klíč k celé posici 15. divise. Jejich postup byl tak rychlý, že již od 12.10 hod. byli viděni za posicí Tersztyánszkého a jiné silné oddíly, jak postupují už přes IIa postavení. Z té příčiny se nemohly včas stáhnout baterie na svahu postavené a 43 děla se dostala do rukou Rusům.

Velitelství 15. divise vydalo sice v tu dobu rozkaz, že Jutrena góra musí být stůj co stůj udržena, ale bylo už pozdě, neboť byla ztracena.²¹⁾ Brzy poté, v 1.35 h., rozkázalo také velitelství XXVI. sboru, že se všemi silami musí Jutrené góry uhájit anebo znova dobýt, a dalo k dispozici též pancéřový vlak, který měl zasáhnout do boje.²²⁾ Ale provedení těchto rozkazů ztroskotalo o nedostatek pohotově jsoucích záloh a posil.²³⁾ Sám velitel armády, když se o tom dověděl, rozhodl ve 2.30 h. odpoledne energicky, že se Jutrené góry musí děj se co děj dobýt s pomocí německých pěších pluků čís. 329 a 330, které měly strhnouti sebrané části 15. divise k protiútku. Ježto se mu však zdálo, že velitelství 15. divise neovládá dobře svého úseku, rozdělil je tak, že severní část až k železnici převzala 83. divise, které se, bylo-li by třeba, měly přidělit části pěšího pluku čís. 2, podřízeného dotud přímo velitelství sboru. Rozkaz končí: „In jetziger kritischer Gefechtslage erwarte ich von

Pochod 1. pluku od Tarnopole.

allen höheren Kommandanten persönliches energisches Eingreifen auf dem Gefechtsfelde, um die Truppen wieder in die Hand zu bekommen und vorwärts zu bringen. Niemand hat das Recht einen Rückzugbefehl zu erteilen“.²⁴⁾

Zatím udeřily slabší ruské části na posice polních stráží 2. jezdecké divise, které se měly co nejdéle bránit ve svých postaveních. Ale velitelství divise stáhlo je všechny do hlavního postavení, protože nemělo záloh a musilo se po proniknutí Rusů u 15. divise, samo přehradit proti jihu. Z 15. divise se v tu dobu shromažďily pod vedením plukovníka Gombose, velitele 29. pěší brigády, zbytky pěších pluků čís. 60 a 66 — asi 500 mužův a 6 kulometů — po obou stranách cesty z východu jdoucí do Hucisky, jižně odtud se sebraly části pěšího pluku čís. 5 a něm. 330. Třetí prapor 329. něm. pluku stál u Δ 384 a jakžtakž udržoval spojení s levým křídlem 36. divise. Severozápadně od Dumky se shromažďily trosky pěšího

pluku čís. 65 a vedle nich něm. pluk čís. 331, s kterým udržovalo velitelství 2. jezdecké divise jen stěží severně od Čezova jakési spojení. V posici na Dumce (IIb), kde byly tedy pohromadě zbytky 15. divise, byla sestavena nová skupina, kterou vedl plukovník Spiess, velitel 31. pěší brigády. Tato skupina měla s dvěma prapory pěšího pluku čís. 329 a dvěma prapory 2. pluku podniknout útok na Jutrenou góru. Podrobný rozkaz byl vydán ve 2.40 h., a 83. divise se měla připojit se vším vojskem severně od železnice.²⁵⁾ Protože 15. divise ztratila příliš mnoho děl, byla jí nyní přidělena náhrada od XIII. sboru a také od Jižní armády se mělo na rozkaz Böhma-Ermolliho poslat sem něco děl, ale teprve zrána dne 9. července se dostaly baterie na svá stanoviště.²⁶⁾

Tak došlo v 7.45 h. odpoledne k útoku skupiny plukovníka Spiessa, jehož přípravy však trvaly příliš dlouho, aby mohly prospěti ráznosti a náhlosti zamýšleného výpadu. Zbylé dělostřelectvo mělo jej poněkud připravit. Ale útok se rozdrobil odporem Rusů a konec konců nadobro selhal, stejně jako v souvislosti s ním podniknutý výpad zbytky 29. pěší brigády a dvěma prapory něm. pluku č. 330. Jutrena góra zůstala v ruských rukou. Stejně jako u druhé armády, vlastně na Zločovském úseku, tak i zde se ukázalo, že rezervy nebyly včas posunuty blíž k vlastní frontě a že dispozice v zálohách byla nejednotná a nedosti účelná.

Pokud jde o odpor pěchoty 15. divise, došlo se k překvapujícím poznání, že tentokrát i maďarská divise — jako před několika dny 19. česká — naprosto selhala. Podle národnosti byla její pěchota takto složena :

- 5. pěší pluk měl 74% Maďarů a 26% Rumunů a Němců,
- 60. pěší pluk měl 88% Maďarů a 12% Slováků,
- 65. pěší pluk měl 59% Maďarů a 41% Slováků a Rusínů,
- 66. pěší pluk měl 43% Maďarů a 55% Slováků.

Vojenské vedení vykládalo selhání těchto maďarských pluků podstatně jinak než u české 19. divise. Podle jeho úsudku bojovaly ony pluky vždy velmi udatně a zejména v útoku se osvědčovaly. Bylo prý však jejich význačnou vlastností, že neodolávaly trvale nepřiznivým dojmům z boje a že jim leckdy po delším úporném

Rakouské zákopy na úseku u Travotluk po 5 letech. (Býv. 2. a 3. linie. Snímek z roku 1922.)

zápolení selhaly nervy. To se prý asi stalo k poledni 8. července. Špatná výživa mužstva, zejména masem a tukem, urychlila asi nervové vyčerpání těchto vojsk. Ač se tento úsudek zdá poněkud nadřzovatí Maďarům, je přece jen nepochybné, že jádro pravdy je v něm skryto. V roce 1917 trpěla již všechna vojska rakousko-uherská rozličnými nedostatky stravování, které jejich odolnost nezadržitelně snižovaly. Je však stejně jasno, že se u nemaďarských částí této divise vzrůstala naprostá nechuť k válce — jako u českých pluků 19. divise — která v kritickém okamžiku způsobila, že vojsko selhalo. Je to vidět zejména u 65. pluku, který měl přes polovinu Slováků, a tak chabě se bránil, že se dostal většinou do zajetí.²⁷⁾ A rovněž není pochyby, že už ani Maďaři těchto pluků nehořeli bojechtivostí.

Situace se stávala pro 3. armádu kritickou a mohla míti i pro Jižní armádu velmi nepřiznivé následky. Z této příčiny učinil velitel

vojenské skupiny Böhm-Ermolli opatření, aby se zejména posice 2. jezdecké divise na rozhraní obou armád udržely.²⁸⁾ Ztráty XXVI. sboru byly velmi citelné. Na území pozbyl posic v délce 15 km a do 7 km hloubky. A 15. divise byla téměř zničena. Měla-li 3. července ve frontě 7700 pušek a 138 kulometů, shledala po bojích do 2. hodiny zrána dne 9. července jenom 800 mužů a 8 kulometů a z dělostřelectva pozbyla 43 děl. Velitelství 3. armády bylo si dobře vědomo obtížnosti svého postavení a proto již v noci s 8. na 9. července vypracovalo rozkaz, který obsahoval všechny pokyny pro případ, že by se musilo postavení armády přeložit zpět na některou západnější linii. Rozkaz, podle kterého se měl ústup náhle vykonat za jedinou noc, byl skutečně vydán z jitra 9. července, provést se však měl až na zvláštní aviso.²⁹⁾

Zatím však Rusové znova udeřili na posice 3. armády, a to proti středu a jižnímu křídlu XXVI. sboru a podařilo se jim proniknout u německého 331. pluku 23. pěší divise na výšině Ploski, aniž se podařilo protiútokem je zastavit. Proto vydalo velitelství 3. armády v 5 hodin 30 min. odpo. se souhlasem Böhma-Ermolliho i vrchního velitele východní fronty rozkaz, aby se ustoupilo do III. posice.³⁰⁾ Ústup se měl provést již za šera krok za krokem a pod ochranou jednotek, zanechaných v starých posicích, ale nezdařil se jen tak lehce. Rusové doráželi velmi živě. Velitelství 15. divise dalo teprve v 9.30 h. odpo. rozkaz k pomalému ústupu do posic na Lomnici,³¹⁾ ale již k půl osmé hodině odpolední dostihly zbytky skupiny plukovníka Gombosa potoka Lukvy u Myslova, a protože se nemohly na této linii zachytit — jak bylo rozkázáno — ustupovaly dále na západ. Situace se horšila. Böhm-Ermolli si vyžádal od vrchního velitele východní fronty, aby si směl vzít sám na pomoc 16. záložní divisi, která byla původně určena k protiofenzivě u Zločova.³²⁾ Tato divise opouštěla potom 10. července vagony v Bukáčovicích a Martynově. Bavorská 8. záložní divise se posunovala přes Dolinu a v poledne 11. července dorazila do Doliny a Krehovic. Úkolem 3. armády bylo nyní udržet se ve svých posicích, dokud by tyto posily nemohly zasáhnout do boje. Generál plukovník Tersztyánszky vydal rozkaz všem generálům a vyšším velitelům, aby působili na svá vojska, jejichž větší část se posledních bojů ještě nebyla účastnila, že se musí stůj co stůj vytrvat.³³⁾

Rusové pronikli až do půlnoci na 10. července do linie mezi potokem Lukvou přes Majdan k Viktorovu, a rakousko-uherské a německé vojsko se celkem v dobrém pořádku dostalo do nových posic, které se ovšem měly teprve vybudovat. Nový úspěch Rusů, který byl podstatně usnadněn chybným a nesoustavným užitím záloh, způsobil velké změny na velitelských místech 3. armády. Böhm-Ermolli přičítal vinu na ztrátě Jutreny góry velitelství 3. armády³⁴⁾ a vrchní velitel východní fronty navrhl změny ve velitelství armády i XXVI. sboru.³⁵⁾ Generál plukovník Tersztyánszky byl zproštěn svého místa a dosavadní velitel jezdeckého sboru generál plukovník Křitek byl jmenován velitelem 3. armády. Velitel XXVI. sboru polní podmaršálek von Hadfy byl zaměněn generálem pěchoty Csanády, velitelem sedmihradského VI. sboru. Ježto pak nyní bylo u armády plno německého vojska, byl německý generál pěchoty, Litzmann, který dosud vedl skupinu u c. a k. 1. armády, přidělen se svým štábem XL. záložního sboru třetí armádě.³⁶⁾

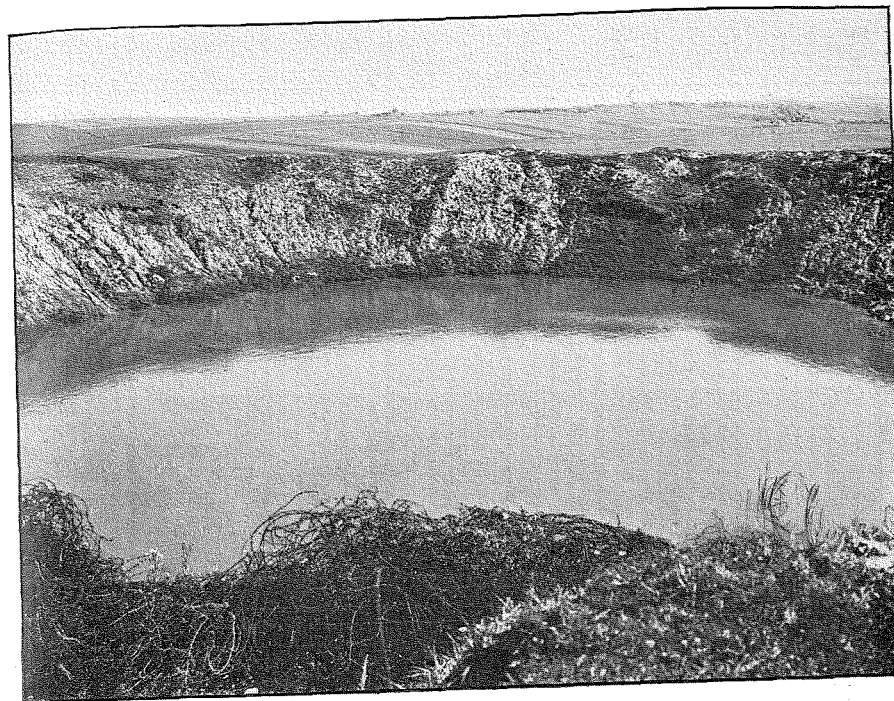
Ježto Rusové 10. července jenom pomalu postupovali, měla 3. armáda dost času, aby svá nová postavení aspoň poněkud vybuodovala. Rusům byla zajisté známa slabost 3. armády a správně posuzovali její situaci, soudíce, že by se prudkým výpadem mohli zmocnit údolí Lomnice. Bylo sice nyní v úseku kaluškém plno vyšších velitelství, ale neměla s dostatek vojska a to, které měla k dispozici, bylo po pětidenních bojích znaveno a vyčerpáno. Ježto pak i velení bylo v ten den velmi spletité, neboť noví velitelé ještě nenastoupili a velitelská místa zastávali zatím nižší velitelé, byla 3. armáda ve velmi nevýhodné situaci, když Rusové 11. července znova na ni udeřili.

Ruská 164. pěší divise a 3. divise kavkazských kozáků byly 10. července v noci zalarmovány a úsilným pochodem byly posunuty proti Kaluši, kterou přepadl pěší pluk č. 454. Ten se tam dostal nepozorován mezi domky a zahradami v Podmichale, Chocini a Zagoře, které v téměř souvislé řadě dosahovaly až k městu. Jak bylo německo-rakouské vojsko fysicky i morálně znaveno, svědčí nejlépe ten fakt, že Rusové nenarazili nikde na silná zajišťovací oddělení, která by byla v normálních poměrech zajisté zdržela jejich náhlý postup. Bez dělostřelecké přípravy pronikli Rusové k 7. hodině ranní u německého pěšího pluku čís. 330 na jihovýchodním

okraji Kaluše a zároveň u sousedního pluku čís. 5.³⁷⁾ To souhlasí ostatně i s ruskou zprávou o bojích 11. července, podle které bylo toho dne zajato 10 důstojníků a 850 mužů většinou německého vojska. V Kaluši nebylo záloh, takže se ruský pluk rychle rozvinul po celém městě. Když Rusům došly nové posily, zmocnili se k 8. hod. dopol. také nádraží a solných dolů, a ježto jejich proniknutí bylo tak neočekávané, ztratilo rakousko-uherské dělostřelectvo v úseku kalušském tři baterie, z nichž dvě padly do ruských rukou, třetí pak byla vyhozena do vzduchu.

Protiútok, podniknutý k poledni dvěma skupinami německého pluku čís. 329 a pluku čís. 53 selhal. Velitelství 3. armády nařídilo v 9 hodin dopoledne, aby se 16. záložní divise stáhla jako armádní záloha do prostoru Kopanka—Dolpotov. Divise tím vystoupila ze svazku 83. divise a její velitel generál poručík Sieger měl ihned odjetí do Kopanky.³⁸⁾ Zatím přišel v půl jedenácté dopoledne rozkaz Böhma-Ermolliho, aby se znova dobylo Kaluše a velitel armády aby na samém místě vedl protiútok. Polní podmaršálek Schenk, velitel XIII. sboru a zatímtní velitel 3. armády, byl o tom zpraven v Krehovicích, odkudž ihned odjel ke Kaluši. Cestou již zastihl ustupující prapory pěších pluků čís. 53 a 5 a obrátil je znova proti Rusům. Prapory se položily na východním okraji Poljanské Březiny po obou stranách cesty. V poledne bylo generálu poručíkovi Siegroví znova rozkázáno, aby se bez prodlení odebral do Kopanky a s vojsky 16. záložní divise, která se v těch místech zase shromažďovala, podnikl útok na Kaluš.³⁹⁾ Generálmajor Jehlin měl s jinými částmi napadnout Kaluš od západu. Zatím co tito velitelé váhali, očekávající dalších posil, takže jim to velitelství armády muselo znova rozkázat,⁴⁰⁾ udeřili Rusové v 1.30 h. odpoledne mocně na Kaluš a vypudili z města zase tam vniklé vojsko a zatlačili je až za Moščisku. Po poledni se rozvinul ruský útok proti Podhorkám, kterému se skupina plukovníka Spiessa vyhnula pomalým pohybem zpět až do čáry mezi výšinou Kopankou a Cerkovou.

Velitelství 3. armády stále pomýšlelo na protiútok, nemajíc však s dostatek nových sil a vidouc, že vojsko není už schopno většího podniku, zejména když velitelství 15. divise hlásilo, že divise je v takovém stavu, že nemůže býti ani bočnou ochranou pro 83. divisi, odložilo rozhodný útok na 12. červenec a učinilo příslušná

Podkop čís. 4 na severovýchodním svahu Mohyly po 5 letech. (Snímek z roku 1922. Srovn. letecký snímek podkopů na str. 61 a 63.)

opatření.⁴¹⁾ Vedení zamýšleného útoku bylo svěřeno generálu poručíku Siegerovi, který dostal zatím také velitelství XXVI. sboru, dokud by nepřijel polní podmaršálek Csanády.⁴²⁾

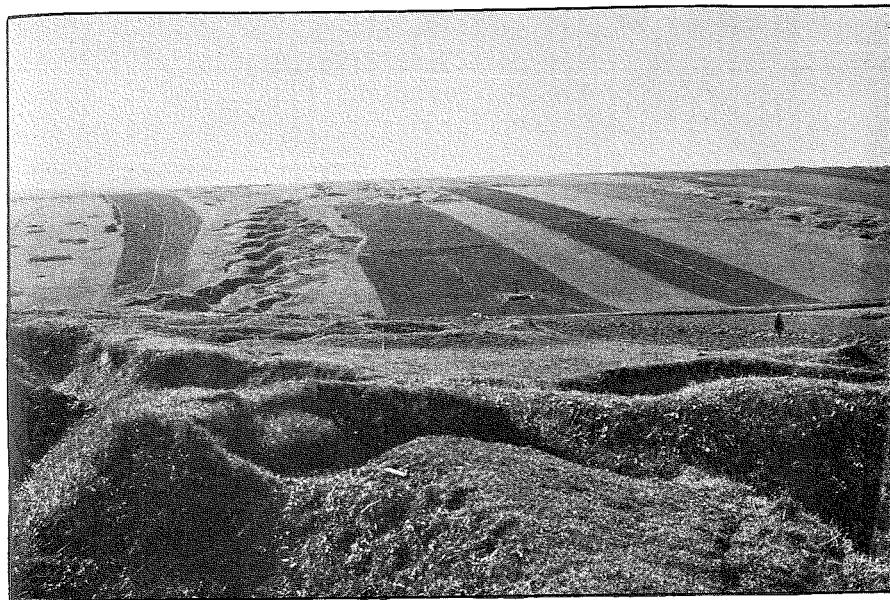
K večeru po 7. hodině vyrazilo vojsko 11. a 19. ruské divise k útoku v prostoru Převozec—Babin, jehož ziskem mělo být dobytí výšiny u Kopanky. Útok byl však odražen palbou dělostřelectva i pěchoty. Přes to se velitelství 3. armády rozhodlo stáhnout své jižní křídlo až do III. postavení, které bylo lépe vybudováno a poněkud kratší, takže se mohlo ušetřit něco vojska pro úsek kalušský.⁴³⁾ Böhme-Ermolli schválil toto opatření a ve 3.45 h. odpoledne nařídil, aby se přeložení posic provedlo už v noci na 12. července.⁴⁴⁾ Také vrchní velitel východní fronty se nyní staral o 3. armádu, jejíž

kritická situace vzbuzovala vážné obavy, aby se ruské proniknutí u Kaluše nestalo průlomem, který by ohrozil především Stryj, hlavní etapní místo Jižní armády, a pak Drohobyč a Boryslav, důležitá místa naftového území. Z té příčiny změnil 11. července dispoice něm. 20. pěší divise určené k protiofensivě u Zločova a poslal ji přes Novosielce a Žuravno k 3. armádě, které přikázal druhého dne také zesílenou bavorskou jezdeckou divisi, která měla mít zvláštní úkol při zločovském protiútku.⁴⁵⁾ Tím se však změnila dispoice, učiněná pro tento podnik, klamným jménem zvaný v aktech „die Sommerreise“ tak podstatně, že se vrchní velitel východní fronty jal vážné pomýšlet na to, nepodaří-li se mu ani těmito posilami Rusy u Kaluše zastavit, že s protiofensivy sejde. V tom případě se měly divise určené k útoku posunout na jih přes Dněstr a vpadnout Kornilovu přes Lomnici do severního boku.⁴⁶⁾

V noci na 12. červenec a potom celé dopoledne bylo celkem ticho. Rusové byli v nevýhodné posici, neboť na jihu jim vadila Lomnice a na severu výšina u Kopanky, kterou nemohli již vzít v prvním rozběhu a teď byla už obsazena čerstvým vojskem něm. 16. záložní divise. Další postup Rusů na západ nebyl dobře myslitelný, dokud nedostanou do své moci tuto výšinu u Kopanky a na její vzetí nebylo lze myslet, nepřijdou-li nové posily. Ale armáda Kornilovova trpěla stejně jako severněji odtud 11. armáda nedostatečným přílivem svěžích posil. A ostatně Kornilov mohl postupovat dále jen tehda, podařilo-li by se i sousedním armádám zatlačit rakousko-německá vojska na západ.

O 11. hod. dopolední dne 12. července ujal se konečně generál plukovník Křitek velitelství 3. armády a věnoval hned zcela správně hlavní péči tomu, aby se výšina u Kopanky stůj co stůj udržela, a učinil opatření pro případ, že by se Rusové stáhli na Lomnici.⁴⁷⁾ Protiútok měl za nemožný, dokud nedojdou dostatečné posily, a učinil o tom návrh Böhmu-Ermollimu, který s tím souhlasil a svěřil vedení útoku, ke kterému mohlo dojít až někdy 15. července, německému generálovi Litzmannovi.⁴⁸⁾

Odpoledne 12. července podnikli Rusové několik útoků na novou frontu 3. armády, byli však všude odraženi. Dopoledne 13. července byl na této frontě klid. Pršelo, jen se lilo. Teprve po poledni vzplála na chvíli silná palba ruského dělostřelectva a k 1. hod. od-

Rakouské zákopy v údolí cecovském po pěti letech (Býv. 1. a 2. linie, mezi nimi brob československých dobrovolníků. Srov. vyobr. na str. 107 a 137. Snímek z roku 1922.)

polední prudce udeřila pěchota na posice XIII. sboru v prostoru východně od Novice a pronikla jimi až do čáry $\Delta 517$ — Dolhe, kde se zastavila. Také na několika jiných místech Rusové pronikli, ač jen nepatrně. Celkem se poznalo, že chorvatské pluky XIII. sboru, které se dosud vždy osvědčily, tentokrát selhaly proti Rusům, kteří zajisté nebyli v přesile. Vrchní velitel východní fronty, Leopold Bavorský, zpravil Böhmu-Ermolliho o svém dojmu, který získal z těchto bojů, že rakousko-uherská vojska 3. armády nemají už pevné vůle vytrvati v boji. Böhmu-Ermolli i generál plukovník Křitek byli ovšem velmi dotčeni tímto úsudkem prince Leopolda, nemohli mu však dokázat opak. Obrátili se tedy k chorvatským plukům s výzvou, aby si zase statečností napravili svou pověst.⁴⁹⁾

Úspěchem, dobytým Rusy u Novice dne 13. července, vyvrcholila Kornilovova ofensiva. Den poté došlo k několika ruským útokům, ale neměly již onoho rozmachu a prudkosti jako dříve. Byly

také všechny odraženy. Na straně 3. armády, z jejíž oblasti byl přidělen prostor jižně od Dněstru až k Převozci Jižní armádě, aby bylo jednotné vedení, byly provedeny pronikavé změny nejen v přední linii, ale i v zálohách.⁵⁰⁾ Kornilovovy síly byly hned od počátku slabší, neboť jeho útok měl být jenom vedlejší akcí hlavního náporu u Břežan,⁵¹⁾ a nyní nebylo už možno při naprosté nespolehlivosti ruských vojsk dodat mu nové posily, takže se 15. července rozhodl stáhnouti své voje za Lomnici. Není pochyby, že věděl o nových divisích, které byly proti němu vsazeny do fronty, a pokleslý duch jeho vojsk bral mu už poslední naději na trvalý úspěch. Neustálými dešti Lomnice povážlivě stoupla, takže nebylo radno míti její tok za zády, a nebylo-li lze pomýšlet na další postup, nemělo už ani kalušské předmostí valného významu. K těmto úvahám přispěly jistě též zprávy z Petrohradu, kde došlo k bolševickým projevům a konečně 16. července k první revoltě, inscenované Leninem, Trockým a Lunačarským. To vše asi působilo na Kornilova, že v noci na 16. července opustil Kaluš a všechny posice na levém břehu Lomnice. K večeru potom stáli Němci a rakousko-uherské vojsko zase v svém III. postavení.

Třetí armáda však utrpěla v této bitvě velké ztráty osobní, věcné i morální. Zejména po stránce morální byl výsledek těchto bojů velmi neblahý. Vždyť rakousko-uherská vojska neobstála už ani proti armádě, o které se vědělo, že se již pomalu rozkládá. Ale nebyla to jen rakousko-uherská vojska, která selhala. Selhaly v obraně také německé pluky, jak jsme výše ukázali, ačkoliv byly teprve krátkou dobu v první linii. Z toho je vidět, že je snáze odpočatým zálohám zastavit nepřítele, dlouhotrvajícím útokem vyčerpaného, než vojsku, které je už po delší dobu v boji, zachytit počáteční útok a odolat mu. A takový byl na této frontě téměř vždy rozdíl mezi úkolem rakousko-uherského vojska v první linii a Němců v zálohách.

Kapitola sedmá.

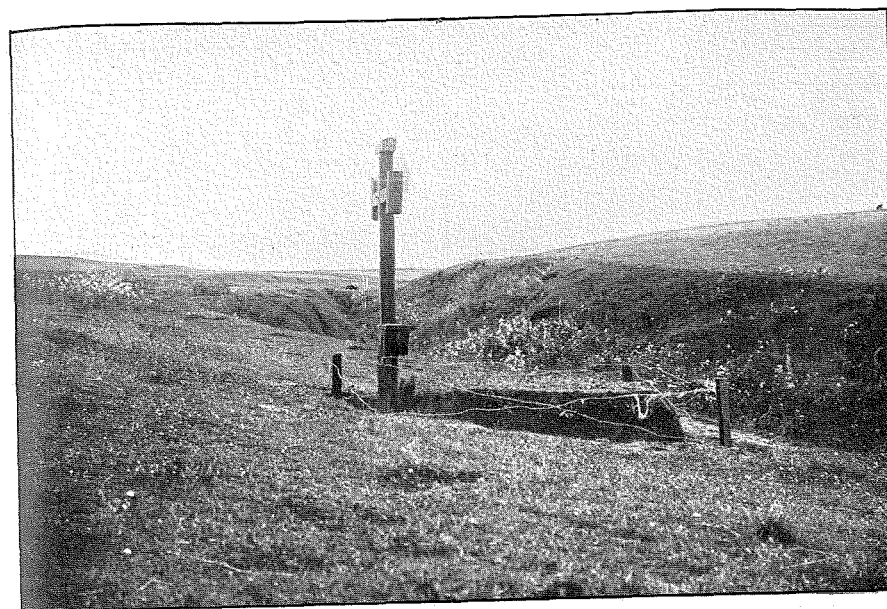
RUSKÝ ÚSTUP.

Mohutný útok osmé armády Kornilovovy způsobil sice vojenské skupině Böhma-Ermolliho velmi citelné ztráty a na chvíli se zdálo, že ohrožuje vážně široký úsek celé fronty, ale nepřímou prospěl připravovanému odvetnému útočnému plánu. Kornilov totiž tím, že pronikl až na Lomnici, vklínil své divise tak daleko na západ, že německo-rakouský nápor na ruskou frontu severně odtud působil ihned i na postavení ruských vojsk mezi Dněstrem a Karpaty, vysunuté na západ. A Kornilovova vojska, která stála nyní v nevybudovaných posicích, byla tak vázána zesílenou rakouskou 3. armádou, že ani v čas potřeby nemohla severním armádám poskytnout pomoci. Splnila se tedy ona žádoucí podmínka zdaru protiofensivy, že se Rusové pevně zachytili v prostoru, který měl být ze severu obchvácen.¹⁾

Zatím co zuřily boje u Zborova i Břežan a později jižně od Dněstru, připravovala vrchní vojenská vedení ústředních mocností mohutnou odvetnou ofensivu, jejíž úkol byl však podstatně usnadněn naprostým rozvratem ruské armády. Není pochyby, že vojenští historikové z tábora ústředních mocností, kteří mohli prostudovati skvěle vypracované plány této ofensivy, zvané důvěrně „*Die Sommerreise*“, s radostným údivem připisují rychlý úspěch dobře promyšlenému plánu, důkladné přípravě a hrdinské útočnosti německo-rakouských vojsk a jenom jakoby mimochodem vzpomínají na malou odolnost Rusů. Užívajíce totiž vojenských polních spisů ústředních mocností neznají ruského materiálu, svědčícího o zoufalém stavu ruských vojsk, a tak, mluví-li často o mohutném útoku, jde ve skutečnosti o rychlé pronásledování, a nepatrným odporem Rusů třeba často mysliti překotný útek zdemoralizovaného vojska. Ale i tak je historie této ofensivy poučná jako příklad většího útočného podniku a za-

sloužila by si podrobnějšího vylíčení. V rámci naší práce nelze jí však obsáhnouti a zachycujeme z ní jenom hlavní rysy, detaily pak, pokud jde o ústupové boje československé brigády. Když se již počítalo s nastávající ruskou ofensivou, jednala v červnu obě vrchní vojenská vedení ústředních mocností o odvetných opatřeních. Jakmile by se hlavní ruský útok, očekávaný proti Jižní armádě, odrazil, mělo se přejíti k mohutnému protiútoku od Zločova směrem k Tarnopolu, jehož levé křídlo mělo postupovat podél řady rybníků na horním toku Seretu. Užilo se při tom starého plánu, vypracovaného na podzim r. 1915 bývalým náčelníkem rakouského generálního štábu, Conradem, který však nemohl býti dosud proveden pro nedostatek vojsk.²⁾ Již 27. června dostal vrchní velitel východní fronty, Leopold Bavorský, rozkaz německého císaře, že vojenská skupina Böhma-Ermolliho, bude-li Rusy napadena, musí sama přejíti k protiútoku přes severní část Zločovského úseku, směrem na Tarnopol tak, aby tam Rusy porazila a dosáhla čáry mezi Tarnopolem a Černovcemi.³⁾ Za tou příčinou bylo vojenské skupině přislíbeno, že dostane ze západní fronty sdostatek posil pěchoty i dělostřelectva.⁴⁾ Den poté, 28. června, rozkázal Leopold Bavorský, že se na očekávanou ruskou ofensivu odpoví protiútokem z úseku c. a k. 33. pěší divise s levým křídlem na Seretu.⁵⁾

Měl-li se útok zdařit, musila zůstat utajena jeho příprava tak, aby působil překvapením. Proto se i vlastnímu vojsku říkalo, že posily jsou určeny k obraně. Zatím se však velkoryse upravovalo zásobování nově zařazených vojsk a 29. června došlo už k detailní poradě Böhma-Ermolliho s velitelem Zločovského úseku,⁶⁾ podle které pak vrchní velitel východní fronty určil k hlavnímu útoku 7 divisí, k vedlejšímu přes Zlatou Horu 2 divise.⁷⁾ Podrobné a přesné tyto dispoice musily se však několikrátě pozměňovati, zejména když 1. a 2. července utrpěl IX. sbor u Koňuch a Zborova těžkou pohromu.⁸⁾ Útok byl původně určen na 12. července a bylo k němu přikázáno s dostatek dělostřelectva, a to 8 mozdířů, 108 těžkých a 72 polních houfnic, 28 těžkých a 36 polních kanonů, celkem tedy 252 děl, mimo to 60 těžkých, 40 prostředních a 12 lehkých minometů. Ale přidělené posily jen pomalu docházely, z dělostřelectva do té doby stálo jen těžké už v nových posicích, a špatné cesty zdržovaly všude rychlý pohyb přesunovaných vojsk. Z těchto příčin byl

*Hrob padlých dobrovolníků v cecovském údolí po pěti letech.
(Jižně od cesty do Cecové. Srov. vyobr. na str. 107 a 133. Snímek z roku 1922.)*

počátek útoku odložen na 14. červenec a Böhma-Ermolli vydal o tom 6. července podrobný rozkaz, který je otištěn v poznámce.⁹⁾ Vrchní velitel východní fronty souhlasil v jádru s návrhy Böhma-Ermolliho a pozměnil je jenom v tom, že ustanovil, aby pěchota zaujala do večera 14. července bojovou sestavu, dělostřelectká příprava aby počala s rozedněním 15. července a téhož dne nejpozději v poledne aby vyrazila pěchota k zteči.¹⁰⁾ Hlavní důraz dával na překvapení Rusů, takže se měla pěchota co nejpozději posunout dopředu, aby to Rusům nebylo nápadné. Dělostřelectvo však musilo pro obtížnost cest zaujmout své posice již dříve.¹¹⁾

Nový útok Rusů 6. července proti Zločovskému úseku neměl na přípravu vojenské skupiny Böhma-Ermolliho valného vlivu, tím rušivěji však zasáhl úspěch Kornilovovy armády a ztráta Jutrené góry a Kaluše. Neboť 3. armádě, která se musila uchýlit za Lomnici, byly nyní nakvap přidělovány divise, určené původně k zločov-

skému protiútoku. Prvním následkem toho bylo, že se počátek ofensivy odložil na 16. července,¹²⁾ a jednu chvíli se dokonce pomýšlelo na to, že s celého podniku sejde. Teprve když se podařilo unavené Rusy zastavit, bylo zase jisto, že se 3. armáda udrží a zločovský útok že se přece jen provede.¹³⁾ Za tou příčinou přesídlil princ Leopold Bavorský se svým štábem 14. července do Zločova, aby osobně popoháněl provedení útoku,¹⁴⁾ zdrženého znova prudkými lijáky od 12. července. Teprve když se 16. vyjasnilo a mohlo se počítat, že za několik slunných dní cesty poněkud vyschnou, určil se konečně 19. červenec jako počátek útoku.¹⁵⁾

Útok se měl připravit sedmihodinnou palbou z děl a minometů. Než by pak došlo k zteči, mělo dělostřelectvo zahrnout svou palbou postupně všechny ruské posice a v zápětí se měla vyřítit pěchota ve čtyřech vlnách. První dvě z nich, vyzbrojené dostatečně ručními granáty a nůžkami na drát, měly prorazit ruské linie až do nařízené hloubky, aniž se zdržovaly v jednotlivých zákopech. Třetí vlna, která měla s sebou už kulometry a granátometry, měla vyčistit dobyté zákopy od Rusů, kteří by v nich zůstali, a úkolem čtvrté vlny, řečené pracovní, bylo zasypávat dobyté zákopy a vůbec připravit získané území pro postup dalšího vojska. Tyto směrnice pro útok byly doporučeny generálním velitelstvím XXIII. záložního sboru, jakožto osvědčené zkušenosti z ruských bojů.¹⁶⁾ Mimo to bylo nařízeno, aby Jižní armáda zároveň s hlavním útokem Zločovského úseku provedla několik demonstrací, které by oklamaly Rusy, jako by se i zde připravoval velký útok.¹⁷⁾ Dělostřelectvo jižně a východně od Břežan na úsecích 53. záložní divise, otomanské 20., 15. záložní a 241. pěší divise a před Koňuchami na levém křídle 54. pěší divise mělo 18. července spustit palbu, která by se pozvolna rozmáhala, až by dosáhla 19. dopoledne největší prudkosti, kterou by zahrnovala nejen posice ruských baterií, ale i zákopy pěchoty a drátěné překážky právě tak, jako by vskutku mělo dojít k hromadnému útoku.¹⁸⁾

Rusové zatím po naprostém nezdaru nového útoku z 6. července překročili k přesunům, které však už nebyly u 11., ani u 7. armády určeny pro nový útok, nýbrž výhradně k zachránění hroutící se armády. V polovici července byly vzata z fronty 22. sibiřská střelecká divise, která stála dosud proti c. a k. 33. pěší divisi, neboli právě ve středu, kudy měl jít hlavní útok zločovský, a místo ní vsazen

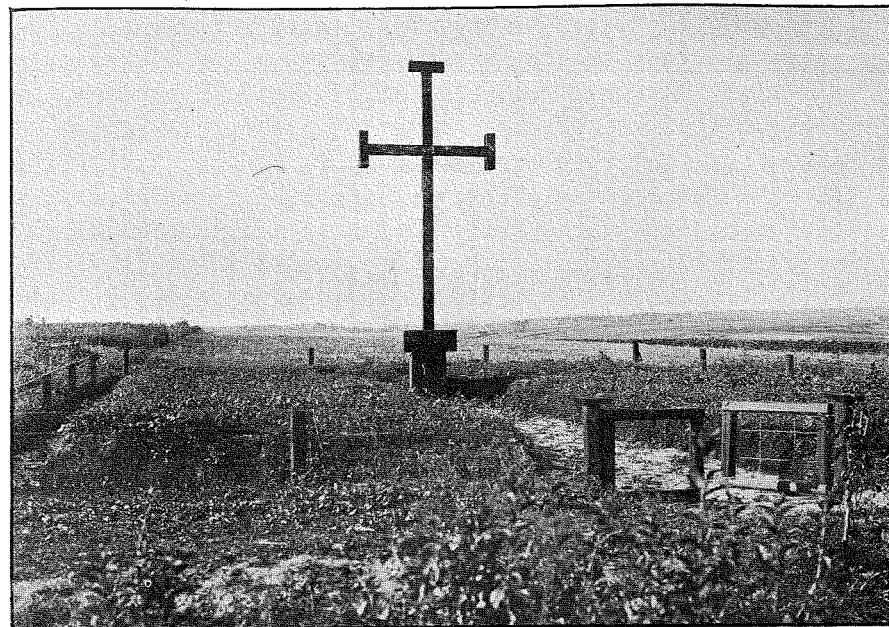
*Hroby padlých dobrovolníků na hřbitůvku v Cecově po 5 letech.
(Snímek z roku 1922.)*

do fronty XXV. sbor, z kterého však 19. července stála v přední linii jenom 6. divise granátníků, kdežto 3. divise granátníků a 46. pěší divise byly stále ještě v rezervě. Není sice jasno, věděli-li Rusové o útočných úmyslech Němců a chtěli-li tím paralyzovat jejich přípravy, zdá se však spíše, že se ta výměna stala z jiných příčin. Na jižním křídle 11. armády stál ve frontě V. sbor s třemi divisemi a I. sbor gardový, v záloze XLIX. sbor se svými třemi finskými divisemi, pak 82. pěší divise a československá brigáda. Ruská 7. armáda odevzdala dost velké síly 8. armádě, a to nejprve XXXIII. sbor, pak II. sbor gardový od Břežan a konečně i II. jezdecký sbor. Na severním křídle měla 7. armáda polskou střeleckou divisi, která však v jednom týdnu dodala c. a k. 55. pěší divisi ke 400 přeběhlíků. Není zcela jasno, zamýšlel-li hlavní stan (stavka) těmito posilami, k nimž se měl připojit ještě XLV. sbor, útok Kornilovův ještě dále

rozvinouti, nebo zdali očekával německý útok jižně od Dněstru. Jisto je však tolik, že armády na ruské jihozápadní frontě vyčerpaly své zásoby střeliva tou měrou, že trpěly nyní zřejmým nedostatkem, který se ještě zhoršil výbuchem velkého muničního skladiště u Kozové.¹⁹⁾

Za husté mlhy dne 19. července jako by se byl rozevřel jícn horoucího pekla, když o 3. hodině ranní spustilo asi 600 děl a 180 prostředních a těžkých minometů svou přípravnou palbu a téměř dvě hodiny vlny otravných plynů zalévaly ruské posice. K páté hodině počala ničivá palba, která v pěti hodinách vystřídala čtyřikrát všechny cíle, takže ruské posice byly téměř srovnány se zemí. V půl šesté spustila palba minometů, v 8 hodin 50 minut měla v krátké dělostřelecké přestávce všechna pěchota volat: „Hurá“, aniž však vyběhla ze zákopů. Tím se měla vylákat ze svých posic ruská pěchota, kterou by potom dělostřelectvo rychle zahájenou ničivou palbou účinně mohlo zasáhnout. O desáté hodině dopolední vyrazila konečně všechna pěchota prudkým rozběhem k zteči, aniž však volala obvyklé „hurá“.²⁰⁾

Rusové byli zřejmě překvapeni a jejich děla i pěchota odpovídala jen slabě. Brzy však jejich palba umlkla a bylo pozorovati, že jejich baterie opouštějí posice. V několika minutách vnikli útočníci do prvních ruských posic, které byly jen slabě obsazeny. Jediné ve Zvyčinně odporovala 6. sibiřská divise, ale i její odpor byl zlomen bojem ručními granáty. Ani v druhé linii se Rusové nezastavovali, takže XXIII. záložní sbor dosáhl čáry, která mu byla ustanovena za cíl, velmi snadno. Je téměř jisto, že se ruská pěchota úprkem zachraňovala již za dělové palby, a rychlým ústupem se vyhnula nejen útoku, nýbrž i pronásledování. Ruská armáda neměla již charakteru řadového vojska — z 6. divise granátníků se jeden pluk vzbouřil a odtáhl z pole²¹⁾ — a když utrpěla v první posici dělovou palbou, nenechávala už téměř nikde dojít k úporným bojům, takže její ztráty zajatých byly poměrně malé: XXIII. záložní sbor zajal 3600 mužův a 77 důstojníkův, XLI. sbor zajal 30 důstojníkův a 1550 mužů a a 197. pěší divise 8 důstojníků a 621 mužů.²²⁾ Bylo jasno, že ruští vojáci samovolně opouštějí v houfech frontu a tím otvírají zcela volnou cestu spojencům na východ. Veškeré záchranné pokusy vojevodců bez vojska byly marné... V ruské frontě na konci prvního

Mobyly padlých dobrovolníků nad Cecovou. (Snímek z roku 1922.)

dne německo-rakouského útoku zela rána 20 km široká a 15 km hluboká, která se druhého dne rozevřela až do 40 km.

Po 11. ruské armádě dostala se do pohybu též 7. a 8. armáda, a vbrzku bylo cítit tento rozklad až do Karpat na dálku 250 km. Nebylo vůbec možno pomýšlet na branný odpor a zbývalo jen prostě vyklidit rozsáhlé území za jihozápadní frontou a nanejvýš boji zadních vojáků zdržovat příliš rychlý postup německo-rakouských vojsk. A tu došlo zase na československou brigádu.

Již dne 18. července dostal I. prapor prvního pluku rozkaz, aby z Bialkoviců odtáhl k Jezerné, když však druhého dne dorazil do Cecov, byl odtamtud zase vrácen přes Jezernou na severozápad k Mšané, kterýžto úsek byl velmi ohrožen postupujícími Němci. Ještě téhož dne se stáhl prapor k lesíku u Bialkoviců a ve 4 hodiny zrána dne 20. července odtáhl na jih k Ostašovcům na ochranu Jezerné. Zatím se dostal do kritické situace 2. pluk československé

brigády, který v Ostašovcích dostal 19. července k 2. hodině odpolední rozkaz, aby táhl na pomoc třetí ruské pěší divisi k Volosůvce a Podhájčkům. Pluk se za deště pozdě navečer vydal na pochod a cestou necestou, místy močály, únavným pochodem, jehož dispoice se stále měnily, dospěl k ránu posic na sever od Podhájčíků až do potůčku severně od výšiny 386. Cestou potkával transporty ustupujícího dělostřelectva, což zajisté nepůsobilo povzbudivě na znavené vojáky, kterým byl vykázán na jejich nepatrný počet 720 pušek příliš obsáhlý úsek. Zákopy, jichž měli hájit, byly z posledních bojů pobořeny a stálými dešti tak poškozeny, že se jen stěží v nich bylo lze jakž takž zabezpečit. První prapor obsadil levou polovinu úseku, kdežto pravou zaujal třetí prapor. Na pravém křídle udržoval pluk teprve později jakž takž spojení s ruským 10. plukem a na levém křídle s 12. plukem.

Tehdá rozkázal štábní kapitán Gajda, který po podplukovníkovi Zembalevském od bojů u Zborova zatímne velel 2. pluku, aby se ustoupilo ze zákopů a zaujalo nové postavení na výšinách před vesnicí Volosůvkou v čáře Podhájčíky-Mšaná.²³⁾ Němci ze saského 7. pluku myslivců a ze záložního pěšího pluku 273, kteří vzali útokem Zlatou Horu,²⁴⁾ postupovali odtud a s výšiny severně od vesnice Kudynovce až k Žukovci a odtud k Zborovu. Nejprve obsadili zákopy opuštěné Čechoslováky a brzy poté udeřili na střed a pravé křídlo 2. pluku. Po okamžitém zaváhání přešli Čechoslováci k prudkému protiútoku a Němce odrazili, při čemž bylo zajato třicet německých vojáků a jeden důstojník.²⁵⁾ Ale i pluk utrpěl v tomto krvavém boji citelné ztráty, které jej přiměly k ústupu, zejména když se jeho postavení stávalo čím dále tím osamocenější. Ruské jednotky v sousedství 2. pluku nechtěly již bojovat, posily nedocházely a Němci se znovu sbírali a obsadivše náhlým výpadem Ostašovce, dostali se 2. pluku do týlu. Jenom rychlým ústupem se mohl pluk zachránit před úplným obklíčením. K večeru dorazily zbytky pluku za útrap pochodu a slunečního vedra do vesnice Dolžanky, někteří zůstali v Domamoryči, jiní se rozptýlili cestou. Už i československý 2. pluk utrpěl valně na kázni. Někteří vojáci se rozprchli při ústupu a opustivše svůj prapor, jehož věc měli za prohranou, co nejkvapněji se zachraňovali do vnitrozemí. Jakkoli je to zarmucující epizoda hrdinských bojů našich vojsk, lze ji dobře vysvětliti

celým ovzduším, v němž se tehdá na ruské frontě žilo. Bylo téměř nad lidské síly neztrácet duševní rovnováhu a nedat poklesnout fyzickým silám při pohledu na zoufalou rozervanost ruského vojska, v onom chaosu úprkem ustupujících kolon ruského dělostřelectva a vozatajstva, jimž cesty ani nestačily²⁶⁾ v příšerném přísvitu hořících Ostašovců, Jezerné, v pekelném rachotu narychlo vyhazovaných skladišť střeliva a pod tlakem již již dostihujících Němců.

A přesto se československé pluky hrdiinsky postavily na odpor německé přesile, aby zadržely její postup a zachránily ustupující ruská vojska.

U Jezerné na výšině 419 se postavil Němcům I. prapor prvního pluku za vedení poručíka *Čečka* a držel se, dokud nebyl vystřídán jednotkami 16. ruské divise z VI. sboru, který se rozvinul od Seretu přímo proti hlavnímu proudu útočících Němců. Poté se *Čečkův* prapor stáhl jako záloha XVII. sboru přes Cebrov a Kurovce do Velkého Hlubočku, kde se spojil s ostatkem 1. pluku. Druhého dne 21. července se pluk dal na pochod do Šlachčinců, kde se 22. setkal s 2. plukem, který den předtím protáhl Tarnopolem.

Také třetí pluk se obětovně zúčastnil ústupových bojů a pomáhal zadržovat rychle postupující Němce. Z Nesterovců vyrazil pluk 19. července, prošel Jezernou a položil se jako záloha u Lysých Jam, odkudž den poté ustoupil přes Kozlov k Domamoryči, kde zaujal obrannou posici severozápadně od vesnice.

Již časně zrána se objevili Němci od Pokropivny před Domamoryčem, a když ruská 3. divise, k níž třetí čs. pluk patřil, znavená a zesláblá, nemohla jejich útok zadržet, jalo se všechno vojsko po půl 10. dopoledne ustupovat. Zatím udeřili Němci již na Čechoslováky, kteří I. praporem odrazili jejich útok, a také když okolo 2. hodiny odpolední Němci svůj útok opakovali, odolali Čechoslováci jejich mocnému náporu. Ztratili však při tom velitele pluku, ruského štábního kapitána *Aleksějeva* a 20 vojáků, mimo 79 raněných.²⁷⁾

Od Domamoryče ustupoval 3. čs. pluk přes Počapince a Berezovicu na Velké Borky, kamž dorazil 22. července. Den poté se tam s ním spojil také 2. pluk, který 21. července vyrazil za Šlachčinců. Odtud oba pluky společně táhly na Velké Háje jihovýchodně od Tarnopole, kde spolu s ruským 28. pěším plukem tvořily pod vele-

ním plukovníka *Mamontova* zálohu 7. ruské divise. Na druhý den 24. července v půl osmé k večeru byly oba pluky narychlo povolány na posilu 27. vitebskému pluku, který musil ustupovat od stanice Berezovice na východ.

Kolem výšiny 349 došlo k novým bojům, v nichž byly části 6. divise na pravém křídle německého XXIII. záložního sboru prudkým úderem zejména obou československých pluků zastaveny a odraženy k Seretu. Nastalá noc odrazila další akci a časně zrána ustoupily oba pluky přes říčku Gněznu, neboť demoralisace ruských vojáků, kteří se smísili s Čechoslováky, byla již úplná. Nezbylo, než odtáhnouti kvapně dále na východ. Oba pluky dorazily 27. července do Jacovců, kde se 29. s nimi spojil též 1. pluk, ustupující od Graboviece, kde byl krátce držel část úseku. Spojená brigáda vydala se pak navečer 1. srpna na pochod do Podvoločisky a odtamtud do Polonoje. Tak se končí řada radostně hrdinných a zoufale úporných bojů československé brigády od Zborova až k Tarnopolu, a v tu dobu hlásila vojenská skupina Böhma-Ermolího vítězství na celé jihovýchodní frontě, neboť také 8. armáda Kornilovova se rozdrobovala pod tlakem nepřítelovým v demoralisované části, které pálíce, kvapem ustupovaly na východ. Již 23. července vyklidili Rusové východní břeh Lomnice, vojska třetí rak.-uherské armády obsadila zase Jutrenou góru, c. a k. 16. pěší divise vnikla do Stanislavova, navečer 26. července zmocnil se pěší pluk 13 z 5. divise Kolomyje, zatím co již den předtím dopoledne pronikla pruská 1. divise do Tarnopole. Pohraniční řeku Zbruč překročili Němci mezi Husjatinem a Skalou už dne 29. července. V noci s 2. na 3. srpna pronikla spojenecká vojska do Černovců. Brzy poté nebylo již ruské armády na území tehdejší monarchie...

POZNÁMKY

¹⁾ Srov. 2. kapitolu „Das Friedensangebot vom 12. Dezember 1916“ v knize *Festerové* (str. 18—45), *Helfferich*, kapitola „Friedensbemühungen und U-Bootkrieg“ (II., str. 283—430), *Buridan*, kapitola „Friedenspolitik“ (str. 130—164), *Czernin*, kapitola „Friedensversuche“ (str. 181—252), *Bernstorff*, kapitola „Die Amerikanische Friedensvermittlung“ (str. 267—352).

²⁾ O jedinečné účinnosti ponorkové války mluví už *Denkschrift des Kommandos der Hochseestreitkräfte* z 30. září 1915 (*Tirpitz*, II., str. 445). — Srov. též zprávu velkoadmirála *Tirpitz*e, podanou 27. dubna 1916 císaři Vilémovi a dopis *Tirpitz* ů v gen. polnímu maršálku Hindenburgovi ze 14. ledna 1917 (tamže str. 529 a 586). — Viz též *Tirpitz*, *Erinnerungen*, str. 375 sq., *Bethmann-Hollweg*, II., str. 126 sq., *Arx*, str. 144 a *Ludendorff*, *Urkunden*, str. 301 sq., zejména však *Erzberger*, str. 208 sq., *Scheidemann*, str. 45 sq. a *Helfferich*, II., str. 300 sq.

³⁾ Tak v německé korunní radě dne 9. ledna 1917, když říšský kancléř *Bethmann-Hollweg* důrazně projevoval pochyby o úspěšnosti ponorkové války a o včasném zničení Anglie dříve, než by snad Amerika mohla zasáhnout do války v Evropě, odmítl admirál *von Holtzendorff* brskně a povrchně jeho námitky vojácky nadutou větou: „Ich verbürge mich mit meinem Seeofizierswort, dass kein Amerikaner das Festland betreten wird“ (*Reischach*, str. 282). — Srov. o korunní radě z 9. ledna 1917 *Bethmann-Hollweg*, II., str. 131, *Tirpitz*, II., str. 592 a *Helfferich*, II., str. 409 sq. — Také při poradě, konané 20. ledna 1917 ve vídeňském ministerstvu zahraničních věcí za předsednictva *Czerninova* prohlásil *Holtzendorff*, že ručí za úspěch ponorkové války, která prý asi ve 4 měsících přivede Anglii k rozumu (*Czernin*, str. 163). Srov. též *Fester*, str. 43. — Zajímavé je, co o té věci píše odpůrcové ponorkové války, *Scheidemann*, str. 45 sq., *Erzberger*, str. 208 sq. a *Bernstorff*, str. 353 sq.

⁴⁾ *Bernstorff*, str. 388 sq. — Srov. též *Die Tragödie*, str. 227.

⁵⁾ *Erzberger*, str. 208 sq.

⁶⁾ *Scheidemann*, str. 51 sq.

⁷⁾ Srov. výše pozn. ³⁾. — Také státní tajemník *Helfferich* řekl kdysi ve výboru říšského sněmu: „Wenn die Karte des rücksichtlosen U-Bootkrieges ausgespielt wird und sie sticht nicht, dann sind wir verloren, dann sind wir auf Jahrhunderte hinaus verloren“ (*Die Tragödie*, str. 227). A kdežto ještě na podzim 1916 pochyboval o možném úspěchu ponorkové války, změnil později své mínění tak, že v červnu 1917 prohlásil: „Der U-Bootkrieg ist für England ein un-

abwendbares und unentrinnbares Schicksal“ (tamže, str. 231). — Srov. též řeč *Helfferrichovu*, kterou otiskla 1. května 1917 „*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*“ o hospodářských účincích ponorkové války a přetiskl *Czernin*, str. 388. — Srov. podrobně též *Helfferrich*, II., str. 405 sq. a III., str. 17 sq.

8) Srov., co říká o tehdejším veřejném mínění v Německu *Bethmann-Hollweg*, II., str. 121 a *Die Tragödie*, str. 230 sq.

9) Srov. *Die Tragödie*, str. 214 sq., *Burián*, str. 179 a *Czernin*, str. 163 sq. Ostatně ani hrabě *Andrássy*, pozdější ministr zahraničních věcí, nevěřil, že by se Amerika dala do války (*Andrássy*, str. 149). — Viz též *Kronprinz Wilhelm*, str. 111 a *Bernstorff*, str. 388 a proti tomu *Fester*, str. 37 a *Bauer*, str. 97 sq., 113 sq. a 125 sq.

10) Srov. *Burián*, str. 179 a *Fester*, str. 43 sq.

11) Srov. *Fester*, str. 43 a pozn. na str. 271.

12) Srov., co o tom říká *Cramon*, str. 96 sq., zejména však *Czernin*, str. 161, který mimo jiné otiskuje částečně záznam, sepsaný o poradě 20. ledna 1917. Ani uherský min. předseda, hrabě *Tisza* nesouhlasil zcela s admirálem *Holtzendorffem* (*Czernin*, str. 166). Srov. zejména dubnovou zprávu *Czerninovu*, podanou císaři Karlu pro německého císaře (tamže, str. 198).

13) Generál *Max von Hoffmann* správně rozpoznal, že se podmořská válka začala, aniž bylo sdostatek podmořských člunů, a kapitulu o tom ve svých pamětech nadpisuje „*Der Unterseekrieg ohne Boote*“ (*Hoffmann*, str. 149—152). — Také *Bernstorff* (str. 59) mluví o mnohých politikách, kteří byli stejného smýšlení o ponorkové válce jako on.

14) „*Finis Germaniae*“, řekl kancléř *Bethmann-Hollweg* pod čerstvým dojmem korunní rady 9. ledna 1917 (*Reischach*, str. 283). — Srov. slova *Erzbergerova*: „Der 1. Februar 1917 wurde der Beginn des nationalen Unglücks“ (*Erzberger*, str. 221).

15) *Michaelis*, str. 291 a celá kapitola 13. „*Ernährungskommissar im Kriege 1915—1917*“ (str. 267—318). Srov. též *Krauss*, str. 207 sq.

16) Srov. *Arx*, str. 149 a 158.

17) Viz čtvrtou kapitulu práce *Festerovy* (str. 123 sq.), nadepsanou „*Die Krisis des Weltkrieges*“. — *Scheidemann* (str. 45) ovšem nazývá rok 1917 „*Das Jahr des Unheils*“.

18) Velitelství jezdeckého sboru *Hauerova*, op. 1806/136 z roku 1917. — Srov. též *Gurko*, str. 283 a *Ludendorff*, str. 343.

19) Viz *Novotný*, str. 13 sq., *Hindenburg*, str. 247 a *Šteidler*, str. 17.

20) Vrchní armádní velitelství, op. geh. 251 z 28. dubna 1917. — Srov. též *Schwarte*, V., str. 347 sq.

21) Ruská pěchota byla se strany německé a rakousko-uherské podněcována zvláštními letáky proti vlastnímu dělostřelectvu. Doklady o tom viz *Novotný*, str. 102 sq.

22) Bohatý materiál, o úskočné propagandě ústředních mocností mezi ruskými vojáky otiskl *Novotný* v citované knize.

23) O neshodách v cílech propagandy srov. *Krauss*, str. 211.

24) Srov. rezervátní rozkaz c. a k. 30. pěší divise z 28. května 1917, vydaný při návštěvě švédských důstojníků. Otiskn v překladu u *Novotného*, str. 53.

25) Vrchní armádní velitelství, op. geh. 264 z 12. května 1917.

26) Srov. *Novotný*, str. 28. — Reservátní rozkaz generálního velitelství XXV. záložního sboru z 8. května 1917.

27) Viz *Gurko*, str. 285 sq.

28) Velitelství c. a k. 30. pěší divise, Na Nr. 250 z 24. května 1917. — Viz *Novotný*, str. 87 a *Krauss*, str. 211.

29) Vrchní armádní velitelství, op. geh. 267 z 13. května a op. geh. 299 z 31. května 1917.

30) Vrchní armádní velitelství, op. geh. 269 z 13. května 1917. — Srov. *Novotný*, str. 16.

KAPITOLA DRUHÁ (str. 11 — 22).

- 1) Skvělý obraz Kerenského jako řečníka vykreslil ve svých pamětech *Paléologue* (III., str. 339). Srov. též první dojem *Paléologue* u v (tamže str. 271).
- 2) Příznivý úsudek Buchananův o Kerenském, o němž mluví *Paléologue* (III., str. 313), se ovšem časem podstatně změnil, zejména když Buchanan viděl, že Kerenský spoléhá jenom na plamenné řeči (*Buchanan*, str. 149).
- 3) „Toute la force de la démocratie russe est dans son élan révolutionnaire. Kerensky seul est capable de fonder, avec le Soviet, un gouvernement digne de notre confiance“ (*Paléologue*, III., str. 313).
- 4) Kerenský měl 25. dubna rozmluvu s *Thomase*m, o které Thomas vypravoval *Paléologue*ovi mimo jiné: „Kerensky a insisté avec énergie sur la nécessité de procéder à cette revision (des buts de guerre), conformément à la résolution du Soviet; il estime que les gouvernements alliés perdront tout crédit devant la démocratie russe, s'ils ne renoncent pas ouvertement à leur programme d'annexions et d'indemnités“ (*Paléologue*, III., str. 313).
- 5) Srov. *Šteidler*, str. 21.
- 6) Srov. *Gurko*, str. 282 a *Zajončkovskij*, str. 39.
- 7) *Miljukov*, str. 82. — Srov. též *Šteidler*, str. 19 a 20 a *Paléologue*, III., str. 276.
- 8) Generál *Gurko* píše o tom: „In the active preparation for advance the new Minister, Kerensky, also took part. His activity was of a quite special character. He made a tour of all the armies, especially of those where the advance was intended, and addressed the troops. With exciting speeches he provoked the sincere enthusiasm of the crowd, which he probably regarded as deep-seated and lastin“ (*Gurko*, str. 308).
- 9) *Paléologue* ve svých pamětech udává 30. dubna 1917 počet zběhlých vojáků na 1,200.000 (III., str. 324), což je pravdě nepodobno, hledíc k počtu skutečně sloužících vojáků v té době. Srov. *Gurko*, str. 223.
- 10) Srov. *Buchanan*, str. 150, *Gurko*, str. 280 sq. a 308 sq. Též *Zajončkovskij*, str. 63 sq. a *Kakurinovu* práci o rozkladu ruské armády.
- 11) *Gurko* vypravuje o neúspěchu *Kerenského* u 12. armády u Rigy, kde se s ním v zákopech hádal voják a v samotné Rize, kde se jeho řeči setkaly s výsměchem. Také u jedné z jižních armád měl Kerenský naprostý neúspěch (*Gurko*, str. 309).
- 12) Když Dr. *Šteidler* psal svou často citovanou práci o bitvě u Zborova, mohl práve m říci (str. 21), že nemáme dosud přímých důkazů o tom, jako by byli na provedení ruského útoku nejvíce naléhali zástupcové Dohody. Od té doby mimo jiné prameny vyšly často zde citované paměti *Buchananovy* a *Paléologueovy*, které

výslovně mluví o jejich nátlaku na Zatímní vládu. Srov. zejména *Paléologue*, III. str. 246, 249, 256 sq.

13) Srov. *Gurko*, str. 297 sq.

14) Viz přílohu 2., která ukazuje situaci vojenské skupiny *Böhma-Ermolliho* dne 31. května 1917 a situaci Rusů, jak o ní byla vojenská skupina zpravena.

15) *Zajončkovskij*, str. 61.

16) *Knox*, str. 641, udává počet letounů u 11. ruské armády 50, u 7. armády dokonce 70.

17) Velitelství 32. pěší divise hlásí 10. června 1917 (op. 610/10) IX. sboru: „Der Propagandatätigkeit sind die Russen in diesem Abschnitt (*proti Mohyle*) nunmehr fast gar nicht zugänglich, nördlich der Strypa hat erstere überhaupt seit zirca 2 Wochen aufgehört. Die russische Infanterie schießt jetzt so, wie sie es vor der Revolution gemacht hat“. — O úseku 19. divise hlásí velitelství IX. sboru 11. června 1917 (op. 162/2) velitelství Zločovského úseku: „Im Abschnitte der 19. ID holen die Russen die ausgelegten Zeitungen wie früher ab, auch hier aber keine andere Berührung mit dem Feinde.“

18) Zpráva velitelství vojenské skupiny *Böhma-Ermolliho* o nepříteli z 5. června 1917.

19) Velitelství vojenské skupiny *Böhma-Ermolliho*, op. 3426/6 ze dne 15. června 1917.

20) Velitelství vojenské skupiny *Böhma-Ermolliho*, op. 3448/8 ze dne 16. června 1917.

21) Zpráva velitelství vojenské skupiny *Böhma-Ermolliho* o nepříteli z 19. června 1917.

22) Zpráva velitelství Zločovského úseku (Ia, op. 1224) z 12. června 1917: „In dem Verhalten der feindlichen Infanterie hat sich eine Aenderung bemerkbar gemacht. Das friedliche Benehmen hat fast ganz aufgehört, die Infanterie schießt wieder auf Einzelziele, auch nachts ist das feindliche Infanteriestörungsfeuer teilweise recht lebhaft und verursacht zahlreiche Verluste. Die Disziplin hat sich allem Anschein nach wieder gebessert“.

23) Vrchní armádní velitelství, „Ueber die Lage“, op. geh. 312 z 14. června 1917.

24) Srov. *Šteidler*, str. 21.

25) Zpráva německé Jižní armády o nepříteli z 19. června 1917.

26) Zpráva 2. armády o nepříteli z 19. června 1917.

27) Zprávy tyto byly zcela přesné. Srov. ruské údaje o odkladu zahájení útoku u *Zajončkovského*, str. 66.

28) Zločovský úsek měl v rámci 2. armády své vlastní velitelství, Generalkommando des deutschen I. Korps, generála pěchoty *von Wincklera*.

29) Velitel 19. pěší divise, polní podmaršálek *Böltz*, správně rozpoznal už ve svém hlášení učiněném IX. sboru dne 10. června (op. 161/5), že lze očekávat velký útok proti úseku *Travotluky — Mohyla — silnice Tarnopolská* a severně od ní, spolu s místním výpadem po obou stranách silnice z *Augustovky* do *Koňuch*. A správně podotkl na konec: „In taktischer Beziehung ist aber diese Richtung für die Division empfindlich.“

³⁰⁾ Odhady velitelství Jižní armády celkem souhlasily. K útoku ruské 7. armády byly určeny tyto sbory (po 2 — 3 divisích): XLI., VII. sibiřský, XXXIV. XXII., III. jezdecký a XXXIII. Srov. *Zajončkovský*, str. 68.

³¹⁾ *Zajončkovský*, str. 68.

³²⁾ Ruská 11. armáda měla v celé své oblasti tyto sbory: I. turkestanský, V. arm., VII. jezdecký, XXXII. arm., V. sibiřský, v linii Garbuzov — Grabkovce XVII. armádní, v linii Grabkovce — Presovce XLX. a proti Koňuchám VI. sbor. Jako armádní zálohu měla 1½ divise a u Jezerné stál jako záloha fronty 1. sbor gardový. Srov. *Zajončkovský*, str. 67.

³³⁾ Velitelství Zločovského úseku ve svém hlášení (Ia, 1224 op.) učiněném 12. června 1917 velitelství 2. armády: „Ob auch die Infanterie zum Angriff zu bringen ist, ist schwer zu beurteilen. Es muss alles vermieden werden, um ihren Halt durch einen noch so geringen Anfangserfolg weiter zu festigen.“ Srov. též *Zajončkovský*, str. 000.

³⁴⁾ Srov. výše na str. 12.

³⁵⁾ Srov. *Ludendorff*, str. 343 a 345. — Zůstává však otázkou, zda bylo tehda možno ze západní fronty, kde Dohoda neustále útočila na německá postavení, odvésti několik divisí na východ, a druhou ještě těžší otázkou je, jak by byla reagovala na průlom fronty mentalita ruských mas a pokud by se tím uvolnilo vojsko ústředních mocností pro západní frontu.

³⁶⁾ Srov. *Hoffmann*, str. 177 sq.

KAPITOLA TŘETÍ (str. 23 — 30).

- 1) Vrchní armádní velitelství, Nepřátelské zprávy o Rusku, čís. 198 z 30. června 1917.
- 2) Srov. *Steidler*, str. 23.
- 3) *Knox*, II., str. 627 sq. — Živý obraz velkého vlivu Brusilovova na vojáky na frontě podává *Grondijs*, str. 88 sq.
- 4) *Knox*, II., str. 629 sq.
- 5) *Gurko*, str. 318.
- 6) *Zajončkovský*, str. 39 sq. a zejména *Kakurin*, str. 96 sq.
- 7) *Gurko*, str. 293.
- 8) *Gurko*, str. 216 sq. a 293.
- 9) *Knox*, II., str. 639. Srov. též o ruském útočném plánu, *Steidler* str. 37 — 39.
- 10) Srov. dispozice útoku u *Zajončkovského*, str. 67 sq.
- 11) *Knox*, II., str. 639 sq.
- 12) Srov. též *Gurko*, str. 278 sq.
- 13) Srov. též *Steidler*, str. 31.
- 14) Srov. o náladě v různých jednotkách vojenských, *Stankěvič*, str. 151 sq.
- 15) *Wissen und Wehr*, 1922, str. 238, *Gurko*, str. 309, *Stankěvič*, str. 151 sq., *Steidler*, str. 52, pozn. 104.
- 16) *Schwarte* V., str. 383, *Gurko*, str. 313.
- 17) *Knox*, II., str. 642.

KAPITOLA ČTVRTÁ

¹⁾ Početní stav bojového vojska 2. armády podle hlášení (*Frontfeuergewehrstandesmeldung*), poslaných vrchnímu armádnímu velitelství do Badenu, byl dne 1. července 1917 před samým začátkem ruské ofensivy tento (čísla v závorkách udávají početní stav 21. června 1917):

a) rakousko-uherská vojska:

19. pěší divise	480 (469)	šavlí	12.100 (12.800)	pušek
25. „ „	348 (319)	„	6.900 (6.700)	„
27. „ „	495 (480)	„	10.000 (10.000)	„
32. „ „	365 (348)	„	9.700 (9.600)	„
33. „ „	471 (456)	„	11.500 (11.000)	„
4. jezdecká divise	170 (160)	„	4.400 (4.300)	„
12. jízdní střel. divise	148 (—)	„	2.200 (—)	„
armádní úderný prapor	12 (18)	„	500 (560)	„
celkem....	2.489(2.389)	šavlí	57.300 (56.960)	pušek

b) německá vojska:

12. zeměbr. pěší divise	6.900 (7.100)	pušek		
15. „ „	6.800 (6.800)	„		
96. slezská pěší divise	7.300 (7.300)	„		
197. pěší divise	7.200 (7.200)	„		
223. „ „	6.300 (6.300)	„		
brigáda tělesných husarů	900 (900)	šavlí		
celkem.....	900 (900)	šavlí	34.500 (34.700)	pušek

²⁾ Početní stav bojového vojska německé Jižní armády (vyjma německé vojsko) podle hlášení poslaných vrchnímu armádnímu velitelství do Badenu, byl dne 1. července 1917 před samým začátkem ruské ofensivy tento (čísla v závorkách udávají stav 21. června 1917):

a) rakousko-uherská vojska:

54. pěší divise	450 (463)	šavlí	10.599 (10.693)	pušek
55. „ „	352 (341)	„	8.864 (8.578)	„
38. honv. pěší divise	373 (358)	„	9.311 (9.232)	„
celkem.....	1.175 (1.162)	šavlí	28.774 (28.503)	pušek

b) turecké vojsko:

20. tur. divise 217 (198) šavlí 10.014 (9.583) pušek.

³⁾ Rozkaz velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho čís. 2 z 23. června 1917. — Válečné u členění vojsk skupiny *Böhma-Ermolliho*, která se účastnila bitvy u Koňuch a u Zborova, je zakresleno na příl. 4, situace IX. sboru a 54. pěší divise o 6. hodině odpolední dne 28. června 1917 je zakreslena na příl. 5., a systém zákopů IX. sboru je na příl. 6.

⁴⁾ Vrchní armádní velitelství, op. 70.532 z 27. června 1917.

⁵⁾ Bojové události těchto dnů jsou vylíčeny podle velmi podrobných bojových zpráv velitelství IX. sboru (op. 188/11), 19. pěší divise (op. 186/3), 32. pěší divise (op. 708/4) a dvou kratších zpráv velitelství 54. pěší divise (op. 182/6 a 14). Užilo se však i jiných pramenův aktových, i tištěných, které se vždy citují. Tento velmi bohatý materiál se strany ústředních mocností se doplnil a kontroloval oněmi, bohužel jen nepatrnými zlomky materiálu s ruské strany, pokud je otištěn nebo zpracován v publikacích na počátku jmenovaných. Také bojové zprávy československých rot, pokud se zachovaly v archivu ruských legií, poskytly dosti vydatný pramen k vylíčení těchto bojů a konečně i ústní a písemné výpovědi a vzpomínky účastníků bitvy osvětlily leckterý okamžik boje československé brigády. Více o všech těchto pramenech viz v předmluvě.

⁶⁾ Velitelství Jižní armády, AOK Süd, Ia, op. 5060 z 29. června 1917.

⁷⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3757 z 29. června 1917.

⁸⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3753 z 29. června 1917.

⁹⁾ Velitelství Zločovského úseku Ia, op. 1276 z 29. června 1917.

¹⁰⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3764/10 z 30. června 1917.

¹¹⁾ Vrchní velitelství východní fronty, ObOst, Ia, 4919/17 geh. z 28. června 1917.

^{11a)} Bojová zpráva IX. sboru op. 188/11 z 11. července o bojích dne 30. června 1917. Je to zpráva „*Stimmung der Truppen*“ hejtmana *Stuckeheila*, který v noci na 1. července navštívil posice bosensko-hercegovského pluku.

¹²⁾ Podle výkazu z 30. června 1917 op. 182/11 měl IX. sbor ve frontě celkem 648 důstojníků a vyšších poddůstojníků a 16.100 střelců, a to 19. divise 350 a 8.500, 32. divise 298 a 7.600 střelců.

¹³⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3780 z 30. června 1917.

¹⁴⁾ Podle rozkazu ruského pěšího pluku čís. 63, který se dostal do rukou protivné strany, a podle výpovědi zajatců.

¹⁵⁾ Fonogram IX. sboru, Na Nr. 1459, daný v 9.40 h. dopoledne 1. července velitelství 19. a 32. divisi. Zběh vyprávěl mimo jiné, že útok byl mezi Rusy odhlasován, ač prý mnozí vojáci jen násilím byli k tomu přinuceni.

¹⁶⁾ Ráno ve 4.45 h. byla již postavena německá baterie 21 cm moždírů na východním cípu Hodova, druhá v údolí Korsy nestála ještě v posici. (Velitelství 32. pěší divise, op. 701/1 z 1. července 1917.)

¹⁷⁾ Bojová zpráva velitelství IX. sboru.

- ¹⁸⁾ Zprávy 54. pěší divise, op. 182/6, 182/14 a 81. pěšího pluku, Res. X./351.
- ¹⁹⁾ Bojová zpráva velitelství 54. pěší divise a pěšího pluku čís. 81, Res. X./351.
- ²⁰⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3804 z 1. července 1917.
- ²¹⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma Ermolliho, op. 3808 a 3809 z 1. července 1917.
- ²²⁾ Pluk se dal na pochod z Plesňan v 6.30 h. odpoledne. (Hlášení velitelství 32. pěší divise, op. 701/28.)
- ²³⁾ Velitelství IX. sboru, op. 182/2 a 182/35.
- ²⁴⁾ Telegram velitelství Zločovského úseku byl přijat 19. divisi ve 3.55 h. odpoledne (op. 182/21.)
- ²⁵⁾ Rozkaz byl velitelstvím IX. sboru (op. 182/23) ve 4.55 h. odpoledne odtelegrafován velitelství 19. divise s dodatkem: „223. Divisionskommando ist im vorstehenden Sinne durch 19. IDKmdo zu verständigen.“
- ²⁶⁾ Velitelství 19. pěší divise, op. 182/21: „Alle Truppen, die im Kobyla-Riegel und in der zweiten Stellung südlich der Einmündung des Kobyla-Riegels sich befinden, unterstehen vom Eintreffen des IR 144 dem 223. deutschen ID Kommando. Das IBrig. Kommando und Artillerie Abschnitt Süd tritt unter Befehl des 223. ID Kommandos, sobald die Verbindung mit diesem Kommando hergestellt ist.“
- ²⁷⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho se sice ještě před půlnocí 1. července (op. 3817) ptalo velitelství Zločovského úseku a Jižní armády na mínění o protiútoku, který by se mohl podniknout, ale obě velitelství se vyslovila proti tomu „im Hinblick auf verfügbare Kräfte und Gelände“.
- ²⁸⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3814 z 1. července 1917, velitelství Jižní armády, Ia, 5084 a velitelství IX. sboru, op. 182/38.
- ²⁹⁾ Velitelství IX. sboru, op. 183/14 z 2. července 1917. — Zprávu o bojích 1. července zakončuje velitel i. bosensko-hercegovského pluku větou: „Reste des Regiments physisch, seelisch und materiell nicht aktivfähig.“ — K bojové zprávě 5. praporu myslivců připsalo velitelství 38. brigády: „Verfassung der Mannschaft: moralisch-physisch unbrauchbar für sofortige Wiederverwendung.“
- ³⁰⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3817 z 1. července 1917. — Velitelství 2. armády si za tou příčinou vyžádalo tři vagony ostnatého drátu, který mu byl náčelníkem generálního štábu (op. 52.198/1) dne 1. července 1917 v 11.50 h. přislíben. Telegram o tom přišel odpoledne ve 4.35 hod.
- ³¹⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3821 z 1. července 1917.
- ³²⁾ Zdá se, že se vojáci za palby ruského dělostřelectva většinou schovali do bezpečných krytů a zákopy že zůstaly nestrženy. Svědčí o tom i rozkaz velitele Zločovského úseku, generála von Winklera, vydaný vojskům v úseku a oznámený 2. července v 11.45 h. dopoledne velitelstvím IX. sboru (op. 183/7) 32. pěší divisi (op. 702/20): „Es liegt Grund zu der Annahme vor, dass der Misserfolg bei Koniuchy überraschendem Angriff der Russen zuzuschreiben ist. Die Sturmtruppen der Russen gelangten wahrscheinlich während der russischen Feuer-

vorbereitungen ungehindert in unsere Gräben, weil die Besatzung in ihren Fuchslöchern sass und die Gräben nicht genügend bewacht waren. Auch während des Art. Vorbereitungsfeuers des Gegners müssen die Gräben so bewacht sein, dass Alarmierung der Besatzung in den Fuchslöchern unter allen Umständen rechtzeitig erfolgt und nicht die beschämende Tatsache eintritt, dass die Besatzungen in ihren Fuchslöchern restlos gefangen werden.“ — Jak odlišný byl tento duch německého velitele od velitelství c. a k. IX. sboru, názorně ukazuje rozkaz (op. 183/2), který byl již před tím v 6.30 h. zrána telefonován velitelstvím IX. sboru 32. pěší divisi: „Dem Gegner ist es gelungen auf dem rechten Flügel der 19. ID einen Erfolg zu erringen, der aber bereits zum Stillstand gekommen ist, sodass er ihn nicht weiter ausnützen konnte. Der Rückschlag kann nur erfolgt sein, weil es dem Feind möglich war, die Besatzung der Stellungen unter dem Schutze des Artillerie-Feuers zu überraschen. Ueberall wo dies nicht der Fall war, sind alle Angriffe restlos abgewiesen, ohnedass es überhaupt einem Feinde gelang in unsere Stellung zu dringen. In der Gewissheit, dass dies auch fernerhin der Fall sein wird, erwarten wir voller zuversicht weitere Angriffe, an denen sich der Russe bald verbluten wird.“ Velitelství 32. divise nedalo však rozkazu svým brigádám na vědomí, nýbrž uložilo jej ad akta, s poznámkou „infolge Gefecht und überholter Situation nicht abgespielt“.

³³⁾ Velitelství Zločovského úseku, Ia, 1375 pers. z 16. července 1917: „Aus dem hier heute am 16. Juli eingegangenen Bericht des Herrn Kommandanten der k. u. k. 19 ID über die Vorgänge bei Koniuchy am 1. Juli, habe ich mit Befriedigung ersehen, dass die dort beteiligten Truppen der 38. I Brig. ihre Pflicht voll erfüllt haben. Ich freue mich daher heute, nach Klärung der Sachlage feststellen zu können, dass der Vorwurf, den ich am 2. Juli auf Grund der mir zunächst zugegangenen Informationen glaubte der Brigade machen zu müssen, nicht zutrifft. Ich werde auch die Truppen meines Befehlsbereiches, die von dem Abschnittsbefehl am 2. Juli Kenntnis erhielten, hierüber verständigen.“

³⁴⁾ Viz o tom výše na str. 32.

³⁵⁾ Velitelství 38. pěší brigády, op. 186/5 z 5. července 1917.

³⁶⁾ Velitelství 38. pěší brigády, op. 182/4 z 1. července 1917.

³⁷⁾ Velitelství 223. pěší divise, Ia, 115/7 z roku 1917.

³⁸⁾ Velitel 19. pěší divise, polní podmaršálek *Böltz* psal o tom po bitvě náčelníku gen. štábu vojenské skupiny Böhma-Ermolliho (op. 209/3): „Die Befehlsverhältnisse in den Tagen des 1. und 2. Juli waren ganz unmögliche, sie werden dereinst ein Schulbeispiel dafür abgeben, wie es nicht sein soll.“

³⁹⁾ Bojová zpráva IX. sboru ze dne 1. července 1917 (op. 188/11).

⁴⁰⁾ *Steidler*, str. 28 — 29.

⁴¹⁾ Druhý prapor 2. pluku byl složen asi ze 400 ruských Čechů-kolonistů, kteří již u Jezerné odepřeli jíti na frontu, vymlouvajíce se, že by jako ruští státní občané mohli býti považováni za protirevolucionáře a kdyby nejlevější směr odpírající válčit — zvítězil, že by přišli o své usedlosti. Jejich odpadnutí bylo krutou ranou pro naše vojáky, které roztrpčilo a mnohými zachvělo, ale konec

konců jen ztvrdilo zoufalé jejich odhodlání dobojovati počatý boj už k vítězství nebo hrdinské smrti. — Srov. o tom *Steidler*, str. 34 a *Syřiště*, str. 51.

42) Se všemi vojáky v pomocných službách měl pluk podle výpočtu *Čečkova* asi 7000 mužů. Mimo to měl svůj náhradní prapor v Bobrujsku.

43) Rozkaz velitelství československé brigády v archivu ruských legií.

44) Podle rozkazu velitelství československé brigády z 21. června 1917 v archivu ruských legií. Z tohoto omylu vzniklo pak leckteré nesprávné hlášení československých rot, které mají zajaté Srby z maďarských pluků na Mohyle za příslušníky bosensko-hercegovského pluku č. 1.

45) Velitelství IX. sboru, Na Nr. 1467 z 1. července 1917: „Nördlich vom 21. finnländischen Schützenregiment sollen tschechische Schützenbataillone in Stellung sein; sie wurden in Bessarabien formiert und sollen aus freiwillig sich meldenden österreichisch-ungarischen Kriegsgefangenen und aus Ukrainern bestehen.“

46) Velitelství IX. sboru, Na Nr. 1475 z 1. července 1917.

47) Srov. *Steidler*, str. 31 a pozn. 47 a *Syřiště*, str. 50. — Rukopisné paměti účastníků, často námi citované, mluví všechny o zoufalém stavu ruských zákopů, o úplném nedostatku výzbroje a pod.

48) Srov. *Steidler*, str. 30. — Rusové měli staré rakouské speciálky z roku 1877, které si v letech 1912 — 1915 sami přetiskli. Stará nomenklatura zůstala a ježto rakouské speciálky byly v novém 2. vydání částečně opravené do r. 1914, rozcházel se často v místních označeních, zejména však ve výškách, které byly od r. 1877 přeměřeny a opraveny. Při údajích výšek uvádíme výšky ruských map v závorce, jako na př. Zarudže Δ 391 (392), nebo Do děba \bigcirc 394 (492) a pod.

49) Srov. *Steidler*, str. 32 a *Syřiště*, str. 54. O rozdělení celého úseku mluví po prvé citovaný už rozkaz velitelství československé brigády z 21. června 1917.

50) *Československý voják*, roč. II., čís. 25 — 26 (Irkutsk, 22. srpna 1919), str. 8. a *Švecův deník*, str. 255.

51) Srov. pohledy na rakouské zákopy před bitvou a po ní na str. 9, 19, 59, 75, 77, 79, 81, 83 a 85 se snímky z posic československé brigády na str. 29, 33, 35, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 55 a 57. A to většina snímků rakouských posic ukazuje dobyté zákopy, poškozené tedy dělostřeleckou přípravou a útokem, kdežto druhé pohledy jsou z československých posic před útokem. Na první pohled je patrný rozdíl mezi technicky dokonale vybudovanými posicemi rakouskými a uboze primitivními zákopy československé brigády.

52) Z rukopisné vzpomínky *Jaroslava Fingla*, který byl v bitvě u Zborova v 2. rotě 2. pluku. Píše o tom, jak jeho rota přišla do posic: „Nalevo, kde zákopy byly jen slabě obsazeny a poněmhu se stávaly mělčími a mělčími, skláněla se posice do doliny, kterou protékal malý potůček tvořící močál. Tam už nebyly zákopy, ale jen jakási ochrana z drnů asi na metr do výše na sebe složených. Zato drátěné přehrady byly tam poněkud větší a byly posunuty dále do mezifrontového pásma.“ Srov. ostatně naše vyobrazení mělkých českých posic na str. 29, 37, 43 a 47.

53) Srov. *Švecův deník*, str. 254.

54) Viz naše vyobrazení na str. 5. Srov. zejména „Vlastní vzpomínky podplukovníka *Konstantina Ivšina*“, sepsané v Komárně 29. května 1922, který v bitvě u Zborova velel jako kapitán I. pluku. Vzpomínky, uložené nyní v archivu ruských legií, upravil a vydal prof. *František Syřiště* v Československém legionáři (IX., čís. 18 — 19 z 6. a 13. května 1927).

55) Podle ústní zprávy plka *V. Sidlika*, gen. *Ot. Husáka*, i podle deníku plukovníka *Švece* (str. 254 a 256) a bojové zprávy velitele III. praporu 1. pluku, poručíka *Fierlingera* v archivu ruských legií.

56) Podle rukopisné vzpomínky generála *Čečka*, shodně s bojovou zprávou velitele II. praporu 1. pluku, poručíka *Müllera*.

57) Úsek československé brigády měl k svému útoku dva opěrné body, *zástavu* t. j. polní stráž *Marusji* a *lumet Kátu*. Měly dvojí funkci, jednak podporovat obranu celého postavení brigády v případě nepřátelského útoku, jednak sloužit jako výpadní branka, nejbliž k nepříteli položená. A tomuto účelu pak skutečně obě místa velmi dobře posloužila. Nesmíme si však představovat celkem ubohé místa velmi dobře posloužila. Nesmíme si však představovat celkem ubohoučká obranná opatření na těchto dvou místech jako ony opěrné body (Stützpunkte) na německo-rakouských posicích, které byly betonovými stavbami vybudovány v jakési pozemní pevnosti. Ostatně naše fotografie na str. 55 a 57, které ukazují zástavu *Marusji*, jasně nám demonstrují podstatný ten rozdíl mezi rakouskými posicemi a zákopy naší brigády.

58) *Marusja* byla původně malý okrouhlý zákop, jak je zakreslena na rakouské dělostřelecké mapě (na str. 65 ve čtverci 2120 vedle *Öve* slově *Östliche*), a rakouské zprávy ji nazývají *Rondelem*. Teprve pracemi brigády před útokem byla rozšířena paralelními zákopy, z nichž jeden je vidět na obr. na str. 57. Takto rozšířenou *Marusju* zakresluje už skica 86. pluku, otištěná na str. 67.

59) Podle rukopisné vzpomínky štábního kapitána *MgPh. Ludvíka Musilka*.

60) Viz poznámku 58).

61) Srov. poznámku 48).

62) Podle ústní informace gen. *Ot. Husáka* a podrobného plánu úseku II. praporu 1. pluku, který nám byl gen. *Husákem* zapůjčen. — Srov. též *Švecův deník*, str. 253. — Poručík *Čeček* psal již na Sibiři 5. září 1917 (*Za svobodou*, roč. I., čís. 3 „Bitva pod Zborovem“) o *Husákově* plánu: „Plán útoku pravého účastku (*Čečkova*) byl oddělen od útoku II. praporu, který byl do nejmenších podrobností vypracován poručíkem *Husákem* a jeho pomocníky, rotnými veliteli II. praporu, zvláště pak jeho dvou levokřídelních rot (7. a 8.); na celý rakouský prapor vypočítán s ohromným nebezpečím vlastním, na pomoc a obezpečení hlavního úderu, zůstane dějinami zaznamenán jako vynikající hrdinský výkon, který svým výsledkem obezpečil výsledek celkový.“

63) Rukopisné vzpomínky účastníků boje z 2. pluku.

64) Plukovní zpráva 2. pluku, otištěná v českém zpracování v „Památce pětiletého výročí bitvy u Zborova“ (str. 43 — 45).

65) Podle rukopisné vzpomínky plukovníka *V. Kopala*, velitele 10. brigády v Písku.

66) Podle rukopisných vzpomínek podplukovníka *V. Krejčířka* a plukovníka *V. Kopala*.

67) Podle rukopisných vzpomínek podplukovníka V. Krejčířka, plukovníka V. Kopala a kapitána B. Veselého.

68) Podle těchže pamětí.

69) Srov. *Švecův deník*, str. 255, *Československý voják* (II., čís. 25 — 26, str. 8), *Šteidler*, str. 45. O Müllerově rozvědce mluví zcela nepochybně bojová zpráva první roty 86. pěšího pluku, psaná 2. července 1917 o 4.55 zrána, vypravující, že velitel sousední osmé setniny 35. pluku hlásil vniknutí Rusů do předních stráží čís. 7, 8, a 9 (srov. obrázek na str. 67). Ve 4.15 h. oznamuje též velitel, že sice Rusy ze stráží zahnal, že však dva jeho vojáci přešli k Rusům a ze stráže čís. 9 že zmizeli 4 vojáci, pravděpodobně přešli též k Rusům. (Velitelství 32. divise, op. 712/9 z 2. července 1917.) Podobně v ranním hlášení 37. brigády z 2. července, kde se však mluví o scházejících 18 mužích. Srov. vzpomínku generála Čeečka „Naše válečné štěstí u Zborova (Zdar Müllerovy rozvědky před zborovskou bitvou)“, která podrobně líčí Müllerovu rozvedku za účasti poručíka gardových sapérů Dubois („Ja s“, roč. 1927, čís. 25). Závěr Čeečkův je však nesprávný, neboť Müllerova akce nebyla Rakušany považována „za hlavní útok o h r o ž e n é h o ú č a s t k u“, jehož odražení by způsobilo „ochablost v pozornosti a vědomí větší bezpečnosti“, které „zviklá rychlost v rozhodování“. Naopak z rakouských dokumentů vysvítá, že noční přepad byl zcela správně odhadnut jako směr nastávajícího velkého útoku a že zbystřil pozornost rakouské posádky. Ostatně srov. citát na počátku této poznámky.

69a) Z I. praporu 3. pluku byla hned 22. června zasazena 3. rota na levé křídlo I. praporu 1. pluku, kde jí poručík Čeeček vykázal úsek vedle sousední 6. roty II. praporu. Rotu, která měla jenom 90 — 92 střelců, vedl praporčík Ludvík Kašpárek, neboť vlastní velitel, podporučík Rydl, byl tehdy na nákupu koní. Úsek rotě vyměřený, 400 kroků, byl pak ještě rozšířen asi na 600 kroků. Po návratu Rydlově, několik dní před útokem, byla rota směněna 2. rotou a odešla k ostatním rotám do zálohy na východním svahu \odot 377 (379). Podle rukopisné vzpomínky majora gen. štábu Ludvíka Kašpárka.

69b) Již předchozího dne podnikli Rusové mezi 9. a 10. hod. dopolední dva útoky na úseky 32. pěší divise, které však ztroskotaly v ohni nepřátel. 32. pěší divise ztratila za ten den 18 mrtvých a 113 raněných. (Večerní hlášení 32. pěší divise op. 701/2 učiněné ve 4.20 h. odpoledne 2. července velitelství IX. sboru.)

70) Bojové dispošice byly dány brigádě 29. června rozkazem, který pro jeho historický význam otiskujeme v celém znění:

«ДИСПОЗИЦІЯ ПО БРИГАДѢ ОТ 15-го ІЮНЯ

за № 03.

4-ой Финляндской стрѣлковой дивизіи овладѣть 3-я линіями окоповъ укрѣпленной полосы противника на высотѣ 393 «Могилы» отъ рѣки Малая Стрыпа у Пресовце включительно до лощины у Похребце включительно и развить успѣхъ овладѣніемъ сѣвернымъ и западнымъ скатами высоты 393 у Пресовце до оврага, идущаго отъ отмѣтки 345 на восточной окраинѣ с. Езерьянка на юго-востокъ.

6-ой Финляндской стрѣлковой дивизіи атаковать и овладѣть линіями укрѣпленной полосы на высотѣ 392 южная и развить успѣхъ овладѣніемъ 4-я линіями окоповъ отъ высоты 334 до вершины оврага, отходящаго къ сѣверу отъ отмѣтки 351.

Приказываю:

- 1) Правый боевой участокъ,
Полковникъ Мамонтовъ:
1 Чешско-словацкій стрѣлковый полкъ	2 ¹ / ₂ бат.
3 Чешско-словацкій стрѣлковый полкъ	1 бат.
Траншейныхъ орудій	4 шт.
Пулеметовъ	10 шт.
Л.-гв. саперн. бат.	1 ¹ / ₂ роты

Итого: 3¹/₂ бат., 4 орудія, 10 пулеметовъ, 1¹/₂ роты саперъ.

До получения особаго приказанія упорно обороняться на участкѣ отъ лощины у дер. Похребце включительно. По получению приказанія овладѣть 3 линіями укрѣпленной полосы противника и развить успѣхъ овладѣніемъ высоты 392 сѣверная и закрѣпить за собой, выдвигать партіи развѣдчиковъ на высоту 492.

- 2) Лѣвый боевой участокъ:

Подполковникъ Зембалевакій:

2-го Чешско-словацкаго стрѣлк. полка	2 ¹ / ₄ бат.
3-го Чешско-словацкаго стрѣлк. полка	1 бат.
Пулеметовъ	17 шт.
Бомбометовъ	4 шт.

Итого: 3¹/₄ бат., 17 пулеметовъ, 4 бомбомета.

Обороняться на участкѣ отъ люнета до с. Юзефувка включительно. Быть готовымъ для атаки по особому приказанію въ направленіи на дер. Цешувку.

- 3) Артиллерія:

Полковникъ Рахминъ:

82 артиллерійская бригада 3 батареи, 18 орудій.

Содѣйствовать огнемъ успѣху. Продѣлать проходы согласно выработанному плану. Назначить по участкамъ орудія для сопровожденія атакующей пѣхоты.

4) Резервъ:

Штабсъ-капитанъ Алексеевъ.

1 Чешско-словацкаго стрѣлков. полка $\frac{3}{4}$ бат.
Пулеметовъ 6 шт.Итого: $\frac{3}{4}$ бат., 6 пулеметовъ.

Расположиться въ с. Красно. По соо-
бому приказанію перейти въ дер. Цецоу,
гдѣ стать въ убѣжищахъ къ сѣверу отъ
упомянутаго селенія.»

(Arch. rus. legií). Výňatek z tohoto rozkazu otiskl Čeček (Československý voják, I., čís. 10, str. 5. V Čeljabínsku 2. července 1918), avšak nesprávně z toho dedukuje, že brigádě byl vyhrazen „úplně samostatný a strategicky důležitý úkol“. Zcela naopak, ruské velení svěřilo československé brigádě úkol podružný, neboť pádem Mohyly (úkol 4. finské divise) a obsazením Δ 402 jižně od Hodova (úkol 6. finské divise) byl by zpečetěn zcela nepochybně i osud Δ 391 (392), kterou by pak brigáda hravě mohla obsadit. Ostatně i nepoměrná šířka úseku brigádě určeného (6,5 km) ukazuje nejlépe, jak se ruské velitelství dívalo na úlohu brigády. Celá 4. finská divise měla úsek jen 2 km široký a 6. finská divise útočilo jen na Koňuchy. A konečně i nepatrný příděl dělostřelectva československé brigádě mluví jasně pro náš výklad, který ostatně dříve měl i Čeček. V článku *Bitva pod Zborovem*, který psal jako poručík 5. září 1917 (*Za svobodu*, roč. I., čís. 3), říká zcela správně: „Z ohledu na takové nenormální rozestoupení (t. j. přílišnou šířku úseku), úkol čs. brigády byl rozhodně v rozpočtu vrchního velení postaven do druhé řady.“⁷¹⁾ Bojová zpráva 32. divise (op. 708/4, str. 10) souhlasně říká: „8.45 h. vorm. der Feind greift sehr stark *Mogila Ia* und *b* und *Zarudžje c an*. Der Angriff wird überall abgewiesen, wird aber nach kurzen Unterbrechungen wiederholt.“⁷²⁾ Krátce před útokem ztrácí podporučík *Syrový* oko a spolu s raněným velitelem II. praporu 1. pluku, poručíkem *Husákem*, odchází s fronty. Viz vyobr. na str. 53. - Srov. vzpomínku plukovníka MUDra. *Vladimíra Haeringa*, *K letošnímu výročí Zborova*. (Legie, II., čís. 18. z 20. června 1927.)⁷³⁾ Šteidler, str. 46. — Vlastní rozkaz k útoku dostal poručík Čeček od plukovníka *Mamontova*.

«КОМАНДИРУ I БАТАЛЬОНА ПОРУЧИКУ ЧЕЧЕКУ.

19/6, в — 30 у.

Ком. кор. приказал 4 Финл. стр. див. и Чешск. стр. бриг. атаковать ровно въ 9 часовъ.

Задача та же.

Къ 8 $\frac{3}{4}$ занять исходное положеніе.

Въ 9 часовъ всѣмъ сразу — впередъ.

Быстрота и порядокъ обезпечать побѣду!

Полк. *Мамонтовъ*.»

(Z archivu ruských legií.) — Srovnáme-li tento rozkaz s disposicemi, otištěnými v pozn. 70), neujde nám podstatný rozdíl v časovém pořadí útoku. Není pochyby, že původní dispozice počítala takto: 4. finské divisi se podaří prorazit nepřátelské posice na Mohyle, takže slabá brigáda na širokém svém úseku bude moci potom vzít Δ 391 (392). V tomto časovém pořadí mluví se vždy v legionářské literatuře o úkolu brigády, po prvé v Čečkově citovaném článku „*Bitva pod Zborovem*“ z 5. září 1917: „Československá brigáda měla do obdržení zvláštního rozkazu tvrdošjně obraňovat zaujatý ústelek a teprve po zvláštním rozkazu, až její sousedí zprava i zleva dostihnou úspěšně daných jim úkolů, útočiti na výšinu 392 i okopati se na jejím západním a severozápadním sklonu a spojit se s 15. finským plukem (4. finské divise).“ Také bojové zprávy některých rot mluví o tomto úkolu, na př. zpráva 1. roty 1. pluku: „Rota dostala 19. června následující úlohu: Vyčkajíc, až vedle umístěný 15. finský pluk nastoupí útok a zabere opevněnou posici nepřátel „*Mohylu*“ a vezme i druhou linii zákopů, rota má vyrazit směrem ke kotě 392 (Δ 391) a zároveň chránit bok 15. finského pluku.“ (Archiv ruských legií.) — Kdyby to bylo skutečně tak dopadlo, byl by úkol brigády opravdu podružný, protože po pádu Mohyly nemohla se posádka na Δ 391 (392) déle už držet. — Ale v dispozici se mluví o zvláštním rozkaze, který ještě před útokem přijde a oznámí, kdy se vlastní útok počne. A to je *Mamontův* rozkaz, otištěný na počátku této poznámky, vydaný podle rozkazu gen. *Selivačeva*. Když totiž velitelství sboru seznalo, že vojsko 4. finské divise není dost spolehlivé (podle rukopisné vzpomínky jejího velitele, generála *Sillinga*, bylo z fronty odesláno asi 800 střelců z 15. finského pluku, kteří nechtěli útočit) a že by samo Mohyly nedobylo, změnilo plán a dalo brigádě rozkaz k současnému útoku.

⁷⁴⁾ Srov. pozn. 57 a 58. O granátnících a jejich útoku podal nám některé podrobnosti tehdejší jejich velitel, štábní kapitán MgPh. *Ludvík Musilek*. Zcela shodné s naším vylíčením jsou i zprávy s druhé strany. Maďarský praporčík v záloze, Stefan von Kóncs, který byl pozorovatelem 2. baterie 32. pluku polních houfnic na úseku *Zarudžje b*, vypověděl 10. července 1917 protokolárně mimo jiné toto: „Um cca 9 Uhr sah ich die Russen aus ihrer Stellung in \square 2120 aus dem sogenannten Rondel gegen den rechten Flügel *Zarudžje a* und linken Flügel *Trawotluki d* in grossen Massen vorgehen.“ Čtverec 2120 lze dobře vidět na dělostřeleckém plánu na str. 65 a onen „*Rondel*“ je naše *Marusja*. Jiný protokol, sepsaný 10. července 1917 u téhož pluku polních houfnic, vypráví souhlasně: „Nach dem Trommelfeuer um 9 Uhr, welches auf Abschnitt *Trawotluki d* nur zirca 3 — 4 Minuten dauerte, drangen die Russen (t. j. I. prapor Čečkův a *Vo-brátílkův* I. prapor 3. pluku) aus dem Rondel gegen diesen Abschnitt und sind eingedrungen“ (velitelství 32. divise, op. 720/8).

⁷⁵⁾ *Vašátka* vyběhl sám s granátníky, ač měl vlastně vésti svou 2. rotu. Proto se leckde omylem píše, jako by byl *Vašátka* jejich vůdcem. (Podle zprávy št. kap. *Musilka*.)

⁷⁶⁾ Rozestavení rot v „*Marusje*“ před útokem je zachyceno v konceptu u poručíka Čečka, uchovaném v archivu ruských legií. Tímto rozvržením bojo-

vého úkolu I. praporu 1. pluku a části I. praporu 3. pluku se jasně doplňují Čeckovy dispoice granátníkům, otištěné zde v příl. 11. Sestava rot a jejich pořad v útoku, jak je v tomto konceptu zachycen, odpovídá přesně bojovým zprávám jednotlivých rot, pokud vůbec mluví o svém původním postavení na počátku útoku. Srov. kusou bojovou zprávu 2. roty 1. pluku v archivě ruských legií a o 2. rotě 3. pluku, kterou vedl praporčík *Gerik*, viz plukovní zprávu 3. pluku, otištěnou v „Památce pětiletého výročí bitvy u Zborova“, str. 47. S 2. rotou šel do útoku také velitel praporu podporučík *Vobrátilék*.

⁷⁷⁾ Bojová zpráva 3. roty 1. pluku a zvláštní zpráva první půlroty 4. roty 1. pluku v archivě ruských legií. Srov. též článek „Můj Zborov“ podplukovníka *Karla Kutvašra*, který tehda jako velitel 4. roty vedl opožděnou 2. půlrotu své roty. Byv brzy raněn, odešel z boje dříve, než došla ze zálohy 12. rota *Voženičkova*, kterou potkal cestou.

⁷⁸⁾ Bojová zpráva 3. roty 1. pluku: „... Levé křídlo roty dobylo útokem bajonety druhé linie nepřátelských zákopů, zatím co pravé křídlo, narazivši na zoufalý odpor nepřítele, který na ně spustil přímo zuřivou palbu, drželo se dříve hodiny v nepřátelské palbě. Vída příliš malý počet střelců na svém pravém křídle, velitel roty se dožadoval posily, ale ta odnikud nepřicházela. Postavení bylo velmi nebezpečné, ale střelci se pod velením důstojnického zástupce *Janatky* chovali velmi statečně.“ To je stav roty kolem 11. hodiny dopolední, dokud nepřišly další posily.

⁷⁹⁾ Podle bojové zprávy 1. roty 1. pluku, uložené v archivě ruských legií. „... Úkol 1. roty, vniknouti totiž do prvního pásma zákopů nepřátelských, byl překážen neúspěchem 15. finského pluku. Z té příčiny se dostala útočící první rota do nepřátelské palby s boku a byla nucena zakopat se před drátěnými překážkami nepřátelskými, kdežto část střelců se ukryla ve spojovacím zákopu dobyté přední hlídky, který vedl do prvního pásma nepřátelských zákopů... Nebylo možno posunout se ani vpřed ani vzad, ani hlavy nebylo možno nadzvednout.“ Tomuto vyličení odpovídá výpověď pozorovatele 3. setniny pěšího pluku č. 86, která stála proti 1. rotě 1. pluku: „Um cca 1/29 U. vm. kamen die Russen vor unserem Abschnitt vor, konnten aber nur bis zur Feldwachenstellung der 3. Komp. kommen, weil sie von der 3. Komp., wo die Leute bis zu unserem Draht vorliefen, durch Handgranaten zurückgeworfen. Dies wiederholte sich öfters während des vormittags, ohne dass die Russen hier etwas erreichen konnten.“ (Protokol 86. pěšího pluku ve spise velitelství 32. pěší divise, op. 712/9 z 12. července 1917.)

⁸⁰⁾ První rota utrpěla v boji těžké ztráty, takže když odpoledne dorazila k výšině Δ 391 (392), byli tam jen 32 střelci. (Podle bojové zprávy 1. roty 1. pluku.)

⁸¹⁾ Bojová zpráva poručíka *Müllera*, velitele II. praporu 1. pluku v archivě ruských legií.

⁸²⁾ Bojová zpráva praporčíka *Beránka* za padlého velitele 6. roty 1. pluku praporčíka *Podmola* v archivě ruských legií.

⁸³⁾ Bojová zpráva důstojnického zástupce *Šafránka*, velitele 5. roty 1. pluku v archivě ruských legií.

⁸⁴⁾ Bojová zpráva podporučíka *Švece* za 8. rotu 1. pluku v archivě ruských legií. — V deníku (3. vyd., str. 253) píše Švec o tom starém zákopě: „Pro poznání terénu před lunetem udělal jsem si asi dvě rozvědky. Na jedné z nich našel jsem starý chod, obrostlý travou, asi 240 kroků dlouhý, táhnoucí se k jihu. Shledal jsem, že chod tento bude pro nás výhodným, a také jsme ho při nástupu použili při východu k atace.“ — Starý ten zákop je zakreslen na rakouském plánu na str. 65. Býv. velitel 1. pluku u Zborova, nyní podplukovník *Konstantin Ivšin* v článku „Vlastní vzpomínky na bitvu u Zborova“ (Československý legionář, IX., čís. 18. z 6. května 1927) mluví omylem o zákopu, kterého navečer před 2. červencem dobyl poručík *Müller* a který prý na rozkaz *Ivšínův* obsadila a opevnila si 5. rota, aby sloužil příštího dne k útoku. Je to zcela jasně omyl, neboť polní stráž 35. pluku, které *Müller* dobyl, zůstala zase v rukou rakouských. Jde tedy o starý zákop, obsazený *Švecem*. Srov. výše na str. 66.

⁸⁵⁾ Bojová zpráva podporučíka *Švece*, velitele 8. roty v archivě ruských legií. V archivě jsou uloženy tři bojové zprávy 8. roty 1. pluku, které se v ledačems rozcházejí.

⁸⁶⁾ Bojová zpráva 7. roty 1. pluku v archivě ruských legií (velmi kusá).

⁸⁷⁾ Bojová zpráva III. praporu 1. pluku (poručíka *Fierlingera*) v archivě ruských legií. „V 8.15 h. dostal jsem rozkaz obsadit posice k útoku podle dispoic vypracovaných velitelem II. praporu (*Husákem*) a mnou (*Fierlingerem*).“ Souhlasí s výpovědí gen. *Husáka* i s údaji *Čečkovými*.

⁸⁸⁾ Dvě bojové zprávy podporučíka *Kličba*, velitele 9. roty 1. pluku v archivě ruských legií.

⁸⁹⁾ Dvě bojové zprávy podporučíka *Vuchterla*, velitele 10. roty 1. pluku v archivě ruských legií.

⁹⁰⁾ Bojové zprávy 6. a 5. roty v archivě ruských legií. Za padlého velitele 6. roty hlásí praporčík *Beránek*: „Praporčík *Podmol*, vída, že se nepřátelské dělostřelectvo zastřeluje, aby páliło na zřízený spojovací zákop, kterým bylo nutno postupovati, dal rozkaz k nástupu, nečekaje na ostatní roty, což zachránilo rotu před zničením a bylo základem úspěšné činnosti a konečného výsledku celého nástupu. Rychlým postupem byly obě půlroty včas vyvedeny z dosahu dělové palby proti nim soustředěné a 8 kulometů 86. maďarského pluku s levého křídla. (Šlo o kulomety 35. pěšího pluku!)“

⁹¹⁾ Bojová zpráva velitelství 32. pěší divise (op. 708/4, str. 12).

⁹²⁾ Tamže. O něco později prošla druhá vlna Čechoslováků těmito místy. Nadporučík *Ferd. Eitzinger*, velitel 4./32. baterie polních houfnic vypovídá 11. července 1917 protokolárně (op. 720/8): „Um 11 Uhr sah ich eine grosse Masse von Russen am Höhenrücken Δ 391 erscheinen. Ein Teil derselben besetzte die dort befindlichen Riegelstellungen, ein grosser Teil drängte in westlicher Richtung weiter (t. j. přesně podle bojového rozkazu na výšinu *Do děba* 394).“

⁹³⁾ Bojová zpráva velitelství 32. pěší divise (op. 708/4, str. 13). Srov. pozn. 92.

⁹⁴⁾ Srov. skicu vyobrazenou na str. 71 a citovanou bojovou zprávu 32. divise.

⁹⁵⁾ Bojová zpráva velitelství 32. divise (op. 708/4).

⁹⁶⁾ Bojová zpráva 8. roty 1. pluku v archivu ruských legií. — Souhlasně vyličují onen útok z lunetu protokoly, sepsané 10. července u 32. pluku polních houfnic (velitelství 32. pěší divise, op. 720/8). Major *Siegfried Werner*, velitel jedné skupiny, ve svém protokolu říká: „Hauptsächlich drangen die Russen in der Miedzidrogami — Mulde vor, und umfassten von dort in die nach Norden führenden Mulden vordringend, den rechten Flügel unserer ID.“ K tomu dokládá záložní poručík *Nikolaus Hornyánszky*: „... ich kann nur noch hinzufügen, dass während Major Werner telefonierte, die 2. Welle der aus dem Stützpunkt \odot 371 vordringenden Russen im Abschnitt *Trawotluki b* ohne Widerstand vdrang (Stärke cca 3 Komp.) und sich sofort in die Miedzidrogami — Mulde herunterbog.“ Řečený „Stützpunkt \odot 371“ je náš *lunet Káta*; viz na dělostřeleckém plánu na str. 65.

⁹⁷⁾ Bojová zpráva 7. roty 1. pluku v archivu ruských legií.

⁹⁸⁾ Bojová zpráva 8. roty 1. pluku v archivu ruských legií. — Srov. *Švecův deník* (3. vyd.), str. 263 a násl.

⁹⁹⁾ Bojová zpráva 10. roty 1. pluku a *Švecův deník* (3. vyd.), str. 264. Že už pětatřicátníci příliš neodporovali, svědčí též protokoly, sepsané u 32. pluku polních houfnic (velitelství 32. divise, op. 720/8), tak zejména řečený už major *Werner* vypovídá: „Um cca $\frac{1}{2}$ 10 — 10 Uhr sah man im Abschnitt *Trawotluki d* und *b* starke russische Abteilungen scheinbar ohne Bekämpfung vordringen, nachdem viele derselben die Gewehre mit dem Riemen auf den Unterarm aufgehängt, in aller Ruhe unsere Drahthindernisse überstiegen“. Podobně vypovídají též jiní důstojníci a poddůstojníci.

¹⁰⁰⁾ Dvě bojové zprávy 9. roty 1. pluku v archivu ruských legií: „Když první vlny 7. roty vtrhly do předních zákopů nepřítelových, 9. rota ve dvou následujících vlnách následovala po 7. rotě a vnikla do předních zákopů nepřátelských... První půlrota, vedená osobně velitelem, podporučíkem *Klichem*, následuje hned na podporu 7. roty a spolu s ní spojovacími zákopy houževnatým útokem se zmocňuje druhé řady posic nepřátelských.“

¹⁰¹⁾ Podle shodných výpovědí účastníků z 2. pluku. — O veliteli 10. roty, *Piazzovi*, jehož otec byl Ital a matka Češka, srov. vzpomínku *V. Hrbáče* v almanachu „Zborovským hrdinům hrst vzpomínek“ (Mor. Ostrava, 1927, str. 15).

¹⁰²⁾ Podle shodných výpovědí účastníků bitvy zborovské z 2. pluku, zejména podle rukopisné vzpomínky podplka *Josefa Tomečka*, který v boji velel 9. rotě 2. pluku.

¹⁰³⁾ *Šteidler*, str. 47., *Syříště*, str. 66.

¹⁰⁴⁾ Podle rukopisných vzpomínek podplukovníka *V. Krejčířka*, který v bitvě velel jako poručík 11. rotě 2. pluku, a velitele 10. brigády, plukovníka *V. Kopala*, který byl tehdy jako podporučík přidělen rotě Krejčířkově.

¹⁰⁵⁾ Podle rukopisných vzpomínek pplka *Krejčířka*, plka *Kopala* a kapitána *Bobuslava Veselého*.

¹⁰⁶⁾ Tato polní stráž 35. pěšího pluku byla poněkud severně od \odot 383. Viz dole na dělostřeleckém plánu na str. 65.

¹⁰⁷⁾ Podle rukopisných vzpomínek pplka *Krejčířka* a plka *Kopala*.

¹⁰⁸⁾ Podle shodných rukopisných výpovědí účastníků boje.

¹⁰⁹⁾ Podle rukopisných vzpomínek pplka *Krejčířka*, plka *Kopala* a kapitána *Bobuslava Veselého*.

¹¹⁰⁾ *Švecův deník* (3. vyd.), str. 264.

¹¹¹⁾ Vysvětluje to jak z bojových zpráv československých rot, tak z protokolů, sepsaných u 86. pěšího pluku (Velitelství 32. divise, op. 720/7) a u 32. pluku polních houfnic (tamže, op. 720/8).

¹¹²⁾ Deník plka *Švece*, str. 266. *Švec* omylem píše o Srbech od 1. bosensko-hercegovského pluku. Také jiní účastníci bojů ze severního křídla československé brigády mluví ve svých vzpomínkách o vojácích z bosensko-hercegovského pluku. Je to zcela nepochybně omyl, byliť to Srbové z maďarských pluků č. 6, 23 a 86. Vysvětlíme si tento omyl tím, že Čechoslováci podle zpráv své brigády očekávali proti sobě Bosňáky, kteří však stáli proti 6. finské divisi u Koňuch. Správně o tom píše *K. Kutvašr*, *M ů j Z b o r o v* (Památky pětiletého výročí bitvy u Zborova, str. 41). — Pěší pluk čís. 23 „*Markgraf von Baden*“ doplňoval se z okresu zomborského, pluk čís. 86 „*Freiherr von Steinninger*“ z okolí Subotice. Doplňovací okres zomborský byl převážně srbský, málo měl Maďarů, trochu Němců, kdežto okres subotický měl poměr opačný. V obou na jihu byly dosti velké kolonie Slováků. — Bojová zpráva *Švecovy* 8. roty výslovně říká: „Šel jsem s rotou spolu s praporčíkem *Sidlíkem*, abychom obchvátli výšinu 392 (t. j. Δ 391). Posice na ní se však ukázala *prázdno*.“

¹¹³⁾ Bojová zpráva štábního kapitána *Aleksějeva* v archivu ruských legií (Velmi nepřesná a zmatená v časových údajích).

¹¹⁴⁾ Bojová zpráva podporučíka *Voženilka*, velitele 12. roty 1. pluku v archivu ruských legií. Podle této zprávy sepsán *Voženilkův* článek „*Ze vzpomínek na Zborov*“, otištěný po prvé v Československém deníku (II., čís. 152, v Irkutsku 2. července 1919) a znovu 1. 1922 ve sborníku *Památky pětiletého výročí bitvy u Zborova* (str. 20). V článku je v *ynecháno* udání, že se rota teprve o 11. hodině dostává do Marusje. Srovn. shodné udání *Kutvašra*, který raněn odchází a cestou zpět potkává teprve *Voženilka* s částí 12. roty (*Památky etc.*, str. 41). Souhlasí to ostatně i s bojovými zprávami rot I. praporu 1. pluku.

¹¹⁵⁾ Podle bojových zpráv jednotlivých rot v archivu ruských legií. Souhlasí to také s údaji rakouských pozorovatelů, kteří v tu dobu hlásí pohyb nových vln ruských vojáků.

¹¹⁶⁾ Velitelství 32. divise líčí toto „sbalování“ svých posic od jihu (op. 70/84): „... ist einwandfrei zu entnehmen, dass der Abschnitt *Zarudžje c, b* und die südliche Hälfte von *a* alle frontalen Angriffe abgewiesen hat und nur *du rch Aufrollen von Süden her zurückgedrängt wurde*.“

¹¹⁷⁾ Podle bojové zprávy *Voženilkovy* v archivu ruských legií; souhlasně to líčí protokoly, sepsané u 32. divise po bitvě.

¹¹⁸⁾ Srov. *Švecův deník*, str. 266. Též bojové zprávy některých rot mluví o panice v rakouských plucích, tak na př. zpráva 9. roty 1. pluku. Stejně vypovídají rukopisné vzpomínky účastníků boje z 2. pluku.

¹¹⁹⁾ Vysvětluje to ze všech bojových zpráv čs. rot v archivu ruských legií.

148) Velitelství IX. sboru, op. 188/25 z 8. července 1917.

149) Srov. pozn. 69.

149a) Pruský plukovník *Rudolf Frantz*, který v bitvě u Zborova byl náčelníkem gen. štábu velitelství Zložovského úseku, napsal do červnového čísla chebského měsíčníku „Der Heimat Söhne im Weltkrieg“ článek „Der sogenannte Sieg von Zborow. Der Anfang des Zusammenbruchs der russischen Front“, který přetiskla pražská *Bohemia* (roč. 100, čís. 145 z 19. června 1927). Článek, psaný zcela v pruském duchu, vidí nezdar jedině ve zradě Čechů: „Wie sich später herausstellte, hatten die Russen in geschickter Weise gegenüber dieser tschechischen Brigade ihre aus tschechoslowakischen Ueberläufern und Gefangenen zusammengesetzte tschechische Legion eingesetzt und es hatte sich ein Verkehr zwischen den der gleichen Nationalität angehörenden Gegnern entwickelt.“ A dále říká výslovně: „Verrat war im Spiele. Als die tschechische Legion hier anging, leistete die Masse der Regimenter 35 und 75 keinen Widerstand, sondern ging — *offensichtlich verabredeter Massen* — zum Feinde über.“ Je to zcela falešné vylíčení, neboť jak vysvítá z úředních vojenských spisů ve vídeňském válečném archivu, teprve v noci na 1. červenec se dovědělo velitelství IX. sboru, že jsou proti němu Čechoslováci. O nějakém dorozumění mezi rakouskými Čechy a Čechoslováky nelze vůbec mluvit, což ostatně uznala i všechna nadřízená vojenská velitelství. Srov. dále na str. 102 sq., pak pozn. 178, zejména však fonogram podplukovníka auditora *Kwokala*, justičního referenta polního soudu velitelství 2. armády, který události vyšetřoval: „In Befolg von Op. Nr. 42.582/II. des AOK wird berichtet; dass nach den weiteren Erhebungen eine treulose Gefangengebung oder Ueberlaufen ganzer Truppenteile seitens der IR 35 und 75, ebenso ein Einverständnis mit dem Feinde, demselben die Stellungen zu räumen, ausgeschlossen erscheint.“ Srov. str. 102 a pozn. 171a a 177. Viz odpověď gen. *Čečka* v Legionářském týdnu (IV., čís. 50.) Národního osvobození (čís. 175 z 26. června 1927), „*Za Zborow*“, jejíž údaje jsou však v mnohém nepřesné.

150) Viz co vypráví o nebojovnosti Čechů *Václav Koucký* ve sborníku *Cestami odboje*. Srov. pozn. 143.

151) *Šteidler*, str. 79. Výkazy ztrát viz výše na str. 92.

152) *Šteidler*, str. 50.

153) *Šteidler*, str. 50 a *Lotocký*, str. 102. — Když 32. pěší divise dala po ústupu Rusů prohlédnout 24. a 25. července bojiště v úseku Mohyly po stránce vojensko-technické, zmiňovala se zpráva, učiněná po prohlídce (op. 726/7 z 26. července 1917) o Čechoslovácích: „Für die Teilnahme der tschechoslowakischen Brigade in vorderster Linie an den Kämpfen vom 2. Juli spricht die in der Miedzidrogami-Mulde und südlich des Trawotluki-Riegels errichteten Kreuze, deren Inschriften folgendes enthalten:

a) Miedzidrogami-Mulde:

„*Zde leží naši bratři, kteří za svobodu české vlasti krev prolili.*

Dne 2./7. 1917.“

b) Südlich des Trawotluki-Riegels:

„*Zde odpočívají Češi dobrovolci.*
Blažek Josef, Baudyš Jaroslav,
Hrabala Alois, Kraus Jaromír,
Kubiček Emil, Pešek Josef,
Pětivoký Vincenc, Šípek Jan.“

Jiný z účastníků této prohlídky bojiště učinil si o hrobech Čechoslováků tyto zápisky (19. pěší divise op. 206/5 z 25. července 1917): V úseku u Travotluk „*in einem dritten Grab 2 Soldaten der tschechisch-slovakischen Brigade.*“ Na levém křídle, blízko 1. linie „*Massengrab mit Kreuz und rotweisser Fahne und gezeichnetem böhm. Löwen am Kreuz — acht freiwillige Cechen Namens* (jako nahoře). *In einem zweiten Grab:*

Kuttelwascher F.
Sekanina Karel
Vyoral Josef

Vašata Frant.
Saur Jaroslav

Rota II ?
in russ. Schrift
Wojnici.

Diese Tafel ist unsere Orientierungstafel (32. ID) und trägt rückwärts die Aufschrift „1. Flügel Zarudzie b“. Gräber der Miedzidrogami-Mulde: ein Grab mit Aufschrift: Hier liegen unsere Brüder, welche für die Freiheit des böhm. Vaterlandes ihr Blut vergossen haben. 2./7. begraben. Zahl „14“. — Reproduktion fotografických snímků obou hrobů, které byly této zprávě přiloženy, otiskujeme zde na str. 99 a 107. Z oněch osmi bratří, pochovaných jižně od Travotlucké přehrady, byla většina z I. praporu 3. pluku, který nastoupil k útoku z Marusje. Dva z nich, *Kubiček* a *Pešek*, nejsou uvedeni v seznamu padlých, otištěném v „Památce pětiletého výročí bitvy u Zborova“ (str. 53 — 72).

154) V zrcadle úředních tiskových zpráv z 2. a 3. července jevíly se boje z 1. a 2. přiměřeně zkrášleny takto: „Gestern (1. VII.) hat der Feind zwischen der Narajowka und der Strypa seine zusammengeballten Infanteriemassen in der ihm eigentümlichen Art voll in die Schlacht geworfen. Ungeachtet der schweren Verluste, die ihm schon unser Artillerief Feuer zugefügt hat, schob er seine Sturmwellen durch fortwährenden Einsatz dichter Reserven in den Nahkampf her an. Allmählich kamen mindestens 20 Infanteriedivisionen zum Eingreifen. An der ganzen 50 km breiten Schlachtf front tobte der Infanteriekampf mit äusserster Heftigkeit und Erbitterung; hiebei wurde der Feind grösstenteils schon vor unseren vordersten Graben abgewiesen. Die stärksten Massenstösse richteten sich gegen die Räume südlich Brzezany und bei Koniuchy, wo sie in Riegelstellungen abgewehrt wurden. Alle, auch in den heutigen (2. VII.) Morgenstunden mit Zähigkeit erneuerten Versuche des Gegners, den Angriff in diesen Räumen vorzutragen, brachen äusserst verlustreich zusammen. Westlich von Zborow und im Stochodknie konnte sich ein angesetzter Angriff in unserem Artillerief Feuer nicht entwickeln. Die Fortdauer der Schlacht ist zu gewärtigen.“ „Am Stochod wurden (2. VII.) schwächere Angriffe abgewiesen. Südwestlich von Zborow gelang es dem Feind durch den Masseneinsatz weit überlegener Kräfte einen begrenzten Teil unserer Front in eine vorbereitete

Rückhaltstellung zurückzudrücken. In schweren, opfervollen Kämpfen, haben hier österreichisch-ungarische Truppen, dem Drucke der Uebermacht nur schrittweise weichend, das Eingreifen von Reserven zur Herstellung der Lage und des Kraftverhältnisses ermöglicht. Bei Koniuchy sind mehrere starke Vorstöße blutig abgewiesen worden. Im Raume bei Brzezany sind die Russen durch die bisherigen Misserfolge und sehr starke Verluste zu einer Kampfpause gezwungen.“

¹⁵⁵) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3816 z 1. července 1917. — Věc byla nepřijemnější ještě z té příčiny, že k proniknutí Rusů došlo v oblasti dvou rakousko-uherských divísí, podřízených německým velitelům armádním.

¹⁵⁶) Vrchní velitelství východní fronty, Ia, 5107/17 ze 3. července 1917. — V ruské zprávě jmenovaný *Zarajský pluk* měl čís. 140 a patřil k 35. divisi v XVII. sboru, spolu s pluky čís. 137 (*Něžinský*), 138 (*Bolchovský*) a 139 (*Morčanský*). Podle důvěrné pomůcky „Die russische Armee Anfang 1917“, kterou vydala *Nachrichtenabteilung des AOK*, osvědčila se kdysi tato divise v bojích. „In letzter Zeit Fälle von Angriffsverweigerungen. Die Division zählt derzeit nicht zu den besten“ (str. 79). — Akce pluku 140. podél silnice ze Zborova do Zločova měla ráz jenom demonstrační (též podle rukopisné vzpomínky generála *Sillinga*, bývalého velitele 4. finské divise, který žije nyní v Praze).

¹⁵⁸) „Ist Eure Exzellenz der Herr Leiter des Ministeriums für Landesverteidigung bereit, über das Verhalten und den derzeitigen Verbleib der 19. ITD erschöpfende Auskunft zu geben?“ Následuje 57 podpisů.

¹⁵⁹) Interpelace byla vyřízena až 11. října 1917 odpovědí ministrovou: „Eine eingehende Untersuchung hat ergeben, dass die Truppen der 19. Infanteriedivision, so besonders das bosnisch-herzegowinische Infanterieregiment Nr. 1, das Feldjägerbataillon Nr. 5 und die Artillerie bei Zborów völlig einwandfrei gekämpft und mit blankem Ehrenschild aus der Schlacht hervorgegangen sind; nur kleinere Abteilungen zweier Infanterieregimenter (č. 35 a 75) liessen es an der von ihnen erwarteten Widerstandskraft fehlen.“

Die 19. Infanteriedivision befindet sich nach wie vor in der Front. Hinsichtlich der im Zusammenhange mit den Kämpfen bei Zborów mehrfach erörterten Teilnahme der sogenannten „Tschecho-slowakischen Brigade“ an diesen Kämpfen auf russischer Seite, gestatte ich mir bei diesem Anlasse beizufügen, dass ein solcher Verband — wie auch in einem russischen Heeresbericht ausdrücklich erwähnt — tatsächlich besteht und das erste mal im Frühjahr 1916 zuverlässig festgestellt wurde.

Bedauerlicherweise ist dieser Verband zum beträchtlichen Teil aus Kriegsgefangenen unserer Wehrmacht gebildet. Die russische Heeresleitung nimmt eben — im schroffen Gegensatze zu den bei uns geltenden Gepflogenheiten — keinen Anstand daran, unsere Kriegsgefangenen mit allen erdenklichen Mitteln zum Treubruche zu verleiten. Schwache und durch gewissenlose Agitatoren verhetzte Elemente fanden sich zum Verrat an der beschworenen Eidespflicht, zum Verrat an Kaiser, König und Vaterland.“

¹⁶⁰) Vrchní armádní velitelství, geh. op. 351 ze 4. července 1917 ve 12.50 h. odpoledne. — Již 3. července 1917 v 6.20 h. odpoledne telegrafoval náčelník gen. štábu, generál *Arx* veliteli vojenské skupiny *Böhmu-Ermollihu*: „Obstlt. *Tombor* und Hptm. *Schittler* des AOK Baden wird zur Einholung von Informationen über die Kampfptätigkeit der oesterreichisch-ungarischen Truppen im Bereiche der Heeresgruppe GO von Böhme-Ermolli und zur Orientierung zu dieser Heeresgruppe entsendet. Eintreffen in der Eisenbahnstation Krasne am 4. Juli 3.43 h. nachm.“ (AOK, Chef des Gstbs, op. 42.534.)

¹⁶¹) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3893 geh. ze 4. července 1917.

¹⁶²) Vrchní armádní velitelství, náčelník gen. štábu, op. 42.582 ze 4. července 1917: „Als zuverlässige Grundlage für die Beantwortung einer Interpellation im oesterreichischen Abgeordnetenhaus über das Verhalten der 19. Division am 2. Juli ist ehstens ungeschminkt und unbeschönigt über die Haltung der tschechischen Regimenter (IR 35 und 75) dieser Division zu melden und insbesondere zum Ausdruck zu bringen, ob das Auftreten der im russischen Pressebericht angeführten tschechoslovakischen Schützenbrigade, welche allein 3150 Mann unserer Truppen zu Gefangenen gemacht haben soll, auf Geist und Kampfwert der angeführten Regimenter Einfluss genommen hat.“

¹⁶³) Srov. s tím údaje protokolů, sepsaných u velitelství 32. divise (op. 720/8): „Um cca 10 Uhr sah ich die Russen im Abschnitt *Trawotluki d* und *b* in voller Ruhe, teilweise die Gewehre geschultert, die eigenen Drahthindernisse übersteigen.“ V jiném protokolu vypovídá major *Werner*, velitel skupiny E pluku polních houfnic čís. 32: „Um cca 1/2 10 — 10 Uhr sah man im Abschnitte *Trawotluki d* und *b* starke russischen Abteilungen scheinbar ohne Bekämpfung vordringen, nachdem viele derselben die Gewehre mit dem Riemen auf dem Unterarm aufgehängt in aller Ruhe unsere Drahthindernisse überstiegen“ (tamže).

¹⁶⁴) Byly-li někde posádky rakouských zákopů u českých pluků schovány v liščích děrách, jak líčí *Koucký* (viz. pozn. 150), nemohly ovšem střílet. Srov. též pozn. 32. Kulometry rakouské však řádily, o čemž svědčí jak četné ztráty, tak bojové zprávy rot i vzpomínky účastníků.

¹⁶⁵) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3923 ze 4. července 1917. — Srov. co říká *Švec* ve svém deníku (str. 265): „Když jsme se pak přiblížili na krátkou vzdálenost k 3. nepřátelské linii, která sestávala z přerušovaných chodů, přízpusobených k obraně, viděli jsme zajímavý obrázek: nepřítel vychází z okopů s rukama vzhůru zdviženýma.“

¹⁶⁶) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3921 z 5. července 1917. Podle tohoto rozkazu byly sestaveny výkazy ztrát 19. i 32. pěší divise, otištěné zde na str. 92 — 94.

¹⁶⁷) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3919 z 5. července 1917 v 10.50 h. odpoledne.

¹⁶⁸) Vrchní armádní velitelství, náčelník gen. štábu, op. 42.582/I. ze 6. července 1917.

¹⁶⁹) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3946 ze 6. července 1917.

¹⁷⁰) Vrchní armádní velit., náč. gen. št., op. 42.582/II. ze 6. července 1917.

¹⁷¹) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3949 ze 6. července 1917. — Již 8. července hlásil podplukovník auditor *Kwokal* velitelství 2. armády: „In Befolg von AOK, Op. Nr. 42.582 II. wird gemeldet, dass bei bisherigen Einvernahmen bezüglich IR 35 Ueberlaufen oder Einverständnis mit dem Feinde von keiner Seite bezeugt wurden. Nach Aussagen der Offiziere des Regiments und nach Zahl der Verwundeten hatte das Regiment harte Kämpfe. Bezüglich Verteidigung bei Abteilungen am nördlichsten Flügel divergierende Aussagen, welche durch weitere Einvernahmen insbesondere von Artillerieoffizieren noch aufzuklären sind. Von 287 zurückgekehrten Verwundeten sind 205 Čechen. Bezüglich IR 75 Amtshandlung begonnen.“ (Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 4.020.)

¹⁷²) Velitelství 32. pěší divise, op. 707/11.

¹⁷³) C. a k. pěší pluk čís. 6, res. exh. Nr. 257 ze 17. července 1917 ve spisech 32. pěší divise op. 720/7.

¹⁷⁴) Velitelství 32. pěší divise, op. 721/4 z 21. července 1917 a op. 712/9 z 12. července 1917.

¹⁷⁵) Velitelství 32. pěší divise, op. 720/8 z 20. července 1917. — Výpovědi jednotlivých protokolů shrnulo velitelství pluku, pokud šlo o účast 35. pluku, takto: „Bezúglig des infanteristischen Widerstandes im Abschnitte Trawotloki erscheint nach den Protokollen derselbe nur ein sehr geringer gewesen zu sein; ebenso gehen die meisten Aussagen dahin, dass von der Artillerie der 19. ID nur geringes Feuer dorthin wirkte. Weiters wurde im Rückengelände des Abschnittes Trawotloki keinerlei Widerstandsleistung seitens der Infanterie beobachtet. Abgesehen von diesen Angaben, wonach schon vielleicht eine 2. russische Angriffswelle so in aller Ruhe gegen Abschnitt Trawotloki vorgehen konnte, da die 1. Welle daselbst schon eingedrungen war, wirft sich die Frage auf, ob der erste russische Angriff bei einem entsprechenden Widerstande schon um 9.30 h, in der mittleren Miedzydrogami-Mulde erscheinen konnte, wobei noch die Durchsuchung der Graben nach Beute, wie dies bei den Russen fast immer zu beobachten ist, in Rechnung zu ziehen wäre. Diese Frage zu entscheiden, ist das RgtsKmdo ausser Stande, da hiezu die nötigen genauen Zeitangaben nicht zur Verfügung stehen.“

¹⁷⁶) Velitelství 32. pěší divise, op. 722/13 ze dne 21. července 1917.

¹⁷⁷) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 4082 z 11. července 1917 ve 3.30 h. odpoledne.

¹⁷⁸) „Ich bin glücklich den Truppen der 19. Infanterie-Division bekannt geben zu können, dass laut Mitteilung Sr. Exzellenz des Generaladjutanten Seiner Majestät und Chefs der Militärkanzlei unser Allerhöchster Kriegsherr, Seine Majestät der Kaiser über das günstige Urteil, welches bezüglich des Verhaltens der Truppen in der Schlacht von Koniuchy — Hodow — Trawotloki abgegeben wurden, sehr erfreut waren.“

Die 19. ID wird immer als ihren höchsten Lohn die Zufriedenheit Seiner Majestät betrachten und jeder einzelne Mann der Division wird wie bisher, mit allen Kräften bestrebt sein, sie zu erlangen.

Gleichgültig, welcher Nationalität, sind alle Angehörigen der 19. ID eine geschlossene Familie, die in unerschütterlicher Treue halt und ihren letzten Blutstropfen für Kaiser und Vaterland zu opfern jederzeit bereit ist.

Wir werden für Koniuchy — Trawotloki Rache nehmen, sobald wir wieder eingesetzt werden. Damals mussten wir, da isoliert gegen vielfache Uebermacht kämpfend, unterliegen — bei nächster Gelegenheit werden wir unseren braven, nunmehr stummen Helden von Koniuchy — Trawotloki die notwendige Genugtuung verschaffen.

Dieser Befehl ist unbedingt aller Mannschaft der Division in ihrer Muttersprache durch die Truppenkommandanten zu publizieren und auch allen noch nachfolgenden Formationen zuverlässig zu verlautbaren.“

Tento rozkaz poslal *Böhm-Ermolli* 19. července na výslovnou žádost plukovníku *Kundmannovi* do Badenu (velitelství vojenské skupiny, op. 4339). — Není pochyby, že v druhém odstavci je skryta narážka na nespokojenost velitele Zločovského úseku, Němce *Wincklera*, a stejně je velmi pravděpodobno, že 4. odstavec obviňuje německé zálohy z toho, že nechaly divisi bez pomoci. Srov. o tom více na str. 108.

¹⁷⁹) Tyto zprávy o prohlídce bojiště svědčily všechny proti 19. pěší divisi. Velitelství 32. pěší divise hlásilo 26. července (op. 726/7) výsledek prohlídky: „Das ID Kdo hat nach Vorwärtsrollen der Offensive die Gefechtsfelder der IR 6 und 86 auf der *Mogila* und der *Zarudzje*-Höhe (Δ 391) rekonoszieren lassen und zur Klarstellung einzelner Vorgänge aus den vorhandenen Kampfspuren folgendes feststellen können: Die nach den Spuren festgestellten Angriffsrichtungen der Russen gegen *Mogila* III, II und I, soweit sie noch nach den Devastierungen in den Hindernissen und der Kampfstellung erkennbar sind, stimmen auch mit den eingelangten Meldungen während des Gefechtes vollkommen überein. Besonders heftig wurde um den Stützpunkt *Mogila Ib* gekämpft, welcher vollständig zusammengeschoßen ist (srov. vyobr. na str. 87). Im Abschnitt *Mogila* II und III sind die Stellungen stark zerschossen, Fuchslöcher und Betonstände haben stark gelitten, letztere für Mg. nicht mehr verteidigungsfähig, da die vielen Volltreffer den Ausschuss verschüttet haben...x... Was den Abschnitt *Zarudzje* anbelangt, so ist die erste Linie *b* und *c* kaum mehr verteidigungsfähig gewesen. Bankette vielfach eingestürzt, die Besatzung hat sich auch daher in der zweiten Linie gehalten. Bis zum sogenannten *Küchengraben* ist die feindliche Artillerie-Wirkung sehr stark, nimmt dann (t. j. na úseku 35. pluku) immer mehr ab. Die weiter südlich und dann über die Divisionsgrenze ziehende Stellung 1. und 2. Linie ist intakt geblieben. Die Brustwehren sind fast unbeschädigt, desgleichen die Traversen. Das Hindernis war bei den Reconoszierungen am 24./7. vor dem rechten Flügel der *Zarudzje a* — Stellung und weiter südlich nicht mehr vorhanden. Man hat nicht den Eindruck, dass es dort und beiderseits der *Miedzydrogami-Mulde* durch Artillerie zerschossen waren wäre. Im südlichen Teil der *Miedzydrogami-Mulde* sieht man ein Artillerie-Trichterfeld erst hinter der 2. Linie.“

Im eigenen Divisionsabschnitt konnte man in *Trawotloki-Riegel* noch die Spuren heftiger Kämpfe wahrnehmen, desgleichen in den von Ost nach West verlaufenden Riegeln.

Im *Jeziarzanka-Südriegel* selbst von südlich der *Zarudzje-Höhe* (Δ 391) bis zum Einmünden in die 2. Stellung und weiter bis *Do dęba* konnte durch zahlreich herumliegendes Kriegsmaterial, Patronenhülsen, Gasmasken, Rucksäcke, Mäntel, Briefschaften etz., sowie durch frische Gräber festgestellt werden, dass dort die Kompagnien des Rgts 6 der Dionsreserve gegen den vom Süden eingebrachten Gegner heftig gekämpft hatten.

Im Gefechtsbericht des IR 6 wurde gemeldet, dass über das Schicksal der 16. Komp. damals keine Nachrichten vorlagen. Durch aufgefundenene Dokumente, Mäntel und Gasmasken etz. konnte festgestellt werden, dass im *Jeziarzanka-Südriegel* beiderseits des Baonskdos I/86 die 16. Komp. den Feind aufgehalten hat und durch Umgehung der westlichen Flanke aufgerollt und aufgerieben wurde. (Jsou to boje, o nichž se mluví na str. 86 sq.)

Zwischen der Höhekote 390 (Divisionsgrenze) und *Do dęba*, besonders beiderseits Höhe 394 in der eigenen 2. Stellung, Front gegen die Mogila, sind starke Kampfspuren oesterr.-ung. und russischer Truppenteile wahrnehmbar gewesen. Mann gewinnt aus dem Kampfterrain den Eindruck, dass starke russische Kräfte von Süden und auch von *Trawotloki* kommend diese Stellungen erreicht, sich dort gesammelt und eingerichtet haben, um sich von dort den Ausgangspunkt für die Bedrohung des *Mala-Strypa-Tales*, speziell gegen den Rücken der *Mogila-Front* zu schaffen. (Srov. shodný obraz, podaný námi podle zpráv čs. rot na str. 81 a 86.)

Diese Wahrnehmungen stimmen mit den Meldungen der Truppen und den vorgelegten Berichten vollkommen überein. Durch das Gewinnen der *Do dęba-Höhe* mit starken Kräften, die sich durch die *Miedzidrogami-Mulde* von Ost gegen Westen in den Niederungen herangeschoben hatten, war das Schicksal der *Mogila-Front* entschieden.“

A nyní srovnajme tento popis, svědčící o krutých bojích na úsecích 32. divise, zejména proti Mohyle, se zprávou o prohlídce úseků 19. divise (op. 206/5): „Gewonnene Eindrücke beim Besichtigen der Dauerstellung westlich der Strypa am 24. Juli 1917:

Abschnitt Trawotloki: 1. und 2. Linie sehr wenig gelitten, kein Trichterfeld vor der Front, Hinderniszone zum grössten Teil erhalten, dort wo Lücken, sind scheinbar von den Russen abgetragen. 2 Volltreffer oberhalb Fuchslöchern-letztere eingestürzt. 1 Traversenvolltreffer.

Abschnitt Cecówka: Der ganze Abschnitt mit Ausnahme jenes Teiles unmittelbar nördlich der Wasserlinie M. H. Cecówka tadellos erhalten, auch Hinderniszone sehr gut erhalten. 1 betonierte M. G.-Stand vollkommen unversehrt und erhalten, am rechten Flügel ein Kampfstand durch Volltreffer zerstört. Vereinzelte Trichter vor der Front — kleines Kaliber — und nur ein einziger grosser Trichter in der südlichen Cecówka-Mulde knapp vor der Stellung.

Abschnitt Josefówka: ganzer Abschnitt tadellos erhalten, kein Trichterfeld vor der Front, ausser vereinzelt Trichtern leichten Kalibers blos 2 grosse

Trichter vor der Front zu sehen. Betonierte M. G. Stand „Lola“ tadellos erhalten (viz obr. na str. 89). Volltreffer konstatiert am rechten Flügel oberhalb eines Fuchslöches — eingestürzt — und ein Volltreffer am Kampfstand — zerstört.

Abschnitt Romano: bis Romano-Mulde tadellos erhalten“. Z tohoto popisu bojiště u 35. a 75. pluku jasně vysvítá, že dělostřelecká příprava Rusů byla na úsecích obou českých pluků minimální, a že ani odpor pěchoty nebyl příliš tuhý.

¹⁸⁰⁾ Z těchto snímků jsou naše vyobrazení na str. 13, 17, 61 a 63.

¹⁸¹⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolího, op. 4650 z 29. července 1917.

¹⁸²⁾ Tak ve svrchu řečené poradě v Gliňanech líčil pozorovatel 75. pluku, nadporučík *Kubeš*, události nesprávně tak, jako by se byl průlom stal v úseku Presovce a sev. části Mohyly. Srov. protokol I. praporu pěšího pluku č. 86 ve spise 32. pěší divise op. 721/20. Panika po proniknutí Čechoslováků a Rusů vysvítá ze všech protokolů, sepsaných o bitvě.

¹⁸³⁾ Velitelství 32. pěší divise, op. 710/6, 712/2, 719/1, 719/7 a 721/20. — Bojová zpráva 63, pěší brigády o bojích 1. a 2. července op. 607/2, bojová zpráva 23. pěšího pluku z těchže dnů ve spise 32. pěší divise, op. 712/7 a zejména její dodatek, určený „nur für oest.-ung. Kmdten“. — Snad působilo též nedávné selhání maďarských a chorvatských pluků u 3. armády. Srov. dále na str. 126.

¹⁸⁴⁾ Srov. o tom výše na str. 51 sq. a dále na str. 107 sq.

¹⁸⁵⁾ Velitelství 19. pěší divise, op. 196/3 z 15. července: „In der bestimmten Anhoffnung, dass die Rehabilitierung beider in höchst leichtfertiger Art des Treubruches beschuldigter Regimenter Nr. 35 und Nr. 75 durch die berufenen Vorgesetzten, insbesondere durch das 2. Armeeqmdo in einer jeden Zweifel ausschliessenden Art erfolgen wird...“ — Op. 209/3: „Es ist ausserordentlich schwer unter solchen Umständen die Truppen bei Stimmung zu erhalten und durch gerichtliche Untersuchungen, die lange dauern und Alles moralisch niederdrücken, durch unqualifizierbare Interpellationen von Abgeordneten, die ihre Informationen blitzschnell aus dunkelsten Quellen schöpfen, wird der Ruf anständiger, braver Truppen derart dauernd geschädigt, dass er nie mehr wieder hergestellt werden kann. Es wird ein Zustand trostloser Resignation geschaffen und wenn das so weitergeht, wird auch der tüchtigste Führer nicht mehr im Stande sein diese Truppen (einschliesslich der Offiziere) auch nur halbwegs moralisch aufzurichten.“

¹⁸⁶⁾ Vrchní armádní velitelství, náčelník gen. štábu, Pers. Nr. 31.078. — Teprve rozhodnutím císaře *Karla* z 27. července se vyhovělo *Böltzově* žádosti: byl zproštěn velitelství 19. divise a dán k dispozici ministerstvu války jako vojenský velitel. (Velitelství IX. sboru, op. 211/16 z 31. července 1917.) — Polní podmaršálek *Eduard Böltz* byl Čech. Narodil se 13. března 1864 na *Březových Horách*, jako syn báňského lékaře, absolvoval v Praze kadetku, přidělen 1882 jako kadet-důstojnický zástupce českému pluku č. 11, rok poté k pěšímu pluku č. 91. Roku 1885 stal se poručíkem, 1889 nadporučíkem. V letech 1888 — 1890 absolvoval s vyznamenáním válečnou školu a přidělen gen. štábu. Byl též vojenským attaché v Sofii (1905 — 1907). Roku 1908 stal se velitelem

pěšího pluku čís. 4. Dne 18. června 1912 přidělen armádnímu inspektorovi v Sarajevě, 18. července 1912 jmenován velitelem 9. horské brigády, jako generál-major se stal náčelníkem gen. štábu armádního inspektora v Sarajevě; od počátku války do konce r. 1914 byl náčelníkem gen. štábu 6. armády a balkánských vojsk, poté až do října 1915 velitelem 18. pěší divise; 1. září 1915 stal se polním podmaršálkem a od října 1915 byl velitelem 19. divise. V roce 1918 byl velitelem 43. střelecké divise, později městským velitelem a konečně guvernérem v Oděse. Zastřelil se 8. listopadu 1918 v Oděse. — Byl to robustní důstojník, ušlechtilý, laskavý k mužstvu, přísný k důstojnictvu. České pluky měly ho velmi rády, už také proto, že svého Češství nezapíral.

¹⁸⁷⁾ Srov. s tím hlášení generálmajora *Booga*, velitele 25. divise ze 14. července 1917 (Res. Nr. 697/3) velitelství 2. armády: „Nun kommen allerhand Nachrichten über das Verhalten der 19. ID an die Front, für die ich sogar eine amtliche Bestätigung insoferne habe, als das 18. K. K. mit Befehl Op. Nr. 705/9 vom 5.7. mir eine gewisse vorsichtige Verwendung der Tschechenkompagnie des IR 84 zur Erwägung gestellt hat.“ Velitel 18. sboru polní podmaršálek *Czjbulka* k tomu připojil: „Das Korpskmdo hat auf die Nachricht vom Versagen t s c h e c h i s c h e r Regimenter in den Kämpfen südlich Zborów dem 25. IDKmdo zur Erwägung gestellt, die Tschechenkompagnie des IR 84, die am äussersten linken Flügel bei Wojtowice in breiter Front in Stellung steht, aus der Front zu ziehen und durch eine andere Kompagnie zu ersetzen. Das Div. Kmdo, welches zu den Tschechenformationen nach wie vor das grösste Vertrauen hat, hat nach Einholung eines Berichtes seitens aller der Kompagnie vorgesetzten Komdten über den Geist und die moralische Verfassung dieser Mannschaft, von einer Ablösung abgesehen.“ — Že tato akce proti Čechům byla rozšířena po celé frontě, svědčí případ desátníka Josefa Šmejkal z 34. p. pluku, o kterého žádalo velitelství 5. sboru, aby byl jakožto Čech přeložen na italské bojiště (NaNr. 1251). *Böhm-Ermolli* však rozhodl: „Hat beim Regimenter zu verbleiben. Es ist nicht möglich die Transferierung jedes einzelnen Tschechen beim AOK. Baden zu erbitten.“ (velitelství vojenské skupiny, op. 4655). — A jiný příklad: „Die 9 Mann tschechischer Nationalität des IR 25 und die 22 Mann des IR 34 sind ohne Ersatz mit dem entsprechenden Geleitkommando über die Personalsammelstelle Klagenfurt in den Bereich des Kommandos der Südwestfront abzuschieben.“ (Vrchní armádní velitelství, náčelník gen. štábu, op. 43354 z 29. července 1917. Rozkaz přišel na popud daný Böhem-Ermollim, Na Nr. 3268).

¹⁸⁸⁾ Vrchní armádní velitelství, op. 43.718.

¹⁸⁹⁾ Velitelství 32. pěší divise, odd. gen. štábu, k čís. op. 509/5.

¹⁹⁰⁾ Srov. co o tom psalo 24. července 1917 velitelství IX. sboru: „Man kann sich des Eindruckes nicht erwehren, dass die schweren Verluste der k. u. k. Truppen am 1. und 2. Juli zum grossen Teile hätten vermieden werden können, wenn die beiden d e u t s c h e n ID einschliesslich ihrer Artillerie früher zur Verfügung gestellt und im Sinne der Bestimmungen für die Abwehrschlacht bedeutend näher an die eigene Front herangezogen worden wären“ (op. 195/2).

¹⁹¹⁾ Velitel 19. pěší divise, polní podmaršálek *Böltz* hlásil o tom generálmajoru

v. *Bardolffovi*, náčelníku generálního štábu vojenské skupiny Böhma-Ermolliho (op. 209/3): „Die allgemeine Meinung, die in der Division verbreitet ist, geht dahin, dass es von Seite des d e u t s c h e n Abschnittskommandos Zloczów Absicht war, die b ö h m i s c h e 19. Division isoliert kämpfen zu lassen. Diese Ansicht geht gewiss zu weit — ist aber charakteristisch und es wäre dringend geboten, dass man die Division auf einen anderen Kriegsschauplatz verlegt.“ Srov. 4. odstavec *Böltzova* rozkazu z 16. července 1917, otištěného zde v pozn. 178, kde se výslovně mluví o izolování divise.

¹⁹²⁾ Ve zprávě IX. sboru (op. 216/7), podané dne 6. srpna 1917 velitelství 2. armády, píše se o tom, že vojsko něm. 96. a 223. pěší divise bylo vždy příliš pozdě vrženo do fronty: „Es ist zweifellos — und dies wurde auch von S. Exzellenz dem Heeresgruppenkomdten den am 6./7. nach Gliniany beorderten Korps- und Divisionskomdten des IX. Korps und deren Generalstabschefs ausdrücklich bemerkt — dass in den Kämpfen des IX. Korps vom 29./6. — 2./7. die Führung durch das Abschnittskommando Zloczów zum Nachteil der k. und k. Truppen versagt hat. Die Art und Weise, wie am 2./7. 9 Uhr nachm. das 19. und 32. IDKmdo und am 3./7. das IX. Korpskmdo aus der Front gezogen und weiterhin durch Wochen völlig ausgeschaltet wurden, war ganz danach angetan, die Schuld an den schweren Verlusten der k. u. k. Truppen am 1. und 2./7. völlig auf die Schultern der k. u. k. höheren Kommanden u. Truppen abzuwälzen. Gegen derartige, das Ansehen der k. u. k. Armee schwer schädigende Eingriffe seitens der deutschen Kommanden wird um Schutz gebeten.“ Tento odstavec musel být však jakožto nepřijatelná kritika opatření velitele vojenské skupiny vyškrtnut. (Velitelství 2. armády op. 4910 ze 7. srpna 1917.)

¹⁹³⁾ Je to fakt velmi dobře známý a zejména u českého důstojnictva a mužstva velmi dobře pochopitelný. Ale ani poměr mezi Němci z říše a německými důstojníky rakousko-uherské armády nebyl nikdy srdečný, jak tomu nasvědčují dosti časté incidenty mezi nimi, které pak nadřízené velitelství velmi pracně urovnávalo.

¹⁹⁴⁾ Srov. *Syržičtšě*, str. 74.

¹⁹⁵⁾ *Šteidler*, str. 51.

¹⁹⁶⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3898 ze 4. července 1917.

¹⁹⁷⁾ Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3900 z 5. července 1917.

¹⁹⁸⁾ Srov. co říká *Šteidler*, str. 52 o I. gardovém sboru. Viz též *Lotocký*, str. 108. Totéž generál *Silling*, býv. velitel 4. finské divise, v rukopisné vzpomínce v archivu ruských legií.

¹⁹⁹⁾ *Šteidler*, str. 52 sq.

KAPITOLA PÁTÁ (str. 113—116).

- 1) Srov. *Zajončkovskij*, str. 68, kde se jmenují XLI., VII. sibiřský, XXXIV., XXII., III. kavkazský a XXXIII. sbor.
- 2) Deník vojenské skupiny Böhma-Ermolliho ke dni 29. června 1917.
- 3) Deník vojenské skupiny Böhma-Ermolliho ke dni 30. června 1917.
- 4) Srov. *Knox*, II., str. 643 sq.
- 5) *The Times History of the War*, XIV., str. 20. — Srov. *Šteidler*, pozn. 101 na str. 51.
- 6) Srov. *Knox*, II., str. 645 a *Šteidler*, str. 51, pozn. 101.

KAPITOLA ŠESTÁ (str. 117—134).

- 1) Srov. výše na str. 30.
- 2) *Šteidler*, str. 57—61.
- 3) Vylíčení se opírá hlavně o archivní materiál býv. c. a k. rakousko-uherské 3. armády i armádních sborů a divisí, které k ní tehda patřily.
- 4) Velitelství 3. armády, op. 2397 z roku 1917.
- 5) Velitelství 3. armády, op. 3037 z 21. června 1917.
- 6) Městečko na Hnilé Lípě, na severozápad od Haliče.
- 7) *General Hoffmann*, str. 178.
- 8) Vrchní velitelství východní fronty, Obost Ia, 5106/17 op. ze 4. července 1917.
- 9) Zpráva podplukovníka ženijního štábu, barona von Prohazka. Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3975 ze 7. července 1917.
- 10) Velitelství 3. armády, op. 3391 ze 4. července 1917.
- 11) Velitelství 3. armády, op. 3392 z 5. července 1917.
- 12) Velitelství 3. armády, op. 3430 z 6. července 1917.
- 13) Deník velitelství XXVI. sboru ze dne 6. července 1917.
- 14) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3942 z 6. července 1917.
- 15) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3946 z 6. července 1917.
- 16) Velitelství 3. armády, op. 3419 z 6. července 1917.
- 17) Srov. kapitulu *Českoslovenští kornilovci* v kronice „Z a s v o b o d u“, II., str. 37 sq. a *Šteidler*, str. 57 sq.
- 18) *Z a s v o b o d u*, II., str. 42.
- 19) Velitelství 3. armády, op. 3455/I., II. a III. z 8. srpna 1917.— Velitelství XXVI. sboru, op. 189/3 a 189/25. — Bojová zpráva 15. pěší divise a j. v.
- 20) Podle toho se zdá, že proniknutí Rusů u III. praporu německého pluku čís. 331 přece jen nebylo napraveno, neboť jinak bylo by si těžko vysvětliti, jak se náhle objevili na západě Jamnice. To bylo mínění 15. divise, proti kterému obšírně dokládá velitelství německého 331. pěšího pluku, že Rusy tehda nadobro vyhnalo. Ježto nemáme zpráv s ruské strany, nemůžeme rozhodnout, kdo má pravdu. Srov. Velitelství vojenské fronty arcivév. Josefa, op. 5667 z 31. prosince 1917.
- 21) Velitelství 15. pěší divise, op. 187/17.
- 22) Velitelství XXVI. sboru, op. 189/26.
- 23) Bojová zpráva 15. pěší divise, str. 19.

- 24) Velitelství 3. armády, op. 3463.
- 25) Velitelství XXVI. sboru, op. 189/17 z 8. srpna 1917. Útoku se účastnil také něm. pluk čís. 330, ač se naň v rozkazu zapomnělo. Srov. též tamže op. 189/27.
- 26) Od XIII. sboru byly přiděleny 2 baterie polních houfnic, 1 polních kanonů a 1 těžkých houfnic. Od Jižní armády 2 baterie polních kanonů. Srov. velitelství 3. armády, op. 3464 a 3468 z 8. července 1917.
- 27) Srov. též *Steidler*, str. 58.
- 28) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 400 z 8. července 1917.
- 29) Velitelství 3. armády, op. 3486 z 9. července 1917.
- 30) Velitelství 3. armády, op. 3497 z 9. července 1917. Srov. výše.
- 31) Velitelství 15. divise, op. 190/17 z 9. července 1917.
- 32) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 4029 z 9. července 1917.
- 33) Velitelství 3. armády, op. 190/11 z 9. července 1917.
- 34) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 4024 z 9. července 1917.
- 35) Vrchní velitelství východní fronty, Obost Ia, 3889 geh. op. z 9. července 1917.
- 36) Vrchní armádní velitelství, Pers. 30.048 res. z 10. července 1917.
- 37) Zpráva velitelství 3. armády, op. 195/47.
- 38) Velitelství 3. armády, op. 192/3 z 11. července 1917.
- 39) Velitelství 3. armády, op. 192/6 z 11. července 1917.
- 40) Velitelství německé 16. záložní divise, Ia, 1722 op. z 11. července 1917 a velitelství 3. armády, op. 192/11 z téhož dne.
- 41) Velitelství 3. armády, op. 192/16 z 11. července 1917.
- 42) Velitelství 3. armády, op. 192/17 z 11. července a 193/12 z 12. července 1917.
- 43) Velitelství 3. armády, op. 192/9 a 192/19 z 11. července 1917.
- 44) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 4088 z 11. července 1917.
- 45) Vrchní velitelství východní fronty, Obost Ia, 5314 op. z 11. července 1917 a 5350 z 12. července. — Srov. *Hoffmann*, str. 178 sq.
- 46) Srov. *Hoffmann*, str. 178 sq.
- 47) Velitelství 3. armády, op. 193/10 z 12. července 1917.
- 48) Velitelství 3. armády, op. 193/9 z 11. července a velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 4114 z 12. července 1917. — Schváleno vrchním velitelem východní fronty, Obost Ia, 5350/17 op. z 12. července 1917.
- 49) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 4149 a velitelství 3. armády, op. 194/24 z 13. července 1917.
- 50) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 4154 z 14. července 1917.
- 51) Srov. výše na str. 30.

KAPITOLA SEDMÁ (str. 135—144)

- 1) Srov. výše na str. 22.
- 2) *Schwarte*, V., str. 383.
- 3) Vrchní velitelství východní fronty, Obost Ia/Id, Nr. 5960/17 geh., přehled operací v Haliči v červenci 1917, str. 1.
- 4) Vrchní vojenské vedení, OHL, Ia, 3752 geh. op.
- 5) Vrchní velitelství východní fronty, Obost Ia, 4919/17 geh. z 28. června 1917.
- 6) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3781 z 30. června a op. 3770 geh. z 29. června 1917.
- 7) Vrchní velitelství východní fronty, Obost Ia, 5001/17 z 1. července 1917.
- 8) Vrchní velitelství východní fronty, Obost Ia, 5058/17 z 2. července a velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3867 z 3. července 1917.
- 9) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3936 z 6. července 1917. — Tajný rozkaz Böhma-Ermolliho z 6. července 1917 (op. 3911 geh.), jednající o „Sommerreise“, zněl:

„Heeresgruppenkommandobefehl zu Obost Ia, Nr. 4919/17 geh. v. 28./6:

1. Der russ. Angriff wird durch Gegenangriff beantwortet werden.

Der Hauptangriff ist aus dem Abschnitte der k. u. k. 33. ID mit dem linken Flügel am Sereth durchzuführen. Im Nebenangriff ist vorerst die Zlota Gora zu nehmen. Beim LI. Korps und am Nordflügel der Südarmee ist dem Feinde das Bevorstehen eines Gegenangriffes zur Wiedergewinnung der verlorenen Stellung I. vorzutauschen. Das Ziel des Gegenangriffes ist zunächst, den Nordflügel der russ. Angriffsgruppe entscheidend zu schlagen. Entsprechend dem Fortschreiten dieses Angriffes und der sich daraus ergebenden Lage werden die weiter südlich stehenden Teile der Heeresgruppe an der Offensivbewegung teilzunehmen haben.

Deckname der Aktion: „Sommerreise“.

2. Die erste Versammlung der zugeführten Angriffstruppen ist der Beilage 1 zu entnehmen. (Skica s naznačenými místy shromáždění i směry útoku.)

3. Die Durchführung des Gegenangriffes wird dem Abschnittskommando Zloczów übertragen.

Hiefür sind beim Abschnitte folgende Gruppen zu bilden:

A) Hauptangriffsgruppe:

Kdo des XXIII. Res. Korps; 1. und 2. Gde. Div., 6. ID, dann 33. ID; Gros der zugewiesenen Angriffsartillerie, inkl. der Batterien von der Artl. Gruppe „Nemesis“.

B) Nebenangriffsgruppe Glt. Wilhelmi:

197. ID und verfügbare Teile der 237. ID, dann ein vom Abschnitt Zloczów zu bestimmender Teil der Angriffsartillerie.

C) LI. Korps: Demonstrationsgruppe.

D) Reserven:

5. ID und 16. RD, zum mindesten erstere bestimmt, nach gelungenem Durchbruch nach Süden einzuschwenken; die durch die Leibhusarenbrigade verstärkte bayr. KD. Die Leibhusarenbrigade ist im Einvernehmen mit dem XVIII. Korps heranzuziehen.

4. Reserve des Heeresgruppenkommandos:

Generalkommando Beskidenkorps; 42. und 92. ID. Erstere wird in Zloczów, letztere in Ozydów auswagoniert werden. Bezüglich ihrer Unterbringungs-räume folgen noch Weisungen. Die Batterien der 1. Armee von der Artl. Gruppe „Nemesis“.

5. Zur Sicherung des Hauptangriffes in der nördlichen Flanke wird die 19. ID als Heeresgruppenreserve in den Raum der Leibhusarenbrigade verlegt werden.

6. Die Südarmee wird beauftragt, zwei artilleristische Demonstrationen auszuführen u. zw.:

a) nördlich Byszki im Anschlusse an das LI. Korps mit dem Zwecke, eine Wiedereroberung der alten Stellung vorzutäuschen;

b) in der Front zwischen Narajówka und Złota Lipa mit dem Zwecke, dortselbst an geeigneter Frontstelle dem Feinde die Vorbereitung eines Gegenangriffes glaubhaft zu machen. Der bezügl. Entschluss wolle gemeldet werden.

Beginn der Demonstration 14. Juli Tagesanbruch.

7. Zeitpunkt der Beendigung der Ausladung der Hauptangriffsgruppe: 10. Juli abds. Beendigung des Vormarsches und der Gruppierung zum Angriffe: 13. Juli abds. Beginn der Artillerievorbereitung: 14. Juli Tagesanbruch. Beginn des Sturmes: spätestens 14. Juli mittags. Gleichzeitig mit der Artillerievorbereitung hat das Feuer der Angriffsdemonstration südlich bis Byszki einzusetzen. Damit ist eine ununterbrochene Feuerfront herzustellen.

8. Die k. u. k. 33. ID bleibt während der Zeit der Gruppierung zum Hauptangriff verschleiern in Stellung. Sobald die Hauptangriffsgruppe durch sie durchgebrochen ist, sammelt sich die 33. ID raschestens, schwenkt an die Linie Graberka — Sereth auf, sichert linke Flanke und Rücken des Hauptangriffes. Es sind alle Vorbereitungen zu treffen, um dieses Aufschwenken schnell durchführen und besonders die Artillerie rasch nachziehen zu können.

9. Das V. Korps hat die Aufgabe, an der Sicherung des Hauptangriffes in der nördlichen Flanke artilleristisch mit allen Mitteln, die für diesen Zweck verfügbar gemacht werden können, mitzuwirken. Ein Verbindungsoffizier ist dahin zu entsenden.

10. Der Abschnitt Zloczów sorgt für die reichliche Dotierung eines Depots mit technischem Material (Hindernisdraht, Schnelldraht Hindernisse etc.). Die 33. ID legt ein solches Magazin in Koltów an (Stellungsbau am Sereth).

11. Zuweisung der Radiostationen:

12. Der Erfolg des Gegenangriffes hängt zum grossen Teil von der Geheimhaltung aller Vorbereitungen ab. Sie ist mit allen Mitteln anzustreben. Zu diesen Mitteln gehören auch: Die Verschleierung der Bewegungen der Angriffskolonnen gegen den Angriffsraum (Nachtmärsche etc.). Die Maskierung der in Stellung gebrachten Batterien und deren möglichst spätes Einschliessen. Kein vorzeitiges Hochgehen der im Angriffsabschnitt neu einzusetzenden Ballons.

Geht an Abschnitt Zloczów, V. und XVIII. Korpskdo, AOK Süd und Quabt. 2.

Dieser Befehl dient zur alleinigen Kenntnis des Kdten u. des Gltbschefs sowie jener Organe, welche hievon Kenntnis haben müssen und ist streng geheim zu halten.

Standort, 6. Juli 1917. — Böhm-Ermolli m. p. Generaloberst.“

10) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 3976 geh. ze 7. července 1917.

11) Vrchní velitelství východní fronty, Obost Ia/Id, 5960/17 geh., str. 2.

12) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 4084 z 11. července 1917.

13) Vrchní velitelství východní fronty, Obost Ia, 5960/17 geh.

14) Vrchní velitelství východní fronty, Obost Ia, 500/17 R ze 14. července 1917.

15) Velitelství Zločovského úseku, Ia, 1360 op., velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, op. 4199 ze 14. července a velitelství Zločovského úseku, Ia, 1376 op. ze 17. července 1917.

16) Generální velitelství XXIII. zál. sboru, Ia, 2651 op. geh. z 9. července 1917.

17) Srov. bod 6. v rozkaze otištěném výše v poznámce 9.

18) Vrchní velitelství Jižní armády, AOK Süd, Ia, 5212 ze 17. července 1917.

19) Velitelství vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, zprávy o situaci Rusů z 10. a 17. července 1917.

20) Generální velitelství XXIII. zál. sb., Ia, 2801 op. geh. z 18. července 1917.

21) Knox, II., str. 665 a Steidler, str. 52, pozn. 104 a str. 60.

22) Zpráva o situaci Zločovského úseku z 19. července 1917.

23) Steidler, str. 66.

24) Hlášení o situaci 2. armády z 19. července 1917.

25) Podrobné vylíčení boje podává Steidler, který však sám doznává (str. 67 pozn. 121), že nemáme spolehlivého popisu tohoto boje. Srov. v mnohém odlišné vylíčení u Lotockého, str. 104 sq. Prof. Syříště shromáždil pracně sdostatek vzpomínek účastníků těchto bojů a zpracuje je samostatně.

26) Srov. Steidler, str. 67 sq. a též bezprostřední líčení Lotockého, str. 109 sq., který zachycuje leckterou charakteristickou epizodu.

27) Steidler, str. 71.

SEZNAM VYOBRAZENÍ.

	Str.
1. Útok 2. československého pluku dělostřeleckou clonou. (Snímek ruského dělostřeleckého důstojníka Choljavina ml. z 2. července 1917)..	5
2. Bratření vojáků 13. finského pluku s Rakušany. (Snímek ze zborovských posic před příchodem československé brigády)	7
3.* Velitel IX. sboru, polní podmaršálek Kletter v posicích 5. praporu myslivců u Koňuch	9
4.* Ruské a rakouské zákopy na východ od Koňuch. (Letecký snímek z 5. března 1917)	13
5.* Pomořany, sídlo velitelství IX. sboru. (Letecký snímek z června 1917)..	15
6.* Pohled na rakouské zákopy jihozápadně od Augustovky. (Letecký snímek z 16. června 1917)	17
7.* Pohled na zákopy u 19. pěší divise	19
8. Tábor československé brigády na stanici v Jezerné dne 21. června 1917	25
9. Československý 1. pluk na pochodu do posic u Zborova.....	27
10. Pohled na zákopy československé brigády. (Severní úsek 1. pluku se „zástavou Marusjí“. — Snímek z 24. června 1917).....	29
11. Velitelé rot 1. československého pluku v zákopech u Zborova. (Podporučík Syrový, podporučík Švec a praporčík Šidlík).....	33
12. Odpolední odpočinek v zákopech 1. československého pluku dne 24. června 1917	35
13. Na polní stráži, řečené „Soňa“ u 11. roty 2. pluku. (Praporčík Kopal. Snímek z 23. června 1917).....	37
14. V zákopech československé brigády dne 24. června 1917. (Praporčík Živný, Šidlík a podporučík Švec).....	39
15. Velitel 9. roty 1. pluku, poručík Fierlinger a praporčík Skála v rezervních zákopech u Cecové. (Snímek z 24. června 1917).....	41
16. Na polní stráži, řečené „Valentina“ na jižním úseku 2. československého pluku. (Snímek z 23. června 1917).....	43
17. V zákopech československé brigády dne 2. července 1917.....	45
18. Nejbližší bod k nepříteli v zákopech 9. roty 2. československého pluku	47
19. Velitel XLIX. sboru, generál Selivačev v zákopech československé brigády s velitelem brigády, plukovníkem Trojanovem. (Snímek vzat 24. června 1917 podporučíkem Syrovým).....	49
20. Velitel I. praporu 1. pluku, poručík Čeček v zákopech u Zborova....	51
21. Ranění důstojníci, poručík Husák a podporučík Syrový jsou odváženi z fronty	53
22. Pohled na polní stráž „Marusju“	55

23. Nově vyrytý zákop na „Marusje“ před útokem 2. července 1917..... 57
24. Panorama posic maďarského pěšího pluku čís. 86 na Mohyle..... 59
- 25.* Letecký snímek ruských a rakouských zákopů na Mohyle. (Rakouský úsek Mohyla IIb s vyhozenými podkopy mezi posicemi)..... 61
- 26.* Letecký snímek rakouských a ruských zákopů na Mohyle v rakouském úseku Mohyla IIb, s vyhozenými podkopy mezi posicemi..... 63
- 27.* Z dělostřelecké mapy 32. pěší divise..... 65
- 28.* Skica z bojové zprávy 86. pěšího pluku, zachycující útok granátníků z Marusje a výpad 6. a 5. roty 1. pluku na jih odtud..... 67
- 29.* Ze skicy v bojové zprávě 32. pěší divise, zakreslující směry útoku československé brigády 69
- 30.* Ze skicy dělostřeleckého pozorovatele pluku polních houfnic čís. 32, zakreslující postup Čechoslováků a Rusů po poledni 2. července od Δ 391 ke Koršilovu a obchvatem na Mohylu..... 71
31. Pohled na místo, kudy pronikla československá brigáda 2. července do posic 35. pěšího pluku. (Snímek z července 1917)..... 73
32. Dobyté rakouské zákopy 75
33. Pohled do rakouských zákopů, dobytých československou brigádou.. 77
34. Pohled do rakouských zákopů, dobytých československou brigádou.. 79
35. Dobyté rakouské zákopy 81
36. V dobyté rakouské první linii 83
37. V dobyté druhé rakouské linii 85
38. Rozbité pozorovací stanoviště na Mohyle. (Snímek z 3. července 1917) 87
39. Zbytky betonového krytu „Lola“ v býv. posicích pěšího pluku čís. 75 po 5. letech. (Snímek ze září 1922)..... 89
40. Ranění v boji dne 2. července odpočívají v Cecové..... 95
41. „Zde leží naši bratři, kteří za svobodu české vlasti krev prolili.“ Hrob padlých dobrovolníků v údolíčku „Miedzy drogami“. (Rakouský snímek z 24. července 1917)..... 99
42. Hrob 8 dobrovolníků za 1. linií jižně od Travotlucké záhrady. (Rakouský snímek z 24. července 1917)..... 107
43. Společný hrob nad Cecovou..... 111
44. Generál Trojanov se loučí 17. července 1917 v Ostašovcích s 2. československým plukem..... 115
45. První pluk na pochodu po bitvě u Zborova..... 119
46. Pohled ze Zborova po německo-rakouském průlomu..... 123
47. Pochod 1. pluku od Tarnopole 125
48. Rakouské zákopy na úseku u Travotluk po 5 letech. (Býv. 2. a 3. linie. Snímek z roku 1922) 127
49. Podkop čís. 4 na severovýchodním svahu Mohyly pod 5lety. (Snímek ze září 1922) 131
50. Rakouské zákopy v údolí cecovském po 5 letech. (Býv. 1. a 2. linie, mezi nimi hrob československých dobrovolníků)..... 133
51. Hrob padlých dobrovolníků v cecovském údolí. (Jižně od cesty do Cecové. Snímek z roku 1922)..... 137

52. Hroby padlých dobrovolníků na hřbitůvku v Cecové po 5 letech. (Snímek z roku 1922) 139
53. Mohyla padlých bratří nad Cecovou. (Snímek z roku 1922)..... 141

P o z n á m k a : Vyobrazení byla pořízena podle snímků, zapůjčených Památníkem odboje, vyobrazení s * podle rakouských snímků, jejichž kopie jsou ve Vojenském archivu RČS v Praze.

SEZNAM PŘÍLOH.

1. Speciální mapa okolí Pomořan (1 : 75.000) s bojištěm u Zborova.
2. Situace vojenské skupiny Böhma-Ermolliho dne 31. května 1917 (podle evidence jejího velitelství).
3. Situace vojenské skupiny Böhma-Ermolliho dne 30. června 1917 (podle evidence jejího velitelství).
4. Organizace terénu u vojenské skupiny Böhma-Ermolliho.
5. Válečné složení jednotek vojenské skupiny Böhma-Ermolliho, které se zúčastnily od 29. června do 2. července bitvy u Zborova. Stav z 28. června 1917.
6. Situace 2. armády a XXV. sboru Jižní armády dne 28. června 1917 v 6 hodin odpoledne.
7. Organizace terénu u IX. sboru.
8. Situace IX. sboru a 54. pěší divise i situace na ruské straně dne 1. července 1917 v 7 hod. dopoledne. (Poznámka: za I. praporem 1. pluku má být III. prapor 1. pluku. Oprav 7 na 1!)
9. Situace IX. sboru a 54. pěší divise dne 1. července 1917 v 10 hodin večer a směry útoků Rusů i československé brigády dne 2. července.
10. Situace IX. sboru dne 2. července 1917 v 6 hodin odpoledne.
11. Faksimile bojového rozkazu velitele I. praporu 1. pluku, poručíka Čéčka, daného granátníkům I. praporu k útoku z Marusje.

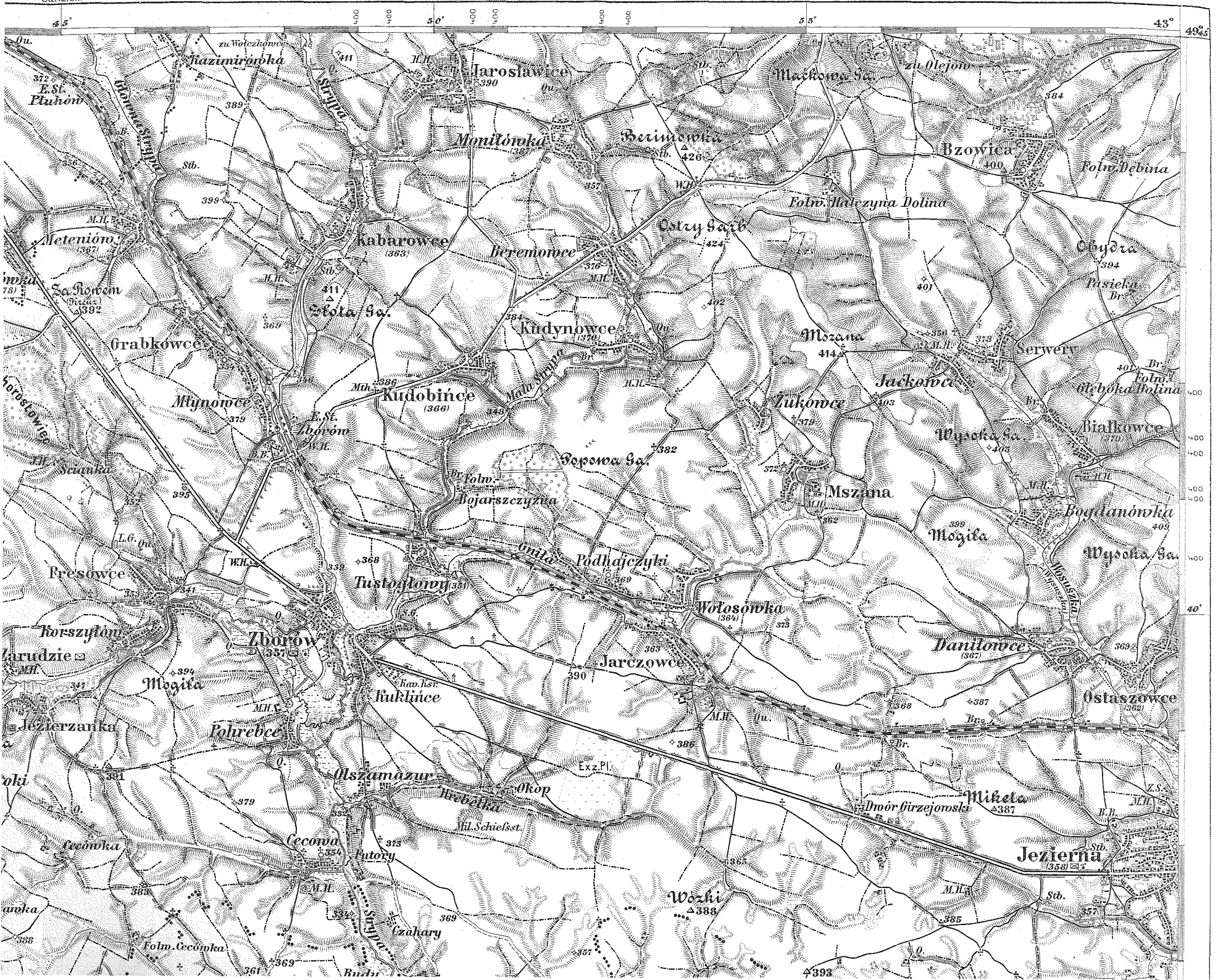
O B S A H :

	Str.
Úvod	IX
Literatura	XI
Kap. první: Válčíci mocností na jaře 1917	3
Kap. druhá: Ruské přípravy k ofenzivě na jaře 1917	11
Kap. třetí: Kerenského ofenziva	23
Kap. čtvrtá: Bitva u Koňuch a u Zborova	31
1. Přípravy	31
2. Boje 29. června	34
3. Boje 30. června	38
4. Boje 1. července u Koňuch	40
5. Československá brigáda	56
6. Boje 2. července u Zborova	67
7. Selhání českých pluků v rakouské armádě	95
8. Vojenské soudní vyšetřování 19. divise	98
9. Dobyetí Mohyly	106
10. Opožděné zasažení německých záloh	107
11. Po boji	109
Kap. pátá: Bitva u Břežan	113
Kap. šestá: Bitva u Stanislavova a u Kaluše	117
Kap. sedmá: Ruský ústup	135
Poznámky	145
Seznam vyobrazení	187
Seznam příloh	190
Obsah	191

MURZANY.

Galizien.

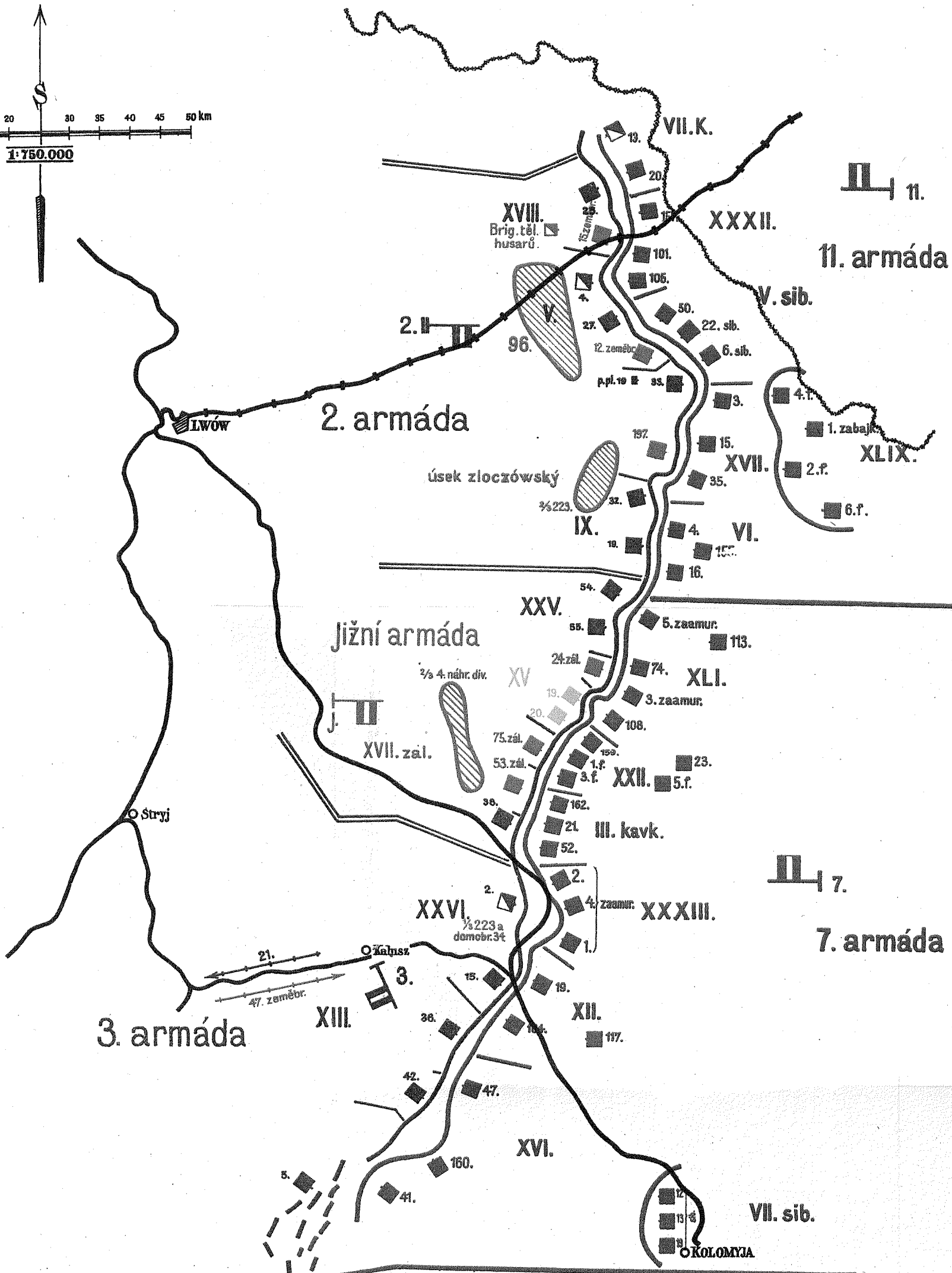
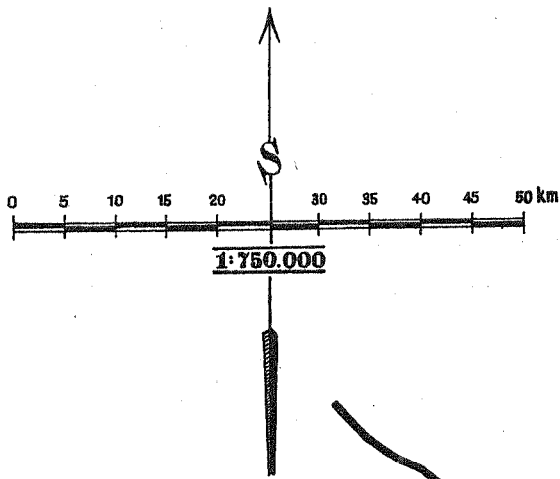
Verh. 1:75,000

Terrain: Aspir. Hauk u. Hauptm. Kafka.

Verh. 1:75,000

Teilweise berichtigt bis 3. I. 1914.

0 5 10 15 20 25 30 km
0 1000 2000 3000 4000 5000 Schritte

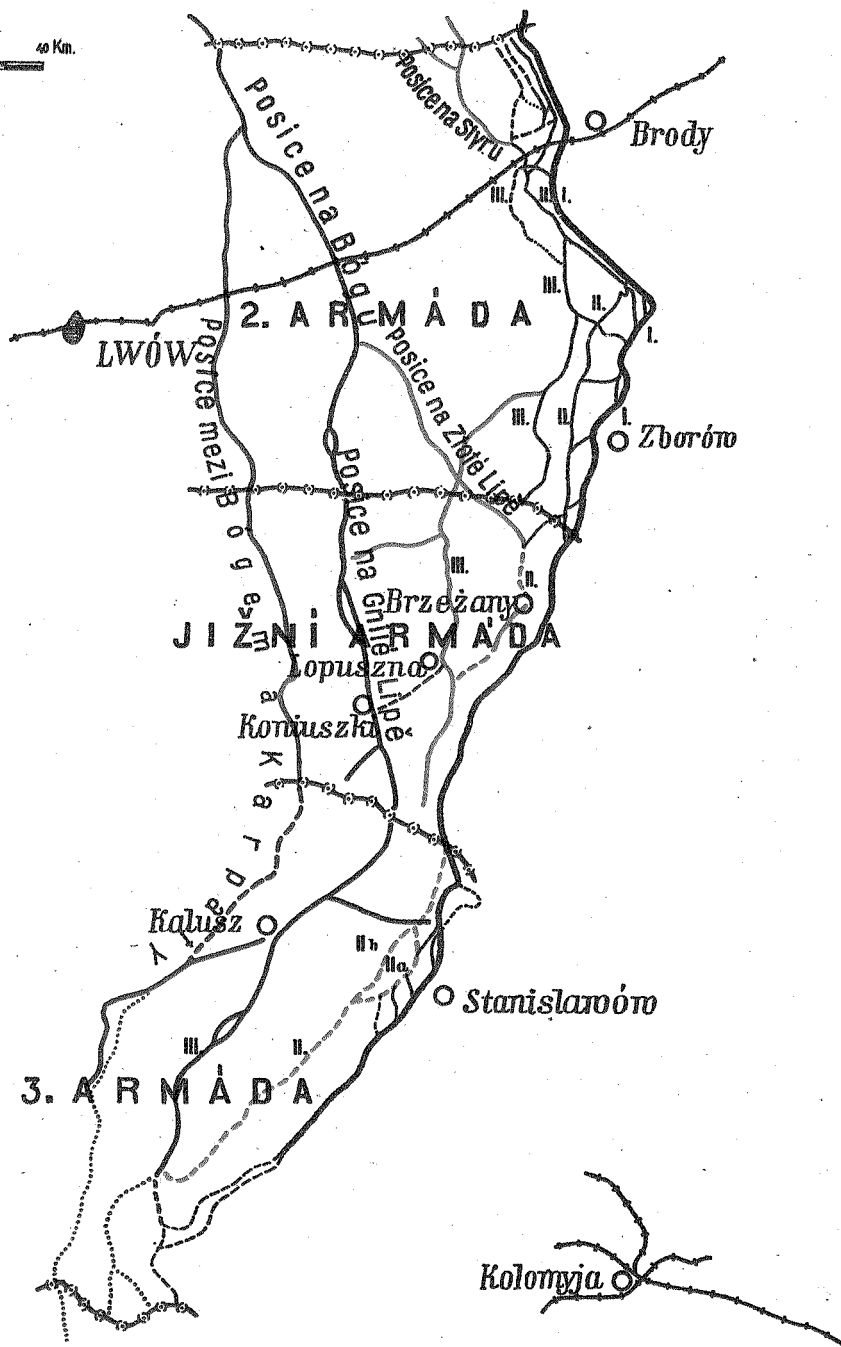
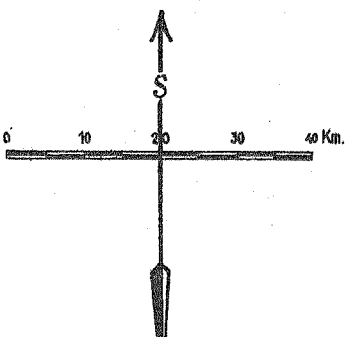

Vysvětlivky:

■	rak-uhar. divise
■	něm. divise
■	turecké divise
■	ruské divise
Římská čísla - arm. sbory	
arabská čís. - divise	

8. armáda

ORGANISACE TERÉNU U SKUPINY ARMÁD BÖHM ERMOLLIHO

Vysvětlivky:

- 1. Linie (vybudovaná)
- 2. "
- 3. "
- 4. "
- Posice ve stavbě; posice předn. stráží
- Zamýšlené posice
- Hranice armád

pol. pdm. Kletter
IX. plk. Ruzičič

št. 2/18
pol. pdm. Böltz
mjr. Ulmansky št. 1/35

32. pol. pdm. Willerding
pplk. Hüttenbrenner št. 1/38

63. plk. Brunader
kpt. Tavy

64. plk. Gaksch
kpt. Sacher-Masoch

37. plk. Augustin
kpt. Scheffold

38. plk. Zedwitz
kpt. Erenkl

Pěchota

70 67/2110
I - IV (24)
št. techn.
doprov. (2)

23 116/2952
I - IV (32)
št. techn.
doprov. (2)

86 93/2602
I II IV (24)
št. techn.
doprov. (2)

6 72/2023
II - IV (24)
št. techn.
doprov. (2)

75 119/3476
I - IV (32)
št. techn.
doprov. (2)

35 89/2006
I II IV (24)
št. techn.
doprov. (2)

stř. 29 87/2510
I - III (24)
št. techn.
doprov. (2)

bos. herc. 1 104/2594
I II IV (24)
št. techn.
doprov. (2)

mysl. 5 41/980
(8)
št. doprov. (2)

mysl. 6
(8)
št. doprov. (2)

20 posíčních kulom.

15 posíčních kulom.

Jezd.

283 hus. 1

drag. 7 št. drag. 7 telef. č. drag. 7 drag. 7

Dělostřelectvo

32. plk. Teisinger
1) u 197. p. div.
2) u 33. p. div.

32 32
něm. 37 mm zák. 582

19. plk. Dobringer
1) u 197. p. div.
2) u XVIII. sb.
3) 3/4 drag. u byt. odd.
4) v Krasném

19 19
něm. 37 mm zák. 519

XXV. pol. pdm. Hofmann
plk. Ferjentsik

54. gen. mjr. Severus
mjr. Oresković

132. plk. Bolzano

131. gen. mjr. Blum

88 145/3272
I - IV (30)
št. techn.
doprov. (2)

81 95/2503
I - III (24)
št. techn.
doprov. (2)

mysl. 32 28/649
(8)
št. doprov. (2)

stř. 35 99/2305
I - III (24)
št. doprov. (2)

stř. 19 92/2019
I - IV (24)
št. doprov. (2)

3 drag. 7

54. gen. mjr. Regnier

54 54
1) u osm. XV. sb.
2) u 55. p. div.
3) u něm. 24. zál. div.

Jednotky podřízené přímo vel. 54. p. div.:

Ukr. legie (4) 3
12 pevn. 3 55 45

Vel. IX. sboru přímo podřízeny:

Rak-uh. jednotky: Německé jednotky:
Pěchota 95. zál. plk. Wolf št. 13 kulom. č. (2) minom. č.
plam. zeměbr. 32 37 mm. zák. 51

Vel. zloczówského úseku přímo podřízeny:

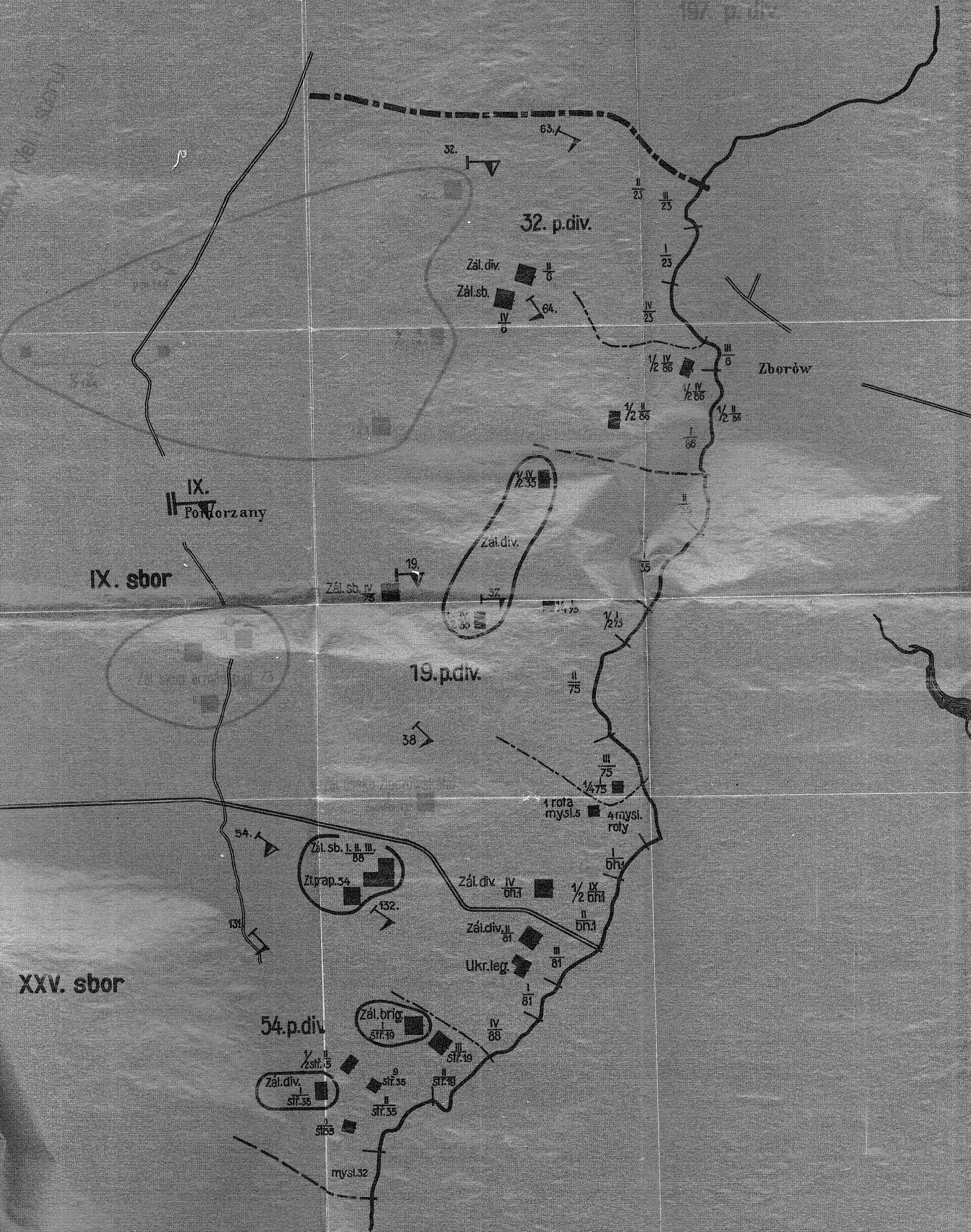
Německé jednotky: Rak-uh. jednotky:
odposl. odd. 55 sas. zál. pěší děl. pl. 12 305cm 15 pevn. 3 33 5/25

Zálohy skupiny armád:

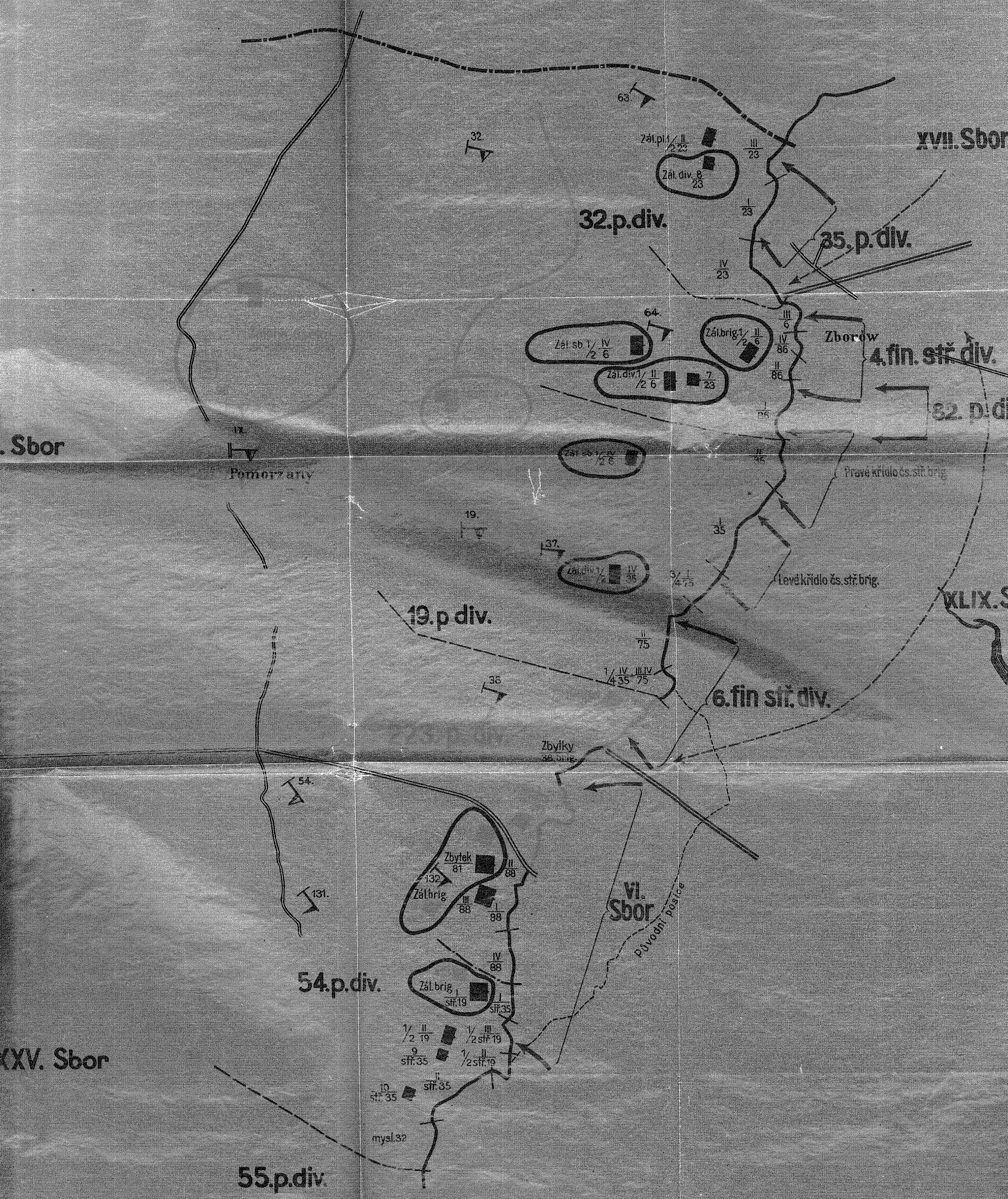
223. gen. mjr. Häverník kpt. Kühenthal 67. plk. Modrow 177. plk. Mandelsloh
144 173 náhr. 29 zál. 244 náhr. 40 zeměbr. 102
223. plk. Ryll plk. Duhne
280 zál. 32

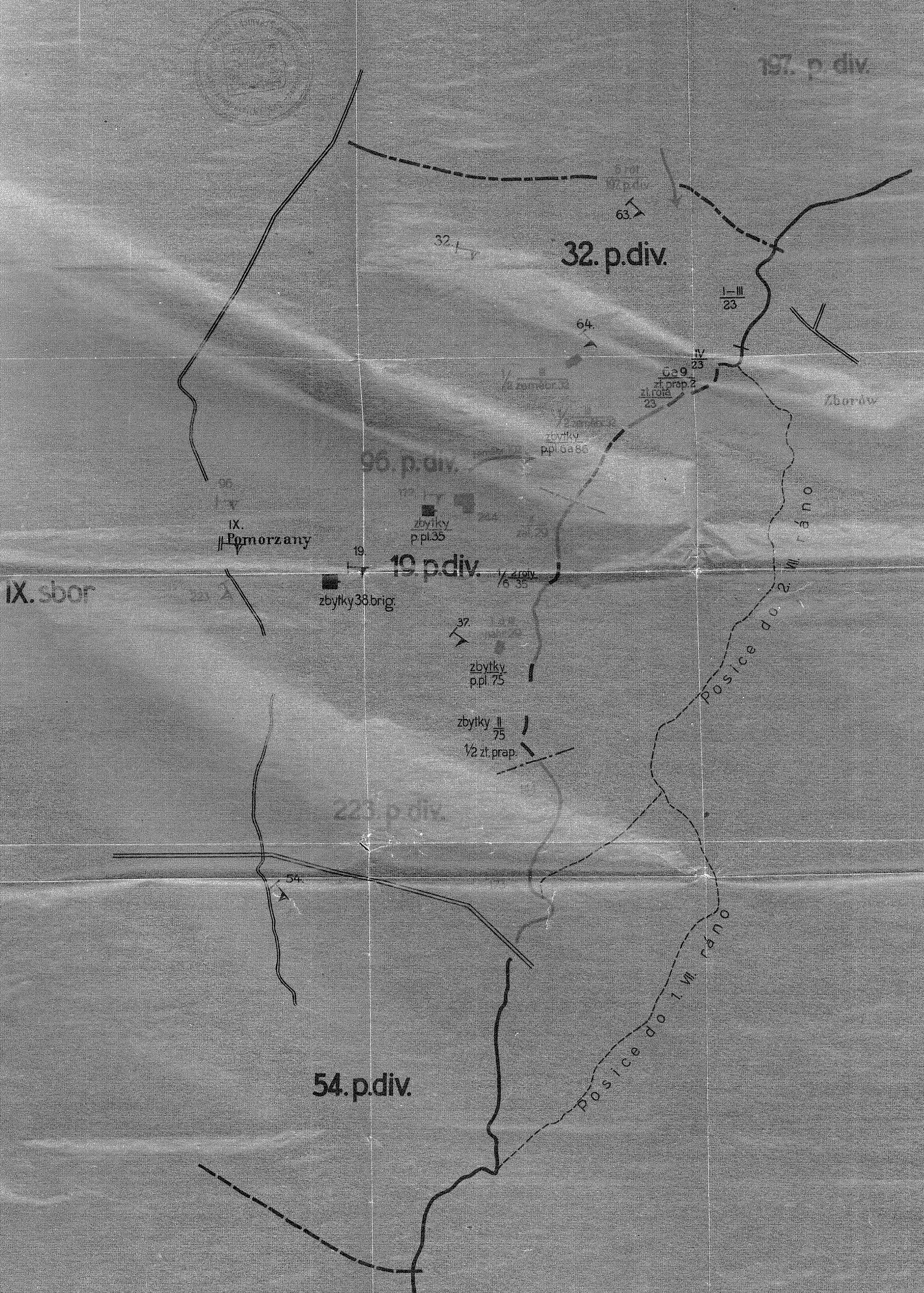
Vysvětlivky:
velitelství skupiny armád
velitelství armády
velitelství armádního sboru
velitelství pěší divise
velitelství pěší brigády
velitelství dělostřelecké brigády
velitelství jezdeckého pluku nebo jezdecké korouhve
velitelství protiletadlového dělostřeleckého oddílu
velitelství lehkého dělostřeleckého pluku
pěší pluk o 4 praporech
pěší pluk o 3 praporech (I, II, a IV. prapor)
pěší prapor
kulometná rota (8 kulometů)
štábní rota
technická rota
telefonní četa
doprov. (2) četa doprovodných děl (2 děla)
minom. č. minometná četa
plam. plamenometný oddíl
jezdecká eskadrona
jezdecká telefonní četa
1- baterie -4
lehký dělostřelecký pluk 32 (rozdělen v baterie)
6 počet děl 6
samostatná hrubá houfnicová baterie
lehký kanon
lehká houfnice
hrubá houfnice
protiletadlový kanon
minomet
mozdír
532 dělostřelecká měřičská četa 532
4 automobilizovaná kanonová protiletadlová baterie 4 o 2 dělech něm. 37 mm
zák. německá zákopová baterie o 6 dělech ráže 37mm
arm. armáda
AV. armádní velitelství
bos. herc. bosensko-hercegovský
č. četa
děl. (dělostř.) dělostřelecký (dělostřelectvo)
drag. dragounský
gen. mjr. generál major
gen. pěch. generál pěchoty
gen. plk. generál plukovník
hus. husarský
kpt. kapitán
kulom. kulomet (ný)
minom. minometný
mjr. major
mysl. myslivecký
náhr. náhradní
náč. št. náčelník štábu
něm. německý
odd. oddíl
odposl. odposlouchací
osm. osmanský
p. div. pěší divise
pevn. pevnostní
plk. plukovník
pol. pdm. polní podmaršálek
pplk. podplukovník
prap. prapor
sas. saský
sb. sbor
telef. telefonní
ubyt. odd. ubytovací oddělení (etapní velitelství)
ukr. ukrajinský
vel. velitelství
zál. záložní
zeměbr. zeměbranecký
67/2110 počet důstojníků/mužstva

SITUACE DNE 28. ČERVNA 1917 V 18 hod.

Situace dne 1. července ve 22 hod. a směry útoku Rusů dne 2. července.

32. p. div.

19. p. div.

54. p. div.

IX. sbor

Pomorzany

Zborov

posice do 2. III. ráno

posice do 1. VI. ráno

32. I. V

I-III
23

IV
23

629
zr. prop. 2
zr. 23

zbytky
ppl. 86

zbytky
ppl. 35

zbytky 38 brig.

zbytky
ppl. 75

zbytky II
75
1/2 zr. prop.

1/2 zr. 6 35

37

63

64

54

Harada = nesdržovat se
 v děradě = konkat.

Engnamyuku 2

na omgmerie - perena' a Kcerovná
 a g dynvosa paketa

	1. puma	2. p.	3. p.	4. puma
I.	Pro vlti	2 h ^o vlti	2 h ^o vlti	
	na schémě N ^o 7	pro vlti 2 h ^o rotu III. plutka = v čele z nich rangimá' uzal 2 h ^o unie označený na schémě N ^o 8	no vlti 2 h ^o 1 h ^o pl. v čele jejim rangimá' uzal druhé linie označi N ^o 9	2 h ^o rotu 1 ^o plutka očištěná dále 1 ^o un do urla N ^o

III. Danymyuku gbravce -
 no nprukajavito primvnae Kovangupol
Tabladru' ihol = vlti' vyoty

Δ 392 =

operniti se = a vyslat rozvedku
 v napravieniu bucoviu 492 -

Kom. vanu. Ende k počátku boje
 na n'castku 2^{ho} vzodu 3° rotu 1° plutky
 1702 ureB